EGEMEN YILGÜR

TÜTÜNCÜLERİN TARİHİ

SOSYAL TARİH YAYINLARI

TÜTÜNCÜLERİN TARİHİ • EGEMEN YILGÜR

SOSYAL TARİH YAYINLARI

TÜTÜNCÜLERİN TARİHİ

EGEMEN YILGÜR

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya Hazırlık: Gönül Göner

Kapak Fotoğrafı: Kavalalı Tütün İşçileri (TÜSTAV Rasih Nuri İleri bağışı kartpostal)

İstanbul Mart 2020

ISBN: 978-605-4513-51-2

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak
No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363
Şişli-İstanbul
Tel: (+90) 212 237 98 92
http://www.tustav.org
e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 44066)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul
Tel: 0212 496 11 11

Bu kitap 2019'da yaşama gözlerini yuman Feridun Kamil Gürgöz'ün bağışıyla yayınlanmıştır.

TÜTÜNCÜLERİN TARİHİ

EGEMEN YILGÜR

Souvenir de Cavalla (Turquie)
Le Manipulation des Tabacs
Ενθύμιον Καβάλλας
Η Επεξεργασία των Καπνών

EGEMEN YILGÜR

Lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünde tamamladı. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji bölümünde devam ettiği doktora eğitiminin sonucunda hazırladığı "*Geç-Peripatetik Roman Tütün İşçilerinde Ücretli İstihdam ve Politizasyon Deneyimleri*" başlıklı teziyle 2014 yılında doktor oldu. 2018 yılında Üniversiteler Arası Kurul tarafından doçent ünvanı verilen Yılgür, 2019 yılında İskoçya-Saint Andrews Üniversitesi Tarih Bölümü ve Bulgar Bilimler Akademisi Etnoloji ve Folklor Çalışmaları Enstitüsü'nde misafir akademisyen olarak, "Teneke Mahalles in the 19th-Century Ottoman Cities: The Development of Informal Settlements in the Late-Ottoman Urban Environment" başlıklı araştırma projesini yürüttü. Çeşitli kurumlarda sosyoloji ve sosyal hizmet disiplinlerinde dersler veren Yılgür, halen Yeditepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü'nün kadrosunda yer almakta olup Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümündeki derslerine devam etmektedir. Çalışmalarını peripatetik ve geç-peripatetik topluluklar, kent yoksulluğu, prekapitalist toplumsal dokuların kapitalist toplumlarda yeniden üretimi gibi çeşitli alanlarda sürdüren Yılgür, St. Andrews Üniversitesi Tarih bölümü bünyesinde hayata geçirilen "Roma Civic Emancipation between Two World Wars" başlıklı araştırma projesinde danışmanlık yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

SUNU..... 11

ZEHRA KOSOVA ÖLDÜ. 11

BİR TÜTÜN İŞÇİSİ ÖLDÜ 17

TÜTÜNCÜLERİN TARİHİ:
GENEL DEĞERLENDİRME..... .24

1927 TÜTÜNCÜLER GREVİ. 156

SAMSUN'DA TÜTÜNCÜLER GREVİ... 161

MOSKOVA'YA GİDİŞ 169

T.K.F İSTANBUL VK'NİN TÜTÜNCÜLERİ
DESTEKLEME BİLDİRİSİ..... 194

ÖNSÖZ 229

TEŞKİLAT 233

SUNU

ZEHRA KOSOVA ÖLDÜ

26.08.2001
Sevim Belli

İşçi sınıfı davası uğruna mücadeleler ile geçen doksan bir yıllık bir ömür sona erdi. Zehra Kosova göçmen tütün işçileri çevresindendi. Büyük çoğunluğu Roman olan ve en çok horlanan, en gaddarca sömürülen emekçi kesiminden. Mübadil göçmen olarak Türkiye'ye gelen ve Anavatan bildikleri bu topraklarda daha da ilkel bir kapitalizmin çarklarının dişlilerine yakalananlardan. Sülalece tütün işçisi idi Zehra. Anası, babası Yunanistan'ın Kavala kentinde en bilinçli tütün işçilerinin çatısı altında toplandıkları Kızıl Kulübün üyesi idiler.

Kavala kentinin göbeğinde bir meydan var. Sol partiler mitinglerini o meydanda yapıyorlar. Adı "Tütün İşçileri Meydanı", (Platiya Kapnergaton). Meydanın ortasında bir anıt. Tunçtan iki erkek bir kadın heykeli. Anıtın tabanını oluşturan bloğu bir şerit gibi kuşatan gene tunçtan kabartma tütün yaprakları ve eller, eller. Az ötede mermer bir blok üzerinde sınıf savaşında şehit düşen tütün işçilerinin adları yazılı. Papadopulosların faşist cuntası o

anıta dokunamadı. Meydanın adını değiştirmeye de cüret edemedi. Bu, tütün işçilerinin sınıf mücadelesinin Yunanistan tarihinde ne derin kökler saldığının bir kanıtıdır.[1]

Birkaç yıl önce Kavala'da geçirdiğimiz iki hafta süresince hemen hemen her gün Mihri Belli ile birlikte o

1 *Platiya Kapnergaton (Πλατινα Καπνεργατών)* [Mentesidou, Eleni. (2016). Tobacco Warehouse of Kavala, Greece. Reading Urban and Architectural Aspects through the Selective Lens of Economic Motives. Thesis presented in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Arts in World Heritage Studies at the Brandenburg University of Technology Cottbus-Senftenberg Germany]. Angeloudi'ye göre (2010, [Kavala, Before and Now]. Kavala: Prefecture of Kavala (Yunanca). p. 175; aktaran Mentesidou, 2016, 46) meydana ismi 1986 yılında verilmiş ve anıt bu tarihten kısa bir süre sonra dikilmiştir. Papadopulos cuntası 1970'lerde devrildiğine göre, Belli muhtemelen meydanın tarihi hakkında yanlış bilgilendirilmiştir [Clogg, Richard. (1997). A Concise History of Greece. Cambridge: Cambridge University Press]

meydana gittik. Bu ziyaret yalnızca Yunan işçilerine değil bizim ülkemizin göçmen tütün işçilerine de saygının bir ifadesiydi. Çünkü o mücadeleye Türk, Pomak, Roman işçiler de Yunanlı kardeşleriyle omuz omuza katılmışlardı. Zehra Kosova böyle bir gelenekten geliyordu işte.

Göçmen tütün işçisinin öyküsünü yeni kuşaklar bilmelidirler. İbret dolu bir öyküdür o. Onlar, mübadil olarak Türkiye'ye gelirken çıkınları, sepetleriyle birlikte sosyalist bilinci de beraberlerinde getirmişlerdi. Bu bakımdan yerli işçilerden çok daha bilinçli, çok daha ileri durumdaydılar. Uzun yılar Kasımpaşa'nın, Ortaköy'ün tütün üretim merkezleri birer parti okulu idi. Bir yandan tütün işlerken bir yandan da okuyor tartışıyorlardı.

Zehra Kosova'nın yaşam öyküsünü burada ayrıntılı olarak anlatacak değiliz. Şu kadarını söylemekle yetinelim. Genç kızlık çağından bu yana, nerede bir illegal komünist örgütlenmesi olduysa Zehra abla saflarda yerini almıştır. Nerede sol nitelikte bir legal siyasi örgütlenme girişimi olduysa Zehra abla girişime katılmıştır. Tütün alanında olsun, başka üretim alanlarında örneğin tekstilde olsun sendikalaşma doğrultusunda nerede bir hareket olduysa Zehra abla oradaydı ve öncüydü. Zehra Kosova genellikle erkeklerin alanı sayılan bu alanda öncü kadınlarımızdandır. Giderek o alanda bir numaradır. DİSK Emek Ödülünü alan tek kişidir. Sendikacılık alanında antidemokratik koşullarda bir numara olabilmek inançlı, ciddi ve yiğit kişilik ister. Zehra Kosova'da bunların hepsi ve fazlası vardı. Defalarca tutuklandı, işkence gördü, yıl-

larca hapis yattı. Bağımlı kapitalizm koşullarında bir militanın kaderiydi onunki de.

Ben Zehra Kosova ile birlikte hapis yatmadım. 1951 tevkifatında o da tutuklanmıştı. Ama ben, Sansaryan Handa iki yıl süren tecritten sonra Harbiye Askeri Cezaevinde kadınlar koğuşuna getirildiğimde o 14 aylık bir tutukluluk süresinden sonra tahliye edilmiş bulunuyordu. Birlikte hapis yatmadık ama bu birbirimizi tanımamıza engel değildi. Kadınlar koğuşunda öteki mahpuslardan "Zehra abla" hakkında çok şeyler dinledim. Sevilen, sayılan bir arkadaş, bir yoldaştı Zehra Kosova.

Evet, tütün işçilerinin illegal komünist hareket içinde önemli bir yeri vardır. 1951-53 tevkifatını izleyen yargılamada da onlar kalabalık bir grup idiler. 160 küsur sanık içinde neredeyse 30, 35 tütün işçisi. Onlar egemenlerin itirafçılar yaratmak için çıkardıkları ceza indirimi yasasına itibar etmediler. Saflarımızı bölmek amacıyla, bir yandan tahkikat sürerken Türk Ceza Kanunun 141'inci maddesine nedamet getiren itirafçılar için bir Yedinci fıkra eklenmişti. Mahkemede sorgu sırasında "iddianamede hakkımda yazılanlar doğrudur. Ben partili idim. Ama bundan sonra bu işlerde yokum. Tahliyemi istiyorum" dedin mi, derhal tahliye ediliyordun. Daha çok mektep medrese görmüşler arasında bu fıkradan yararlanmayı kabul eden beş on kişi çıktı. Ama Roman tütün işçilerinden tek kişi çıkmadı. Aileleri yoksulluk içinde kıvranıyordu, ama onlar dişlerini sıktılar ve namuslarıyla uzun yıllar hapis yatmayı bildiler.

Bilindiği gibi, 1960'lardan bu yana, özellikle sosyalist ülkelerde yönetimin bürokratik bir nitelik edinmesi sonucu dünya ölçüsünde sosyalist harekette bölünmeler yaşandı. Bunun Türkiye'ye de yansıması kaçınılmazdı, nitekim öyle oldu. Ama Türkiye'nin göçmen tütün işçileri hiçbir zaman rotayı şaşırmadılar. Onlar Mustafa Suphilerin, Şefik Hüsnülerin, Reşat Fuatların yolundan şaşmadılar.

Zehra Kosova yoldaşımızın ölümüyle sosyalist hareketimizin acılarla dolu ama gene de coşkulu ve yükselen bir döneminin önemli bir tanığı, saygın bir temsilcisi saflarımızdan ayrılmış oluyor. Onun yaşamı mücadeleye adanmış, bu yüzden de anlamlı bir yaşamdı. Boşa gitmemiş bir yaşamdı. Ne mutlu ona.

BİR TÜTÜN İŞÇİSİ ÖLDÜ[2]

Mihri Belli

Devrimci tütün işçisi İbiş Aydınlatan öldü. Onun hayat öyküsü, savaşların, iktisadi bunalımların birbirini izlediği bir sömürü toplumunda, hep sömürülmüş, ezilmiş ve horlanmış göçmen tütün işçisi saflarından çıkan sosyalist militanın öyküsüdür.

İbiş arkadaşın memleketi, bugün Yunanistan'da kalmış olan Doğu Makedonya idi. Balkan Savaşı yıllarında doğdu. 1925'de mübadil göçmen olarak Türkiye'ye geldi. Daha çocuk denecek yaşta kapitalizmin dişlilerine yakalandı. İşçi oldu. Babası gibi o da tütün işçisi. Bir gün işte iki gün boşta... Tütün işçisinin kaderi onun da kaderi idi artık. 1929-1933 İktisadi bunalımı gelip çattığında işsizlik işçi yüreklerine tak edecek raddeye geldi. Tek parti yönetimi her türlü işçi direnişini yasaklıyordu. Sendika kurmak yasaktı. Grev yasaktı. İşte böyle koşullarda 1930 yılında tütün işçileri iş istemek için toplu halde İstanbul Vilâyetine yürüdüler. Bu işsizliği protesto yürüyüşünde başı çekenlerdendi İbiş Aydınlatan.

2 *EMEKÇİ* dergisi, Mayıs 1975, Sayı: 7.

İbiş (Aydın) Aydınlatan yüzük takıyor

1933'de fabrika önünde illegal bildiri dağıtırken tutuklanma, poliste işkence, ardından, zindan. İbiş için proleter devrimcinin çetin yolu başlamıştı. Dağıttığı bildirinin başlığı anlamlıydı: "İşçi sınıfının kurtuluşu ancak birlikte gerçekleşir". Bu slogan 1933'de doğruydu. Kırk iki yıl sonra bugün, en azından o zamanki kadar doğrudur.

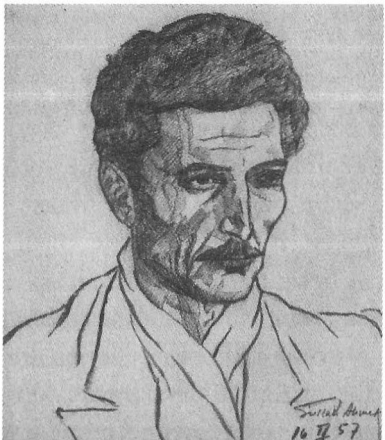
1946'da Şefik Hüsnü Değmer Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisini kurduğu zaman, İbiş arkadaş da çalışmalara katıldı. Partinin Genel Yönetim Kurulu üyesi oldu. TSEKP hızla gelişti. Egemen çevreleri korkutacak ve onları provokasyonlara da baş vurarak Partiyi kapatmaya sevk edecek kadar. Parti yöneticileri tutuklandı. İbiş de içlerindeydi. Yargılandılar. İbiş beş yıl hapis cezasına mahkûm edildi. Aydın'a sürüldü. 1950 genel affi ile zindandan çıktı. Ve ardından on yıl süren karanlık DP iktidarı dönemi. İbiş Aydınlatan arkadaş yaşlandığı yıllarda da her zaman tütün işçileri içinde sosyalist düşüncenin yayıcısı olmuştur.

İbiş Aydınlatan bir tiptir. 1930'lar, 1940'lar, 1950'ler Türkiye'sinin sosyalist tütün işçisi tipi. Genç devrimci kuşakları bu tipi tanımalıdırlar. Sosyalist hareketimizin yarım yüzyılı aşan tarihinden söz ediyoruz. Bu hareketin tarihî temsilcisi olduğumuzu söylüyoruz. Göçmen tütün işçisinin bu harekette önemli yeri vardır. Egemen güçlerin sosyalist hareketi geniş ölçüde tecrit edebildikleri, sosyalizmin (S) sinin bile küfür sayıldığı uzun yıllar boyunca, Kasımpaşa'nın, Ortaköy'ün tütüncü semtleri karanlıklar denizinde sosyalist düşüncenin adalarını oluşturdular. Tütün işçisi kahvelerinde, tütün depolarında sosyalizmin sorunları tartışılırdı. O en çetin dönemde, en çok ezilen, en çok zorlanan bu emekçi semtlerinde bir sosyalist gelenek kurulabilmişti.

Burada Mehmet Atılal (Mehmedaki) arkadaşın adını anmadan geçemeyiz. Tütün işçisi içinde sosyalist geleneğin kurulmasında en büyük katkısı olanlardandır. Mehmedaki. 1930'larda Türkiye'de aydınlar arasında yabancı basını izleyen, hele Marksist yayınları okuyabilenler pek azdı. Tek parti düzeni ile basın yayın özgürlüğü bağdaşan şeyler değildi. Ama öyle bir ortamda, tütün işçilerinin çalıştığı depolarda zaman zaman şu manzara ile karşılaşılırdı: Kırk elli işçi salon çevresinde yerde tütüncü bağdaşı kurmuş, tam bir sessizlik içinde yaprak tasnif ediyor. Bir köşede çocuk denecek yaşta bir genç işçi önünde Fransız Komünist Partisinin organı "L'Humanite" Okuyor ve okuduğunu Türkçeye çeviriyor. Genç işçi Musevi asıllı Edirneli David'dir. Alliance okulunda öğrendiği Fransız-

cadan yararlanarak dünyada olup bitenlerden arkadaşlarına haber vermektedir. Çeviri bitiyor ve arkasından Mehmedaki'nin yorumu başlıyor. Bu yorum kapitalizmin zindanlarından edinilmiş Marksist formasyonu yansıtan özlü bir yorumdur. Ve yorumu da konu üzerinde tartışmalar izliyor. Tütün işçisinin sosyalist geleneği böyle sürdürülmüştür.

Sosyalist aydınlar içinde tütün işçilerine ısınamayanlar oldu. Cezaevinde karşılaşmışlardı tütüncülerle. Bu aydınlar romanlarda okuyup hayallerinde canlandırdıkları proleter tipi ile hayatın karşılarına çıkardığı bu canlı insan arasında önemli farklar görüyorlardı. Tütün işçiliğinin, özellikle o dönemde, gittikçe alanı daralan bir çeşit mevsim işçiliği oluşu, bu alandaki birçok emekçinin, ekmeğini kazanabilmek için küçük esnaflığa kendini atmak zorunda kalması ve bunun, onun bilincinde yansıması gibi durumlar bir yana. Burada şu gerçek gözden ırak tutulamaz. Bağımlı kapitalizmin bataklığında sömürülen ve horlanan emekçi kesimin bir bireyi olarak yaşıyorsan, elbette ki eksikliklerin olacaktır. Ama mesele emekçiyi olduğu gibi anlamaktadır. Ayağı yerden kesik her türlü romantik hayallerden uzak, onu bütün eksiklikleriyle bağrına basabilmektedir.

Yaşar Beyaztaş, kağıt üzerine mürekkep, 19 X 27.5cm, 1987

Mihri Belli'nin Hapishaneden Çizgiler *kitabından*

Göçmen tütün işçisinin eksikliği mi ağır basar, yoksa onun sağlam yanı mı? O sağlam yanının, proleter devrimci yanının ağır bastığını tarih önünde ispat etmiştir. Bir örnek: 1953'de, 169 sanıklı TKP davasında sanık sandalyalarında elli kadar tütün işçisi vardı. İşbirlikçi sermaye ve feodal mütegallibenin politika alanında baş temsilcisi durumun olan Demokrat Partinin egemen bulunduğu parlamento 141 inci maddeyi bir kez daha ağırlaştırmış ve bu maddeye bir yedinci fıkra eklemişti. Bu fıkra pişmanlık fıkrasıydı. Devrimci eyleme katıldığına pişman olan ve kovuşturmayı yürütenlere yardımcı olan bir sanığın cezası dörtte bire indirilebiliyordu bu fıkraya göre. Davaya bakan askerî mahkeme bu yedinci fıkrayı en geniş anlamıyla

yorumladı ve uyguladı. Öyle ki sorgusu sırasında "hakkımdaki iddia doğrudur. Ama ben bundan sonra böyle işlerde yokum" diyen sanık derhal tahliye ediliyordu.

Bu pişmanlık fıkrasına sığınmanın davaya ihanet olduğu görüşü benimsendi. Ama gene de sayısı az olmakla birlikte, bazı aydın sanıklar yedinci fıkraya sığındılar ve serbest bırakıldılar. Bunlar genellikle küçük burjuva kökenden genç ve bekâr kimselerdi. Tütün işçilerinin hemen hepsi evli çoluk çocuk sahibi idiler ve aileleri dışarıda açtı. Ama hiçbiri pişmanlık fıkrasına sığınma durumuna düşmedi. Dişlerini sıktılar ve davalarına sahip çıkarak zindanda kaldılar. O yıllarda devrimci bilinç sınavını alnının akıyla atlatmıştır tütün işçisi.

Burada bir kıyaslama akla geliyor: Tütün işçileri emekçi yığınların en çok horlanan katını oluşturur. Öte yandan Yassıada davasında yargılananlar Filipin demokrasisinin siyasi elitini, kremasını oluşturuyorlardı. Eğer Yassıada Mahkemesi, sanıklara pişmanlık beyan edip evlerine gitme olanağını tanısaydı ne olur? Sanırız sanık baylar bu konuda hiç nazlanmazlardı ve Yassıada tutuklu koğuşları bir anda boşalırdı. Bu kıyaslama sosyalist ile sömürü düzeni savunucusunun insan olarak çap farkını göstermesi bakımından önemlidir.

Tek tük de olsa, tütün işçisi içinde de patronun adamları, muhbirler, provokatörler çıkmıştır. Ama bunların maskesi düşünce, çevrelerinde barınamaz olmuşlar ve kayıplara karışmışlardır. Bu çevrenin kötüyü içinde atabilme niteliğini, bu çevrede hâlâ sürdüğü iddia edilen klan

ilişkilerine bağlayanlar oldu. Klan ilişkileri bir ölçüde sürebilir. Ama biz çevrenin bu niteliğinin daha çok tütün işçisinin ezilmesinden, horlanmasından doğan devrimci bilincinden ileri geldiğine inanıyoruz.

TÜTÜNCÜLERİN TARİHİ: GENEL DEĞERLENDİRME[3]

Egemen Yılgür

1923-24 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin, Türkiye ve Yunanistan'ın toplumsallıkları üzerinde önemli etkileri olmuştur. Değişime konu olan sadece nüfus değildir bu süreçte. Aynı zamanda farklı coğrafyalarda, özgün tarihsel süreçler içerisinde gelişen kültürel unsurlar da bir coğrafyadan diğerine nakledilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Selanik merkez, Kavala, Drama ve İs-

3 Bu metnin kaleme alınması uzun soluklu bir emek sürecinin sonucunda mümkün oldu. Söz konusu süreçte çeşitli biçimlerde bana destek olan hocalarım, dostlarım ve aileme; Erden Akbulut, Sibel Yardımcı, H. Neşe Özgen, Yıldırım Şentürk, Hakan Koçak, Berna Güler Müftüoğlu, Aslı Odman, Tayfun Koç, İbrahim Aslan, Metin Özbaskıcı, Armağan Öztüksavul, Orhan Silier, Demir Küçükaydın, Sırrı Öztürk, Saygı Yağmurdereli ve tüm kaynak kişilerime teşekkür etmek istiyorum

Ayakta Saygı Yağmurdereli;
Oturanlar (Bilinmiyor), Mediha Özçelik, Zehra Kosova, Özgür Tunalı, Saniye.

keçe gibi yerleşim birimlerinde; kitlesel bir biçimde tütün üretim ve işleme birimlerinde istihdam edilerek yoğun bir sendikal-siyasal mücadele deneyimi kazanan tütüncülerin siyasal kültürü de bu süreçte Yunanistan'dan genç Türkiye Cumhuriyeti'ne taşınmıştır.

Tütüncüler; söz konusu siyasal kültürün üreticileri ve aynı zamanda bu kültür tarafından şekillendirilmiş bireylerden oluşan bir çevrenin adıdır. İstanbul, İzmir ve Samsun'daki tütün üretim ve işleme birimlerinde aktif olarak çalıştıkları süre içerisinde bir yandan üretim birimlerinde söz konusu kültürü yeniden üretmiş, diğer taraftan dönemin sol hareketleri ile ilişkilenmiş en kalabalık işçi çevresi olarak politik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. 1930'ların ortalarından itibaren yaprak tütün depolarında kalifiye işçilerin önemini azaltan yeniliklerin uygulamaya konulması tütüncülerin bu alandaki gücünü kırmış, Yunanistan'dan Türkiye'ye taşınan siyasal kültür bu noktadan sonra giderek zayıflamaya başlamıştır. Çok partili hayata geçişi izleyen dönemde tütüncüler artık bir çevre değil, Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi'nden Türkiye İşçi Partisi'ne kadar çeşitli sosyalist hareketlerde şu veya bu düzeyde rol oynayan bireyler olarak hareket etmiş ve bu şekilde algılanmışlardır.

Günümüzde tütüncüler ve tütüncülerin tarihi çeşitli yazılı kaynaklardaki değinmeler ve sayıları günden güne azalan canlı tanıkların hafızalarında depolanmış anı kırıntıları dışında unutulmaya yüz tutmuş durumdadır. Bu sürecin tamamlanması emek tarihi başta olmak üzere pek

çok bilimsel disiplin için olduğu gibi tütüncülerle aynı idealleri paylaşan yeni kuşaklar için de büyük bir kayıp olacaktır. "Tütüncülerin Tarihi"nin ilk baskısı söz konusu gidişata dur demek noktasında bir ölçüde başarılı olmuş,hem Türkiye hem de dünya yazınında tütüncülerle ilgili yeni çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.[4]

"Tütüncülerin Tarihi"nin ikinci baskısına yazılan bu değerlendirme bölümü, tütüncülerle ilgili mevcut belge ve sözlü tanıklıklardan derlenen bilgilerin karşılaştırmalı bir analizle yeniden kurgulanması yoluyla, tütüncülerin hikayesini mümkün olduğunca nesnel bir çerçevede ele alma iddiasını taşıyor. Metinde paylaşılan bilgiler on yıldan uzun bir zaman dilimine yayılmış kapsamlı bir araştırmanın meyveleri. Konuyla bir şekilde ilişkilenmiş ve bakış açıları tütüncülerin tarihsel deneyiminin anlaşılmasına katkı sağlayacak 16 kaynak kişi ile daha önce bir doktora tez çalışması sırasında yapılan görüşmeler söz konusu araştırma sürecinin önemli bir ayağını teşkil ediyor.[5] Görüşülenlerin arasında tütün işçileri, yakın akrabaları, komşuları veya bir biçimde onlarla temâs etmiş başka kaynak kişiler var. Aynı şekilde daha önce yayınlanmış açık kaynaklarda yer alan bilgi kırıntılarının izinin sürül-

4 İlgili literatürün örnekleri için bkz. Vardağlı [(2011); (2009)]; Nacar [(2019); (2014a); (2014b); (2011)], Yılgür [(2016); (2015)]; Karaca (2017).

5 Yılgür, Egemen. (2014). Geç-Peripatetik Roman Tütün İşçilerinin Ücretli İstihdam ve Politizasyon Deneyimleri. *Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Tez tamamlanmasından iki yıl sonra Ayrıntı Yayınları tarafından "Roman Tütün İşçileri" adıyla yayınlandı.

mesi ve bunların bir araya getirilerek bütünsel bir anlatının inşası çalışmanın üzerinde yükseldiği bir diğer saç ayağı. Söz konusu kaynaklar arasında tütün işçileri İdris Erdinç [(Akgül, 2004), (Aydemir, 2000)], Zehra Kosova [(1996), (2011), (Berktay, 1999), (Günçıkan, 2011)] ve Mustafa Özçelik'in (2003) tanıklıkları temel alınarak oluşturulmuş metinler; tütün işçilerinin, bir meslek grubunun ötesinde topluluk olarak kendilerini ve deneyimlerini nasıl algıladıklarını yansıtmaları itibarıyla ayrıcalıklı bir yere sahip. Mihri Belli [(2005), (1999a)(1999b)], İsmail Bilen (1991), Zihni Anadol (1989), Moris Gabbay (2013), Kerim Korcan (1989), Osman Rauf Alper (1995), Orhan Suda (2004), Suat Şükrü Kundakçı (2005), Müeyyet Boratav (2006), Aclan Sayılgan (1969) gibi bir dönem tütün işçileri ile aynı politik süreçlerin içerisinde yer almış entellektüellerin elinden çıkan metinler ise grubun dışarıdan nasıl algılandığının ipuçlarını sunuyor.

Çalışmada başvurulan bir diğer kaynak ise arşiv belgeleri. Cumhuriyet ve Osmanlı arşivlerinde yer alan çeşitli belgelere yeri geldikçe metnin içerisinde referans veriliyor. Son olarak TÜSTAV tarafından yayınlanan belge kitapları, tütün işçilerinin bir parçası olduğu tarihsel anların, tek tek kaynak kişilerin zihin dünyalarının ötesinde yazılı kayıtlara nasıl yansıdığının incelenmesine imkân vermeleri itibarıyla bu metnin şekillenmesinde kritik bir rol oynuyorlar [(İleri, 2003); (Akbulut, 2005); (Dervişoğlu, 2007); (Akbulut & Tunçay, 2009); (Anonim, 2000 [1954]); vd.].

Kavramlar

Tütüncülerle ilgili tanıklıkların pek çoğunda, gruba etnik bir öz atfedildiği görülmektedir. Söz konusu anlatılarda tütüncüler, ya bir bütün olarak "Çingene" ya da "esmer vatandaş" ifadeleri ile gönderme yapılan topluluğun parçası ya da üyelerinin büyük bölümü bu toplulukla ilişkilenmiş bir küme olarak ele alınmaktadır. Hal böyle olunca işaret edilen ifadeler ve bu ifadelerin gönderme yaptığı toplumsallıkların anlaşılması çalışmanın genel amacı çerçevesinde kritik bir önem kazanıyor.

"Çingene" kelimesinin etimolojisi ile ilgili tartışmalar son derece köklü ve çeşitlidir [(Gaster, 1910); (Bussell, 1919); (Barrett, 1979); (Yıldız, 2007); (Matras, 2015)]. Son zamanlarda kelimenin eski Türkçe'de yoksul anlamına gelen çıgań(y) sözcüğünden türediği düşüncesi kabul görmeye başlamıştır [(Stachowski, 2002) akt: (Yıldız, 2018); (Tietze, 2002, s. 436); (Matras, 2011, s. 257); (Yıldız, 2018, s. 362)]. Kaynak sözcüğün başlangıçta, günümüzdeki anlamıyla modern bir etnik gruba değil, bir sosyal kategoriye gönderme yapıyor oluşu ilgi çekici bir durumdur. Kaşgarlı Mahmûd "Dîvânü Lugâti't Türk"te çıgāy sözcüğünün yoksul anlamına geldiğini yazar (2007[1074], s. 230). Agacanov'a göre ise daha geç dönem kaynaklarında geçen cigan sözcüğü Türkmen yoksullarına verilen isimler arasında yer almaktadır (2010, s. 163).

Osmanlı döneminde kaleme alınan kaynaklarda, Çingene / Çingāne sözcüğünün zaman zaman ortak kökenden gelen bir topluluk ya da toplulukların adı olarak kullanıldı-

ğı görülmektedir. Böylesi durumlarda ortak köken varsayımı genellikle dışarıdan bakan gözlemcinin kimi zaman da muhataplarının katkılarıyla yarattığı mitsel anlatılara dayanır [(Friedman & Dankoff, 1991); (Çelik F., 2018, s. 2017)]. Öte yandan arşiv belgeleri ve dönem kaynakları üzerinde yapılacak detaylı bir analiz, söz konusu adlandırmanın esas itibarı ile özgün bir yaşam biçimini işaret ettiğini göstermektedir [(COA.MVL.572.71.3.1.1858. Satır_1); (COA.C.ML.331.13593.1.Satır_1); (Yılgür, 2018b); (Çelik F., 2018, s. 224)]. Bu yaşam biçimini paylaşan Romanlar [(Ginio, 2004); (Çelik F., 2013)], Teber (Abdallar), Tahtacılar [(COA.DH.MKT.1368.131.1.1, 1886); (COA.NFS.D.3201.0-8); (Yılgür, 2018b); (Çakılcı, 2019)], Domlar (COA.BEO.655.49054.1.1) ve Lomlar (COA.DH.ID.63.39.2.1.1914.Line_1) gibi topluluklar "Çingene" ya da "Kıpti" ifadesiyle adlandırılmışlardır.

"Çingene" olarak adlandırılan toplulukların ait oldukları sosyo-ekonomik kategori antropoloji yazınında peripatetik kavramı ile karşılanmaktadır. İlgili literatürde, peripatetik gruplar geçimleri büyük ölçüde zanaat ve hizmet sunumuna dayanan, şu veya bu ölçüde endogamik aile toplulukları olarak tanımlanırlar. Genellikle komşularından daha yüksek bir mekânsal hareketlilik seviyesine sahip olan bu grupların göçebeliklerinin temelinde belli mevsimlerde müşteri toplulukları arasında yaptıkları seyahatlar bulunmaktadır [(Berland, 1979); (Rao, 1987, s. 3)]. Peripatetik topluluklar için modern kurumların yükselişi, endüstri ve kapitalist ilişkilerin gelişimi sundukları

zanaat ve hizmetlere dönük talebi ortadan kaldıran bir meydan okuma olmuş, buna yanıt olarak peripatetik topluluklar, çoğunlukla kentlerde farklı ekonomik faaliyetler geliştirmiş ve daha az hareketli bir yaşam biçimini benimsemişlerdir [(Gmelch, 1982); (Salo, 1982), (Salo, 1986), (Salo, 1987); (Williams, Lerch, & Lerch, 1982); (Silverman, 1988); (Jabbur, 1995); (Rao, 2007)]. Söz konusu değişimi deneyimleyen gruplar için göçebelik vurgusu çok belirgin olan peripatetik ifadesinin kullanımı eleştiri konusu yapılmıştır [(Gmelch, 1982); (Salo, 1986)]. Nitekim yakın dönemlerde grup kimliğini korumakla birlikte artık aynı sosyo-ekonomik kategorinin parçası olmayan topluluklar için geç-peripatetik adlandırılmasının kullanımı önerilmiştir (Yılgür, 2016).

Türkçe'ye Roman olarak yerleşen sözcük esas itibarıyla eski Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasının Avrupa kolunda yayılmış olan peripatetik topluluklardan birinin öz adlandırmasıdır [(Marushiakova & Popov, 2001b); (Matras, 2019)]. Balkan coğrafyası ve Ege'nin her iki yakasının en görünür peripatetik / geç-peripatetik topluluğu olan Romanlar, Romanes adını verdikleri kendilerine ait bir dile sahiptirler. Romanes, peripatetik toplulukların özel iletişim amacıyla kullandıkları karışık kelime dağarcıklarından farklı olarak özgün gramer yapısıyla gerçek bir dildir [(Matras, 2004a)]. Kimi Roman toplulukları dillerini kısmen yitirmekle birlikte, Romanes sözcükleri çoğunluk dillerin gramerleri ile birlikte kullanmayı sürdürürler [(Matras, Gardner, Jones, & Schulman, 2007).

Bazı Roman grupları kendilerini birlikte yaşadıkları ya da bir şekilde ilişkilendikleri çoğunluk toplumların kimliğine referansla Türk, Bulgar, Sırp, Arnavut, Rumen ya da Macar olarak adlandırmayı tercih etmektedirler (Marushiakova & Popov, 2013).

Yukarıdaki kavramsal açıklamalardan hareketle çalışmanın genel amacı çerçevesinde anlamlı olan şu soru sorulabilir: Tütüncüler çevresi, gerçekten de Roman-"Çingene" ya da peripatetik kavramlarıyla ifade eden toplumsal gruplarla herhangi bir şekilde ilişkili midir? Basitçe söylemek gerekirse, tütüncüler çevresinin Balkan coğrafyasında yaşayan çeşitli etnik gruplara mensup bireylerden oluştuğu, ama bunların arasında geç-peripatetik Romanların önemli bir çoğunluk oluşturduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Diğer tarafta bir grubun etnik ve toplumsal varlığının, kendisine ilişkin öz tahayyüllerini yansıtan emik ve dışarıdan bakışla kurulan etik aidiyetlerin etkileşimiyle biçimlendiğini söylemek herhalde yanlış bir değerlendirme değildir.[6] Bu bağlamda tütüncülerin dışarıdan algılanma biçimleri ve kendi öz değerlendirmelerini birlikte ele almak meselenin daha net bir biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

6 Etik-Emik etnisite ve tahayyüle ilişkin tartışmalar sosyal bilim yazının karmaşık meseleleri arasında yer almaktadır. Bu tartışmalarla birkaç örnek için bkz. Harris (1990), Pike (1967), Headland (1990).

Ötekilerin Gözünde Tütüncüler

Tütüncülerle ilgili tanıklıklarda kullanılan argümanlar, gözlemcinin konumu ile doğrudan ilişkilidir. TKP ile ilişkisini oldukça erken bir dönemde keserek saf değiştiren Aclan Sayılgan için tütüncüler "Gizli komünist partisinin" "işçi arkadaşlarımız dediği çingeneler grubu"dur (1969, s. 25). Mesele bu şekilde ortaya konulduğunda, tütüncülerin önemli bir bölümünü teşkil eden geç-peripatetik Romanlara dönük olarak kullanılan "Çingene" adlandırması, bütün negatif çağrışımlarıyla birlikte grubun tamamına yaygınlaştırılmış; tütün işçilerinin ekonomik ve politik varlıkları görünmez kılınmış olur:

> Komünist Partisi mensuplarının meslek durumları ise homogene bir varlık göstermez. Kalabalık komünist grupları, 26 tütün işçisi olarak dikkati çeker. Bu 26 kişinin ekserisi birbirleri ile akraba olan muhtelif tarihlerde Yunanistan ve Bulgaristandan Türkiyeye göç etmiş kimselerdir. Kalifiye işçi olmadıkları gibi, tütün ameleliğinden başka, davulculuk, zurnacılık, ayakkabı boyacılığı da yaparlar. Karıları, kızkardeşleri, Maçka, Gülhane parklarında el falına bakar. 6-7 Eylül olaylarında yağmacılık bunlarla başlamıştır (Sayılgan, 1969, s. 21).

6-7 Eylül olaylarını komünistlere ihale etme çabası döneme tanıklık eden kimi sol entellektüeller tarafından DP iktidarının bir stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde içinde Aziz Nesin'in de aralarında bulunduğu çok sayıda sol aydın göz altına alınmıştır [(Dosdoğru, 1993, s. 36); (Özçelik, 2003, s. 51)]. Sayılgan söz konusu

söylemi vurguyu tütüncülere kaydırarak yeniden üretmektedir. Diğer taraftan yazarın asıl çabası, TKP'nin politik zafiyetini üyelerinin etnik olarak yabancı bir kültüre mensup olmalarıyla açıklamaktır: "1951-52 Komünist Partisi kadrosunda özbeöz Türk olan herhangi bir işçiye rastlamadım. 35-40 yıllık komünist faaliyetinin bu başarısızlığına sebep Türk işçisinin sağduyu ve sağlam karakteridir. Türk işçisi milliyetçidir ve dinine bağlıdır" (1969, s. 21). Yazara göre saflarına "safkan" Türk işçisi katamayan TKP, kurtuluşu yabancı bir unsuru partide örgütlemekte bulmuştur:

> çingeneler grubu ise, ne muteva ne de adet olarak üzerinde durulmağa değmeyecek malzemelerdi. Okuması, yazması olmayan bu insanlar, her toplumda satın alınmaya müsait kimselerdir. Türkiye'de de bir 'Komünist partisi kurduk' demek ve Moskova'ya yaranmak isteyen parti ileri gelenleri bu zavallıları istismar etmekte, kimine 'Ortaköy semtinin' ihtilalden sonra 'komser muavinliğini', kimine 'İstanbul İtfaiye Teşkilâtı şefliğini' vaad ederek aktif parti kadrosunu bunlarla abartmaktadır. Partinin bu kadrosu da durumlarından memnundurlar. Tevkifat onlar için bir kurtuluştur ve hayatları boyunca görmeyecekleri bir itibarı sağlar. Zira bu zavallılar çoğunlukla mesleksiz ve işsizdirler. Hayat yükü bellerini bükmektedir. Hapishaneye girince bu yükten kurtulurlar. Karıları çocukları fabrikadan aldıkları gündelikle geçinirken, bunlar da cezaevinde (Komuna) sayesinde ekmek elden su gölden yaşarlar. Zaten bu kimseler, tembeldirler. Hapishaneden iyi yer nereden bulacaklar? (1969, s. 25).

Tütün işçilerinin cezaevi deneyimine ilişkin Sayılgan tarafından çizilen bu tablo diğer tanıklıklar tarafından doğrulanmaz. Tütüncülerin önemli simalarından olan Mustafa Özçelik "komuna"nın asıl yükünü kendilerinin taşıdığını, biraz da sitemle anlatır:

> İktisadi durumu iyi olan arkadaşlar pek sıkıntı çekmediler. Fakat tütün işçileri, ben de dahil olmak üzere, aç kaldık. Gelen karavana yemeklerine biraz yağ koyarak yiyorduk. Çok acıdır ki, bizim sıkıntı çekmemizi cezaevi yöneticileri istiyorlardı. Fakat bizim partili arkadaşlarımız da kendinde olan yiyecekleri küflendiriyor, yiyeceği olmayan kimselere vermiyorlardı. Bugüne kadar aklımın almadığıydı bu. Bir devrimci, diğer devrimci arkadaşlarının aç kalmasına nasıl göz yumar. Esef edilecek bir durum. Bu harekete parti terbiyesinin eksikliği diyebiliriz. Tütün işçileri gruplar halinde ellerindeki imkânlarla birbirlerini desteklediler, birliklerini bozmadılar (2003, s. 49-50).

TKP'li geçmişine mesafe koymuş bir başka figür olan Osman Rauf Alper, tütüncülere ilişkin izlenimlerini, kısmen Sayılgan'ın 1960'larda çizdiği çerçeve içerisinde, "Çingenelik" vurgusunu öne çıkararak anlatır: "Bilhassa tütün fabrikalarından gelen çingeneler vardı büyük şehirlerde. Ve bunların çoğu da Balkanlar'dan gelmeydi. Yunanistan'dan, Bulgaristan'dan, Yugoslavya'dan. Yunanistan'dan gelenler bizim TKP'ye sempati gösteriyorlarmış" Farklı özelliklere sahip tek tek bireylerden müteşekkil olan tütüncüler çevresi gerek gündelik yaşamlarında gerekse de siyasetle ilişkilenme biçimlerinde

farklılıkları bünyesinde toplamıştır. Çevreye mensup olan kimileri için politikleşme çok yoğun bir aidiyet ve katılım hissi ile gerçekleşirken, kimilerinde daha yüzeysel bir görünüm arz etmektedir. Öte yandan dışarıdan bakan gözlemcinin söz konusu örneklerden hangisini temel alarak geneli tarif edeceği siyasete, sola ve özel olarak tütüncülere ilişkin kendi durduğu yer ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda Alper, tütüncülerin politik katılımlarının kimi bireylerde ortaya çıkan zaaflı yönlerine vurgu yapmayı tercih eder: "Adını unuttum. İzmirli biri TKP ileri gelenlerindenmiş. Bizim hocadan, Faik Muzaffer Amaç'tan duymuştum. Fakat Muzaffer Hoca 'Biraz kaypaktırlar' derdi" (1995, s. 98). Tütüncüler çevresine karşı dostane bir tutum sergileyen kaynak kişi D.K. ise Alper'in "kaypaklık" olarak ifade ettiği tavrı politik esneklik olarak yorumlar:

> Yalnız bir keresinde şöyle bir şey oldu, yakışıklı oranın yerlisi bir tip, garip garip konuşmaya başladı. Ortaköy'ün bir özelliği var. Biliyorsun Yıldız orada ve Yıldız Milli İstihbarat Teşkilatı'nın merkezi. Muhtemelen o kişi MİT'tendi. Türkiye'de MİT çok örgütlü. Her yere böyle sızmışlar. Oradaki şeyleri belli ki kontrol altında tutuyor. Orada E'nin, onunla pek direkt çatışmaya giren bir ilişkiden ziyade, onu da sakinleştirmeye yarayan, ama direkt karşıya da itmeyen bir ilişki içerisinde olduğunu gözlemiştim o zaman yani. O zaman garibime gitmişti. Ama sonra Çingene olduğunu vesaire düşününce, Çingeneler toplumda özel olarak ezildikleri için, o ezilen azınlıklarda öyle bir korunma mekanizması oluşuyor. Yani direkt

çatışmaya girmektense, böyle karşı tarafı yumuşatarak, savunma mekanizması oluyor (D.K.-Yazar, 2013).

Tütüncüler çevresinin etnik bir küme olarak ele alınması, politik olarak farklı noktalara gelmiş olan kişilerin tanıklıkları ile sınırlı değildir. Tütün işçileri için son derece saygın bir figür olan Doktor Hikmet Kıvılcımlı, 1971 yılında kaleme aldığı anılarında tütün işçilerini anarken "Kasımpaşa ve Ortaköy esmer vatandaşlarının gediklileri" ifadelerini kullanır (1978c, s. 192). "Çingene" ya da "Kıpti" ifadelerine göre daha büyük bir nezaket içerdiği varsayımı ile kullanılan "Esmer vatandaş" ifadesinin 1950'ler sonrasında, Menderes döneminde yaygınlaştığı ifade edilmişse de bu konuda tatmin edici çalışmalar yapılmamıştır [(Er, 1996); (Arayıcı, 1999, s. 178)]. Her halükârda yazarın kast ettiğinin ne olduğu açıktır. Yine Kıvılcımlı, 1930'larda parti içi tartışmalara yön vermesi amacıyla kaleme aldığı Yol serisinde de mübadele ile Türkiye'ye gelen tütüncü "Çingenelerden" bahseder (1992, s. 74). Diğer taraftan bu noktada özellikle altı çizilmesi gereken nokta her iki metinde de Kıvılcımlı'nın "Çingenelik" vurgusunu alenen kullanmıyor oluşudur. Günlükleri ya da parti içi tartışma metinlerinde tütüncüler için "Esmer Vatandaş" ya da "Çingene" ifadelerini kullanan Kıvılcımlı 1970 yılında konuştuğu TİP Beşiktaş ilçe binasında tütüncülerden bahsederken herhangi bir etnik gönderme yapmaz (Ağcabay, 2009, s. 45-46).

Çevresindeki aydınlar grubu ile birlikte tütüncülerle önce cezaevi, sonrasında da siyaset arkadaşlığı yapan

Mihri Belli onların sol hareket içerisindeki konumunu oldukça idealize eden bir dille anlatır. Kast edilenin, özel bir topluluk, bir çevre olduğu belli olsa da bu çevreyi ortaklaştıran unsur, Belli'nin bu dönem kullandığı söylemde etnisite olarak ortaya konulmaz. Yazar tütüncülerin önemli isimlerinden İbiş Aydınlatan'ın ölümünün ardından *Emekçi* dergisinde yayınlanan yazısında her şeyden önce çevrenin politik öneminin altını çizmeyi tercih eder:

> Egemen güçlerin sosyalist hareketi geniş ölçüde tecrit edebildikleri, sosyalizmin (S)'sinin bile küfür sayıldığı uzun yıllar boyunca, Kasımpaşa'nın, Ortaköy'ün tütüncü semtlerinde, karanlıklar denizinde sosyalist düşüncenin adacıklarını oluşturdular. Tütün işçisi kahvelerinde, tütün depolarında sosyalizmin sorunları tartışılırdı. O en çetin dönemde, en çok ezilen, en çok zorlanan bu emekçi çevrelerinde bir sosyalist gelenek kurulabilmişti [(1975, s. 34); (1999, s. 18-19)].

Belli'nin tütüncülerin politika ile kurdukları ilişkide sadakat ve bağlılık duygusunun belirleyici olduğuna ilişkin değerlendirmeleri de son derece dikkat çekicidir. Ona göre tütün işçileri arasından "muhbirler, provakatörler" çıksa da bu kişiler tütüncülerin ana gövdesi tarafından dışlanmıştır. Yazar kimilerinin bu durumu antropolojik bir yaklaşımla açıklamaya çalıştıklarını ifade eder: "Bu çevrenin kötüyü içinde atabilme niteliğini, bu çevrede hâlâ sürdüğü iddia edilen klan ilişkilerine bağlayanlar oldu" [(1975, s. 36); (2005, s. 25)]. Tütüncülere ilişkin söz

konusu antropolojik vurguların sol entellektüeller arasında oldukça yaygın olduğu Vedat Türkali'nin *Güven*'ine yansıyan aşağıdaki ifadelerden de anlaşılmaktadır:

> 'Biz sonunda gene Ortaköylülere gideceğiz'. Ses çıkarmadı Turgut. Bu muydu içine düşen? Kaçıncı tartışmalarıydı. 'Kabile' dışına sır çıkar mıydı onlardan? Ağız birliği etmiş gibidir Ortaköylü tütün işçileri. 'A be meraklanmıyasanız Turgut arkadaş, sırası geldi mi araarız sizi, biliriz be çucuğum, komünistsiniz!' Sonuncu konuşmalarında öyle ayrılmışlardı Taşkıran Ahmet'ten. Bir daha denesin bakalım gelmiş mi sırası? Ortaköy'e, Kasımpaşa'ya yerleşmiş, Dramalı, Kavalalı Yunanistan göçmeni tütün işçileri, geleneksel, kapalı bir aile komünizmini sürdürüp götürüyorlar öyle. Kolay mı aralarına girmek? (Türkali, 2004, s. 24-25).

Mihri Belli söz konusu "klan ilişkilerinin" tütüncüler arasında varlığını sürdürüyor olabilme ihtimalini yok saymasa da vurguyu tütüncülerin siyasetle kurdukları ilişkide başat olduğuna inandığı bilinç unsuruna yapmayı tercih eder: "Ama biz çevrenin bu niteliğinin daha çok tütün işçisinin ezilmesinden, horlanmasından doğan devrimci bilincinden ileri geldiğine inanıyoruz" [(1975, s. 36); (2005, s. 24)].

Belli İbiş Aydınlatan'ın ölümünün ardından kaleme aldığı metinde, bu dönemde tütüncülerin ana gövdesini teşkil eden toplumsal dokuyu, politik pozisyonunu değiştiren tanıkların kullandığından çok daha steril bir dille, etnik vurgulardan özenle kaçınarak tarif etmeye yönelir:

> İbiş Aydınlatan bir tiptir. 1930'lar, 1940'lar, 1950'ler Türkiye'sinin sosyalist tütün işçisi tipi. Genç devrimci kuşakları bu tipi tanımalıdırlar. Sosyalist hareketimizin yarım yüzyılı aşan tarihinden söz ediyoruz. Bu hareketin tarihî temsilcisi olduğumuzu söylüyoruz. Göçmen tütün işçisinin bu harekette önemli bir yeri vardır. ... Göçmen tütün işçisinin eksikliği mi ağır basar, yoksa onun sağlam yanı mı? O sağlam yanının, proleter devrimci yanının ağır bastığını tarih önünde ispat etmiştir (1975, s. 34-35).

Yazar tütüncülerle ilgili tanıklıklarında onların politik etkinliklerini vurgulamaya devam ederken, etnik çağrışımlar yapan ifadelerden kaçınmayı bir süre daha sürdürecektir. İlk baskısı 1990 yılında yayınlanan anılarının 1999 tarihli ikinci baskısında tütüncüler için muhacir, mübadil ya da göçmen ifadelerini kullanmaya devam eder: "Gençliğinde ne yaman bir sendika lideri olduğunu yıllar sonra Harbiye'de göçmen işçi Sepetçi Mehmet'den dinledim" (1999a, s. 347). Çalışmada İbiş Aydınlatan'ın ölümünün ardından kaleme aldığı konuşma herhangi bir değişiklik yapılmadan olduğu gibi alıntılanır (1999b, s. 18-21).

Belli'nin ifadelerine yansıyan söylem aslında sol aydınların kamusal alanda tütüncülere gönderme yaptıklarında ya da onlarla olan yüz yüzeyken kullandıkları bir diyalog aracıdır. Öte yandan bu insanlar kendi aralarındaki özel sohbetlerinde tütüncülerin önemli bir bölümünün ya da tamamının "Çingene" olduğu görüşünü dile getirmektedirler. Kaynak kişi U.O.'nun tanıklığı, söz konusu algının nasıl oluştuğunu yansıtır: "Valla görünüş olarak Romana

benziyorlardı. Ama biz sormazdık ki. Ancak kendisi söylerse. E. Ağabey'i de ben Çingene E. diye geçiyordu diye biliyorum yani. Lakabı oydu yani. Öyle derlerdi" (U.O.-Avukat, 2013). Aynı şekilde SSCB'ye eğitime gönderilen Remzi Mustafa ve Mustafa Mehmet isimli tütüncülerin özel dosyalarında yer alan ifadeler, parti temsilcilerinin özel yazışmalarda bu kişilerin "Çingene" kimliğine gönderme yaptıklarını ortaya koyar. 1935 yılına ait bir belgede, "Belgeleri Yunan İstavridis adınadır, aslında Türk Çingenesidir" şeklinde tanıtılan Remzi Mustafa için, 1936 yılında Şefik Hüsnü'nün (Ferdi) elinden çıkan bir diğer belgede ise "1908 Yunanistan doğumlu Çingene. Tütün işçisi" ifadeleri kullanılır (İstavridis-Remzi Mustafa Dosyası-RGASPİ-495-266-73). Yine Şefik Hüsnü, Mustafa Mehmet'in dosyasında yer alan belgede kendisinden "Çingene, 1915 doğumlu, Tütün işçisi" olarak bahseder (Mustafa Mehmet (Alekber Ağaoğlu, Petko) Dosyası, RGASPİ-495-266-198).

Mihri Belli, tütüncülerin arasında yer alan Roman unsurunu açıkça dile getirmeye 2000'li yıllarda kaleme aldığı metinlerle başlayacaktır. Bu dönemde "Çingene" ya da "esmer vatandaş" gibi dışarıdan bakışı yansıtan ifadeler yerine giderek Türkiye'de popüler hale gelmeye başlayan Roman sözcüğünü kullanmayı tercih eder. 2005 yılında basılan "Hapishane'den Çizgiler"de birkaç yerde bu yönde değinmeler bulunmaktadır. Daha da ilginci, 1975 yılında İbiş Aydınlatan'ın ölümünün ardından yazılan metin Zehra Kosova'nın kaybına ilişkin değerlendirme-

ler eklenerek bu çalışmanın içerisinde yeniden yayınlanır. Söz konusu eklerde Romanlar, Yunan işçi sınıfının mücadeleci çekirdeğinin temel unsurları arasında sayılmaktadır: "1920'lerde büsbütün şahlanan canlı bir tarihtir o. Ve Türk, Pomak, Roman işçiler de Yunan kardeşleriyle omuz omuza o sınıf mücadelesinde yerlerini almışlardır. Zehra Kosova'nın kökeni böyledir" (2005, s. 22). Her halükârda tütüncüler arasındaki Romanlara yapılan en net ve dengeli vurgu, Zehra Kosova'nın ardından yaptığı konuşma ile Mihri Belli'nin eşi ve mücadele arkadaşı Sevim Belli'nin ağzından dökülür:

> İşçi sınıfı davası uğruna mücadeleler ile geçen doksan bir yıllık bir ömür sona erdi. Zehra Kosova göçmen tütün işçileri çevresindendi. Büyük çoğunluğu Roman olan ve en çok horlanan, en gaddarca sömürülen emekçi kesiminden. Mübadil göçmen olarak Türkiye'ye gelen ve Anavatan bildikleri bu topraklarda daha da ilkel bir kapitalizmin çarklarının dişlilerine yakalananlardan" (26 Ağustos 2001) (Kosova, 2011, s. 11-13).

2000'li yıllarda anılarını yayınlayan sol aydınlar, tütüncülerle ilgili tanıklıklarında tütüncülerin arasındaki Roman unsurunu daha belirgin bir biçimde vurgulamaya başlamışlardır. Tütüncülerle cezaevi arkadaşlığı yapan Orhan Suda, üçüncü koğuşun ağırlıklı olarak "tütün işçisi esmer vatandaşlardan" oluştuğunu yazar: "Hapishanenin en kalender sakinleri onlar. Çoğu birbiriyle akraba. Seyit Atılal, İbrahim Atılal, Emin Atılal önde gelenleri. Tütün işçiliği ve hapishaneciliği kader bellemişler. A

be, bu da geçer deyip kasap havası oynuyorlar, devrimci marşlar söylüyorlar büyük bir coşkuyla" (2004, s. 85). Kısmen "Çingene" imajına yüklenmiş klişeleri yansıtsa da Suda'nın anlatısı, tütüncülerin varsayılmış etno-sosyal aidiyeti ve politik etkinliklerinde ortaya çıkan adanmışlık duygusuna birlikte yer vermektedir:

> Biz okumuşların ince hesapları yok onlarda. Bodoslama girmişler hayatın içine. Köklü bir geleneğin umut yüklü simgeleri olmuşlar. Azla yetinmesini biliyorlar. Konuşmalarındaki içtenlik, ağız dolusu gülüşleri alabildiğine etkiliyor beni. Keşke onlar gibi kabullenebilseydim hayatı dediğim oluyor bazen (Suda, 2004, s. 114).

Sonuç itibarıyla dışarıdan bakış tütüncüler çevresinde son derece baskın bir topluluk olan Romanları, grubun genel imajı ile bütünleştirmektedir. Politik olarak sola karşı konumlanan kaynak kişiler bu unsuru erken Cumhuriyet dönemi sol hareketlerine ilişkin bir zaafı işaret etmek için abartılı bir şekilde vurgularken, sol siyasetle ilişkisini sürdüren kaynak kişiler söz konusu algıyı alenen ifade etmekte oldukça çekingen davranmışlardır.

Tütüncülerin Öz Tahayyüleri

Farklı coğrafyalarda yaşayan gözlemciler peripatetik grupları adlandırmak için çeşitli jenerik terimler kullanırlar (Rao, 1987, s. 7). "Çingene" örneğinde görüldüğü üzere bu sözcükler çoğunlukla negatif çağrışımlarla yüklüdür [(Ulusoy, 2013); (Yılgür, 2016); (Çelik F., 2018)]. Hal

böyle olunca "Çingene" adlandırmasıyla muhatap olan peripatetik grupların mensupları genellikle bu şekilde isimlendirilmeye karşı çıkmaktadırlar.[7] Benzeri bir biçimde Osmanlı İmparatorluğu tarafından resmen "Çingene" ya da "Kıpti" olarak adlandırılan peripatetik grupların mensuplarının özellikle göreli daha yerleşik bir yaşam biçimi ve buna uygun ekonomik faaliyetleri benimsemiş olan kesimi, toplumun geri kalanı ile bütünleşmelerini tamamlamak amacıyla söz konusu adlandırmanın resmi kullanımından kurtulabilmek için önemli bir çaba göstermişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu peripatetik gruplardan özel bir baş vergisi toplanması ile ilişkili olarak, bu gruplara mensup bireylerin "Çingene" ya da "Kıpti" adı altında kaydedilmelerine özel bir önem vermiştir [(Cantemir, 1987[1722]); (Hasluck, 1948); (Barkan, 1964, s. 37); (Şerifgil, 1981); (Marushiakova & Popov, 2001a); (Ginio, 2004); (Marsh, 2006); (Dingeç, 2009); (Altınöz, 2013); (Çelik F., 2013); (Dündar, 2015, s. 141)]. 19. yüzyılda, imparatorluk yönetimi genel bir askere alma sistemi kurup Müslüman olmayan tebaa ve "Kıpti" olarak adlandırılan peripatetik grupları sistemin dışında tuttuğunda [(İnalcık, 1980); (Zürcher, 1998); (Gülsoy, 2000)], söz konusu vergi askerlik muafiyetinin bedeli olarak algılanmaya başlar [(COA.MVL.797.92.1.1.1866.satır_2); (COA.MVL.797.92.1.1.1866.satır_4/8); (İnalcık, 1978,

7 Kimi istisnai durumlarda ise bir karşı strateji olarak bu adlandırma etnik kimliğin bir parçası olarak benimsenebilmektedirler (Aksu, 2009).

s. 12); (Zürcher, 1998, s. 446); (Gülsoy, 2000, s. 61); (Yüksel, 2009, s. 331-339)].

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde değişen uluslararası ortam [(Baker V., 1879); (Anderson, 1910), (Drury, 1994)], Osmanlı İmparatorluğu'nu asker kaynaklarını zenginleştirmeye zorlar. Bu süreçte devlet yönetiminde Müslüman peripatetikleri askere alma yönünde bir eğilim ortaya çıkar. Büyük ölçüde yerleşikleşmiş ve toplumun kalanı ile bütünleşme eğilimindeki birey ve gruplar bunu bir fırsat olarak olarak değerlendirip çocuklarının askere alınması ve özel verginin iptali talebi ile arzuhaller gönderirler [(COA.ŞD.244.30.1.1.1871.satır_1/2); (COA.A)MKT.MHM.472.53.2.1.1873.satır_1/3)]. Sonuçta 1873 yılının sonlarında Müslüman "Çingenelerin" askere alınmasına karar verilir ve yüzlerce yıldır toplanan özel verginin Müslümanlardan toplanması uygulaması son bulur [(COA.BOA.İ.MMS.47.2025.13.1.1873); (COA. A)MKT.MHM.472.53.3.1.1874.satır_4); (Paspati, 1888); (Marushiakova & Popov, 2006, s. 68); (Ünal, 2006, s. 43); (Yüksel, 2009, s. 84-87); (Ulusoy, 2011, s. 131-133); (Yılgür, 2018b)]. Bu kararın ardından yapılan ilk geniş kapsamlı nüfus sayımında Müslüman peripatetiklerin tamamı, Müslüman olmayanlarınsa önemli bir bölümü bağlı bulundukları dini grupla beraber kaydedilir. Bu sayede "Kıpti" adlandırması resmi bir kayıt kategorisi olmaktan büyük ölçüde çıkarılır [(COA. DH.MKT.632.19.1.2.1903.satır_2/6); (Karpat, 1985); (Arslan, 2009, s. 95-96); (Yüksel, 2009, s. 164-166)].

Yeni uygulama geç-peripatetik grupların çoğunluk nüfusla daha belirgin bir biçimde entegre olmuş kesimleri tarafından büyük bir coşkuyla karşılanır. Bu kişiler yer yer eski prosedüre göre yapılan hatalı kayıt uygulamaları söz konusu olduğunda sicillerinden "Kıpti" kaydının silinmesi için idareye başvurup, başarılı sonuçlar elde ederler [(COA.DH.MKT.521.25.1.2.1902. satır_5/6); (COA.DH.MKT.632.19.1.2.1903.satır_9)]. Beklenmedik bir şekilde "Müslüman Kıpti" kategorisi 1905 yılında sayım terminolojisine yeniden dâhil edilir [(Yüksel, 2009, s. 164-166); (Yılgür, 2018b)]. Selanik (COA.DH.MKT.628.64.5.1.1905), Keşan (DH.MKT. 632.19.5.1.1905), İskeçe (DH.MKT.628.64.18.2.1906), Manastır (DH.MKT.628.64.19.1.1906) ve İstanbul'da (BEO.3030.227232.2.1.1907) yaşayan peripatetik toplulukların bazıları bu duruma tepki gösterir, nüfus cüzdanları ve sicillerden "Kıpti" kaydının silinmesi için mücadele verirler. Bu tepkiler resmen bir karar değişikliğinin hayata geçirilmesini sağlayamasa da, 1881 öncesinde "Kıpti" ya da "Çingene" olarak kaydedilenlerin pek azının 1905 sonrasında söz konusu tasnifle muhatap oldukları nüfus sayım sonuçları arasında yapılan karşılaştırmadan anlaşılmaktadır (Yılgür, 2018b). Bu dönemde peripatetik ya da geçperipatetik grupların önemli bir bölümü ait oldukları dini grubun bir parçası olarak sınıflandırılmaya devam etmiştir.

Sonuç itibarıyla peripatetik gruplara mensup bireyler için dışarıdan bakışı yansıtan jenerik terimlerden kurtulma çabası, toplumun kalanı ile entegre olmak

için verilen mücalenin önemli bir unsurudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde bu yönde çaba harcayanların arasında Selanik vilayetine bağlı yerleşim birimlerinde yaşayan Roman tütüncülerin ataları da bulunmaktadır. Genel olarak tütüncüler ve tütüncülerin arasında önemli bir grup oluşturan Roman mübadillerin "Çingene" olarak adlandırılma haline verdikleri tepkiler söz konusu tarihsel arka plan göz önünde tutularak değerlendirilmelidir.

Erken Cumhuriyet dönemi sol siyasetinin özneleri arasında yer alan romancı Vedat Türkali, ünlü romanı *Güven*'de, tütüncülerin birlikte hareket ettikleri entellektüeller kendileri için "Çingene" sözcüğünü kullandıklarında nasıl tepkiselleştiklerini anlatmaktadır: "Çingene sözcüğüne öylesine sağlıksız bir tepki gösterirler ki bunlar, cezaevlerinde devrimcilerin bile ödleri koparmış ağızlarından kaçarsa çingene filan diye..." (2004, s. 120). Yazar, 2010 yılına ait bir röportajında bu konudaki görüşlerini daha da detaylandırarak anlatır:

> Ben cezaevinde tütün işçileriyle yattım yıllarca. Bunlar Dramalı ve Kavalalı işçilerdir. Şimdi ne diyorlar, Roman diyorlar. O zaman onların yanında da söyleyemezdik. Ben söylerdim. Bunda hiçbir mahzur görmedim. Çingene olsam bundan mutluluk duyardım. Çingenelerin çok eski bir tarihi var. Mısırlıların tarihinde onlar var (Demirel, Sancak, & Ersan, 2010).

Mihri Belli, tütüncülerin söz konusu dışarıdan adlandırma biçimi karşısındaki tepkiselliğini, tütüncülerin

"Romanlıklarıyla gurur duymalarını" sağlayarak yıkmaya çalışmaktadır. Bu amaçla cezaevinde birlikte kaldığı tütün işçilerine cesaretlendirici bir konuşma yapar: "Roman milleti en soylu millettir. O milletten olmakla gurur duymalı insan. Çünkü Romanlar devlet kurmamışlardır. Öteki milletler gibi devlet kurmak için soykırımların faili değillerdir. Elleri temizdir ve kanlı değildir" (Belli, 2005, s. 38). Belli'nin çıkışı bütün "Roman arkadaşlar" tarafından olumlu karşılanmaz. Buna karşılık içlerinden biri olan Halil Çalışır Belli'ye özel olarak yaklaşımını desteklediğini ifade eder: "Bunlar soylarıyla Romanlıklarıyla iftihar etmiyorlar, soysuzlaşmışlar. Ben çıktığımda Romanlığıyla gurur duyan kim varsa onlarla çalışacağım" der. Belli'nin aktardıklarına bakılırsa cezaevi çıkışında tütüncülerden uzaklaşan Çalışır, "Kasımpaşa'nın üstünde, ayı oynatan çingenelerin semtinde" bir oda tutar. Diğer taraftan Belli, kendi yönlendirmesi ile başlayan bu arayışın trajik bir biçimde sonuçlandığını iddia etmektedir: "Bavulunu, karyolasını, yatağını oraya taşıdı. Birinci gün bavulunu çaldılar, ikinci gün yatağını, üçüncü gün de karyolasını. Halil Çalışır arkadaşın macerası böyle bitti" (2005, s. 38). Halil Çalışır yine aykırı bir tütüncü olarak Orhan Suda'nın anılarında da ortaya çıkar. Diğer tütüncülerden farklı olarak "Çingene" kimliğini kabullenmiş, dahası buradan hareketle kendisine bir misyon üretmiştir:

> Halil Çalışır içlerinde en çok sevdiklerimden. İlginç bir dostluk kuruluyor aramızda. Şaşırtıcı, düşündürücü sorular soruyor bana. Esmer vatandaş olarak doğduğuna hiç

yüksünmüyor. Çok şey öğretiyor bana onunla konuşmak. Hapisten çıktıktan sonra da Ortaköy kahvelerinde sık sık buluşacak, yoksul evlerinde yaşadığım insanca sıcaklığı daima hatırlayacaktım. Suda Yayınlarına da gelecekti Halil Çalışır. Çingenelerin tarihi hakkında toparladığı kaynaklardan bir kitap oluşturmak istediğini büyük bir coşkuyla anlatacaktı (Suda, 2004, s. 114).

Tütüncüler çevresinin önde gelen temsilcilerinin elinden çıkan ya da onların tanıklıkları ile oluşturulmuş metinlerde, tütüncülerin Roman kimliğine ilişkin hemen hiçbir göndermeye rastlanmaz. Aksine İdris Erdinç'in (Aydemir, 2000, s. 31) anılarında mübadil kimliği ile örtüşen bir Türklük, Zehra Kosova'da ise babasının Manastır doğumlu olmasından hareketle Arnavutluk vurgusu karşımıza çıkar (2011, s. 21). SSCB'ye eğitime gönderilen Remzi Mustafa da, Sovyet ve TKP temsilcilerinin yazışmalarında kendisinden "Çingene" olarak bahsetmelerine rağmen, 1934 yılında doldurduğu ankette milliyetinin Türk olduğunu ifade etmiştir (İstavridis - Remzi Mustafa Dosyası-RGASPİ-495-266-73). Bu örneklerin tütüncüler çevresinin öz adlandırmalarına ilişkin genel eğilimini yansıttığını ifade etmek yerinde olacaktır. Diğer taraftan SSCB'ye eğitime gönderilen Mustafa Mehmet isimli bir diğer tütüncünün özel dosyasındaki ifadeler, öz adlandırma biçimlerinin bağlama göre değişen belli bir esnekliğe de sahip olduğunu ortaya koyar. 1940 tarihli bir belgede kendisini tanıtırken "Doğum yerim Kara Biga, milliyetim Türk" ifadelerini kullanan Mustafa Mehmet,

1939 tarihinde doldurduğu bir ankette babasının "Çingene", annesinin ise Türk olduğunu açıklamıştır. 1935 yılına ait özgeçmişinde ise kökenini "Biga doğumluyum. Babam ayakkabıcıydı (şehirde, sokaklarda ayakkabı tamir ediyordu). Çingene asıllıyım" sözleriyle daha vurgulu bir biçimde ifade eder. Söz konusu farklı açıklamalardan ileri gelen karışıklık 1951 yılına ait ve Politik Göçmenlere Yardım Şubesi tarafından imzalanmış bir belgeye de yansır: "Alekber Ağaoğlu Mustafa Mehmet (namı diğer Petko Yanko İvanoviç) kimi verilere göre Çingene, kimi verilere göre Türk" (Mustafa Mehmet (Alekber Ağaoğlu, Petko) Dosyası, RGASPİ-495-266-198).

Tütüncüler en azından aleni bir biçimde kendilerini Roman ya da "Çingene" olarak adlandırmayı tercih etmemelerine rağmen birlikte mücadele ettikleri sol aydınların ve toplumun diğer kesimlerinin kendileri ile ilgili algılarının farkındadırlar. Söz konusu farkındalık hali ve "Çingene" olarak adlandırılmanın kişinin öz benlik saygısı üzerinde yarattığı baskı üstesinden gelinmesi hiç de kolay olmayan bir gerilim yaratmaktadır:

> Çok şeyken, şaka yollu birbirlerine siktir pis Çingene diyorlardı ama kendi aralarında. Senin söylemen çok doğru olmazdı. Zaten keserler ilişkilerini, kabuklarına kapanırlar. Yani şey var zaten, genel olarak o ikinci sınıf vatandaş olma ezikliği falan var. Ama bu Kürtlerdeki gibi reaksiyoner bir şey değil, kabuğuna çekilme. Tespih böceği gibi, hemen kapanırlar ve şeyini keserler, ilişkileri keserler hemen. Dondururlar ya da şey yapmazlar. Güvendikleri

zaman da çok nettirler, çok açıktırlar. Kendi aralarında kendileri de şakalaşırlar. Çingene diye, ama senin şey yapmana girmene pek izin vermezler (S.Y.-Restoran İşletmecisi, 2014).

Mübadele Öncesinde Tütüncülerin Çalışma Deneyimleri

Tütüncülerin politik kültürü[8] esas itibarı ile Mübadele öncesi dönemde, Osmanlı Makedonyası'nda şekillenmiştir. Ortaköylü bir tütün işçisi söz konusu politikleşme sürecinin, tütün işçilerinin Türkiye'deki etkinlikleri üzerindeki etkisini "Yunanistan'daki deneyim teori, buradaki pratik" (M.A-Tütün İşçisi, 2013) sözleriyle açıklar. Kendisi de bir Yunan İç Savaşı gazisi olan Belli'ye göre tütün işçileri "Yunan işçi sınıfının en militan kesimi"dir (2005, s. 22). Diğer taraftan söz konusu yüksek siyasal katılım düzeyi esas itibariyle Selanik vilayetine bağlı bölgelerde ortaya çıkan tütün sektöründeki yoğun ücretli çalışma deneyimi ile ilişki olarak mümkün olabilmiştir.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında tütün üretimi Osmanlı İmparatorluğu'nun belli başlı sanayi kolları

8 Metinde kültür kavramı her kullanıldığında, uzay-zamanın belli bir kesitinde yoğunlaşmış insan etkinliklerinin ürettiği ve bilinçli insan etkinlikleriyle sonraki kuşaklara aktarılabilir olan bir toplumsal fenomene gönderme yapılmaktadır. Bu haliyle kültür, insan etkinliklerinin form, ritm ve düzenindeki gözlemlenebilir örüntüler ve bu örüntülerin var olmasını mümkün kılan mekanizmalardır. İlgili literatürün birkaç örneği için bkz: Tylor (2009 [1871]); Boas (1930); White (2004[1954]); Bourdieu (2013[1977]); Yengoyan (1986); (Lee, 1988); Bourdieu ve Passeron (1990); Brightman (1995); Robbins (2000); Baker ve Brown (2008).

arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu dönemde hem ihraç edilen hem de ülke içinde tüketilen tütün miktarında hatırı sayılır bir artış meydana gelir (Nacar, 2014b, s. 207). 1881 yılında Osmanlı İmparatorluğu tütün tekelini resmen Düyun-ı Ummumiye İdaresi'ne, 1883 yılında ise idarenin talebiyle Reji Şirketi'ne devretmiştir. Belli başlı yerleşim merkezlerinde fabrikalar açan şirket iç piyasadaki tütün mamullerinin satışının artmasında önemli bir role sahiptir. Öte yandan Nacar'a göre tütün sektörünün en dinamik kesimi olan tütün yaprağı ihracatı söz konusu tekel uygulamasının istisnası olarak kabul edilmiştir. 1880 yılında 8,9 milyon kilogram olan tütün ihracı 1911 yılına gelindiğinde 38 milyon kilogramın üzerine çıkmıştır. Bu süreçte İmparatorluğun belli başlı tütün üretim merkezlerinde farklı kökenlerden gelen tüccarlar tarafından tütün yapraklarının niteliklerine göre sınıflandırılıp istiflendiği işletmeler kurulmuş, önemli bir emek talebi ortaya çıkarılmıştır (2011, s. 39).

Tütüncülerin, ilk sendikal ve politik deneyimlerini kazandıkları Selanik vilayeti Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya kapitalizmiyle etkileşimin en yüksek olduğu coğrafyaları arasında yer almaktadır. Dumont, imparatorluğun toplam dış ticaretinin neredeyse 1/7 gibi yüksek bir oranda, Selanik limanı üzerinde yapıldığını ifade eder (2013, s. 28). Tütün üretiminin bölgede önemli bir yere sahip olması, söz konusu sektörde emek talebinin çok yüksek seviyelere ulaşmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle Selanik vilayetine bağlı olan Kavala (Sezen,

2006, s. 292), Drama (Sezen, 2006, s. 156) ve Edirne vilayetine bağlı olan İskeçe (Sezen, 2006, s. 253) tütün üretiminin önemli merkezleri olmuşlardır. Dönem kaynaklarına göre İskeçe'de 6.000, Drama'da 5.000, Kavala'da ise 16.000 işçi tütün sektöründe istihdam edilmektedir. Glavinof bu bölgede yaşayan "Rum" ve "Türk" işçilerin içinde bulundukları organizasyonların bölgenin en önemli işçi örgütleri oldukları kanısındadır (2013[1910], s. 66-68). Benzeri bir biçimde Nacar, Kavala'nın İmparatorluğun en fazla tütün işçisi istihdam edilen yeri olduğunu yazar. Bölgede, 19. yüzyıl ortalarında 2.000 işçi istihdam edilirken, 20. yüzyıl başlarında rakam 10.000 ile 15.000 arasında değişen bir büyüklüğe ulaşmıştır. Dahası tütün işçileri, Kavala nüfusunun neredeyse % 60'ını teşkil etmektedir. 1910'larda sayıları 5.000'i geçen İskeçe'nin tütün işçileri ise toplam nüfusun üçte birini oluşturmaktadır (Nacar, 2014a, s. 536).

Tütüncüler çevresinin belli başlı temsilcileri, atalarının tütün üretim sürecine nasıl eklemlendiğine ilişkin son derece önemli ipuçları paylaşmışlardır. İdris Erdinç'in dedesi Demirci Mustafa, zanaatında son derece mahir bir insandır: "Demirden heykel yaparmış" (Akgül, 2004, s. 15). Özellikle sığır ve koyunlar için çan imal eden Mustafa, ürettiklerini satarak ailesinin geçimini sağlar (Aydemir, 2000, s. 13). Demirci Mustafa hayatını kaybettiği sırada 18-19 yaşlarında olan Erdinç'in babası Ali, Doyran Doksat Çiftliği'nde çoban olarak iş bulur ve çiftlik kahyası Şerif Ali'nin kızı Hatice ile evlenir. Kısa bir süre sonra

yerel çeteler tarafından basılan çiftlik dağılır ve Şerif Ali hayatını kaybeder (Akgül, 2004, s. 15-16). 1. Dünya Savaşı çıkınca Ali askere alınır. Karısı Hatice ise Kavala'ya giderek tütün depolarında çalışmaya başlar (Aydemir, 2000, s. 30). Benzeri bir biçimde Zehra Kosova'nın Kavala'da yaşayan ailesinin yaşamlarının odağında tütün ve bağlantılı faaliyetler bulunmaktadır. Tütün deposunda çalışan babası Hasan Galip Bey, aynı zamanda 1909 yılında bir ara sokakta açtığı berber dükkanını işletmektedir (Günçıkan, 2010, s. 5). Kısa süre içerisinde ailenin diğer üyeleri de bir şekilde tütün sektöründe istihdam edileceklerdir (Berktay, 1999, s. 255).

Metin Özbaskıcı tarafından Samsun'da, mübadele göçmeni Romanlarla yapılan bir sözlü tarih çalışması Yunanistan'da tütün işçiliğinin hangi süreçler içerisinde yaygınlaştığının anlaşılmasına önemli bir katkı sunmaktadır. Görüşme yapıldığı sırada 82 yaşında olan Hacı Yusuf Kepçe'nin dedesi Halil, Drama'da dere kenarında bahçecilik yaparken yetiştirdiği ürünleri pazarda satmaktadır. Yaz aylarında işler yoğunlaştığında tütün işçiliği yapar. 74 yaşındaki Ali Özbaskıcı'nın dedesi Demir, Drama'ya bağlı bir nahiye olan Pürsıçan'da (Prüsçan) (Sezen, 2006, s. 414) yaşarken kasabanın inşaat ve onarım işleriyle ilgilendiği gibi aynı zamanda bahçelerde ve tütün tarlalarında emeğini satar. Kısa süre sonra Drama merkeze göçmek zorunda kalan Demir yaz aylarında tütün işçiliği, kışları ise hastane önünde ayakkabı boyacılığı ile geçinmektedir. 66 yaşındaki Kemal Gökçen'in babası Vuruk Ramadan,

Drama'da yazları tütün işçiliği, kışları ise ayakkabı boyacılığı yaparak hayatını kazanır (Özbaskıcı, 2012).

Tanıklıklardan da anlaşılabileceği gibi, tütün işçiliği yılın tamamında yapılan bir iş olmayıp büyük ölçüde mevsimlik bir karakter taşımaktadır. Buna bağlı olarak tütün işçileri, sektörde işlerin yoğunlaştığı zamanlar dışında çok çeşitli ekonomik faaliyetlerle geçimlerini temin etme yoluna gitmektedirler (Nacar, 2011, s. 41).

Selanik Sosyalizmi ve Tütüncüler

1908 II. Meşrutiyet Devrimi'ni [(Temo, 2000[1939]); (Kansu, 1997); (Ahmad, 2004)] izleyen dönemde ortaya çıkan grev dalgasında tütün işçileri de önemli bir rol oynamıştır. Hadar'a göre bu dönemde Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'na bağlı olarak ilk "sendikayı" kuranlar tütün işçileridir (Hadar, 2007, s. 129). Selanik merkezinde % 60 gibi bir oranda Yahudilerden oluşan tütün işçilerinin aynı zamanda Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun gelişmesinde de kayda değer bir payı bulunmaktadır (Quataert, 2002, s. 210-211).

Bölgedeki politik hareketler başlangıçta büyük ölçüde Rum ve Yahudi işçilere dayanmaktadır. Haupt'a göre Müslüman ahalinin bu noktada belirgin bir özne haline gelmesi 1910'lar sonrasında mümkün olur (2013, s. 14). Benzeri bir biçimde Doktor Hikmet Kıvılcımlı bölgedeki Müslümanların toplumsal hareketlere katılımının miladı olarak 1908 Devrimi'ni göstermektedir. Yazar bu durumu iktidara gelen İttihat ve Terakki'nin, halk yığınlarını

yönlendirmek için eski elitlerden daha gelişmiş bir aygıta sahip olmasına bağlamaktadır. Kıvılcımlı söz konusu ilişkiye örnek olarak partinin hamallar arasında son derece etkin olan propaganda aygıtını gösterir (1978b, s. 11). Diğer taraftan güncel çalışmalar bu örtüşmenin mutlak olmadığını, partinin daha ziyade emek organizasyonlarında halihazırda mevcut olan potansiyeli kontrol etmeye ve gerektiğinde kendi stratejileri doğrultusunda kullanmaya yöneldiğini ortaya koymaktadır (Çetinkaya, 2004).

1908 sonrası dönemde politikleşme düzeyi ve işçi hareketlerinin nicel ağırlığının hızlı artışı, geçmişte mutlak bir sessizlik olduğu ya da Müslüman işçilerin söz konusu hareketlerden tamamen soyutlandığı biçiminde yorumlanmamalıdır. 1879 yılında yaklaşık 3.000 kişinin katılımıyla gerçekleşen Kavala tütün işçileri grevine ilişkin kayıtlar tütüncülerin emek hareketlerinin ne kadar köklü olduğunu ortaya koyar. Vardağlı'nın Yunan konsolosluk kayıtlarından hareketle yazdıklarına göre 1896 yılındaki grev sırasında Müslüman, Yahudi ve Hristiyan işçiler şehir merkezinde birlikte bir yürüyüş gerçekleştirirler (2009, s. 86). Glavinof 1904 yılında Kavala'da 8.000 tütün işçisinin greve gittiğini yazar (2013[1910], s. 66). Yine 1904 yılında İskeçe'de işçi ücretlerinde kesintiye gidilmek istenmesi üzerine 1.000'den fazla işçi tütün mağazalarına saldırır. Eylem kaymakamlığın arabulucuk yaparak işverenleri kesintiden vazgeçirmesiyle son bulur (Yıldırım, 2013, s. 219). Benzeri bir ücret kesintisi girişimi 1905 yılının Mart ayında Kavala'da ortaya çıktığında, işçiler tara-

fından oldukça yaygın bir grev örgütlenir. Amerikan Tütün Şirketi fabrikaları ve idare merkezine saldıran işçiler Alatini mağazasını da gazla yakma girişiminde bulunurlar [(Yıldırım, 2013, s. 220), (Nacar, 2011)] Vardağlı'ya göre Kavala grevi Saadet isimli bir örgütlenme tarafından organize edilmiştir. Derneğin yönetiminde 15 Müslüman, 15 Rum ve iki de Yahudi işçi yer almaktadır. Dernek 1909 yılında Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu ile irtibat kurar (Vardağlı T., 2009, s. 86-87).

1908 Devrimi sırasında ortaya çıkan büyük grev dalgasının içerisinde tütün işçileri de yer almışlardır. Aynı yılın Eylül ayında Kavala'da 12.000, Drama'da 2.000 işçi greve çıkar (Güzel, 1996, s. 41). 1910 yılının Kasım ayında Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nun faaliyetleri Osmanlı Hükümeti tarafından yasa dışı ilan edilir (Haupt, 2013, s. 19). Vardağlı'ya göre bu gelişmenin ardından hareket Merkezi Eylem Komitesi'ni Kavala'ya taşır (2009, s. 87). Kısa süre içerisinde Dimitar Vlahof ve Osmanlı Meclisi'nde çalışma yürüten sosyalist Ermeni gruplar tarafından başlatılan protesto kampanyası başarılı sonuçlar verir ve federasyon faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli yasal izni almayı başarır. Haupt'a göre söz konusu çalkantılı süreçten bir şekilde kurtulmayı başaran federasyon 1912 yılında Sosyalist Parti'nin, 1918 yılında ise Yunanistan Komünist Partisi'nin kuruluşunda önemli bir etkiye sahip olacaktır (2013, s. 19). Sosyalist Federasyon'u dönemin diğer yapılarından ayıran nokta, liderlerinin halihazırda mevcut bulunan etnik organizasyonlardan biri

olmak yerine farklı kökenlerden işçileri bir araya getirme çabası olmuştur (Dumont, 2013, s. 27).

Her halükârda tütüncüler hareketinin, özellikle Müslümanlar arasındaki etkinliğinin doruk noktasına çıkması Sosyalist Federasyon'un da katkılarıyla 1911 yılında gerçekleşir. Federasyon'un desteklediği sendikalar Kavala'da yaklaşık 30.000 işçinin katıldığı büyük bir kongre düzenler. Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu kurucularından Vlahof Efendi, kendi ifadesine göre oybirliği ile kongre başkanı seçilir (2013, s. 218). 1912 yılına gelindiğinde Tütün İşçileri Saadet Cemiyeti'nin 6.000 Hristiyan, 3.600 Müslüman ve 400 Yahudi üyesi vardır (Vardağlı T., 2009, s. 87).

Mihri Belli'nin, tütüncü "Sepetçi Mehmet"'in ağzından aktardıkları, tütüncülerin ilk politikleşme deneyimlerini canlı bir biçimde betimlemektedir. Yine Belli'nin ifade ettiği üzere aslen Sarısabanlı olmakla birlikte, Kavala'da işçilik yapan "Sepetçi Mehmet" siyasallaşma süreçlerinde Yunanlı işçilerin oynadığı rolü büyük bir açık yüreklilikle ifade eder:

> Biz, işçinin hakkı nasıl savunulur Yunan işçilerden öğrendik. Vasil ilk gördüğümüz sendika lideriydi. Çalıştığımız mağazayı örgütlemişlerdi. İlk gelişini hatırlıyorum. Kara yağız genç bir adamdı. Yassı burunlu, asık suratlı. Patronu çağırttı. Patron yokmuş oğlu geldi. İşçiyi hor gören bir burjuva çocuğu, burnu Kaf Dağı'nda. Vasil konuşmaya başladı. Hepimiz dikkatle dinliyoruz. Patronun oğlu bir ara başka tarafa bakacak oldu. Vasil adamı çenesinden tuttu, yüzünü kendisine çevirdi: 'Ben konuşurken bana bak!' dedi. Bir iki kere böyle davranış, sesindeki kararlılık patronun oğlunu

kuzuya çevirdi. Biz işçiler ilk kez bilinçli bir işçinin patronun oğluyla nasıl konuştuğunu, nefesimizi tutmuş seyrediyorduk (Belli, 1999a, s. 346-347-348).

Tütüncüler çevresinin önde gelen temsilcileri için ebeveynlerinin Makedonya'da parçası oldukları politik eylemler aile mirasının bir parçası durumundadır. İdris Erdinç'e göre annesi hem örgütlenme hem de eylem deneyimine sahiptir: "Kadın tütüncü, istihsalden gelme. Kavala'da kulüp görmüşler. Balyaları denize atmışlar, eylemi de biliyor" (Akgül, 2004, s. 26-27). İşçi çevrelerinde "Yanbolulu Hatice" adıyla bilinen Erdinç'in annesi, yine Erdinç'in aktarımlarına göre Kavala'da başladığı tütüncülüğü on iki yıl aralıksız sürdürmüş, bu arada kayda değer bir sendikal / politik deneyim kazanmıştır. Tütüncüler kulübünde yöneticilik yapan Hatice, "Vikis" şirketinde çalışırken işverenle karşı karşıya gelmiş, tepki olarak da tütün balyalarını denize dökmüştür (Aydemir, 2000, s. 111).

Zehra Kosova; babası, ablası ve abisinin Kavala'daki "Kırmızı Kulüp"ün üyeleri arasında olduklarını ifade eder (Günçıkan, 2011, s. 16). Aslında "Kırmızı Kulüp" bölgedeki tek işçi örgütlenmesi değildir:

> Birinci Cihan Harbi bittikten sonra bizim oralarda iki kulüp oluştu. Tam sendika gibi değil, tam sendika gibi bir şey değil, bir nevi o bölgelerde yaşayan işçilerin sosyal yardımlaşma sandıkları gibi bir şey bu kulüpler. Sarı Kulüp gericilerin, faşistlerindi. Kırmızı Kulüp sosyalistlerindi. Bizimkiler Kırmızı Kulüp'e giderlerdi (Kosova, 2011, s. 17).

Ortaköy tütün işçilerinin son temsilcileri arasında yer alan bir kaynak kişi, komşuları olan yaşlı bir kadın tütün işçisinin, her fırsatta Drama'da kulübe gittiklerini, kulüpte alınan grev kararı doğrultusunda işçilerin birlikte harekete geçtiklerinden bahsettiğini anlatır (M.A-Tütün İşçisi, 2013). Sonuç itibarı ile Selanik civarında şekillenen söz konusu cemiyetler tütüncülerin tarihinin kritik bir parçası olarak ele alınmalıdırlar.

Mübadele

1. Dünya Savaşı sonrasında Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu istilası Ege'nin iki yakasındaki Müslüman ve Ortodoks toplumlar arasındaki tarihsel gerilimlerin daha da kökleşmesine yol açmıştır. Süreç Anadolu'daki Ortodoksları ve Yunanistan'daki Müslümanları birbirlerine karşı harekete geçmeye zorlar.

Zihni Anadol Troçki lakaplı Mehmet Çoba'nın savaş sırasında Anadolu hareketine destek olduğu için tutuklanıp yargılandığını yazar: "Millî Mücadele yıllarında memleketi Manastır'da Kemalistlere gizlice para toplamaktan tutuklanmış, idama hüküm giymişti. Oradaki örgüt arkadaşları onu hapisten kaçırmış, gizli yollardan Türkiye'ye gelmiş, Kemalistlerin safında Millî Mücadeleye katılmıştı. Kurtuluştan sonra tütün depolarında işçi olmuştu" (Anadol, 1989, s. 150-151). Benzeri bir biçimde Zehra Kosova da Türkiye'deki savaş ve Anadolu hareketinin tütüncüler arasında kayda değer bir yankı uyandırdığını ve dikkatle takip edildiğini anlatır: "Türkiye'de

başlayan Ulusal Kurtuluş Savaşı da aile büyüklerimiz arasında yakından izleniyordu. Gizli toplantılar yapıyorlardı, babam da bunlara katılıyordu. Ben bunlara şahit oluyordum. Erkekler fes giyerdi ama bu toplantıya katıldıklarında kalpak takarlardı" (2011, s. 17).

Tütün işçilerinin tanıklıkları mübadele öncesi dönemde Yunanistan'da nasıl bir atmosferin ortaya çıktığını ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırın öte yakasındaki Müslümanlar tarafından nasıl algılandığını ortaya koyar. Yunanistan'da savaş karşıtı ve enternasyonalist iddialar taşıyan güçlü bir Yunan işçi hareketi olmasına rağmen Türkiye'den gelen Rumlarda milliyetçi eğilimler daha baskındır. Bu durum Müslüman tütün işçileri ile zaman zaman gerilimler yaşamalarına neden olmaktadır. Söz konusu durumun somut bir yansımasını tütüncü Sepetçi Mehmet'in ağzından Mihri Belli anlatır:

> Türkiye'den yeni göç eden işçilerden biz Türklere sataşanlar oluyor, ötekilerden çekinmeseler daha ileri gidecekler. Bir sabah mağazada yeni çalışmaya başlamıştık. Bunlardan biri 'Kemal gebermiş, gazete yazıyor' dedi. Salonda birçok Türk varız. Donduk kaldık. Sanki boğazımda bir şey düğümlendi. Elim tütün yapraklarını tutamaz oldu. Kimseden ses çıkmıyor. O gene Mustafa Kemal'e söverek konuyu işliyor, alay ediyor. İşçi temsilcisi durumu gördü. Geldi adamın önünde dikildi. 'Kalk' dedi. Adamın kalkmasıyla suratına iki tokat indirdi. 'İşten kovuldun, defol' dedi. Temsilci bize dönerek 'Arkadaşlar aslı yok, ölen mölen yok, siz işinize bakın' dedi. Birisi bilinçli işçi, em-

peryalistlerin kışkırtmasıyla girişilen bir istila savaşının Yunan emekçi halkının gerçek çıkarlarına ters düştüğünü kavramış; öteki gerici güçlerin şoven propagandasını olduğu gibi yutmuş bir zavallı (1999a, s. 348).

Söz konusu toplumsal arka planın beslediği halklar arasındaki yarılma uluslaşma önceliği ile hareket eden devletlerin iskân politikaları ile birleşince nüfus yapısının yeniden dizayn edilmesi ihtiyacı ortaya çıkar. Bu ihtiyacın bir yansıması olarak Mübadele, 30 Ocak 1923'te "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" ile birlikte hayata geçirilmeye başlanmıştır. Söz konusu protokol "Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu" değişimini öngörmektedir [(Hirschon, 2004); (Goularas, 2012, s. 130)]. Batı Trakya Müslümanları ve İstanbul Rumlarının istisna sayıldığı mübadelenin sonucunda 1923-1927 tarihleri arasında Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen Müslümanların sayısı 450.000'in üzerine çıkarken, Türkiye'den Yunanistan'a 120.0000 civarında Ortodoks gönderilmiştir (Goularas, 2012, s. 130-131). Mübadele din temelinde gerçekleştirildiği için süreç boyunca farklı etnik grupların nüfus hareketliliği söz konusu olmuştur. Tütüncüler çevresinin en belirgin etnik kümesini teşkil eden Romanlar da mübadelenin etkilediği topluluklar arasında yer almaktadır [(Kolukırık, 2006a); (Gürboğa, 2016); (Yılgür, 2016)]. Bu süreçte Türkiye'ye gelen Roman ailelerin yanı

sıra, Türkiye'den Yunanistan'a giden Ortodoks Romanlar da bulunmaktadır.[9]

Tütün işçileri mübadele sonrasında ağırlıklı olarak tütün üretim bölgelerinde iskân edilirler. Zira bu dönemde hazırlanan talimatnamelerde göçmenlerin geldikleri bölgelerde icra ettikleri mesleklere uygun olarak yerleştirilmesi öngörülmüştür [(Ülker, 2008, s. 27) (Gürboğa, 2016, s. 117)]. Kavala mübadillerinden olan Zehra Kosova'nın ailesi 1924 yılının sonbahar aylarında, önce deniz yolu ile İstanbul'a gelir: "Biz Sakarya vapuru ile İstanbul'a geldik. Sultanahmet'te deniz kenarındaki misafirhanede dört gün kaldık; fakat ne olacağımız, buradan nereye gideceğimiz belli değildi" (1996, s. 14). Daha sonra Reşadiye vapuru ile Samsun'a gönderilen Kavala mübadilleri kendi içerisinde ayrıştırılırlar. Kosova'nın ailesinin de bulunduğu grup Tokat'a gönderilir (1996, s. 15).

Gürboğa, Cumhuriyet arşivinde yer alan belgelere referansla 1924 yılı içerisinde bir mübadil grubunun Samsun'dan Tokat'a gönderilmelerinin gergin bir sürecin sonucunda gerçekleştiğini yazar. Grubun üyeleri, varlıklı mübadillerin Samsun'da kalmalarına izin verilirken, kendilerine "Kıptilik sınıfı izafe" edilerek Tokat'a gitmeye zorlandıklarından şikâyetle Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf gönderirler (2016, s. 133). Mektup mübadele sürecinin tütüncüler açısından çetrefilli bir süreç olarak yaşandığını yansıtan kritik bir tarihsel belge niteliği taşımaktadır:

9 Bunlardan bir grup Atina'da Agia Varvara Mahallesi'nde yerleşmişlerdir [(Messing, 1988); (Matras, 2004b, s. 60)].

Telġrafnāme

Re'īs-i cumhūr ġāzī Muṣṭafā Kemāl Paşa ḥażretlerine

Bizler Ḳavala muhācirlerinden olub bi'l-ᶜumūm maşrafı kīsemizden vėrerek ṭoḳuz yüz nufūs miyānında (1) Şamsuna geldik bura iskān minṭaḳa aramızdan elli ḫāne ḳadar bizleri her ne sebeble mebnī ise (2) tefrīk ėderek Toḳada sevḳ ėtmek ve bir çoḳ zengīn hemşehrīlerimizi Şamsunda yerleşdirmek (3) istėyor bizler senelerce cebhelerde ᶜaskerlik ėtmiş vaṭan memleket uġrunda her fedākārlıḳdan (4) / çekinmemiş ve bu uġurda faḳr ü żarūrete düçār olmuş zevāllilerdanız yalñız ᶜadālet (1) görmek içün ve livā-yı mihr-i aḥmedī ṭoplanmaḳ üzere Anaṭolu ṭopraġına ḳavuşduḳ (2) vaż̇ᶜiyyetimiz Toḳada degil Şamsundan bir sāᶜat mesāfeye bile ḥarekete musāᶜid degildir ḳuşūrımız (3) faḳirlik ise Şamsunun ehemmiyyet-i mevḳiᶜyye ve ticāriyesiniñ vėrdigi musāᶜade bizim de çalışmaġa (4) ᶜazimkārlıġımız içün mukāfātı burada telāfī ėdebilir ᶜayn-ı zemānda sāḥa ve şehr ahālīsinden (4) ve tütünci şinfından oldıġımızdan dāḫil āb ü hevāsiile imtizāc ėdemeyiz emşālimizle (5) ᶜayn-ı muᶜāmeleye tābiᶜ ṭutulmaḳlıġımız ḫuşūşundaki istirḥāmlarımız Ḳibṭī şinfi iżāfe ėdilerek (6) red olunuyor cumhüriyyet-i fehîme ḳānūnlarından ᶜadl ve musāvāt bekler her ḥalde Şamsunda (7) iskānımıza fermān buyurulmasını ᶜarż ü niyāz ėderiz (CA.272.11.17.74.25.1-005_6.1924).[10]

10 Telgrafın dosyada iki ayrı versiyonu bulunmakla birlikte, hiçbiri okunaklı değildir. Metinde yer yer anlam bütünlüğü kaybolmaktadır. Yine de metnin önemi dolasıyla farklı metinler arasında karşılaştırma yapılarak Latin harfleriyle yeniden yazılmasına gayret

Tütüncüler her ne kadar tütün üretimi yapılan kırsal bölgelere dağıtılmışlarsa da zamanla tütün sanayinin gelişmiş olduğu İstanbul, İzmir ve Samsun gibi şehirlerde bir dizi yerleşim bölgesinde bir araya gelmişlerdir. İstanbul'da Ortaköy Cavidağa (Beşiktaş), Hacıhüsrev, özellikle İplikçi civarı (Beyoğlu), Tophane (Beyoğlu), Ahırkapı (Eminönü) (Yılgür, 2016), İzmir'de Tarlabaşı (Bornova) (Kolukırık, 2006b) ve Samsun'da Merkez Hürriyet Mahallesi ve Teneke Mahallesi (Canik) (Yılgür, 2016, s. 195) tütün işçilerinin yoğun bir biçimde yerleştiği mahalleler arasında sayılabilir.

Tütüncülerin kendilerine arazi verilmesine rağmen bu noktaları terk ederek kentlerde toplanmaları süreci özellikle irdelenmeyi hak etmektedir. Doktor Hikmet Kıvılcımlı bu durumu söz konusu grubun tarımsal üretimin bilgisine sahip olmaması ve üretim aracı yoksunluğu ile açıklar:

> Yunanistan'dan gelen göçmen ve değiş tokuş edilenlerin özellikle yerleştirildikleri alanlar hep tütüncülük bölgeleriydi. Hatta çingeneler bile tütün bölgelerine oturtulmuş, fakat önce ekmeyi bilmediklerinden, fakat daha çok, topraktan başka üretim araçları bulunmadığından, serbest işgücü olarak çevreye dağılmışlardır. Tütün bölgelerine yerleştirilenler, yalnız Ödemiş, Bafra ve Samsun taraflarında iyi kötü kalabilmişler, fakat Bursa, Edirne, Tokat ve Taşova'da kimseler tutunamamıştır. Bursa'da kalanlar tütünü başaramayınca, kısmen ipekçiliğe dökülmüşler.

gösterilmiştir. Harf çeşitliliğinin mümkün olabildiğince yüksek bir düzeyde yansıtılması amacıyla Birnbaum'un transliterasyon şemasına sadık kalınmaya çalışılmıştır (1967).

> Fakat çoğu, haklarına ilişkin hiçbir şey istemeyeceklerine senet vererek ve yerlerini yurtlarını bırakarak iş alanlarına hazır işgücü olarak atılmışlar ve hatta gitmemelerini önerenlere 'topa tutulsak geri dönmeyiz' yanıtını vermişlerdir. Bugün bütün bu unsurların büyük çoğunluğu, şehir kaldırımlarında, işsiz kırılan işçilerden ibarettir (1992, s. 74).

Meselenin bir başka boyutu Özbaskıcı'nın mübadil Romanlarla yaptığı sözlü tarih görüşmelerinde ortaya çıkmaktadır. Mübadiller yerleştikleri bölgelerde kendilerinden daha köklü ve örgütlü olan yerleşik grupların baskısı ile karşı karşıya kalmış ve bu baskı nedeniyle kendilerine verilen toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır. Mübadele ile birlikte Merzifon'a gelen Otar'ın yaşadıkları bu durumun tipik bir örneğidir:

> Dedem kağnı arabaları ile Merzifon'a geldi. Merzifon'da ona tahsis edilen bağ ve bahçeleri işlemeye başladılar. Çevredeki serseri ve eşkiyaların, tacizi ve baskıları sonucu arazi ve mülklerini terk ederek Samsun Teneke Mahallesi'ne yerleştiler. İzmit'teki kardeşleri bahçecilik yapmaya devam ederken dedemler Samsun'da şehirde hamallık ve yazları tütün işçiliği yaparak geçinmeye başladılar (Özbaskıcı, 2012).

50 yaşındaki Yaşar Orakçı'nın ailesi mübadele sonra Samsun Çatalarmut'a yerleştirilir Yerlilerin ve başka göçmenlerin baskılarından bunalan aile topraklarını terk eder. Çatalarmut'a yerleştirilen 74 yaşındaki Ali Özbaskıcı'nın ailesi ise:

> İdari amirin emriyle Merkez Çatalarmut'a, birkaç aile ile birlikte yerleştirildiler. Kendilerine ita amiri tarafından verilen arazi ve tarlalarda tütüncülük ve bahçecilik yapacaklardı. Sermaye, tohum, alet yoktu. Çevredeki yerleşiklerin, yeni göçmenlerin hasedi ve kıskançlığı kısa sürede taciz ve tehditlere varmaya başlamıştı. Sokakta ve tarlalarda tacizlere uğruyorlardı, devletin verdiği bu büyük fırsatı kullanmalarına çevre izin vermedi. Çaresiz arazilerini terk ederek Çarşamba'ya göç ettiler ve rençperliğe razı oldular. O yaz tütün işçiliği yaparak boğaz tokluğuna yaşadılar (Özbaskıcı, 2012).

Aydemir'in İdris Erdinç'in tanıklıkları üzerine temellendirdiği eserinde söz konusu süreç hem arka plandaki dinamikler hem de sonuçları itibarı ile oldukça detaylı bir biçimde ele alınmaktadır:

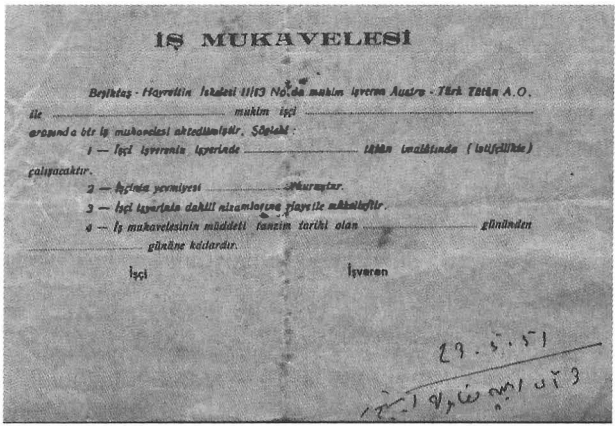
> Devletin verdiği toprakları işleme olanakları yoktu. Ağalara en ucuza satmaya kalktılar, satamadılar. Una, bulgura, buğdaya değişmek istediler olmadı. ... Küçük kümeler halinde yöreden göç başladı. Aydın'a, Muğla'ya, Manisa'ya, Denizli'ye, İzmir'e, Kuşadası'na, Söke'ye, İstanbul'a gidiyorlardı. Gidenlerin toprakları ağaların topraklarına katılıyordu. Ağalar çiftlik kurmaya başladılar (Aydemir, 2000, s. 82-83).

Sonuç itibarı ile mübadele koşullarının kendilerine çiftçi olmaları için bir fırsat verdiği tütüncüler, çeşitli sosyo-tarihsel şartların bir araya gelmesi sonucunda büyük ölçüde bu şansı değerlendirememiş ve büsbütün işçileşmişlerdir.

Cumhuriyet'in Tütüncüleri

Mübadele sonrası dönemde, tütün üretimi genç Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli ekonomik faaliyetleri arasında yer almaktadır. Ülkenin muhtelif bölgelerinde tütün üretimine elverişli araziler bulunmaktadır. Diğer taraftan tütün sanayii, daha doğrusu ham tütünün yarı işlenmiş hale getirilmesi faaliyeti ağırlıklı olarak İstanbul, Samsun ve İzmir'de yoğunlaşmıştır.

Kaynaklardaki değinmelerden hareketle İstanbul özelinde belli başlı tütün depolarının detaylı bir dökümünü sunmak mümkündür. Depoların büyük bölümü limanlara yakın olan şehrin sahil şeridinde bulunmaktadır. Mustafa Özçelik'e göre bunların en bilinenleri Tophane'de Mehmet Kavala (Tahir Ağa), Ahırkapı'da Nemlizadeler, Boğazkesen'de Abdülfuatlar, Beşiktaş'ta Austro-Türk Tütün Şirketi ve Beyaz Rus Setenko'dur (2003, s. 10). Boratav bu listeye Feshane'deki tütün fabrikalarını da ekler (Boratav M., 2006, s. 30). Mübadil tütüncüler kısmen de olsa, tütününün işlenerek çeşitli tütün mamullerinin üretildiği rejide de çalışmaktadır (Bir Adam Kıskançlıkla Karısını Bıçakladı, 1953). Öte yandan Kosova'ya göre TEKEL oldukça az kadro açtığından geniş tütüncü kesimleri için hiçbir zaman önemli bir istihdam odağı konumunda olmamıştır (Günçıkan, 2010, s. 7).

İŞ MUKAVELESİ

Beşiktaş - Hayrettin İskelesi 11/13 No.da mukim işveren Austro - Türk Tütün A.O.
ile ..... mukim işçi .....
arasında bir iş mukavelesi aktedilmiştir. Şöyleki :
1 — İşçi işverenin işyerinde ..... ünün (müddetinde (ehliyetinde)
çalışacaktır.
2 — İşçinin yevmiyesi ..... olacaktır.
3 — İşçi işyerinde dahili nizamlarına riayetle mükelleftir.
4 — İş mukavelesinin müddeti fasılsız tarihi olan ..... gününden
..... gününe kadardır.

İşçi İşveren

29.5.51

İstanbul dışındaki tütün depoları ile ilgili bilgiler daha sınırlıdır. Sendika deneyimi olan bir kaynak kişiye göre aralarında yabancı markaların da bulunduğu tütün depoları İzmir'de Basmane ve Alsancak civarında yoğunlaşmıştır (S.G.-Sendikacı, 2013). Ayrıca Bornova'daki tütün tarlaları da işçilere istihdam imkânı sunmaktadır (Kolukırık, 2006a, s. 6). Samsun'da ise özellikle Canik bölgesinde hem tütün tarımı yapıldığı hem de bu bölgede tütün depolarının bulunduğu çeşitli kaynaklarda dile getirilmektedir [(Camaş, 2006, s. 571-578); (Erler & Edinsel, 2011)]. Samsun Tekel Tütün Yaprak ve Sigara Fabrikası zaman zaman mübadil tütüncülerin çalışabildiği kurumlardan olmakla birlikte istihdam olanakları kısıtlıdır (Kosova, 2011, s. 34).

Tütün depolarında ağırlıklı olarak yaz aylarında çalışan tütün işçileri yılın diğer dönemlerinde kısmen tarım

işçiliği ile geçinmektedirler. Özçelik söz konusu faaliyetleri ve bunların işçi ailelerin günlük yaşamları üzerindeki etkisini detaylı bir şekilde ele almaktadır:

> Tütün işçilerinin çilesi yazın dört beş ay çalıştıktan sonra, daha da kötü şartlar içerisinde başka bir serüvenle başlar. İşçiler Kasım ayında köylere pastal ve denk işlerine gitmek mecburiyetinde kalırlar. Köylere gitmek için köy ağalarından yol ve harçlık için para alırlar. Ve Kasımda köylere hareket başlar. Örneğin Bursa köyleri, Bafra, Düzce, İzmit köylerine giderler. Üç, dört, beş çocuklu aileleler için köye pastala gitmek tek kurtuluş yoluydu. Nedeni de kışın soğuğundan çocuklarını barındıracak bir yer ve sıcak bir aş. Yani boğaz tokluğuna köylere dağılıyorlardı (Özçelik, 2003, s. 16).

Tütüncülüğün her halükârda düşük gelirli bir meslek olması ve istihdam olanaklarının darlığı aileleri ek işler yaparak geçinmeye yöneltmiştir. 1934 yılında *Kızıl İstanbul* gazetesinde yayınlanan bir mektubun yazarı İstanbul'da 15.000 civarında tütüncü bulunmasına karşılık mevcut depoların ancak 2.000 kişiyi istihdam edebildiğinden yakınır. Emek arzının yüksekliğine bağlı olarak sektörde ücretler oldukça düşmüştür:

> Tütün sanayiinde buhran o kadar derindir ki amele yevmiyeleri 30-40 kuruşa kadar düştü. Patronlar erkek ameleye yevmiye vermemek için genç kız ve çocukları, kadınları alıp erkek ameleye yol veriyorlar. İnhisar depoları, Cibali fabrikaları haftada bir iki gün hiç çalışmıyorlar. Bugünlerde amele arkadaşlar yevmiye de almıyorlar.
> İşsiz arkadaşlarımızın bir kısmı boyacılık, bir kısmı da öte

beri satıcılığı yapıyor. Bir kısmı Bursa'ya gitti. Büyük bir kısmı ise kahve köşelerinde bekleşiyorlar (Özçelik, 2003, s. 83).

1930'ların ortalarında Suad Derviş'in görüştüğü bir ailede kızı rejide çalışan anne bekar çamaşırı yıkamak zorunda olduğunu anlatır. Kızının gündeliği az olmasa da haftada en fazla bir iki gün çalışabildiğinden ücreti ailenin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemektedir (Derviş, 1935, s. 9). Benzeri bir şekilde Zehra Kosova'nın asıl işi ayakkabı boyacılığı olan eniştesi fırsat buldukça müzisyenlik yapmaktadır: "Eniştem çok güzel keman çalardı. Bazen amatör olarak iş bulduğu zaman giderdi. Ama esas işi ayakkabı boyacılığı idi. Nota bilmezdi ama oldukça yetenekliydi. Türk müziğini yakından izlerdi, kimi zaman düğünlere de çalmaya giderdi" (2011, s. 64-65). Tütüncüler çevresinin müzisyenlerine ilişkin bir diğer değinme Atilla Akar'ın Ortaköylü tütüncülerden Emin Atılal'la yaptığı röportajda karşımıza çıkar: "Tütüncüler 'esmer vatandaş' oldukları için, haklarında çeşitli söylentiler çıkmış. Düğünlerde zurnayla Enternasyonal çaldıkları gibi, 'Öyle bir şey duymadım, ama düğünlerde çalgı çalmaya giden arkadaşlarımız vardı' diyor Emin Atılal" (Akar, 1989, s. 108-109).

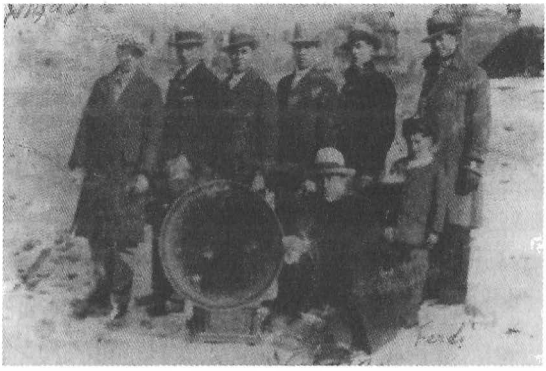
"Anavatanda" Siyaset Yapmak

Mübadele'den 1940'lara kadar olan dönemde mübadil tütün işçileri Makedonya'da edindikleri politik kültürü yerel bağlamda yeniden üretme çabası içerisine girmiş-

lerdir. Ne var ki toplumsal çevrenin değişmiş olması işlerini zorlaştırmaktadır. Özellikle yerli işçilerin kendilerine benzer bir deneyim sürecinden geçmemiş oluşu tütüncüler açısından cesaret kırıcıdır: "Grevi öğrenmişler, orada serbest olan sendikal mücadelelerin yasak olduğunu görünce burada tepki gösteriyorlar. Oradaki ortamı burada bulamıyorlar. Grevi bilen adamlar buraya geliyor, buradaki grevi gravyer sanıyor" (M.A-Tütün İşçisi, 2013). Öte yandan tütün üretim sürecinin kitlesel yapısı nedeniyle işçiler arasında güçlü bir iletişime imkân vermesi, bir biçimde deneyim, tutum ve algı aktarımını mümkün kılmaktadır. Tanıklıklarını Gabbay'la paylaşan yaşlı bir tütün işçisi söz konusu durumu büyük bir açıklıkla ifade eder: "Hem tütün işler, hem de konuşur tartışırdık. Konuları bilenleri dinler, sosyalizm, komünizm, sınıf mücadelesi sorunlarını tartışır ve gün geçtikçe de bilinçlenirdik" (2013, s. 158).

Çalışma ortamının tek tek işçilerin politikleşme süreçleri üzerindeki etkisi İdris Erdinç'in gençlik dönemine ilişkin tanıklıklarında da görülebilmektedir. Aktif tütüncüler çevresi ile yeni tanışan genç bir işçi olan Erdinç; Emine, İhsane ve Mehmet gibi göreli deneyimli arkadaşlarının etkisiyle kendisini aktif bir siyasal eylemlilik sürecinin içerisinde bulur (Akgül, 2004, s. 27). Aynı şekilde deneyimli bir tütün işçisinin kendisine "yoldaş" demesinin anlamını sorgulayan Kosova, çok geçmeden tütüncülerin odağında yer aldığı sendikal-politik eylemlerin önemli figürlerinden birisi haline gelecektir: "Ramazan Ağabey bana 'yoldaş' diyordu. Bu kelimeyi ilk kez duyuyordum.

'Bunun anlamı ne?' diye sordum. Ramazan Ağabey 'Sen tütüncüsün, ben de tütüncüyüm, ikimiz de aynı yoldayız, o yüzden sana yoldaş diyorum' dedi" (Kosova, 2011, s. 56).

1933 Tütün işçileri. Soldan sağa Niyazi Küçükyıldırım, Besim Erişçi (Kara Besim), Hasan Tüylü, Hulûsi Kurucu, Halil İbrahim (Cemil) Özçelik, İbiş (Aydın) Aydınlatan.
Önde oturan Mahmut Yakanyıldırım.

Kimi tütün işçileri ise henüz daha iş yaşamının parçası olmadan, doğrudan aile ilişkileri üzerinden politik süreçleri deneyimlemektedirler. Tanıklıklarını yayınlama şansına sahip olan tütüncülerden olan Mustafa Özçelik, işçiler arasındaki önemli politik figürlerden olan ağabeyi "Cemil" sayesinde çok erken yaşlarda siyasal eylemle tanışır. Aktif bir siyasal özne haline gelmesi ağabeyinin ayak izlerini takip ederek mümkün olur: "Ağabeylerimiz içerde iken iş başa düştü, onların bulunmayışı bizi onların yerini almaya itti. Ağabeylerimizin sürdürdüğü mücadeleyi biz sürdürmeye başladık" (Özçelik, 2003, s. 10-11).

Tütün işçilerinin politik faaliyetleri, grev ve yürüyüş gibi kimi özel biçimlerde ortaya çıksa da esas itibariyle doğrudan doğruya gündelik hayatları politiktir. Sosyalist yazının klasiklerini sözlü kültürlerine dâhil eden tütüncüler, söz konusu külliyatı rutin sosyalleşme süreçlerinin bir parçası haline getirirken siyasal kültürlerini çok farklı zeminlerde yaygınlaştırmaktadırlar. İzmir civarında eşi Emine ile birlikte tütün tarlalarında çalışan İdris Erdinç'in, birlikte çalıştığı insanlarla olan iletişimleri söz konusu pratiği örneklemektedir:

> İşçiler mevsimlik, Anadolu içlerinden gelmeler. Topraksız insanlar, Söke, Torbalı, Cuma ovasına gelmişler. Emine anlattıkları ile onların dikkatini çekiyor, onu can kulağı ile dinliyorlardı. ... O köylü ile, o işçi ile beraber olduk, o gece öten çırçırları, gece öten böcekleri, ekin tarlalarında, demetlerin arasında yattık, yedik, içtik, okuduk, çalıştık. Üç kitap: Çitra, Ana, Fransız İhtilâli. Bunun sonuçlarını yıllar sonra bile gördük. 80'den sonra, Söke'de, oranın yerlileri aynen bu lafları bize söylediler, yani Çitra'yı, Ana'yı rençperlerin, işçilerin bildiğini söylediler. Böyle tesirimiz oldu (Akgül, 2004, s. 57).

Kaynak kişi A.Ö, tütüncüler tarafından yazılı kültürün, gündelik iletişimin bir parçası olarak sözlü kültüre dönüştürülmesini somut gözlemlerden hareketle örnekler: "Gerçekten bu insanlar şey, çok mütevazı insanlar, fakat siyasal bilinçleri de hiç tahmin edilemeyecek gibi... Baksanız işte düşünün ki dilenci gibi, işte pespaye giyimli bir adam. Oturup size Dostoyevski'nin bilmem nesinden

bahsettiğinde sizi çok şaşırtabilir" (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013). Yazılı kültür ürünleri ve kompleks kavramları gündelik hayatın diyaloglarında kullanabilme becerisi tütüncülerin yaşam alanlarındaki saygınlıklarını arttırmaktadır. Ailesi tütün işçiliği yapmış olan Ortaköylü kaynak kişi E.K.'nın gözünde tütüncüler çevresi kurumsal eğitimin sağladığı saygınlığı başka araçlarla elde etmiş olan kişiler, bir anlamda mahalli entellektüellerdir:

> Rejide çalışanlar hakkını arayan, okuyan insanlardı. O yüzden Nâzım Hikmet gibi dışlandılar. O yüzden onlara komünist diyorlardı, aslında komünist değillerdi haklarını arayan insanlardı. Bir tek çıkış yolları vardı. Okumak, öğrenmek. Eğitim de okula gitmek anlamında değil. Oturumlara, toplantılara gitmek, gazeteler, dergiler okumak. Sosyalleşmek yönünden particilik (E.K.-Esnaf, 2013).

Bu dönemde tütüncüler, komünizmle mücadele kaygısıyla önleyici bir politika izleyen devletin sürekli gözetimi altındadırlar. Tanınmış tütün işçilerinin hemen her 1 Mayıs öncesinde göz altına alınmaları doğal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Söz konusu uygulama zaman zaman gazete haberlerine konu olur: "Beyanname, dağıtmağa ve taşkınlık yapmaya teşebbüs edecekleri anlaşılan ameleden 52 kadarı nezaret altına alınmışlardır" (1 Mayıs Bayramı Neş'e ile Geçti, 1933). Bu duruma tanık olan Kosova, nedenini kocası afla hapisten çıkmış olan komşusu Zehra'ya sorar. Zehra'nın kocasına göre "işçilerin haklarını savundukları için böyle bir baskıya maruz" kalmaktadırlar (1996, s. 75).

Önleyici gözetim politikalarının yaygınlığına rağmen tütüncüler çevresinin başını çektiği bir dizi eylem gerçekleştirilebilmiştir. Zihni Anadol, yevmiyelerin azlığı gibi çeşitli nedenlerle uzlaşmazlıklar ortaya çıktığında, tütün işçilerinin başına geçen Troçki Mehmet'in Beşiktaş'tan valiliğe kadar yürüyüşler organize ettiğini yazar (1989, s. 151). Bu dönemde hayata geçirilen bir dizi eylem katılımcıların sayısı ve radikallikleri ile ilişkili olarak diğerlerinden daha çok ses getirir. İdris Erdinç'in ifadelerine göre 3-4 salonda, yaklaşık 2.000 işçinin çalıştığı Ahırkapı fabrikasındaki eylem bu bağlamda dikkat çekici bir örnektir (Akgül, 2004). 1936 yılının Kasım ayının gazete haberlerinde olayların nedeninin yevmiyelerin ödenme şekli olduğu yazılırken [(Tütün Amelesi Bugün İşe Başlıyor, 1936); (Tütün İşçileri Vilayete İstida Verdiler, 1936); (Tütün Depoları, 1936); (İşinden Çıkarılan 800 Tütün Amelesi, 1936)],[11] Erdinç işçilerin 10 kuruş zam ve her ayın ortasında avans gibi talepleri olduğunun altını çizer (Akgül, 2004, s. 64). Dönemin TKP yayın organlarından olan *Orak-Çekiç* gazetesinin 7 Kasım 1936 tarihli nüshasında ise işçilerin talepleri "gündeliklerin 120 kuruşa çıkarılması, gündeliklerin 7 günden 7 güne verilmesi" olarak özetlenir (Nemli Mithat, 3.000 Canı Nasıl Açlığa Mahkûm Edebilir, 1936). Yine Erdinç'e göre büyük bölümü tütüncülerin Ortaköy grubundan oluşan temsilciler

11 Kendi araştırması sırasında rastladığı haberleri benimle paylaşan emek tarihçisi Doç. Dr. Hakan Koçak'a bu vesile ile teşekkür etmek istiyorum.

komitesine gösterilen sert tavır, işçilerin toplu halde iş bırakmasına neden olur. Yaklaşık 2.000 işçi ve fabrika çevresini kuşatan 500 kişilik güvenlik güçleri arasında ciddi bir gerilim yaşanır (Akgül, 2004, s. 64). Olayların ardından işçiler dağılır ve topluca valiliğin önünden geçtikleri sırada saldırıya uğrarlar: "Düzgün giyinmiş bir grup, işçilerin üzerine saldırdı. Biz orada gafil avlandık, yumruk yedik" (Akgül, 2004, s. 65).

Erdinç bir gün sonra çeşitli semtlerden 2.000-3.000 işçinin, Sultanahmet Meydanı'nda toplandığını, karşılarına çıkan barikatı yaran işçilerin etrafa dağıldığını anlatır:

> Orada üç dört sıra olup barikat kurmuşlar. Tabanca yok polislerde. Kadınlar, onların en ön sırasında Emine yoldaş, nara atıyorlar. Yürümek değil bizimki, seğirtiyoruz adeta. ... Palaskalı polisleri kadınlar göğüsleriyle yarıyor. O barikatı dağıtıyor. Barikat dağılınca, insanlar akmaya başlıyor, askerler müdahale etmiyor, seyrediyor yalnızca (Akgül, 2004, s. 66).

İşçilerin fabrikada balyaları tutuşturmasından endişe eden "zabitler" işletme yöneticilerine işçi taleplerinin kabulü için baskı yaparlar. Çok geçmeden işçilere 15 kuruş zam yapılır (Akgül, 2004, s. 66). Olayın önemli bir etki yaratması üzerine müessesinin imajını korumaya çalışan depo sahibi Nemlizade Mithat gazetelere kendisini savunan bir mektup göndermek zorunda kalır:

> Hakikî sebebini, bir tediye (ödeme) şekil ve tarzından ziyade başka menbalarda aramak lâzım geldiğini zannettiğimiz bu meseleye elyevm zabıtamız vaz'iyet etmiş bulunu-

yor. Bu itibarla bu mesele hakkında bizim için söylenecek fazla bir şey kalmamış oluyor. Ahırkapı imalâthanemizi mamül tütünlerimizin sevk hazırlıklarının ikmali için bir kaç gün kapalı bulunduracağız. Bu istihzarat ikmal edilince müessesemizin dahilî usullerini eskisi gibi benimseyerek çalışacak amelemize imalâthanemiz, kapılarını yeniden açık bulunduracaktır (Ameleyi Açıkta Bırakmamanın Çaresine Bakmalı, 1936).

İsmail Bilen, *İstanbul Hemşerileri* romanında Ahırkapı olayının diğer kaynaklara yansımayan bir başka boyutuna değinmektedir. Buna göre işveren olaylar sırasında, "Çingene" işçileri işten çıkararak, farklı kökenlerden işçiler arasında bir bölünme yaratmayı denemiştir:

> Depoda çalışan işçilerin yarısı Türk, yarısı çingeneydi. Yalnız bu işletmede değil, hemen hemen bütün tütün depolarında bu karmayı görebilirsiniz. Patronlar bunu bile bile yaparlar. O zaman patron, çingeneleri atmış, Türkleri bırakmıştı. Ama onun bu oyunu, işçileri birbirine karşı koymak, onların birliğini parçalamak taktiği fiyasko verdiydi. Depoda çalışan işçiler, dayanışma-protesto grevi yaptılar. Grevcilerin üzerine polis ve jandarma kuvvetlerini sürdüler. 3.000 işçi el ele verdi, bir kale duvarı oldu (Bilen, 1991, s. 83-84).

Tütüncüler üretim birimlerindeki faaliyetlerinin dışında, doğrudan partili özneler olarak TKP'nin kurumsal yapısının oluşumuna özellikle lojistik nitelikte çeşitli katkılarda bulunmuşlardır. İdris Erdinç'e göre bir dönem Dolapdere Akarca Sokak'ta tutukları ev, belli aralıklarla gelen

yoldaşların toplantılarına ev sahipliği yapmaktadır. O kadar ki evin yüksek giriş olması bilinçli olarak tercih edilmiştir:

> Mahallede yoksul insanlar oturuyordu. Taşlı yollar. İmar yok. Lağımlar açıktan akıyor. Kiralar düşük. 3-5 lira bir kirası vardı herhalde bizim tuttuğumuz evin. 5-6 ayı peşin verdik. Evin bahçesinin etrafı tenekelerle çevrilmiş. Bahçesinde bir kuyu var. Zeminde az yüksek girişi. Toplantı odasının penceresinden atlayarak kaçmak mümkün (Akgül, 2004, s. 68).

Tütün işçilerinin lojistik katkıları kimi zaman enternasyonalist bir içerik de kazanabilmektedir. Erdinç, İspanya İç Savaşı sırasında her hafta bir yevmiyelerini İspanya'daki Cumhuriyetçilerin mücadalesine destek olabilmek için ayırdıklarını yazar:

> Yine bu dönemde, İspanya Cumhuriyetçileri için para toplandı. Komünist Partisi organize etti bu işi. Bu yardımlar yalnızca partililer ve sempatizanlardan alındı. İşçilerden toplanmadı. O dönem için haftada 25 kuruş veriyorduk. Her hafta bir partili gelir, bu paraları toplardı. Bu aidattan ayrı idi (Akgül, 2004).

Doğruluğunu sınamak mümkün olmasa da Kavukçuoğlu'nun Ortaköy tütüncüler çevresinden Hüsnü Tamçiz'le ilgili anlattıkları da yine aynı çerçevede değerlendirilebilir: "Gençliğinde İtalya'da Mussolini'ye karşı düzenlenen, fakat başarısız kalan bir suikast olayına karışmış, yakalanmamak için Kuzey İtalya'da, Bonzato bölgesini geçerek Alp Dağları üzerinden Avusturya'ya kaçmış, bir süre Viyana'da kalmış" (2003, s. 329).

Sovyetlere Yolculuk ve Dönüşten Sonra

Söz konusu dönemde parti ile doğrudan bağlantısı olan tütüncülerin bir bölümü eğitim almaları için Sovyetler Birliği'ne gönderilmişlerdir. Rusya Devlet Siyasi ve Sosyal Arşivi'inde (RGASPİ), bu dönemde SSCB'de eğitim görmüş kimi tütüncülerin özel dosyaları halen saklanmaktadır. Dosyalarda paylaşılan belgelerde yer yer çelişkili bilgiler bulunmakla birlikte, belgelerin tamamı karşılaştırmalı olarak incelendiğinde tatmin edici çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Örneğin SSCB'ye gönderilen tütüncülerden Remzi Mustafa'nın dosyası bu yöntemle incelendiğinde başka kaynaklarda mevcut olmayan son derece önemli biyografik detaylara ulaşılabilmektedir.

Remzi Mustafa'nın RGASPİ'deki şahsi dosyasındaki fotoğrafı

Remzi Mustafa, belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 1908 doğumludur. 1918 yılında "Kızıl Sendika"nın

üyesi olur. Yine kendi ifadesinde göre Mübadele öncesi Yunanistan'da komsomola bağlı olarak çalışma yürütmüştür. 1922 yılına kadar Kavala'da, sonrasında ise İstanbul'da tütün depolarında işçilik yapar. Tütün işçiliği yapan iki erkek kardeşinden biri İstanbul'da, biri Samsun'da yaşamaktadır. 1931 yılı sonlarında TKP'ye üye kabul edilmiş, 1932 yılında tutuklanmış ve dört yıl hapse mahkûm olmuştur. 1933 yılı Ekim ayında çıkan genel af[12] kapsamında serbest bırakılmasından kısa bir süre sonra SSCB'ye gelir. Ne var ki Remzi Mustafa'nın SSCB yolculuğu bir talihsizlikle başlar. Sovyet yetkililerine vermesi için kendisine teslim edilen mektubun dikili olduğu ceketi Moskova yolculuğu sırasında kaybedince Doğu Halkları Komünist Üniversitesi'ne (KUTV)[13] kabul edilmez: "Mektup daha önce ökçedeydi, ama ben onu çıkardım. Ceketimi astım ve giyecektim, tam o sırada çekip aldılar. Sovyetler Birliği'nde böyle bir şeyin mümkün olduğunu düşünmemiştim". Diğer taraftan 1932 yılındaki polis sorgusundaki itirafları ve öncesindeki çalışmalarıyla ilgili ifadelerindeki

12 Cumhuriyetin onuncu yıldönümü dolayısıyla çıkarılan afla ilgili olarak bkz. [(Af Kanunu ve Memurlar, 1934); (Af Kanununun Tatbikına Bugün Başlanacak, 1933). 26 Ekim 1933 tarihinde kabul edilen 2330 sayılı af kanunu 28 Ekim 1933 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Af Kanunu, 1933). Söz konusu af tan Bursa'daki yargılamaları Ağustos 1934 tarihinde tamamlanan Nazım Hikmet ve Nail Vahdeti gibi isimlerin yanı sıra [(Akbulut, 2002: s. 9); (Coşkun, 1989: s. 103)], 1929 TKP Davası kapsamında halihazırda tutuklu bulunan Dr. Hikmet Kıvılcımlı, İsmail Bilen, Hüsamettin Özdoğu de yararlanmışlardır (Akbulut, 2002: s. 205-206).

13 KUTV ve çevre ülkelerin sosyalist hareketlerinin gelişiminde oynadığı rolün bir başka örneği için bkz. Ravandi-Fadai (2015).

kimi çelişmeler de red kararının alınmasında etkili olur. 1939 yılına kadar Rostov-Don Tütün Fabrikası'nda işçilik kariyerini sürdürür. 1939 yılının Mart ayında Alma-Ata Tütün Fabrikası'nda çalışmaya başlar. Fabrika müdürü Maksimov imzalı bir belgeye göre tütün ustabaşısı olarak çalışan Remzi Mustafa, "disiplinlidir ve işinde dürüst ve titizdir". Öte yandan "Parti, sendika ve toplum yaşamına yeterince aktif katılmamaktadır" 1941 yılında gönüllü olarak cepheye gönderilmeyi talep eder. TKP temsilcisi Marat (İsmail Bilen) kendisi hakkında olumlu görüş belirtir ve talebinin kabulünü rica eder (İstavridis-Remzi Mustafa Dosyası-RGASPİ-495-266-73).

Rusya Devlet Siyasi ve Sosyal Tarih Arşivi'nde (RGASPİ) saklanmakta olan dosyasına erişilebilen bir diğer tütüncü, takma adı Alekber Ağaoğlu-Petko olan Mustafa Mehmet'tir. 1914 yılında Biga'da doğar. Ağabeylerinden biri olan H. İ. TKP ile doğrudan ilişkilenmiş tütün işçilerindendir. Kendisi gibi bir grup tütün işçisi ile birlikte 1932 yılında bildiri dağıtırken kimliğini düşürür. Bunu üzerine tutuklanır ve dört yıl hapse mahkûm olur. 1933 yılında çıkarılan genel afla salıverilir. Gözaltında gördüğü muamale sonucunda fiziksel ve ruhsal sorunlar yaşadığı anlaşılan H. İ, çıktıktan sonra parti çevresine mesafe koymaya başlar. Öte yandan tutukluluğu sırasında bir arkadaşının adını vermesinin de etkisiyle tütüncüler çevresi tarafından dışlanmaktadır. Kimileri onun güvenlik birimleri ile iş birliği yapmış olabileceğinden şüphelenmektedirler. Mustafa Mehmet'in dosyada yer alan ifa-

delerine bakılırsa, bu kaygıyı duyanların arasında kendisi de vardır:

> İstanbul'da tütün işçisi iki erkek kardeşim var. Bunlardan birinin komünistlerle bağlantısı vardı. Bildiri dağıtıyordu. Bildirilerle birlikte kimlik belgesini de attığı için tutuklandı. Hapis yattı. 4 yıla mahkûm olmuştu. Af sonucu vadesinden önce salıverildi. Hapisten çıktıktan sonra, partiden onunla bağlantı kuran komünist yoldaşla daha fazla ilişkiye geçmedi. Sorulduğunda, artık komünist olmak istemediğini, çünkü onun yüzünden bütün aile işlerinin dağıldığını söyledi. Tutukluyken Stavropulo'yu ele verdi. Partiyle bağlantısı olduğu ilk zamanlarda bana parti lehine ajitasyon yapıyordu. Ama, hapse düştükten sonra artık partiye karşı konuşmaya başladı. Akşam yemeğinde bana ve anneme işçilerin kendisini polisle iş birliği yapmakla suçladıklarını söyledi ve ben bunun üzerine dayanamayıp, eğer gerçeği duymak istiyorsan, bugünden itibaren senden ben de şüpheleniyorum. Bütün komünistleri tutukluyor, ama serbest bırakmıyorlar, sense 11 ay yatıp salıverildin, dedim. Bunun üzerine o elindeki ekmek parçasını fırlatıp ayağa kalktı ve heyecanla konuşmaya başlayarak, kendisinin sınıfına ihanet edecek kadar vicdansız olmadığını haykırarak evden çıkıp kahvehaneye gitti (Mustafa Mehmet (Alekber Ağaoğlu, Petko) Dosyası, RGASPİ-495-266-198).

Dosyasında yer alan bilgilere göre 1925 yılında tütün işçiliği yapmaya başlayan Mustafa Mehmet, 1933 yılı sonunda TKP üyesi olmuş, aynı yıl parti tavsiyesi ile SSCB'ye gelmiş ve 1934-1936 yılları arasında KUTV'da eğitim görmüştür. KUTV'daki eğitiminin tamamlanma-

sının ardından çeşitli sanayi kuruluşlarında kısa sürelerle istihdam edilir. Sonrasında 1936 yılının Aralık ayında Taşkent'e bağlı olan Fergana'daki bir tekstil fabrikasında işçi olarak çalışmaya başlar.

Mustafa Mehmet'in RGASPİ'deki şahsi dosyasında bulunan fotoğrafı

Mustafa Mehmet, 1938 yılında Troçkistlere dönük olarak yürütülen soruşturmalar sırasında NKVD (İçişleri Halk Komiserliği)[14] tarafından tutuklanır ve bir yıldan uzun bir süre hapis yatar. Sonrasında hakkında herhangi bir suç unsuru bulunmadığının anlaşılması üzerine beraat eder (Mustafa Mehmet (Alekber Ağaoğlu, Petko) Dos-

14 NKVD. İçişleri Halk Komiserliği biri polis sorumluluklarını, diğeri "devlet güvenliği" ile ilgili görevleri üstlenmiş olan iki birimden oluşur (Shearer, 2001, s. 505).

yası, RGASPİ-495-266-198). Sonuç itibarıyla Mustafa Mehmet SSCB'de eğitim görüp hayatının bir dönemini bu ülkede geçirmesinin ardından, partinin çağrısı üzerine 1941 yılında Türkiye'ye geri döner.

SSCB yolculuğunu trajik bir biçimde deneyimleyen bir diğer tütüncü Zehra Kosova'dır. 2001 yılında verdiği bir mülakatta Sovyetlere gitmesi ile ilgili görev bildiriminin kendisine Boz Mehmet tarafından yapıldığını anlatır. Başlangıçta ailesinden ayrılma fikri Kosova'yı tedirgin eder: "O sıralar İplikçi Fırın Sokak'ta, tek katlı bir evde, Hacıhüsrev'de oturuyorum. İşten 6'da çıktım. Annem, kardeşim var, nasıl bırakacağım diye ağlıyorum". Güçlü retoriği ile en azından tütüncüler çevresini ikna etme noktasında son derece başarılı olan Boz Mehmet, Kosova'nın kaygılarını kolaylıkla giderir:

> Benim gidiş konusunda tereddüt göstermem üzerine Boz Mehmet "annen-kardeşin mi, dünya proletaryası mı?" deyince 19 yaşındaki Zehra kesin kararını verdi. Cuma günüydü, haftalığımı ve annemin istediği kahveyi enişteme verdim Bankalar Caddesi'nde. "Saat 19.30'da Karaköy'de ol" dediler. Karaköy'e kadar İkbal ile gittik. Gemiye binerken Çakıcı Mehmet'in ailesinin çarşafını aldım, pardösümü verdim (Akbulut, Zehra Kosova - Ek, 2001).

KUTV'da, Türkiye'den gelen 20-25 kişi ile birlikte olan Kosova, sürecin sonucunda ülkeye geri çağrılır. Ne var ki gidişi kadar, dönüşü de kolay olmayacaktır. SSCB'de dünyaya getirdiği çocuğunu, Türkiye'ye dönerken geride bırakmak zorunda kalır:

> Zehra Abla garip bir kadın. Bir kadın olarak anlamaya çalış. Zehra Abla 21 yaşında Moskova'ya üniversiteye gider. Orada İskender Mustafa ile evlenen, 22 yaşında bir kız çocuğu olan kadın; sonra parti dön demiş buna, 'Memeden bıraktım döndüm oğlum' diye anlatırdı. İlk anlattığı zaman gerçekten tüylerim ürperdi. Memeden bir çocuğu bırakıp nasıl gelir. Nasıl bir şey, nasıl bir duygu... Çok şaşırdığımı hatırlıyorum. 'Valla oğlum biz Ayten demiştik de bunlar başka bir şey demişler, çok aradık da bulamadım' dedi. Böyle bir kadın yani (S.Y.-Restoran İşletmecisi, 2014).

Kaynak kişiden farklı olarak Zehra Kosova söz konusu trajik ayrılığı anlatırken son derece detaylı ama aynı ölçüde yalın bir dil kullanmaktadır. Onun anlatısında kendi eylemi, epik bir fedakârlık örneği olmak yerine tütüncüler için çoğu durumda organik bir görünüm arz eden gündelik bir aykırılık olarak ortaya çıkmaktadır, hayatın olağan tuhaflıklarından herhangi birisi daha:

> Böylece güzel günler geçirdik, bu arada kızım altı aylık olmuştu. Artık Türkiye'ye dönüş vakti de geliyordu. Bu arada dönen birinci ve ikinci grubun tutuklandığını duymuştuk. 1937 yılına girdiğimizde artık bizim de dönecek üçüncü kafile olarak hazırlıklarımızı bitirmemiz gerekiyordu. Arkadaşların tümü bana burada kalıp, çocuğumun büyümesini beklememi söyledi. Bir gün Dr. Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat gelip, kızım beş yaşına gelene kadar orada yaşamamın zorunlu olduğunu, Peres'in [kocası İskender Mustafa] ise gitmesi gerektiğini söylediler. Ancak ben razı olmadım, hatta kızımı da yanımda götüreceğimi söy-

ledim. Bu tartışmalarla bir iki ay daha geçti. Nihayet bir gece bizlerin sevki ile uğraşan Galcan ve Miller yoldaşlar gelerek, çocuğu sütannesine verdiler. Bana 'hiç merak etme, çocuğun çok iyi bakılacaktır, ileride ya sen gelirsin ya da kızını sana göndeririz' dediler. Ama ne ben bir daha gittim ne de kızımı tekrar görebildim. Kızımdan ağlayarak ayrıldım. Ama bu ayrılık zorunluydu, yapacak hiçbir şey yoktu (2011, s. 84).

SSCB dönüşü Reşat Fuat Baraner'in talebiyle Kosova Samsun'a geçer. Burada akraba tütüncülerle iletişime geçen Kosova, Samsun İnhisar İdaresi'nin tütün deposunda işe başlar. Bu süreçte tütüncüler çevresinin "Müstakil Tütüncüler Sendikası" çatısı altında birleşmesi için çalışma yürüten Kosova aynı zamanda bir grev organizasyonun da içinde yer alır:

> Samsun'da tütün işçileri arasında iyi bir örgütlenmemiz vardı. Biz de kısa bir süre içinde buradaki arkadaşları tanıma imkânı bulduk, birlikte toplantılar yaptık, tütün işçilerinin sorunlarını çözme yolunda mücadele ettik. Gerçekten buradaki şartlar çok kötüydü, işçiler arasında tam bir birlik de yoktu, işveren istediği zaman istediği işçiyi atabiliyor, kimsenin sesi çıkmıyordu. Bu arada yine gizlice yürütmüş olduğumuz Müstakil Tütüncüler Sendikası'nın da örgütsel çalışmalarını yapıyorduk. ... O tarihte Samsun İnhisar İdaresi'nin Danimarka'ya tütün ihracı işi vardı. Tam o dönemde biz sendikayla beraber 6-7-12 olan farklı farklı saat ücretlerinin eşit olması için grev yaptık. Zaman uygun olduğu için başarılı olduk. Herkesin maaşları düzeldi. Eşit hale geldi (2011, s. 88-89)

Tütüncüler çevresinin Sovyetlere gönderilen bir diğer temsilcisi İzmit'te iskân edilen mübadillerden olan Kara Abbas'tır (Akgül, 2004, s. 73). Korcan'a göre Abbas 1929 İzmir Komünistler Davası'nda Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve çevresindeki diğer isimlerle birlikte hüküm giymiş ve Elâzığ Cezaevi'nde kalmıştır (1989, s. 55). Gerçekten de 1929 TKP Davası'na ait karar tutanağında Mehmet oğlu Abbas isminde bir sanığın mahkeme süreci sonucunda hüküm giydiği (Akbulut, 2005, s. 105), Komintern belgelerindeki davayla ilgili değinmelerde ise Abbas'ın Dr. Hikmet'le birlikte Elâzığ Cezaevi'ne sevk edilenlerin arasında bulunduğu yazılıdır (Akbulut, 2005, s. 203).

Korcan cezaevinden çıktıktan sonra Abbas'ın Sovyetler Birliği'ne gittiğini ve orada "Doğu Üniversitesi'nde" eğitim aldığını anlatır (1989, s. 55). Kimi kaynaklarda 1936 yılında İsmail Bilen tarafından Türkiye'ye gönderildiği ifade edilen Abbas [(Babalık, 2005, s. 56), (Akgül, 2004, s. 73)], sonrasında Korcan'ın ifadesine göre Beşiktaş "Mıntıka Komitesi'nde" çalışmaya başlar (Korcan, 1989, s. 54). Ne var ki kısa bir süre içerisinde faaliyetleri yerel güvenlik aygıtının dikkatini çekecektir:

> Moskova'dan İstanbul'a dönüşünde daha da bir bilinçlenmiş ve hemen Parti çalışmalarına koyulmuştu. Kendisi Beşiktaş Mıntıka Komitesi üyelerindendi. Onun gelişiyle arkadaşları yeni bir hız kazanmış, beraberce, umutlarla dolu, çalışmaya koyulmuşlardı. Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra, polis onun yurda dönüşünü sezmiş, hızla izini kovalamaya başlamıştı. ... Sonunda başına ödül

koydular, gündüz sır gibi saklanan, geceleri çalışmalarına devam eden bu arkadaşı ele geçiremediler. Tütün işçileri seferber olmuş, kol-kanat germişlerdi, ele geçmemesini sağlamışlardı. Bakın ki aksiliğe, bir gece polisler onu Mecidiyeköy dutluklarında sıkıştırdılar, ama paniğe kapılmadı o, direndi, sargıyı yırttı. Kaçmayı başardı (Korcan, 1989, s. 54).

Diğer taraftan o sıralar Beşiktaş'ta çalışma yapan İdris Erdinç'in aktardığına göre Kara Abbas aynı zamanda farklı illeri de kapsayan ve merkezi güçlendirmeye odaklanmış bir faaliyet yürütmektedir (Akgül, 2004, s. 75). Ne var ki kapsamlı bir polis soruşturması ve takip sonucundan yakalanan Abbas, gördüğü işkencelere dayanamayarak akıl sağlığını kaybeder (Akgül, 2004, s. 87).

> Arnavut Rıza ve karısı çıkınca, diyorlar böyle böyle, Abbas'ı delirttiler, Bakırköy'e attılar. Kimsenin kimseyle teması yok. İşe gidip geliyoruz yalnızca. Bir gün iş çıkışı yaşlı bir adam, köylü tipli, yanıma yaklaşıp, oğlum sen İdris misin, diyor. Öyle, amca. Ah oğlum benim başıma neler geldi. Oğlumu delirttiler, attılar Bakırköy'e. Abbas Bakırköy'de bir yukarı bir aşağı, İdris-Emine diye söyleniyormuş. ... Abbas orada tek başına bırakılmış halde öldü. Böyle ölmemeliydi (Akgül, 2004, s. 87-89).

Ne Kadar Parti Ne Kadar Kültür?

Tütüncülerin söz konusu dönemde gerçekleştirdiği politik etkinliklerinde TKP merkezinin nasıl bir rolü olduğu ihmal edilemeyecek bir tartışmadır. İşçiler esas

itibariyle Makedonya'da edindikleri siyasal kültürün gereğini yerine getiriyor olsalar da her fırsatta partiyi temsil eden aydınlarla şu veya bu ölçüde ilişkilenmişler, dahası kendilerini doğrudan doğruya parti temsilcisi hatta bizzat partinin kendisi olarak görmüşlerdir:

> Yıllar önce Kerim Sadi, TKP'yi yadsıyan, yöneticilerini küçümseyen bir konuşma yapmış derler Sultanahmet Cezaevi'nde. "Ne partisi; hani nerde parti?" demiş alaylı bir biçimde. Dramalı genç bir tütün işçisi ayağa fırlamış göğsüne vurarak, "Abe benim parti", demiş. "Ne sorup durursun Parti'yi, na karşındayım işte" (Türkali, 2004, s. 110).

İlk dönem TKP tutanaklarında, tütüncüler ile parti arasındaki ilişkinin anlaşılmasına yardımcı olabilecek sınırlı sayıda değinme bulunmaktadır. 10 Nisan 1927 tarihli bir merkez komite toplantı tutanağında, partinin tütüncüler arasında bir çalışma yürüttüğünden bahsedilmektedir. *Vakit* gazetesinde konuyla ilgili yapılan yayınlar "ilhamını" partililerin çalışmalarından almış, kadın ve erkek işçiler arasındaki rekabetin kaldırılması parti çalışmaları sayesinde mümkün olmuştur (Dervişoğlu, 2007, s. 266).

20 Mart 1927 tarihinde, TKP genel sekreterliği tarafından kaleme alınan bir raporda Samsun Tütüncüler Cemiyeti'nin, bir parti üyesinin etkisi altında olduğu ifade edilmektedir (Dervişoğlu, 2007, s. 255). Yine TKP'nin 1926 Viyana Konferansı değerlendirmelerinde yer alan ifadeler de partinin Samsun'daki tütüncü çevrelerindeki etkinliğine ilişkin inancını yansıtır: "Samsun bölgesinde, Makedonya'dan gelen ve Yunan K. F.'nda mücadele et-

miş tütün ameleleri, T.K.F. militanlarıyla iş birliği içinde güçlü bir tütün ameleleri derneği kurdular" (Dervişoğlu, 2004, s. 147).

Dönem basınında paylaşılan bilgilere bakılırsa Samsun'daki dernek göçmen tütüncülerin başını çekmesiyle kurulmuş ve gerçekten de kısa zamanda önemli bir etkiye sahip olmuştur:

> Maʿīşet derdiniñ tażyīḳi; yaşayış şarṭlarınıñ aġırlığı; ʿameleniñ yaḳın zemāna ḳadar 'meslekī' bir (...) uzaḳ bulunuşı; ʿamele şinfını pek zebün [zayıf (Devellioğlu, 2013, s. 1369), pek (...) düşürmüşdür. Rümèlīden gelen mubādil tütün ʿameleleri Ḳavalada iken 'ʿamele birlikleri'niñ māddī fā'idelerini görmüş olduḳlarından Şamsunda da bir 'ʿamele birligi' yapmanıñ bir çoḳ istifādeleri olacaġını taḳdīr ėtmişlerdir. Sermayeniñ ihmālkārlıġına ḳarşu ʿameleniñ ḥaḳlarını ḳoruyacaḳ 'meslekī bir teşekkul' meydāna getirmegi düşünmüşlerdir. ʿAmele arasında az; çoḳ oḳumuş; fikren yükselmiş olan muteşebbiṣleriñ ġayreti, yardımı ile şehrimizde ilk 'Türk ʿamele birligi' 16 Temmüz 341 (16 Temmuz 1925) tārīḫinde te'essus ėylemişdir. Bu yeñi cemʿiyyetiñ ismi [Yapraḳ Tütün ʿAmeleleri Rehber-i Teraḳḳī Cemʿiyyeti] dir. Ḥāl-i ḥāżirde aʿżāsı üç yüzden faźladır" [(Samsunda Tütün Ameleleri, 1926, s. 3), (Keskin & Yaman, 2013, s. 309), (Sarısakal, 2017).[15]

15 *Halk* gazetesinde yer alan bu haberde kullanılan dil politik vurguları itibarı ile ilgi çekicidir. Anlaşıldığı kadarıyla bir dönem TKP'li entelektüeller bu gazeteyle ilişkilenmişlerdir. 1926 Viyana Konferansı kayıtlarında yer alan ifadelere bakılırsa parti daha sonra söz konusu yakınlaşma dolayısıyla bir özeleştiri vermiştir: "'Halk' gaze-

Tütün işçilerinin dernek formundaki örgütlenmelerinin aynı dönemde başka örnekleri de ortaya çıkmıştır. 1930 yılında "İstanbul Tütün İşçileri Cemiyeti" resmi izinle kurulmuştur. Derneğin idare heyetinde Topaç Ali Remzi Efendi, İskeçeli Salih Usta, Kavalalı Ali Galip, Dramalı Recep Cemal, İskeçeli Cafer ve Kavalalı Ali Rıza Efendi yer almaktadır (Tütün İşçileri Cemiyeti, 1930, s. 2). TKP'nin 11 Ekim 1926 tarihli İzmir İl Komitesi'nin raporuna göre İzmir'de tütüncü dernekleri kurulmuş ve Halk Partisi bu yapılar üzerinde hatırı sayılır bir kontrole sahip olmuştur: "Fırka her iki şimendifer fabrikaları içine sivil taharrî memurları koyarak işçiler içinde çalıştırmaktadır ve bugün tütüncüler başta olmak üzere incirciler ve kunduracı dikişçi cemiyetlerini tamamıyla kendi hakimiyetine almıştır ve diğer cemiyetleri tütüncüler etrafında toplamak üzere azamî bir surette çalışmaktadır" (Dervişoğlu, 2007, s. 106).

1927 yılında başlayan tütün işçilerinin grevi, Doğu Sekreterliği'ne gönderilen bir rapordan anlaşıldığı kadarıyla doğrudan partinin yönlendirmesi ile gelişmemiş, yabancı iş adamlarına ait iki fabrikada greve çıkan birkaç

tesi, (loncacı, küçük burjuva eğilimli gazete) ile teşriki mesai de büyük bir hataydı. Bu organ istihsal ve kredi kooperatifleri ve bir sınıf iş birliği sendikacılığı için kesif bir propaganda yapıyordu. Kitlelerle münasebete geçmek için içinde bulundukları müşkül vaziyette, bu kürsüden istifade etmeyi faydalı buldular ve Halk gazetesinin yazı işlerinin köylü ve kooperatif meseleleri üzerine makaleler yazma teklifini kabul ettiler. Gazetenin maksadı açıktı: 'Aydınlık'ın bazı eski yazarlarının imzalarını, emekçi kütleler içinde kendine bir müşteri kütlesi çekmek için istismar etmek istiyordu" (Dervişoğlu, 2004, s. 148)

bin işçi daha ziyade "Halkçı" çevreler tarafından yönlendirilmiştir. Raporun yazarı söz konusu eylemi TKP'nin kitle ilişkilerinin zayıf olduğuna ilişkin bir örnek olarak ortaya koymaktadır:

> TKP MK'nin burada kendini gösterebileceği düşünülebilirdi. Ama maalesef bu olmadı. Bu grev MK'nin yalnızca herhangi bir yığın hareketini yönetme yeteneğinden yoksun olduğunu değil, bundan da öte yönetme iradesine bile sahip olmadığını bir kez daha gösterdi. TKP yığınlardan kopuk, onlarla bağlantı kurmaktan korkuyor. Bu olayı kullanmaktan vazgeçti ve olayın kuyruğunda kalmakla yetinmeyip, basbayağı görevden kaçtı. Görüldüğü kadarıyla grevi Halkçılar yönetiyordu (Dervişoğlu, 2007, s. 287-288).

Söz konusu grev hareketinden yola çıkarak sergilenen TKP'ye dönük eleştirel tutum Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın metinlerinde de kendini gösterir: "Sınıf varlığını ve mücadele bilincini duymaya başlayan İstanbul tütün işçileri içinde grevler patlıyor. Kuyrukçularımız grevleri burjuva gazeteleri yazdığı zaman haber alıyorlardı. Ve olayları ilginç bir kuyruklu yıldız gibi uzaktan teleskopla izliyorlardı" (1978a, s. 71). Olayla ilgili olarak TKP MK'nin hazırladığı cevap niteliğindeki raporda ise mübadil tütüncüler çevresinin grevin gelişiminde oynadığı rolün altı çizilerek, söz konusu grubun spontane hareket etme potansiyeline işaret edilmektedir:

> Grev, bir atölyeden ani ve insiyaki olarak çıkmıştır. Grevin mevzuu, yevmiyelerin adem-i kifayetidir. Grevciler

muhacir ameledir. Grev zamanı gayet iyi intihab edilmiştir. Muhacir amele müstenid hareket etmesini biliyor. Şöyle ki, grev 1.000 kişiyle başladığı halde, ikinci gün 4.000 kişiye yükselmiştir. Yerli amele greve ekseriyetle lakayıt kalmıştır. Bu da bize iki cins amele arasındaki şuur farkını gösteriyor (Dervişoğlu, 2007, s. 290).

TKP ile tütüncüler arasındaki ilişkinin nasıl şekillendiğine ilişkin farklı pozisyonların ifade edildiği yukarıdaki metinler tütüncülerin harekete geçmesi noktasında parti yönlendirmelerinden ziyade Makedonya'da edinilen politik ve sendikal kültürün daha ön planda olduğunu göstermektedir. Tütüncüler bu coğrafyadaki yapısal dinamik ve tarihsel süreçlerin sonucunda özgün bir siyasal kültürle; sendikal / siyasal alanda belli formlarda hareket etmelerini koşullayan bir yatkınlar sistemi, bir habitusla[16] donanmışlardır. Partinin entellektüel kadrolarının rolü çoğu durumda dönemsel ihtiyaçlar doğrultusunda tütüncülerin önde gelen ve tanınmış isimleriyle temasa geçerek halihazırda mevcut olan bir toplumsal dokuya formel bir çerçevenin giydirilmesinden ibaret olmaktadır.[17] Kimi

16 Pierre Bourdieu'nün kullandığı şekliyle habitus kavramı, yapılaşmış toplumsallıkların, eyleyicilerin yatkınlık, beğeni ve tutumlarında kendini gösteren ve bedene işlemiş izi olarak anlaşılabilir. Habitus, yapısalcı ve öznelci toplum felsefeleri yerine, praxis yaklaşımını odağına alan düşünsel çabalar için son derece işlevsel bir kavram aracıdır. Tarihin ürünü olan habitus değişime büsbütün kapalı olmasa da dayanıklı ve tutarlı bir sistem teşkil eder. Bkz. Wacquant (1989), Jenkins (1992), Bourdieu & Wacquant (1992), Wacquant (2004),

17 Söz konusu durumun somutlaştığı birkaç örnek için bkz. Özçelik (2003, s. 26-27), Kosova (2011, s. 88-89), İleri (2003, s. 34), Anonim (2000 [1954], s. 22).

durumlarda aynı faaliyet Cumhuriyet Halk Partisi gibi başka siyasal odaklar tarafından da gerçekleştirilebilmekteyse de bu siyasal öznelerin tütüncülerle etkileşim örüntülerini eşitlemek zorlama bir yaklaşım olacaktır.

Nitekim TKP merkezi, tütüncülerin bir çevre olarak varlığını sürdürmesinde büsbütün etkisiz bir durumda değildir. Özellikle parti merkezi tarafından çıkartılan yayınlar, tütüncülerin üretim birimleri ve mahallelerinde siyasal kültürlerini yeniden üretmeleri noktasında önemli bir misyona sahip olmuşlardır. 1930 sonrası çıkarılan *Orak Çekiç* gazetesi işçiler tarafından takip edilmekte ve işçi hücreleri tarafından dağıtılmaktadır: "Partinin yayın organı *Orak Çekiç* gazetesiydi. Bu gazete hücreler arasında okunup değerlendiriliyordu. Yani işçilere anlatılıyordu. Faaliyet bütün istihsallerde devam ediyor, yeni yeni kadrolar oluşturuluyordu" (Özçelik, 2003, s. 15). Kosova'nın tanıklığı parti yayınlarının "yeni kadro" adaylarına nasıl ulaştırıldığını ve onlar tarafından nasıl anlaşıldığını ortaya koyar:

> Bir gün öğle paydosu verildiğinde Ramazan Ağabey kalktı dışarı gitti. Sandığının üzerinde yazılı bir kâğıt vardı. Okumaya başladım. TKP'nin bir beyannamesiymiş. 8 saatlik işgünü, kadın erkek ücretlerinin eşitliği için işçileri birlikte mücadeleye çağıran bir bildiriydi. İlk kez böyle bir şey okuyordum. Ramazan Ağabey geldiğinde 'Kusura bakma ağabey, sandığının üstünde duruyordu, okudum' dedim. Ramazan Ağabey boynuma sarıldı, ben de bunu sana nasıl okuturum diye düşünüyordum. 'Şimdi hakiki yoldaş olduk' dedi (Kosova, 2011, s. 56).

Tonga Usulü Kalifiye İşçilere Karşı

1930'ların ortalarında tütün sektöründe işçiler açısından önemli bir kriz durumu ortaya çıkmıştır. Geçmişte tütün demetleri renkleri ve cinslerine göre ayrılıp sandıklara dizilmekteyken, bu tarihten itibaren yaprakların herhangi bir tasnife tabi tutulmadan yüklenmesi anlamına gelen tonga usulü yaygınlaşmaya başlar. Her halükârda tonga usulü kalifiye tütüncülerin sektördeki önemini azaltır. Tüccarlar düşük ücretle çalıştırabildikleri deneyimsiz işçilerin tütün depolarındaki ağırlığını arttırırlar (Berktay, 1999, s. 258).

Kosova'ya göre tonga usulünün yaygınlaşması esas itibarı yabancı alıcıların maliyetleri düşürmek istemelerinden ileri gelmektedir:

> Tongada işimiz tütün yapraklarını teker teker dizip, sandıklara yerleştirmektir. Bu usul yeniydi. Yabancı alıcılar malı daha ucuza almak için böyle bir yol deniyorlardı. Yani tüccardan işlenmemiş gayri mamul tütün istiyorlardı. Bu usulle altı ayda işlenecek tütünlerin işi üç ayda tamamlanıyordu. Tabii bu durum ücretleri düşürüyor, işsiz sayısını arttırıyordu (2011, s. 62-63).

Ortaköylü eski bir tütün işçisine göre tonga usulü tütüncülüğü "sanat olmaktan çıkarmış" ve "herkes tarafından yapılabilir hale getirmiştir" (M.A-Tütün İşçisi, 2013). Aynı şekilde tütün depolarında kullanılmaya başlayan elek ve harman makineleri emek talebini daha da azaltır. Özçelik sektörde makine kullanımı ile birlikte tütün işçilerinin

dörtte üçünün işsiz kaldığını ileri sürmektedir: "Makine galip geldi. Tütün işletmelerinde makine ve tonga denk usulü icat olduktan sonra tütün işçiliği de bir balon misali söndü" (Özçelik, 2003, s. 18-19). Söz konusu süreç en büyük zararı uzun süredir sektörde çalışan deneyimli ve kalifiye tütün işçilerine vermiştir. Sahip oldukları ayrıcalıklı konumu kaybetmeleri işçilerin üretim birimlerindeki gücünü de sınırlandıracaktır. Bir zamanlar "işler açılınca ilk işe alınanlar" olan (Özçelik, 2003, s. 17) kalifiye işçiler şimdi büyük bir meydan okumayla karşı karşıyadırlar

Tütün depolarında emek talebinin azalmasının sonucunda tütün işçileri, sektörün mevsimlik niteliği nedeniyle halihazırda aşina oldukları tamamlayıcı faaliyetleri daha yoğun bir biçimde hayata geçirmeye başlarlar. Zehra Kosova bu dönemde köyleri dolaşarak ticaret yapmaya başlamıştır:

> Fakat iş bulmak o kadar zordu ki, sonunda ben de diğer arkadaşlarla birlikte köylere çalışmaya gitmeye karar verdim. ... Ertesi gün getirdiğimiz eşyaları sattık. Getirdiğimiz eşyalar da sandıklarımızdan çıkardığımız eşyalardı. Köylülere bir çay bardağı ile tabağını veriyor, yerine iki kilo nohut ya da fasulya alıyorduk (1996, s. 123).

Kosova 1952 yılında bir ökçe fabrikasında işe girmiş, 1955 yılında ise Alman Guyer Boyahanesi'nde çalışmaya başlamıştır (1996, s. 156). Bu örneklerden kolaylıkla anlaşılabileceği üzere onun çalışma hayatı tütüncülükten farklı sektörlere geçiş yapmayı başarabilen işçilerin durumunu örneklemektedir. Zehra Kosova'nın diğer aile üyelerinin

sektörde ortaya çıkan krize verdikleri yanıtlar ise genel durumun anlaşılması itibarıyla oldukça büyük bir önem taşımaktadır. 1954'de Samsun'dan İstanbul'a gelen kızkardeşi Şerife'nin eşi, Boğazkesen'de bir tütün deposunda işe girer. Büyük oğlu Kemal marangoz, diğer oğulları Hasan, Fethi ve Kenan ise kundura atölyelerinde çalışmaya başlarlar: "Böylelikle tütüncü bir babanın çocukları marangoz ve kunduracı oldu. Nereden nereye... Ama yine işçi olma geleneği bozulmadı" (Kosova, 1996, s. 156). Anadol'a göre eski tütüncülerden "Ahbab Hüseyin (Adıduyulmuş)" de tütüncülük mesleğinden ayrılarak kunduracılığa geçenlerin arasında yer almaktadır (Anadol, 1989, s. 56).

İdris Erdinç 1940'ların ikinci yarısında Kadıköy iskelesinde hamallık yaptığını ifade etmektedir (Akgül, 2004, s. 126). Eşi Emine ise bir dönem hizmetçi ve temizlikçi olarak çalışmıştır (Akgül, 2004, s. 128). Kendisi de benzer bir süreci deneyimleyen Ortaköylü tütün işçisi kaynak kişiye göre sektördeki daralma sonrası Ortaköylülerin bir bölümü Kuruçeşme'deki kömür depolarında hamal olarak çalışırlar. Bazıları ise işportacılık yaparak geçinmeyi denemişlerdir (M.A-Tütün İşçisi, 2013).

Kimi örneklerde ise tütün işçileri ve yakın çevreleri ellerindeki küçük sermayeyle halihazırda bilgisine sahip oldukları alanlarda iş kurma denemelerine girişmişlerdir: "Yaşar Beyaztekke Romandı. Ailesi tütüncüydü. Kendisi Mübadele sırasında çocuktu. Daha sonra tütün fabrikasında çalışmaya başlamıştı. Hapishaneden sonra lostra salonu açtı. Bir anlamda özel sektöre katıldı. Galiba Ortaköy'de"

(Belli, 2005, s. 12). Öte yandan iş kuran tütüncülerin bir bölümü için içinde bulundukları çevre ve söz konusu çevreyi oluşturan bireylerin ekonomik kaynakları çok da cesaretlendirici değildir: "Bakkal Taşkıran da tütüncü. Biraz sermaye denkleştirip bakkallık yapmaya başlıyor. Hep veresiye verdiği için de iflas ediyor" (Belli, 2005, s. 18)

Mihri Belli'nin Hapishaneden Çizgiler *kitabından*

1946 Denemesi, Çok Partili Yaşam, Tevkifatlar, Tütüncüler

1946 yılında Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklik, sosyalist hareketlerin yasal alanda siyasi faaliyet yürütebileceği umudunun ortaya çıkmasına yol açar.[18] Tütüncü-

18 Söz konusu değişiklikler, 4919 sayılı "Cemiyetler Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun" başlıklı ve 5 Haziran 1946 tarihinde kabul edilen kanunun 10 Haziran 1946 tarihli resmî

ler çevresi ile ilişkilenmiş ve aktif bir politik yaşama sahip olan kaynak kişi S.G., bu dönemde Esat Adil tarafından kurulan "Sosyalist Partisi" ve Şefik Hüsnü'nün "Türkiye Emekçi Partisi" saflarında tütüncülerin bulunduğunu ifade etmektedir (S.G.-Sendikacı, 2013). Öte yandan çoğu kaynakta tütüncülerin esas olarak Şefik Hüsnü'nün parti girişiminde aktif bir biçimde çalışma yürüttükleri yazılıdır. Örneğin Zehra Kosova Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'nin Beyoğlu-Yenişehir teşkilatının kuruluş çalışmalarında rol oynamıştır (Berktay, 1999, s. 262). Zehra Kosova'ya göre eşi Mustafa, Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'nin Üsküdar ilçe teşkilatının kurulmasına çeşitli katkılar sunmuş, ayrıca kunduracıların örgütlenmesi için faaliyet yürütmüştür (1996, s. 128). Kendisi de Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi kuruluşunda yer alan Fahri Petek, parti içerisinde kunduracıların önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir (Güzel, 2009, s. 124). İki mesleği bütünüyle özdeşleştirmek yanlış olsa da kunduracıların arasında tütün işçiliğinden geçiş yapmış önemli sayıda bireyin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

Cemiyetler Kanunu'nun değişmesi ile ortaya çıkan nispi özgürlük ortamı yasal sendikaların gelişmesinin önünü açar. Ortaköy'de bir araya gelen tütün işçileri "İstanbul Tütüncüler Sendikası"nı kurarlar. İstanbul Tütün

gazetede yayınlanması ile yürürlüğe girer (Cemiyetler Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun, 1946). Sınıf temelli siyasetin önünü açan değişikliğin etkileri ile ilgili olarak bkz. Güzel (1996, s. 147); Çelik A. (2010); Koçak (2014, s. 61).

İşçileri Sendikası yönetim kurulu başkanlığına Ortaköylü tütüncülerin ileri gelen temsilcilerinden İbrahim Atılal getirilir:

> Bu sendika çok az yaşadı ama yaşadığı süre içerisinde bütün tütün işçilerinin sahip çıktığı bir kuruluş oldu. Ama yetkililer, polis yasal bir biçimde kurulmuş olan bu sendikayı dağıtmak için elinden geleni yaptı. Hiç unutmuyorum, sendikayı kuran arkadaşları Ortaköy'den Sirkeci Emniyet Müdürlüğü'ne urganla bağlayıp, yürüterek götürdüler. Aralarında Seher Kerpiç adlı bir de kadın işçi vardı. Sendikacı arkadaşları iki gün hücrelerde tuttuktan sonra salıverdiler, amaç gözdağı vermekti" (Kosova, 1996, s. 137).

Önleyici müdahalelere rağmen 1948 yılında yeniden kurulan sendikanın Atılal dışındaki kurucular kurulu üyeleri Yaşar Beyaztekke, Seher Kerpiç, Salih Mutluoğlu, Tahir Irsidar, Kazım Siyahkoç ve Bayram Çokgeçim gibi Ortaköy ve Beşiktaş merkezde ikamet eden tütün işçileridir (Özçelik, 2003, s. 106-107). Zehra Kosova da sendika içerisinde faaliyet yürüten tütün işçileri arasında yer almaktadır (Berktay, 1999, s. 261).

1946 sonrası büyük bir hızla yaygınlaşan sendikalar, İstanbul Sendikalar Birliği çatısı altında bir araya getirilir (Koçak, 2014). Ne var ki Beşiktaş'ta sendika merkezi olarak belirlenen harap binanın onarımı için gerekli kaynak toplanamaz. Zihni Anadol'un aktardığı bir anekdot, ortaya koydukları dayanışmayla tütün işçilerinin sorunun çözümünde önemli bir rol oynadıklarını ima etmektedir:

> Zehra Kosova, kucağındaki çocuğu bırakıp 'ben çareyi buldum' diye ortaya fırladı, elindeki yüzüğünü, kulaklarındaki küpesini odayı dolduran işçi ailelerinin ortasına bıraktı. 'İşte bunlarla tamir edeceğiz sendikamızı, bunlarla yaşatacağız varlığımızı, bunlarla göstereceğiz onlara kim olduğumuzu. Ben aç kaldım, susuz kaldım en zor günlerimde bile onlara el sürmedim, belki bir gün işe yarar diye. İşte şimdi o gün geldi, helal ediyorum onları sendikamıza' dedi. Arkasından genç kızlar, nişanlılar, sözlüler birer birer Zehra Kosova'yı izledi. Odanın ortasındaki alaca mendilin içini bileklerden boyunlardan çıkan aşınmış takılarla ufak bir yığın oluşturdu (Anadol, 1989, s. 6).

Büyük bölümünü Beşiktaş civarındaki tütüncülerin oluşturduğu sendika merkezinin açılışına Arif Barikat [Damar] ve Vedat Türkali gibi yazarlar da katılır. Türkali daha sonra bestelenerek büyük bir ün kazacak olan 'İstanbul' şiirini katılımcıların huzurunda seslendirir (Anadol, 1989, s. 8-9).

1940'lı yıllarda tütüncüler çevresinin liderlik ettiği bir diğer örgütlenme girişimi Kocaeli'nde hayata geçirilir. Aslında köklü bir ağ halihazırda bu bölgede faaliyetteyken, İdris Erdinç'in bölgeye gelişi grubun etkinliklerine önemli bir ivme kazandırır (Karataş, ve diğerleri, 2005, s. 272). Söz konusu yıllarda SEKA kâğıt fabrikasının duvarlarını "Yaşasın TKP" gibi sloganlar süslemektedir (Karataş, ve diğerleri, 2005, s. 272). TSEKP'nin bölgedeki kuruluş sürecinin organizasyonunu büyük ölçüde İdris Erdinç üstlenir: "Hemen bir bina buluyorum. Altı aylık kirayı peşin veriyorum. Para var. Askeriyede biriktirmişim. Boya, ba-

dana, masa... En merkezi mevki... Müracaatımızı yapıyoruz. Tabelamızı asıyoruz" (Akgül, 2004, s. 119-121).

16 Aralık 1946'da dönemin sosyalist partileri ve bu partilerin yönlendirmesiyle kurulan sendikalar kapatılır. Tütüncülerin dâhil olduğu çok sayıda insan bu dönemde tutuklanır (Sayılgan, 2009, s. 232). Tütüncüler çevresinden Hasan Erin, İbiş Aydınlatan, Mustafa Özçelik üç; Mehmet Çoba, Hasan Civan ve Mümin Kökrek birer sene hapse mahkûm edilirler (İleri, 2003, s. 211-214). Mustafa Özçelik söz konusu tutuklamalarının tütüncülere büyük bir zarar verdiğini ifade etmektedir:

> Tütün işçilerinin bütün yetişmiş kadrosu, ben de dâhil, hepimiz tevkif edildik. 1946 tevkifatında büyük gizlilikle polisten gizlediğimiz kimseleri de ele verdiler. Bu suretle tütün işçileri büyük darbe yemiş oldu. Çünkü idareci kadroları artık aralarında yoktu. Bundan sonra da tütün işçileri arasında bir teşkilatlanma olmadı dersem yeridir (Özçelik, 2003, s. 49).

Aynı durumu İdris Erdinç de doğrulamakta, deneyimli grupla kadrolar arasındaki temasın bu dönemde büyük ölçüde koptuğunu anlatmaktadır: "TSEKP kapatılınca ortada kimse kalmadı. Ancak yine de benim gibi bir kaçağın kadrolarla temas kurabilme imkânı olabilirdi" (Akgül, 2004, s. 126).

1951 TKP tutuklamaları tütün işçileri açısından önemli sonuçlar doğuran bir diğer siyasal müdahale olmuştur. Belli, 1953 yılında TKP davası sanıkları arasında çok sayıda tütün işçisi olduğunu ifade etmektedir. Yazara

göre dönemin hükümeti 141. maddeye eklediği 7. fıkra ile siyasi faaliyetlerinden pişman olan sanıkların cezasının dörtte bire indirileceği hükmünü getirmiştir. Mahkemenin geniş yorumuyla birlikte, "Hakkımdaki iddia doğrudur. Ama ben bundan sonra böyle işlerde yokum" diyen sanıklar tahliye edilmeye başlanır. TKP üyelerinin önemli bir bölümü bu yasadan yararlanmayı kabul etmezler. Yine de partinin bazı entellektüel üyeleri arasından bu yasadan yararlamayı tercih edenler çıksa da Belli'ye göre tütüncülerin tavrı farklıdır: "Hepsi evli ve çoluk çocuk sahibi olan tütün işçilerinden hiçbiri pişmanlık yasasından yararlanıp tahliye olma dönekliğini yapmadı" (2005, s. 23-24).

Diğer taraftan dönemin dava tutanakları incelediğinde tütüncüler çevresine mensup bireylerin cezaevi, sorgu ve mahkeme deneyimlerinin Belli'nin ortaya koyduğundan daha karmaşık bir görünüm arz ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin "1951 TKP (Türkiye Komünist Partisi) Tevkifatı Esbab-ı Mucibeli Hüküm"de yer alan bilgilere göre tütüncüler çevresinden gelen bazı sanıklar polis sorgusu sırasında verdikleri ifadelerinde yaptıkları çalışmaların bir bölümünü açıklamış ve partiden istifa ettiklerini söylemişlerdir (Anonim, 2000 [1954]): s. 51; s. 55; s. 64; s. 68). Buna karşılık bu kişiler duruşma sırasında sorgudaki ifadelerini reddederler (Anonim, 2000 [1954]: s. 52; s. 55; s. 64; s. 68).

Sanıkların polis ve mahkeme ifadelerinde ortaya çıkan çelişkiler büyük ölçüde dönemin sorgu tekniklerinin mahiyeti ile ilişkilidir:

> Kardeşim Muammer Tamkan, 1951 tevkifatında tam 2 ay müdüriyette kaldı. Çok dayak yedi, hatta bir ara kan kustu. Sonuçta iki yıl ceza aldı, bir de on ay Malatya'da sürgünlük. Müdüriyette ilginç bir de sorgusu vardır. Kardeşime, Nazım Hikmet'i nasıl kaçırdınız, diye soruyorlar. O da şıkışmış, bir yalan atayım da kurtulayım şu dayaktan diyor. Biz Ortaköy'deki deniz kıyısında kahvede oturuyorduk. Nazım da yanımızdaydı. Bir denizaltı yanaştı, biz de onu kamufle edip, denizaltıya bindirip kaçırdık, deyince bu sefer daha çok yer misin yemez misin? (Akar, 1989: s. 109).

Aynı davanın sanıkları arasında yer alan Tamkan duruşma sırasında, poliste verdiği ifadeyi "külliyen reddetmiş, partiye katılmadığını, tahkikatta ifadelerinin zorla kabul ettirildiğini söylemiştir" (Anonim, 2000 [1954]: s. 119). Sonuç itibarı ile bu kişiler baskı koşullarında şu veya bu şekilde ifade vermiş olmakla birlikte, Mihri Belli'nin de işaret ettiği üzere, mahkeme safahatında kendilerine sunulan son derece cazip tekliflere rağmen sık dokulu toplumsal ilişkileri ve politik kültürlerinin etkisiyle ifadelerini reddetmeye yönelmektedirler. Diğer taraftan yine baskıya maruz kalmalarına rağmen hem polis hem mahkeme sürecinde kendilerine yönetilen suçlamaları hiçbir biçimde kabul etmeyen sanıklar da vardır:

> Maznun [Zehra Kosova] gerek tahkikatta ve gerekse duruşmada vermiş olduğu ifadelerinde müsnet suçu külliyen red ile kendisiyle parti temasında bulunduğu ileri sürülen maznunların işçi olmak itibarıyla arkadaşı olduklarını, ken-

disinin sendikalist olduğunu ve fakat komünistlikle ilgili bulunmadığını söylemiştir (Anonim, 2000 [1954]: s. 62).

1951 tutuklamalarına ilişkin rakamlar, hem tütüncülerin bu süreçten nasıl etkilendiğini hem de grubun TKP içerisindeki etkinliğinin boyutlarını ortaya koymaktadır. Ankara Garnizon Komutanlığı 2 No'lu Askeri Mahkemesi'nin esbabı mucibeli hükmüne göre dava kapsamında toplam 184 sanık yargılanmıştır (Anonim, 2000 [1954], s. 16). Bunların içerisinde 24 tütün işçisi ve söz konusu dönemde farklı sektörlere kaymış olmakla birlikte çeşitli şekillerde tütün işçileri ile ilişkisi tespit edilebilen en azından altı kişi bulunmaktadır. Hal böyle olunca tütüncüler, öğrenci ve memurlardan sonra TKP tutuklamalarının en kalabalık grubunu oluştururlar (Anonim, 2000 [1954]). Söz konusu dönemde cezaevinde ortaya çıkan bölünmeler kısmen tütün işçilerini de etkilemiştir. Öte yandan tütüncülerin büyük ölçüde alt grup oluşumlarına mesafeli tutumlarını korudukları anlaşılmaktadır:

> Şimdi şöyle diyelim 51 tevkifatı zaten garip bir tevkifat, onlara şey yaptıysanız zaten onları biliyorsunuzdur siz. Garip bir tevkifat. Orada neredeyse karı koca kavgası diyebileceğimiz şeyler, ucuzlukta kavgalar var orada. İşte özellikle Zeki Baştımar'la Mihri Belli arasında şey yapan, simgelenen. Garip bir şey. Dolayısıyla burada da saflaşma var. Mihri Belli yanlıları ve Zeki Baştırmar yanlıları var. Bir üçüncü ayak Doktor Hikmet yanlılarıdır. Zehra Abla mesela onlardandır. Mesela bildiğim kadarıyla Doktor'un 50'li yıllardaki Vatan Partisi'nde de var mesela. Ama me-

sela bunların Doktorla beraber olması Doktorcu olması anlamına gelmiyor (S.Y.-Restoran İşletmecisi, 2014).

1950 yıllar Türkiyesi, başını Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın çektiği yeni bir yasal sosyalist parti girişimine tanıklık eder. Vatan Partisi adıyla kurulan söz konusu siyasal oluşumun içerisinde tütüncüler çevresinin kimi temsilcileri de yer almıştır. Vatan Partisi sürecinin canlı tanıklarından olan Suat Şükrü Kundakçı'ya göre parti üyeleri arasında "Kasımpaşa'da zaten o gedikli esmer vatandaşlar vardı. Tütün işçileri bunlar" (Kundakçı, 2005, s. 28). Bu dönemde Zehra Kosova da Vatan Partisi'nin kimi çalışmalarının içerisinde yer almıştır (Kundakçı, 2005, s. 60-61). Kundakçı daha sonra Vatan Partisi'nin tutuklama listesinde yer alacaklarını söylediği isimleri liste halinde sıralar: "Kasımpaşa'dan Mustafa Toprak, Hasan Erin, İsmail Mıhçılar, Cavit Zengin, Beşiktaş'ta Abdi Azer, Sepetçili Mehmet, Rasim Yıldızbakan, Ortaköy'den Conga Ali, Hüsnü Tamçiz, İzmit'ten Hüseyin Karanfil" (Kundakçı, 2005, s. 28). Diğer taraftan Suat Şükrü Kundakçı, Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın, Kasımpaşa ve Ortaköy'ün tanınmış simalarının partiye alınmış olmasından ötürü hoşnut olmadığını ifade etmektedir:

> Şimdi tutuklama oldu. 30-40 kişi partiye kaydolmuş halde birinci şubede Doktor'a isimlerini söylüyorlar. Kasımpaşa'da şunlar şunlar, Ortaköy'de şunlar, Beşiktaş'ta bunlar diye. Doktor, 'ben bunların 2-3 tanesini tanıyorum. Kim kaydetmiş bunları partiye' diyor. ... Soba başında duruyordum. 'kim kaydetti bunları, bütün Kasımpaşa

buraya dolmuş' eli kafasında kısık sesle bana soruyordu (Kundakçı, 2005, s. 29).

Kundakçı'ya göre, Kıvılcımlı'nın rahatsızlığının kaynağı bu kişilerin politik faaliyet gösteremeyecek durumda olmalarıdır. Dahası Kundakçı, Şefik Hüsnü tarafından "Kasımpaşa, Ortaköy ve Beşiktaş tütün işçileri içinden bazılarına", "aman biz yakında çıkacağız, içeriden çıktığımızda aktif parti faaliyeti yapacak olanlar Vatan Partisi'ne girmesin" mesajı verildiğine ileri sürer. Yine çeşitli kanallar üzerinden gönderilen bir başka mesajda "âtıl durumda olan, emekli pozisyona düşmüş" kişilerin "legal Vatan Partisi'ne girebileceği", çünkü bu kişilerin deşifre olup olmamasının bir önemi kalmadığı vurgulanır (Kundakçı, 2005, s. 28).

Tütüncüler, Tütün Depolarına Veda Ediyor

1960 sonrası dönemde Türkiye'de ithal ikameci[19] ekonomi modeli uygulamaya konulur. Aslında 1954 yılında başlayan tıkanma ve buna yanıt olarak geliştirilen korumacı politikalar söz konusu gelişmenin işaret fişeğini çok önceden yakmıştır. Öte yandan 1960 sonrası dönem pek çok açıdan özel bir konjektürün ürünü olarak ortaya çıkar [(Boratav K., 2005, s. 117); (Keyder, 2007, s. 179-185)]. 27 Mayıs sonrası kurulan Devlet Planlama Teşkilatı bir önceki döneme nazaran daha planlı bir ekonomik kalkınma girişiminin hayata geçirileceğinin işaretini vermekte-

19 Aynı model dünyanın pek çok farklı bölgesinde uygulamaya konulmuştur. İthal ikâmecilikle ilgili dünya yazınının birkaç örneği için bkz. Singer (1984), Roxborough (1979), Bruton (1998), Silva (2007).

dir [(Boratav K., 2005, s. 118); (Pamuk, 2015, s. 235)]. Bu dönemde kamu ile özel sektör arasında bir iş bölümü gerçekleştirilmiş, daha ziyade iç pazara dönük olarak üretim yapan tekstil, gıda ve dayanıklı tüketim malları sanayisi özel sektörün kontrolünde büyümüştür. İthal edilen ara malların ülke içinde montajlanmasına dayanan söz konusu model kayda değer bir sanayileşme dalgasının yükselişini beraberinde getirmiştir [(Boratav K., 2005, s. 118-120); (Pamuk, 2015, s. 237-238)]. Bu dönemde gerçekleşen hızlı sanayileşme köyleriyle bağlarını koparmadan kentlere gelen milyonlarca göçmen için önemli istihdam olanakları sunar (Pamuk, 2015, s. 246).

1930'ların ortalarında başlayıp giderek daha akut bir görünüm kazanan tütün sektöründeki kriz mübadil tütüncülerin önemli bir bölümünün farklı ekonomik faaliyetleri benimsemesine neden olmuştur. 1960'ların güncel konjoktüründe eski tütüncüler çevresinden olup da tütün depolarında çalışmaya devam edebilenler son derece küçük bir azınlık durumundadırlar. Ülke yoğun bir sanayileşme sürecini deneyimlerken, tütüncülerin sanayi işgücü içerisindeki ağırlığı giderek azalmaktadır. Diğer taraftan eski tütüncülerin bir bölümü farklı sektörlerdeki sanayi tesisleri ve hizmet kurumlarında işçi olarak istihdam edilirler.

Kocaeli TİP teşkilatı ile birlikte çalışma yürüten kaynak kişi S.Ö. eski tütüncülerin bazılarının SEKA'da işçi olmayı başardıklarını anlatır: "Kocaeli'ndeki Çingeneler bir bölümü pazarcı veya işçi idi. Daha çok SEKA'nın

bazı işyerlerinde ve Tekel Tütün işletmelerinde. SEKA'da, o dönem 8.500 işçi vardı. SEKA dönemin iktidarlarının bir arpalığıydı. Çingeneler de, ağırlıklı olmasa da esneklikleriyle mevcut iktidarların bu politikasından yararlanmayı becermişlerdi" (S.Ö.-Yayıncı, 2013). Benzeri bir biçimde Zehra Kosova 1960 yılında Minyon Dantel Fabrikası'nda işçi olarak çalışmaya başlamıştır (Kosova, 1996, s. 165-166). Samsun Teneke Mahallesi sakinlerinden Yaşar Karatüre Mert Irmağı köprüsü yakınlarında kurulan mezbahanede kasap olarak çalışmaktadır. Mezbahanede çalışan mahallelilerin sayısı beş civarındadır: "1968'deki selde mezbahane binası yıkılmış ve belediye Hacı İsmail Köyü altında Yılanlı dere yanında yeni mezbahane inşa etmişti. Artık ustalaşmış olan mahallemiz kasaplarından 9 kişi belediyede vasıflı işçi olarak işe başlamıştı" (Özbaskıcı, 2014).

Sektör değiştirerek işçilik deneyimini sürdürenlerin yanı sıra tütüncülerin önemli bir bölümü kendi hesabına çalışma esasına dayanan, düşük gelirli enformel[20] işlerde istihdam edilmeye başlarlar. Metin Özbaskıcı'nın aktardığına göre, bir zamanlar hem depolarda hem de tütün

20 Fleeming ve diğerleri için enformel ekonomik faaliyetler devletin düzenleme alanının dışında kalmakla birlikte alenen yasaklanmamışlardır (2000, ss. 378-388). Castells ve Portes'in bakış açısı çerçevesinde, enformel kavramı toplumsal düzlemde meşru / yasal mal ve hizmetlerinin devlet tarafından belli bir düzenleme içerisine alınmaksızın üretimi ve sunumunu ifade etmektedir (1991, s. 15). Günümüze dek söz konusu terminoloji çok farklı gelenekler tarafından ele alınmış, farklı bağlamlarda kullanılmıştır. Söz konusu yaklaşımların genel analizi için bkz. Katalin (2005) ve Chen (2012).

tarımında çalışan mübadillerin yerleştiği Samsun Teneke Mahallesi'nde, 1960'larda ayakkabı boyacılığı ve hamallık en yaygın ekonomik faaliyetler haline gelmiştir. Özellikle limanın açılması ve şehrin büyümesi söz konusu alanları daha kârlı hale getirmiştir (2014). Öte yandan tütün üretim sahalarında, tarım işçisi olarak çalışma pratiği halen varlığını devam ettirmektedir:

> Uzun kış günlerinde aç kalmamak için tütün ağalarından borç para isterlerdi. Yazın çalışıp öderlerdi nasılsa. Bu çalışma şartlarında pazarlık gücünü düşürür, ağanın tespit ettiği bedel karşılığı tüm yaz boyu çoluk çocuk tütün tarlalarında çalışılırdı. Tütün dikiminde erkekler dikici, kadınlar sulayıcı, çocuklar fideci olarak tüm aile çalışır, tütün kırımında 7'den 77'ye tüm aile tarlada tütün toplar ve gece yarılarına kadar tütün dizerlerdi (Özbaskıcı, 2014).

Ne var ki söz konusu çalışma süresi 5-6 aydan, 1,5-2 aya kadar gerilemiş, sektörün ailelerin geçimine katkısı iyiden iyiye azalmıştır. Mahalle sâkini kadınlardan bazıları önce Amerikalı ailelerin evlerinde, giderek de çalışmalarıyla kazandıkları ün sayesinde başka şehir sâkinlerinin hanelerinde temizlikçi olarak çalışmaya başlarlar (Özbaskıcı, 2014). Yine Samsun'daki bir diğer tütüncü yerleşimi olan Hürriyet Mahallesi'nde ise çok sayıda aile işportacılık yaparak geçimlerini temin etmektedir (İ.A.-Emekli Memur, 2011).

Tütüncüler çevresinin önemli figürlerinden olan Hüsnü Tamçiz, eşinin yaptığı şambaba tatlılarını Beşiktaş çarşıda satarak geçimini sağlamaktadır (Kavukçuoğ-

lu, 2003). Ortaköylü tütüncülerin önemli bir bölümü ise Kuruçeşme'deki kömür depolarında hamallık yaparak çalışmaya devam etmektedirler (M.A-Tütün İşçisi, 2013). Dönem dönem bu depoların kaldırılması için girişimlerde bulunulmuşsa da eski tütüncüler için önemli bir gelir kaynağı olan saha varlığını korumaktadır: "Bir zamanlar çok yerinde bir kararla kaldırılmasına teşebbüs edilen 'Kuruçeşme' kömür depoları da yerli yerinde duruyor. Sade yerli yerinde dursa yine iyi. Zevksiz biçimde ilave barakalarla takviye ediliyor" (İstanbuldan Notlar Küçük Çabalar Bekleyen Büyük İşler, 1962).

Tütüncülerin önemli yerleşimleri arasında yer alan İstanbul Hacıhüsrev Mahallesi'nde yaşayan kaynak kişi A.B.'nin kendi yaşam öyküsünden hareketle anlattıkları, tütüncüler ve yeni kuşakların 1960 sonrasında çalışma deneyimlerine ışık tutacak niteliktedir. Ebeveynleri tütün depolarında işçi olarak çalışan kaynak kişi, fırsat buldukça çeşitli üretim birimlerinde işçi olarak çalışmayı denese de bu alanda uzun süreli tutunamaz. Zaman zaman plaka sahiplerinin araçlarında taksici olarak çalışmış, yaşamının önemli bir bölümünde korsan taksicilik yaparak geçimini temin etmiştir. Kendisini gerektiğinde günün 24 saati arayabilen "özel müşterilerinin" arasında yer altı dünyasının tanınmış isimleri de bulunmaktadır (A.B.-Korsan Taksici, 2006).

Tütüncülerin İzmir'deki önemli yerleşimleri arasında yer alan Bornova Tarlabaşı Mahallesi'nde yapılan bir araştırma, hamallık, ayakkabı boyacılığı, pazarcılık ve

nakliyeciliğin mahalle sakinleri tarafından icra edilen meslekler arasında başı çektiğini göstermektedir. Mahalle sakinleri arasındaki işçi emeklileri de halen geçinebilmek için hamallık, şoförlük, seyyar satıcılık ve ayakkabı boyacılığı yapmaktadırlar. Mahalle sâkini kadınlar ise ağırlıklı olarak evlere temizliğe gitmektedirler (Kolukırık, 2006b, s. 13-15).

Tütüncüler çevresinin, kalabalık mahallelerde oturmak yerine az sayıdaki dağınık aile toplulukları halinde yaşamlarını sürdüren kesimleri, ücretli istihdam deneyimlerinin yüksekliği ve dışarıdan bakanlarca ayrı bir etnik küme olarak algılanmamalarının etkisiyle orta sınıflaşmaya başlamışlardır.[21] Kendisi uzun yıllar memurluk yaptıktan sonra emekli olan Samsunlu kaynak kişi İ.A.'nın yakınları da farklı sektörlerde, ağırlıklı olarak beyaz yakalı işlerde çalışmışlardır (İ.A.-Emekli Memur, 2011). Diğer taraftan Almanya'da işçi olarak çalışma deneyimi elde eden Ortaköy Cavidağa Mahallesi sakini tütüncülerin bir bölümü de bu sürecin sağladığı ek girdi ile orta sınıflaşma sürecini deneyimlerler: "Onların da büyük çoğunluğu Almanya'ya işçi olarak gittiler. Onlara öncelik tanındı. O vesileyle ekonomik durumlarını orada düzelttiler, geldiler" (E.K.-Esnaf, 2013). Ortaköy civarında dağınık yaşayan tütüncülerin durumu ise daha karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Özellikle gençlerin önemli bir bölümü şehir

21 "Çingenelik" damgasının tek tek bireylerin toplumsal mobilizasyonunu nasıl etkileyebileceğinin örnekleri için bkz. Anonim (2008); Yılgür (2012); Yılgür (2018a),

dışındaki yeni orta sınıf konutlarına taşınma eğilimindedirler: "Yeni gençlerde okuyanlar da var okumayanlar da. Ama işsizlik yaygın. Kiralar yükseldikçe evi olan kalabalık aileler sığışamayıp başka yerlere dağılıyor. Aynı evde 5-6 kişi kalan ailelerin farklı semtlere taşınması zorunlu oluyor. Küçükçekmece, Beylikdüzü gibi kirası ucuz olan yerlere taşınıyorlar" (M.A-Tütün İşçisi, 2013).

Tütüncülerin ekonomik alandaki değişimi ile ilgili olarak Ahırkapı örneği ayrıca ele alınmayı hak etmektedir. Bölgedeki tütün işletmesinde çalışan ailelerin toplu olarak yaşadığı mahallede doğup büyümüş olan kaynak kişi Y.A'ya göre, tütün işinin bitmesini izleyen dönemde mahalle sâkinleri kısmen farklı alanlarda çalışmayı deneseler de büyük ölçüde müzisyenlik yapmaya başlarlar. Mahallenin kentin belli başlı turizm ve eğlence merkezlerine yakın olması bu noktada önemli bir rol oynar. Özellikle 90'lar sonrası Cankurtaran civarının oteller bölgesi haline gelmesiyle talep daha da yükselir. Çok geçmeden geçmişte hep çelişkili bir ilişki kurdukları "Roman" kimliğini yeni şartların getirdiği avantajları göz önünde bulundurarak büyük bir netlikle benimseyen mahalleliler Ahırkapı Roman Orkestrası'nı kurarlar (Y.A.-Müzisyen, 2009).

Son olarak, 1960 sonrası dönemde, tütüncüler çevresinin en politik ve sosyalist organizasyonlarla doğrudan ilişkili olan temsilcilerinin yaşadığı akut işsizlik ve ağır geçim sıkıntısının sadece ekonomik faktörlerin bir sonucu olmadığının altı çizilmelidir. Komünizmle mücadele önceliği çerçevesinde sol hareketlerle ilişkili olan kişilikleri sıkı bir

gözetim altında tutan güvenlik mekanizması ve politik mücadelenin günlük gereksinimleri bu kişilerin kendileri ve çocukları için hayatı fazlasıyla zor bir hale getirmiştir:

> O kuşağın çocukları şey, bir kere şey. Şey dönemi özellikle 63-72 dönemi, bu insanlar için çok zordu. Bunlar aydın değil ki kitaptan telif geliri gelsin, sahada siyasi faaliyet yürütsün, öğretim görevlisi değil ki maaş işlesin, şey yapsın... Zaten tam çalıştığı zaman ancak aileyi geçindirebilecek bir şey kazanabiliyor bu insanlar. Dolayısıyla böyle bir yoğun faaliyette aşırı para sıkıntısı çektiler (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

Türkiye İşçi Partisi ve Tütüncüler

27 Mayıs darbesi sonrası yürürlüğe konulan yeni anayasa ülkenin siyasal yapısını kökten bir biçimde yeniden düzenlemiştir. Kaboğlu'na göre 1961 Anayasası sosyal haklarla ilgili kapsayıcı düzenlemeler getirmiş ve sosyal devlet kavramını devletin temel nitelikleri arasında saymıştır (2010, s. 43). Ayrıca anayasa sendika kurma özgürlüğünü işçi ve memurları kapsayacak şekilde genel bir hak olarak tanımıştır (Kaboğlu, 2010, s. 51). Söz konusu genel yaklaşımla uyumlu bir biçimde 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu çalışanların örgütlenmesi için daha elverişli bir zemin yaratmışlardır (Kılıçoğlu & Şenocak, 2011, s. 165). Bu ortamda bir grup sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi adıyla yeni bir siyasal oluşum hayata geçirilir. TİP, çok geçmeden 1960 sonrası sol muhalefet hareketlerinin

en önemli merkezlerinden biri olarak ortaya çıkacaktır [(Aybar, 1988, s. 196-197); (Mumcu, 1993); (Sargın, 2001); (Ünsal, 2002, s. 2)].

Ülke siyasetinin genel olarak sola açıldığı bu dönemde, tütüncüler bir siyasal çevre olmaktan çıkmışlardır. Söz konusu gelişme ironik bir durum olsa da anlaşılmaz değildir. Üretim birimlerindeki etkinliklerinin azalması ve üretim birimi odaklı siyasal kültürlerini mahalle zemininde yeniden üretmeyi başaramamaları sonucunda tütüncülerin grup yapıları büyük ölçüde dağılmıştır. Politik duruşlarını ve entellektüellerle ilişkilerini her şeye rağmen sürdürmeyi başarmış tek tek kişiler ise, bir zamanlar sol hareketler içerisinde aktif rol oynamış bireyler olarak yeni sol hareketler içerisinde var olur, kimi durumlarda ise kritik roller oynamayı sürdürürler: "Yeni kuşaklarda siyaset tamamen bitti. Bunun sebebi toplu çalışmanın olmaması. Toplu çalışma olmayınca her biri bir tarafa gidiyor. Toplu çalışanlar kalkıp yürüdü mü dünyayı yerinden oynatır" (M.A-Tütün İşçisi, 2013).

Eski tütüncülerin pek çok temsilcisi, siyasal değerlerini ve inançlarını korumakla birlikte aktif siyasetle ilişkileri büyük ölçüde sınırlanmıştır. Yine de hayat onlara yeni solun genç temsilcileri ile karşılabilecekleri ilginç fırsatlar sunar. Mihri Belli, tütüncüler çevresinden Bakkal Taşkıran'ın "DEV-GENÇ'in şahlanış döneminde İTÜ'de ayakkabı boyacılığı yaptığını" yazar. "Bir yandan ayakkabı boyar, bir yandan da hapishane anılarını anlatırmış" (2005, s. 30).

Kimi tütüncüler ve aile geleneğini sözlü kültürün bir parçası olarak içselleştirmiş genç kuşağın istisnai temsilcileri ise bireysel insiyatiflerle politik ve sendikal hareketlerin içinde yer alırlar. Buna bağlı olarak o dönemde politikleşen ve farklı kökenlerden gelen gençler nezdinde tütüncüler olumlu bir imaja sahiptirler:

> Sol hareketin içinde diyebilirim ki işçi sınıfından gelen bir o ekibi tanıdık biz. İlk dönemde. Yani o 68'li yıllarda, 69'lu yıllarda. E tabii onlara bakışımız tabii olumluydu. Dolayısıyla işte işçi sınıfı hareketinden gelen insanlar bunlar. O kadar tevkifata, kovuşturmalara rağmen 69'lu yıllarda hâlâ şeydiler. Harekete ilgi duyuyorlardı. Tütün işçileri (S.G.-Sendikacı, 2013).

Sektör değiştirerek de olsa üretim birimlerinde çalışma imkânı bulabilen tütüncüler farklı kökenlerden gelen işçiler üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmişlerdir. İzmir doğumlu bir Kırım Tatarı olan Muammer Öztuksavul, aynı işyerinde çalıştığı tütüncüler çevresinin temsilcilerinden olan İsmet Oran'la tanıştıktan sonra politik eğilimleri belirginleşmeye başlar:

> İstanbul'a, 1950'lerin ortalarına geliyor. İstanbul'a geldiği tarih. O zaman gene işte muhalif olmaya başladığı dönem. Şeylerle tanışıyor burada. 1950 komünist tevkifatında içeride yatmış bazı insanlarla. Bunlardan işte en önemlisi İsmet Oran. ... Roman kökenli bir abimizdi. O da kunduracıydı. Dolayısıyla meslekten onunla tanışıyor (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

TKP çevresinin önemli bir dağınıklık yaşadığı, tek tek bireylerin yaşamlarını sürdürmek için mücadele verdikleri dönemde İsmet Oran ve Muammer Öztuksavul'un kurduğu dostluk oldukça uzun süreli olur:

> Muhtemelen onunla tanıştığı dönem de, işte TKP faaliyetlerinin olmadığı, herkesin dağıldığı, sosyal ilişkilerin olduğu, yani birbirleriyle sosyal olarak görüştükleri bir dönemdi. Cezaevinden çıktıktan birkaç yıl sonra tanışıyorlar. İsmet Oran da onu çok severdi. Karşılıklı olarak. Hatta o şeyde, 68 yaşındayken bir trafik kazası geçirdi de, bizimle yaşamaya başladı. Kaç yaşındaydı hadi diyelim ki 74-75 yaşında falandı. Kızdı bize bir şey için, basit bir mesele için. Ben dedi yoldaşımın yanına gidiyorum. İzmir'e gitti (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

TİP'in kuruluşu tütüncüler üzerinde önemli bir etki ve heyecan dalgası yaratır. Bu duygusal etkileşim onlarla üretim birimlerinde ilişkilenmiş olan Muammer Öztuksavul'da da bir karşılık bulacaktır. Öztuksavul kuruluşundan kısa bir süre sonra parti ile ilişkilenecek ve yerel düzeydeki çalışmaların bir parçası olacaktır:

> Yunanistan'dan gelmiş, oradan belli bir işçi bilinciyle gelmiş, buraya geldiğinde bu şekilde hemen Komünist Parti ile ilişkilenmiş, Yunanistan'da bir kısmı oradaki Komünist Parti ile ilişkili olan kuşağın çevresindeki insanlarda bir etki yarattı. Dolayısıyla bu insanlardan olmayan ama Türkiye'nin çeşitli yerlerinden göç etmiş, kunduracılık yapan, başka mesleklerde olan ama daha çok kunduracılar, kunduracılar içinde hemen TİP kurulur kurulmaz

> TİP'e üye olmuş, TİP içerisinde çalışmış insanlar oldu (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

Muammer Öztuksavul gibi İhsan Memoğlu da tütüncülerle olan ilişkileri sırasında önemli bir politik deneyim elde etmiştir. Öte yandan onun tütüncülerle teması esas itibarı ile aynı semtte yaşamalarından ileri gelmektedir. Kendisini Ortaköy'den tanıyan kaynak kişi Balkan kökenli olmadığını, Doğu illerinden geldiğini ve muhtemelen de Kürt olduğunu ifade eder (M.A-Tütün İşçisi, 2013). Tornacılık yapan Memoğlu, mahalle ortamında tütüncülerle sıkı ilişkiler geliştirmiştir. O kadar ki TİP deneyimi olan kaynak kişi U.O. Memoğlu'nu tütüncü Romanlardan birisi olarak anımsamaktadır:

> İhsan Ağabey'i ben de tanırdım. Serigrafçı İhsan Ağabey. Tabii ya, İhsan Memoğlu'nu tanımaz mıyım? Şeyde Cağaloğlu'ndaydı onun da şeyi, ama oğulları falan vardır onun. Bizim partinin gizli şeyi, serigraf merigraf işlerini yapardı. Bizim gençlik dönemimizde... ... O da Roman. Tabii. İhsan Ağabey ya. Doğru bak. İhsan Ağabey (U.O.-Avukat, 2013).

Bir dönem matbaacılık yapan Memoğlu, İzmir'e gittikten sonra sol çevrelerle ilişkisini kesecektir (M.A-Tütün İşçisi, 2013). Dönemin tanıkları arasında yer alan kaynak kişi S.Ö.'ye göre İhsan Memoğlu DEV-GENÇ'in işçi gençlerle ilişki kurmasında önemli bir rol oynamış buna bağlı olarak da dönemin öğrenci liderleri tarafından saygı duyulan bir figür olmuştur: "DEV GENÇ'in kadroları İhsan Memoğlu'ya saygılıydı. Çünkü o hareke-

tin sorumlusu İhsan Memoğlu'ydu. O günkü Devrimci Gençlik. Devrimci Gençlik hareketinin İstanbul'daki işçi sorumlusu oydu. Çok da değerli bir arkadaştı yani. Tornacı'ydı, tam proleter bir arkadaştı. Yakın ilişkimiz olsa ikna ederdik ama bir daha hayat buluşturmadı" (S.Ö.-Yayıncı, 2013). Bir diğer dönem tanığının ifadelerinde ise Memoğlu *Türk Solu* dergisinin İstanbul yöneticilerinden biri olarak geçer: "İhsan Memoğlu da şeydi. *Türk Solu* gazetesinin İstanbul yöneticisiydi. *Türk Solu* çıkıyordu o zaman. İhsan Memoğlu'na ne oldu hiç haberim yok" (S.G.-Sendikacı, 2013).

İhsan Memoğlu özellikle Mihri Belli çevresinde bir dönem önemli bir figür olarak ortaya çıkmıştır. 17 Eylül 1970 günü çevrenin parti kuruluş tartışmaları kapsamında *Aydınlık* dergisinin daveti üzerine toplanan Danışma Komitesi üyeleri arasından, çalışmaların yürütülmesi amacıyla seçilen İrtibat Komitesi'nde, Mihri Belli, Atilla Sarp, Vahap Erdoğdu, Mahir Çayan, Muzaffer Erdost, Erim Süerkan'ın yanı sıra İhsan Memoğlu da bulunmaktadır (İleri, 1976a, s. 146). Sırrı Öztürk'e göre Memoğlu: "hayatının en anlamlı bir bölümünü 'Mihri Belli Grubu'nun partileşme sorunu konusunda ileri adımlar atabilmesi uğruna harcamıştı. TDGF'nin, işçi militanlarla arasındaki bağını belirli ölçülerde de olsa İhsan Memoğlu sağlıyordu. Onun harekete bağlılığı, her türlü tartışmanın üstündeydi" (1997, s. 46-48).

1960 sonrası dönemde tütüncülerin önde gelen figürlerinden bazıları bireysel düzeyde Türkiye İşçi Partisi'nin

içerisinde yer alırlar. Kundakçı, İdris Erdinç'i çeşitli TİP toplantılarında gördüğünü, Erdinç'in TİP'te çalıştığını anlatır. Yine tütüncüler çevresinin TKP ile en organik ilişkilere sahip temsilcilerinden olan Mehmet Bozışık TİP'e girmese de yakın çevresini partiye destek olmaları için yönlendirmiştir (Kundakçı, 2005, s. 134-135). Diğer taraftan tütüncülerin TİP'e asıl katkısı parti temsilcilerinin mahalle çalışmalarını kolaylaştırmak olur:

> Beşiktaş, Ortaköy, Kasımpaşa bölgelerinde yine de TİP'e çok faydalı olmuşlardır. Kahvehanede otururken bile epey faydalı yönlendirmeleri olmuştur. Yine Kasımpaşa'da Vecdi ile Sevinç [Özgüner] TİP'in örgütlenmesi için çok çalışmışlardır. Yine Kasımpaşa'da, Ortaköy'de Conga Ali vardı, Yeşilçam artisti Mustafa Toprak. Bunlar kendi çaplarında TİP'e yönelik propaganda faaliyetleri ile çevrelerindekileri partiye getirmişlerdir" (Kundakçı, 2005, s. 135).

İdris Erdinç'in bu dönem yürütttüğü çalışmalara ilişkin aktardıkları büyük ölçüde Kundakçı'nın paylaşımları ile uyum içerisindedir: "O sırada Türkiye İşçi Partisi kurulmuştu... ... Bu yıllarda Şevki [Akşit] ve Vecdi'nin [Özgüner] etrafındayım. Fadıl [Barkan] var. Etrafta gençlik. Eski gençlik değil, 68'in gençliği. Ben de onlarla beraber *Türk Solu*'ndayım" (Akgül, 2004, s. 164). Erdinç aynı dönemde 6. Filo'yu protesto amacıyla düzenlenen gençlik hareketlerinin de içinde yer alacaktır:

> Bir süre sonra da 6. Filo hareketleri... O olaydan sonra gençlerin sevgilisiydim ben. Fadıl'ların falan. Ben o genç-

lik kitlesinin içindeyim. Hep talebe. Ben onlardan daha canlı oluyorum onların arasında. Birçoğuyla dost oluyorum. Dolmabahçe'de camiinin dibinde, herifler zor atıyorlar kendilerini sandala, denize. Arkalarından bağırma, çağırma. Bir âlemdi (Akgül, 2004, s. 165).

Beyoğlu ilçesinde TİP'in sergilediği başarıda belli ölçüde tütüncüler çevresinin de rolü bulunmaktadır. TİP'in çalışmalarına katılan kaynak kişi U.O. özellikle Kasımpaşa Hacıhüsrev'den gelen blok oyların ne kadar kritik olduğuna dikkat çeker. Kaynak kişiye göre TİP'in bölgede yürüttüğü kampanyanın liderleri arasında Hacıüsrev'de yaşayan bir Roman kadın da bulunmaktadır (U.O.-Avukat, 2013). TİP'in Beyoğlu ilçesindeki çalışmasına katılan Gabbay yapısal şartlar nedeniyle güçleri aşınmış olsa da tütüncülerin kampanya süresinde işini oldukça kolaylaştırdıklarını anlatır:

> 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, tütün iş sahası daralmıştı, işçilerin büyük kısmı başka sektörlere yönelmişti. İlçe yönetim kurulunda benimle çalışacak arkadaşların çoğu bu işçilerin çocukları ve torunlarıydılar. Yıllardan beri büyüklerinden duydukları anıların sayesinde örgüt içinde nasıl çalışılacağını biliyorlardı. Genel merkezdeki işlerimin çokluğundan, günlük işleri onlara bırakmayı uygun bulmuştum; haftada bir yönetim kurulunun toplantısına başkanlık ederdim. Pazar sabahları da Kasımpaşa'da, tütüncülerin kahvesi olarak bilinen yerde buluşur ve üyelerle Haliç bölgesini gezer, kahvelerde sohbet toplantıları yapardık (Gabbay, 2013, s. 188-189).

Çocukluğunu Kasımpaşa civarında geçiren kaynak kişi A.Ö'nün aktarımları TİP'in bölgede yarattığı etkinin sadece yetişkinlerle sınırlı olmadığını göstermektedir:

> Ben çocukluğuma bakıp düşündüğümde TİP kurulduğunda dört yaşındaydım ben, 5-6 yaşından itibaren şeyleri hatırlıyorum. Gidip Beyoğlu ilçede Pazarları Şarlo filmleri seyrettiğimizi hatırlıyorum. Sonuçta işte babamın çevresindeki insanlar da, işte ayakkabıcılar veya başka insanlar da... Çocuklukta bana sorsan TİP çok etkindi diyebilirim. Bir lokal de açılmış ama mesela lokale hiç gitmedim. Ya da hatırlamıyorum öyle bir anım yok (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

TİP'in Beyoğlu ilçesindeki başarısında tütüncülerin oynadığı rol kısmen seçim istatistikleri üzerinden de doğrulanabilmektedir. TİP İstanbul genelinde 1965 yılı milletvekili seçimlerinde % 7.9 (49422 / 623543) (DİE, 1966, s. 650), 1969 milletvekili seçimlerinde ise % 5.8 oy (34636 / 600339) alır (DİE, 1970, s. 600). Beyoğlu ilçesinde TİP'in oy oranı 1965 seçimlerinde % 7.7 (4244 / 54612) (DİE, 1966, s. 662), 1969 yılında 5.4'tür (2505 / 46749) (DİE, 1970, s. 16). İlçe genelinde şehir ortalamasında seyreden TİP'in tütüncülerin önemli yerleşimleri arasında yer alan Hacıhüsrev'deki oy oranı ise 1969 seçimlerinde % 12 civarındadır. Parti, mahallede yer alan 181 ve 182 numaralı sandıklarda sırasıyla % 35 ve % 38'lik oy oranına ulaşarak önemli bir seçim başarısı elde etmiştir (DİE, 1970, s. 614-615). Söz konusu durum 1969 seçimlerinde Beyoğlu ilçesinde TİP adına sandık

kurulu üyeliği yapan İbrahim Cihan Şenoğuz tarafından da doğrulanmaktadır:

> 1969 seçimlerinde Beyoğlu ilçesindeki bir sandıkta TİP adına sandık kurulu üyeliği yaptım. Kasımpaşa'da görevli bulunduğum sandıkta (Hacıhüsrev Mahallesi'ndeki seçim sandıklarından biri) ve komşu sandıkta en çok oy TİP'e çıkmıştı. TİP'in Kasımpaşa'nın belli bölgelerinde etkisi fazlaydı. Bu etkiyi, 1920'li yıllara kadar götürüp bağlamak da mümkün (Babalık, 2005, s. 519).

TİP'in Beyoğlu il genel meclisi adaylarının bileşimi, partinin bölgedeki etkinliğinde tütüncülerin ne ölçüde etkili olduğu noktasında önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Genel olarak işçi oldukları belirtilen beş adaydan ikisinin yanı sıra listede bir müzisyen, bir tütüncü ve bir kunduracının bulunuyor oluşu bu bağlamda anlamlıdır. Nitekim söz konusu meslekler tütüncülerin Mübadele sonrasında deneyimledikleri ekonomik faaliyetler arasında yer almaktadırlar.[22] Yine 1968 yılında Zehra Kosova'nın kızı Gülten Efe'nin Beyoğlu belediye meclisine TİP listesinden seçilmesi aynı çerçevede yorumlanmalıdır [(İstanbul Mahalli Seçim Sonuçları, 1968); (Günçıkan, 2011, s. 10)].

Tütüncülerin bir diğer önemli merkezi olan Beşiktaş'ta da tütüncülerin yeni kuşakları TİP'in çalışmalarına şu veya bu ölçüde dâhil olurlar. Kavukçuoğlu, Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi'nde yer alan tütüncülerden Hüsnü Tamçiz'in oğlu Çetin'in bu dönemde TİP'in

22 Tarih Vakfı TİP Arşivi, 0070 TİP/400.02.17.11.1963., 11.2.

Beşiktaş ilçe teşkilatında çalışma yürüttüğünü yazar (2003, s. 329). 1968 yılında yapılan TİP'in Beşiktaş ilçe kongesinde Çetin Tamçiz yönetim kuruluna seçilir (Sargın, 2001, s. 1250). Ortaköy'ün büyük tütüncü ailelerinden birine mensup olan Metin Atılal ise aynı yıl Beşiktaş belediye meclisine üye olur (Yeni Üyeler, 1968). Atılal 9-12 Kasım 1968 tarihinde yapılan TİP Üçüncü Büyük Kongresi'nde Genel Yönetim Kurulu yedek üyeliğine seçilir (Aren, 1993, s. 266). 1970 yılında Doktor Hikmet Kıvılcımlı TİP Beşiktaş ilçe binasında yaptığı konuşmada semtin Türkiye sosyalist hareketinin gelişimi içerisindeki yerini analiz ederken tütüncülere gönderme yapar:

> Beşiktaş... Buraya gelince ister istemez çağrışım oldu kafamda. Beşiktaş Türkiye'de Bilimsel Sosyalizmin beşikte olduğu günden beri en gerçek temeli üzerinde yükseldiği, yani işçi sınıfına mal edildiği Türkiye'nin ilk semtlerinden biridir. Bunu içimizde, eğer Tütüncü adını alan arkadaşlardan sağ kalmış olanlar varsa –işte biz nasılsa yaşıyoruz- o arkadaşlarımız herhalde çok iyi hatırlarlar. Eski Tütüncüler Beşiktaş'ın ne olduğunu çok iyi bilirler (Ağcabay, 2009, s. 45-46).

TİP'in Beşiktaş ilçesindeki oy oranı 1965 milletvekili seçimlerinde % 11 (3570 / 31871) (DİE, 1966, s. 656), 1969 yılında % 7 (2281 / 32763) olur (DİE, 1970, s. 607). Tütüncülerin kalabalık gruplar halinde yaşadığı Ortaköy'de (Mecidiye ve Hacımahmut Mahalleleri) ise TİP'in oy oranı 1965 seçimlerinde % 13 (DİE, 1966, s. 657-658), 1969'da ise % 10 seviyelerindedir (DİE, 1970,

s. 608-609). 1965 yılında Hacımahmut Mahallesi'ndeki 56 numaralı sandıkta TİP %43 oy oranıyla birinci parti, 55 numaralı sandıkta ise %33 oy oranıyla ikinci parti olmuştur (DİE, 1966, s. 657-658).

TİP'in önemli bir çalışma yaptığı bir diğer bölge olan Kocaeli'nde tütüncüler çevresinin etkileri yine belirgin bir hal almıştır. TİP Kocaeli örgütünde yer almış olan kaynak kişi S.Ö. bu durumu etnik vurguları ağır basan bir söylemle ifade eder:

> Kocaeli'ndeki Çingeneler TİP'in kuruluşunda TİP'in belkemiğiydi. ... TİP'in en önemli kadroları da SEKA'da. Tütün yapan bir işyeri vardı neydi hatırlayamıyorum, yine çoğunluğu Çingeneydi. ... En bilinçlileri TİP'in üyesiydi. Yönetim kurullarında görev alanlar. Dövüşenler yani. Ben onların mahallelerine, ben Dersim'liyim, annemi alır giderdim. ... Çingene mahallesine giderdik, anam çok severdi onları. Anama ne saygı gösterirlerdi. Yani o halk şeydir, demokrat, nikbin; çok tabii dejenere olmuş sistemin kullandığı şeyleri bir yana bırakacak olursak Kocaeli'nde hep iyi anılarım var. Hiçbiri bizi ihbar etmedi, mahkemede aleyhimizde konuşmadı (S.Ö.-Yayıncı, 2013).

Ayrılıklar ve 15-16 Haziran

TİP içerisinde ortaya çıkan Milli Demokratik Devrim / Sosyalist Devrim bölünmesinde tütüncülerin genelini ortaklaştıran net bir tutum söz konusu değildir. Yine de dönemin tanıkları arasında yer alan kaynak kişi S.G.'ye göre tütüncüler büyük ölçüde Mihri Belli'nin ba-

şını çektiği MDD hareketini desteklemişlerdir. Kaynak kişi bu durumu Belli'nin tütüncülerle olan köklü ilişkilerine gönderme yaparak açıklamaktadır (S.G.-Sendikacı, 2013). Kendisi de söz konusu bölünmede MDD'yi desteklemiş olan bir diğer kaynak kişi Belli'nin Türkiye'de kalmayı seçmesinin ve kişisel özelliklerinin bu noktada belirleyici olduğunun altını çizer:

> Mihri Ağabey Türkiye'de kaldı da ondan. Mülteci olmadı. Demek ki yurdışı TKP'nin de fazla bağı mı yoktu, bilemiyorum Bir de Mihri Ağabey'in daha feodal bir yanı vardı. İnsanlarla. Bizim Romanlar o yüzden de Mihri Ağabey'i daha çok sevmiş olabilirler. Daha delikanlı falan böyle. Daha böyle. Eski boksörlük falan, Yunan iç savaşı. Daha delikanlılığı var mesela işte. Mihri Ağabey, mesela vurmuşlardı, yırttı" (U.O.-Avukat, 2013).

Kundakçı, tütüncüler arasındaki Mihri Belli sempatizanlığını Mehmet Çoba (Troçki) üzerinden örneklemektedir: "Troçki Mehmet rüzgâr gibi parti faaliyeti yapardı ve Mihri'yi taparcasına severdi" (Kundakçı, 2005, s. 134). 1967 yılında kurulan Demokratik Devrim Derneği'nin ağırlıklı olarak Mihri Belli çevresinden olan kurucuları arasında, o dönemde işçi olarak çalışan Ekrem Şıkak, kunduracı Muammer Öztuksavul, "kalıpçı" İhsan Memoğlu ve "mobilyacı" Halil Çalışır gibi tütüncüler veya onlarla ilişkilenmiş çeşitli isimler hemen dikkati çeker (İleri, 1976b, s. 576). Diğer taraftan tütüncüler ile Mihri Belli arasındaki ilişkiyi abartılı bir biçimde ele almamak yerinde olacaktır. Nitekim İdris Erdinç gibi kimi eski

tütüncüler söz konusu bölünmede daha farklı bir tutum benimsemişlerdir.

İdris Erdinç, kendisini Mihri Belli'ye yakın hissettiğini ifade etmekle birlikte Zeki Baştımar ya da İsmail Bilen gibi Türkiye dışında bulunan politik figürlere yönelik Belli'nin tutumunu paylaşmadığını vurgular:

> Zeki Baştımar'ı kalbimden çıkartamadım, İsmail'i de silemedim kalbimden. ... Mihri öteden beri tenkit ederdi İsmail'i. Zeki'yi de tenkit ederdi. Ve ben de zaten onların tarafına geçmişim. Hareket vardı onlarda. Ama ben kimsenin aleyhinde bir şey söylemedim. Çünkü benim bildiğim bir şey yoktu. Zeki'ye orada mesuliyet vermişler. Neden diyeceksin? Kökenden geliyor. MK'dan atmışlar ama, bu orada geçerli olmamış. Anahtar Zeki'de, sonra İsmail'e geçti (Akgül, 2004, s. 163-164).

15-16 Haziran sürecinde tütüncüler ve onlarla ilişkilenmiş bireylerin yok sayılamayacak bir rolü olmuştur. 15-16 Haziran olaylarının içerisinde yer almış olan S. Ö. bu süreçte genel olarak tütün işçilerinin nasıl bir rolü olduğunu örnekleyen bir anısını paylaşır:

> Şimdi ben tütün işçileri ile ilgili olarak iki tane olayı anlatacağım. Kartal-Maltepe, o civarlarda tütün iş kolunda bir fabrika vardı. Kartal Tekel Fabrikası'ydı galiba. O işçiler Türk-İş'e bağlı bir işyerinde çalışıyordu. Türk-İş bu DİSK'in kapatılmasını öngören yasalarda, o günkü AP ile birlikte hareket ediyor ve aynı kaba işiyordu. 274 ve 275 sayılı yasaların geriye doğru değiştirilmesinde de birlikte hareket ediyordu. ... Şimdi bu Kartal Tekel Fabrikası işçileri bize haber gönderdiler. Yürüyüş kolu buradan

> geçsin biz hazırız. Fakat işçi sınıfının kitle hareketine katılması için bir vesile olması yaratılması gerekir. Şimdi orada A. M. G. diye bir yoldaşımız var. Bu arkadaş İETT şoförüdür. A.M.G. de İETT şoförü olarak otobüsüyle oradan geçerken durumu görüyor. Yürüyüş kitlesi gelip Kartal Tekel Fabrikasının önüne dayanmış. İşçiler sloganlarla tütün işçilerini eyleme çağırıyor. Ama tütün işçileri bir türlü dışarı çıkmıyor. Bir vesile arıyor, harekete geçmek için... A. M. de son derece kaliteli, nitelikli bir militan. ... A. M. aracından inip yolu keser. Yani devrimci görevini yerine getirir. Aracını bıraktığı için 'suç' işler, o günkü yasalara göre. Kitlenin psikolojisini de iyi biliyor. Küçük bir taş alır. Şöyle Tekel Tütün Fabrikası'nın camına bir küçük taşı atar. Camın kırılması ve yarattığı o sesle TEKEL işçisi eyleme katılır (S.Ö.-Yayıncı, 2013).

Tütüncülerle ilişkili figürler arasında yer alan İhsan Memoğlu, dönemin tanıkları arasında yer alan kaynak kişi D.K.'ya göre 15-16 Haziran olayları sırasında sergilediği tavırlarla saygın bir figür haline gelmiştir: "Bir İhsan Memoğlu vardı ... 15-16 Haziran olaylarından sonra öne çıkmıştı" (D.K.-Yazar, 2013). Memoğlu'nun adı, 15-16 Haziran'a işçilerle birlikte katılan öğrenciler davasının sanık listesinde geçmektedir (Öztürk, 2001, s. 231).

Sürece aile ilişkileri üzerinden tanıklık etmiş olan kaynak kişi A.Ö.'ye göre 15-16 Haziran öncesinde tütüncüler çevresinin İsmet Oran, İhsan Memoğlu, Muammer Öztuksavul gibi temsilcileri arasında belirgin bir hareketlilik ortaya çıkmaya başlamıştır: "... şeyi hissediyorlar yani. Bir kalkışma olacak. Önemli bir şey olacak.

Silahtar bölgesine gidiyorlar" (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013). Olaylar başladıktan sonra İstanbul'un farklı fabrika bölgelerinde giden bu kişiler, işçileri sürece dâhil etmek için aktif bir biçimde çaba harcamışlardır: "Silahtar bölgesine gidiyorlar. O zaman Demirdöküm orada başka... Demirdöküm'ü telafuz etmişlerdi. Silahtar'daki fabrikalara gidiyorlar, buradaki işçileri, Türk-İş'li olsun, DİSK'li olsun dışarı çıkartmaya çalışıyorlar. O bölgede çalışma yapıyorlar" (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Adli Müşavirliği'nin 23 Temmuz 1973 tarihli fezlekesinde paylaşılan ifadelere göre 15-16 Haziran olaylarının ardından aynı çevreye mensup olan İsmet Oran, İhsan Memoğlu, Halil Çalışır, Ekrem Şıkak ve Muammer Öztuksavul tarafından Devrimci İşçi Birliği adıyla bir işçi örgütlenmesi oluşturulur (İleri, 1976b, s. 547-547).

12 Mart'ta Sonra: Eski Tüfek Tütüncüler

1970 Darbesi solun geneli için önemli bir sarsıntıya yol açtığı gibi tütüncüler açısından da bir kriz anlamına gelmektedir. Ortaya çıkan yeni atmosfer, özellikle kısa süre öncesine kadar politik etkinliklerini sürdüren tütüncülerin yaşadıkları mahalle ortamlarında izole olmalarına ve günlük hayatlarının daha da zorlaşmasına yol açar:

> Fakat 1971'de darbeden sonra şey oldu. Bu balyoz operasyonu sırasında bir gece baskınla babam gözaltına alındı. Mesela ondan sonra insanlar kötü davranmaya falan başladılar. Ben demek ki 12 yaşındayım. Bazı insanlar.

> Şeyi o zaman fark edebildim aslında, pek de sevilmediğimizi. Sevmeyen insanların da epey bir olduğunu o zaman fark ettim (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

1970'lerde tütüncüler ve tütüncülerle ilişkili politik figürlerin aktif siyaset alanındaki görünürlüğü iyiden iyiye azalır. Sırrı Öztürk'e göre İhsan Memoğlu bir şekilde tanıklık ettiği kimi olaylara tepki göstererek İstanbul'dan uzaklaşır: "İhsan Memoğlu 'küçük burjuva solların' öylesine 'hatıra'larıyla karşılaşmıştı ki, en sonunda İstanbul'a lanetler yağdırarak 'mekân' değiştirmek zorunda kalmış, İzmir'e yerleşmiş ve 'Grup'la olan bütün ilişkisini kesmişti" (1997, s. 47). Aynı dönemde politik çevrelerle ilişkisini sürdüren az sayıdaki tütüncü ise sol fraksiyonlarla ilişkilerinde geleneksel olarak sahip oldukları doğal mesafeyi korumayarak bu gruplarla bütünleşeceklerdir. Her halükârda katılımları giderek daha kişisel bir görünüm arz etmektedir. Bu durumdaki kişilerden biri olan Ekrem Şıkak, kaynak kişilerin zihninde Mihri Belli hareketine tam katılımıyla yer etmiştir.

> Ekrem Şıkak'ı bilirim. Ortaköy takımıdır o. Ya onlar şimdi... Bizim gibi Mihrici olmadılar, bizim gibi Zekici olmadılar. Onlar kendi içlerinden bir şeydiler gene. Mihri'ye destek verirken kendileriyle destek veriyorlardı. Zeki'ye destek verirken öyle veriyorlardı falan. Ekrem Ağabey bunların istisnasıdır. Ekrem Ağabey ciddi Mihriciydi (S.Y.-Restoran İşletmecisi, 2014).

Ekrem Şıkak 1970'lerde Mihri Belli'nin etrafında şekillenen çeşitli politik hareketlerin bir parçası olmuştur:

"O yıllarda işte Türkiye Emekçi Partisi Cağaloğlu'ndaydı. Orada sağlık bakanlığının bir şeyi vardı. Kuduz Hastanesi oralardaydı, onun yakınında bir yerlerdeydi. Türkiye Emekçi Partisi. İşte Ekrem Abi de o zaman il başkanlığı yapmıştı TEP'te, hatırladığım kadarıyla" (U.O.-Avukat, 2013). Aynı şekilde bu dönemin aktif figürleri arasında yer alan Muammer Öztuksavul da TEP'te çalışmıştır. Bu süreç Öztuksavul'ın yaşamanın en zorlu yılları arasında yer almaktadır:

> Bu TEP'te[23] yer almasının nedeni 1960'larda TİP'ten ayrıldığı ekibin önemli bir kısmının, saygı duyduğu Rasih Nuri,[24] Mihri Belli gibi insanların partiyi kurmasıydı. Kendisinin partiye kurucu yapılmamış olmasına içerledi. Onu net hatırlıyorum. Ama kurulur kurulmaz da gitti üye oldu. Aktif olarak da çalıştı. Siyasal faaliyetin aktif olduğu dönemde gece gündüz çalışıyordu. Günlerce eve gelmediği dönemler olurdu. Gazete dağıtmak, afiş asmak, bilmem ne. Az çalıştığı veya işini kaybettiği dönemler. Bunların bir kısmının nedeni sendikalaşma, sigortalılaşma ise, bir kısmı da siyasal faaliyet yürütmek için işe zaman kalmaması. Dolayısıyla TEP'te çalıştığı dönemde

23 TEP 12 Şubat 1975'te kurulmuştur (İleri, R. N. (1976c). Mihri Belli Olayı III: Öz Eleştiri Türkiye Emekçi Partisi. İstanbul: Anadolu Yayınları, s. 872)

24 Rasih Nuri İleri TEP'te yer almamıştır. "Daha ileriye gidersek T.E.P. (Türkiye Emekçi Partisi) de bu akımın bir devamı sayılmalıdır, bu yönden de çok sevdiğim ve saydığım bazı kişileri bağrında barındıran T.E.P.'e neden girmediğimi, giremediğimi yine belgesel yoldan açıklamam, bu ayrılığın belgelerini sunmam gerekecektir" (İleri, R. N. (1976a). Mihri Belli Olayı I MDD-YÖN Tartışmaları Aydınlık Sosyalist Dergisi Davası. İstanbul: Anadolu Yayınları, s. 17-18).

böyle yoğun çalıştı" (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

TEP davasının sanıkları arasında tütüncüler çevresinden Mustafa Özçelik ve Ekrem Şıkak bulunmaktadır (İleri, 1976c, s. 1142). Mustafa Özçelik aynı zamanda parti kurucularındandır (İleri, 1976c, s. 1079). İdris Erdinç ise bilinçli bir kararla TEP'e girmez. 1970'lerin sonunda TEP'in dışında kalmış bir tütüncü olarak farklı gruplarla ilişkilenmeyi tercih eder:

> Çok dikkatliydim. Bu yüzden, bu acemilikler yüzünden Emek Partisi'ne girmedim. 1978'de İstanbul'a geldik. Maltepe'de oturdum bir süre. Bu sırada Aydın Aydemir'le beraberdim. Gidip hep beraber Barış Derneği'ne girdik. Aydın Aydemir, Samiye Abla, Hasan Anar, ki lise müdürü idi, dört kişi beraber aza olduk. Bu dernekte şoförlük de yaptım. Dışarıdan gelen heyetleri taşırdım. İdarecilerle beraberdim. Sonra Türkiye İşçi Partisi'ne girdim (Akgül, 2004, s. 167).

1970'lerde tütüncülerin mahalle düzlemindeki konumu da farklılaşmaya başlamıştır. Bir dönemler belli bir ölçüde yerel siyasal iklimi belirleyebildikleri Hacıhüsrev'de bile mahalle yaşamında yeni gelişen toplumsal dinamiklerin dışında kalmaya başlamışlardır. Kaynak kişi A. Ö. Kasımpaşa'da bu dönem yaşananları detaylarıyla anlatır:

> 70'ler iki yönlü siyasallaşmanın olduğu dönemler. Hem 68 sonrası solun yeniden yükseldiği, hem de buna karşılık, solun yükselişine karşılık silahlı bir aparatın da ortaya konduğu bir dönem. Kasımpaşa merkezi MHP'nin şey olduğu, MHP'lilerin örgütlendiği ve burada saldı-

rılarda bulundukları, silahlı saldırılarda bulundukları bir yerdi. Hemen kısa bir not olarak söyleyelim, TİP'te çalışan bazı doktorların muayenehaneleri vardı. Müeyyet Boratav, Kemal İşler... Sevinç Özgüner'in şeyi vardı, diş hekimiydi. Sevinç Özgüner biliyorsunuz öldürüldü. Kasımpaşa'da değil ama. Mecidiyeköy'de öldürüldü. Kemal İşler Kasımpaşa'da vuruldu. Felç oldu. Tekerlekli sandalyeyle yaşadı çok uzun süre. Şeyin çevresi ise, Kasımpaşa'nın çevresi ise yeni bir sosyalleşme oluştu. Yoğun bir göç aldı. Bu göçte de şey olanlar, bu genellikle Alevi olan yerleşimlerden gelenlerde âni bir siyasallaşma oldu. Siyasallaşma dönemi oldu. Hacıhüsrev'e deyen kısımlar da bunlardan etkilendiler. Özellikle Sivas kökenliler. Okmeydanı'ndan Hacıhüsrev'e doğru olan bölgeler. Dolayısıyla Hacıhüsrev'de siyasallaşmıştı (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

Türkiye'nin kültürel yarılmaları ile etkileşim içerisinde gelişen yeni siyasallaşma dalgası çevre mahallelerden Hacıhüsrev'e doğru yayılırken, tütüncülerin son temsilcileri büyük ölçüde bu sürecin dışında kalmaktadır. Her şeye rağmen sahip oldukları saygın imaj, sınırlı da olsa kimi temas imkânlarının ortaya çıkmasını sağlar:

> Ama bu eski kuşakla ancak çok siyasal bilinçli olan insanların ilişkileri oldu. Yani orada ayrı bir siyasallaşma oldu. Bu kuşakla da çok fazla bir şey olmadı. Rezonans olmadı. 60'larda bu kuşak Hacıhüsrev'de bir siyasallaşma oluşturmuştu, TİP üzerinden. Ve daha çok işçici bir şeydi. 70'lerde ise bu yeni göçenlerin yoğun bir siyasallaşması oldu. Dolayısıyla şeylerle bu 60'ları yapanlarla

70'lerdekilerin çok fazla yoğun bir ilişkisi olmadı. Ama değenler oldu (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

1980 sonrasında tütüncülerin sol siyaset alanındaki etkisi giderek görünmez hale gelmiş olsa da içlerinden bazıları sol hareketlere bireysel katılımlarını sürdürür ve yerel düzeydeki etkilerini kısmen korumayı başarırlar. 1990'larda HEP temsilcisi olarak Ortaköy'ü ziyaret eden bir kaynak kişiyi tütüncülerin temsilcilerinden olan Ekrem Şıkak ağırlayacaktır:

> Ortaköy'de Dereboyu caddesi'nde. Orada, Ekrem Ağabey'in tanıdıklarının olduğu, Romanlar da vardı orada. Ortaköy'deki kahveye gittik, kahvede sohbet ettik işte. ... Beni Ekrem ağabey götürdü zaten. Ekrem Ağabey zaten Ortaköylü. Oranın tanınan bilinen bir adamıydı Ekrem Ağabey (U.O.-Avukat, 2013).

TİP-TKP birleşmesi sürecine bir şekilde dahil olan İdris Erdinç, TBKP'ye katılan "eski tüfeklerin" arasında yer almaktadır. 1990 yılında TBKP tarafından gerçekleştirilen ekoloji temalı bir protestoya katılan 75 yaşındaki Erdinç, polis arabasına bindirildiği sırada bayılır. Hastaneye kaldırıldıktan kısa bir süre sonra karakola götürülür (Babalık, 2005, s. 475). İdris Erdinç daha sonra SİP çevresi ile de ilişkilenecektir:

> İdris Erdinç üzerinden SİP bu insanlarla bir miktar temas etti. 1990'lı yıllarda. Biz mesela Zehra Kosova'ya gittiğimizde, bir miktar Zihni Anadol üzerinden, yaşlılık dönemi bu, EMEK Partililer ziyaretine giderdi. Daha sonra SİP'liler ziyaretine gitti. Bu ilişkiler yaşamının so-

nuna doğru biraz daha arttı. Müzeyyen Abla'yla da görüşmüşlerdi. Görüşüyorlardı (A.Ö.-Makine Mühendisi, 2013).

Tütüncülerin önemli bir bölümü İdris Erdinç'in aksine mevcut sol hareketlerle ilişkilerini daha sınırlı tutmuşlardır: "Şimdi bir defa, her sol hareket deli heyecanlandırıyor. Anlatılmaz heyecanlandırıyor. Ama gidip bir ucundan tutmak diye bir şeyleri yoktu. Ancak onlara gidildiği zaman, onlara ellerinden gelen her türlü şeyi veriyorlardı" (S.Y.-Restoran İşletmecisi, 2014).

Artık "eski sol"un "eski tüfekleri" olarak algılanmaya başlamış olan tütüncüler için 1990'lardan 2000'lerin başlarına kadar uzanan bir zaman aralığında sol hareketlere mensup gençlerin ziyaretlerine gelmeleri doğal bir durum halini almıştır. Söz konusu ziyaretler zamanla tütüncülerin komşuları için bile olağanlaşacak, mahalle rutininin bir parçası olacaktır:

> Zehra Abla'nın ömrünün son yıllarında bize zor geliyordu şey, Kasımpaşa'ya gidip Zehra Abla ile ilgilenmek zor geliyordu. Cihangir'de oturuyordum ben o sıralar. Birkaç arkadaş, Cihangir bölgesinde birkaç arkadaş şey dedik. Zehra Abla'ya, çok yalvar yakar. Ne olur abla, biz paranı pulunu, her bokunu biz vereceğiz. Gel biz sana ev tutalım. 'Hayır ben onlardan ayrılmam' dedi. Garip bir şey mesela. Ne? Kurdela Sokak diye bir sokakta oturuyordu bir ara abla. Garip bir şey, karşısında bir bakkal vardı. Zehra Abla'ya giderken bir şeyler alınıyor. Pisküittir, çikolatadır, bilmem ne. Çikolota falan pek olmazda, gazoz mazoz o tür şeyler. Bakkal 'Yok bu olmaz, Zehra Abla'ya

gidiyorsunuz değil mi siz? Bu olmaz. Onu alacaksın, şunu alacaksın'. Evet, hemen o yönlendirirdi (S.Y.-Restoran İşletmecisi, 2014).

Sonuç Yerine

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde tütün tarımı ve yarı işlenmiş tütünlerin ihracatı son derece önemli bir ekonomik faaliyet durumundadır. Selanik merkezi, Kavala, Drama, İskeçe gibi bölgelerde bu sektör nüfusun çok ciddi bir kesitini istihdam eder. Üretim birimlerinde toplu çalışmanın getirdiği birlikte hareket etme deneyimi ve Avrupa'dan gelen sosyalist fikirlerin etkisi, Selanik vilayetinde ciddi bir sol politikleşme sürecinin ortaya çıkmasına neden olur. Yahudi ve Rum tütün işçileri bu sürecin en başından beri merkezindeyken, özellikle 1908 sonrasında, Müslüman işçiler de Selanik sosyalizmi ve tütüncüler hareketinin bir parçası olurlar.

Aralarında Pomak, Türkmen, Arnavut yoksullar da bulunmakla beraber hatırı sayılır bir bölümünü peripatetik kökenli Romanların oluşturduğu Müslüman tütüncüler "Kızıl Kulüp" adı verilen işçi örgütlenmelerine katılmış ve zamanla önemli bir politikleşme deneyimi kazanmışlardır. Üretim birimlerinde başlayıp gündelik hayatlarının her veçhesine yayılan siyasal deneyim, kültürlerinin bir parçası haline gelir. Bir başka deyişle tütüncüler, dönemin özgün koşullarında politikleşmiş bir kültür üretirler. 1923-24 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile birlikte

Türkiye'ye gelen mübadil tütüncüler söz konusu kültürün taşıyıcıları olacaklardır.

Türkiye'de Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının başını çektiği TKP ile tanışan tütüncüler kısa sürede parti içerisindeki en kalabalık işçi grubunu oluşturacak; İstanbul, İzmir ve Samsun'da tütün depolarındaki çalışma sürecinde sahip oldukları siyasal kültürü yeni kuşaklara aktardıları gibi, TKP'nin kurumsal yapısının şekillenmesinde önemli lojistik sorumluluklar da üstleneceklerdir.

1930'ların ortalarından itibaren kalifiye işçilerin önemini azaltacak şekilde tütün üretim sürecinin yeniden yapılandırılması sonucunda, tütüncülerin tütün depolarındaki istihdamı görünür bir biçimde azalmaya başlar. 1960'lara kadar devam eden bir geçiş sürecinin sonucunda tütüncüler aşamalı olarak kısmen ayakkabı boyacılığı, müzisyenlik, hamallık gibi enformel ekonomik faaliyetlere kaymış, kısmen de farklı sektörlerde ücretli olarak istihdam edilmişlerdir. Öte yandan tütün üretim birimlerindeki ağırlıklı konumun yitirilmesi sonucunda kültürlerini üretim birimlerinde yeniden üretme şansını kaybetmişler, buna bağlı olarak da söz konusu tütüncülerin politik deneyim ve tutum aktarımı aile ortamı ile sınırlanmıştır.

1960'lardan itibaren artık sol hareketin içerisinde etkin bir çevre olma özelliğini kaybeden tütüncüler, politik yapıların içerisinde bağımsız bireyler olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Diğer taraftan TİP başta olmak üzere dönemin sol hareketlerinin Kasımpaşa ve Beşiktaş gibi

tütüncü yoğunluklu bölgelerdeki semt çalışmalarında, söz konusu bireylerin son derece kolaylaştırıcı bir rolleri olmuştur. 1970'lerde etkileri iyiden iyiye sınırlanmış olsa da tütüncüler çevresinden çıkan ve entellektüellerle ilişkilerini sürdürebilen bazı bireyler siyaset arenasının bilinen figürleri arasında yer almaya devam ederler.

1980 sonrasında aktif politik çalışma yürüten tütüncülerin sayısı bir çırpıda sayılabilecek kadar azalmış olsa da, yeni politik hareketlere mensup gençler tarafından "eski solun" saygı temsilcileri, "eski tüfek" sosyalistler olarak değerlendirilmişler; kimi durumlarda, DİSK'in de "Emek Ödülü" verdiği Zehra Kosova örneğinde görüldüğü üzere, evleri bu gençlerin ziyaretgâhı haline gelmiştir.

Tütüncülerin tarihi; özgün sosyo-tarihsel koşulların ürettiği bir kültürün, kültürün taşıyıcılarının mekânsal yer değiştirme ile karşı karşıya kaldıkları toplumsal çevrede yerel koşullara adapte olmalarıyla yeniden üretilmesinin tarihidir. Ne var ki tütün sektöründe kitlevî istihdam olanaklarının ortadan kalkmasıyla maddi zemini kaybolan bu kültür, onlarca yıla yayılan bir süreç içerisinde kendisi de dönüşüm halinde olan yerel toplumsal çevre tarafından sindirilmiştir.

Osmanlı Makedonyasında doğan politik tütüncü tiplemesi, 2000'li yılların başında eski tüfek bir sosyalist olarak İstanbul'un yoksul semtlerindeki mütevazı bir evde hayata gözlerini yumar.

Arşiv Fonları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri

BEO.

A)MKT.MHM.

İ.MMS.

C.ML.

DH.MKT.

MVL.

ŞD.

DH.ID.

NFS.D.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri

Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin Fonu)

Rusya Devlet Siyasi Sosyal Tarih Arşivi (RGASPİ)-TÜSTAV

İstavridis-Remzi Mustafa-Dosyası-RGASPİ-495-266-73.

Mustafa Mehmet (Alekber Ağaoğlu, Petko) Dosyası-RGASPİ-495-266-198.

Kaynak Kişiler

A.B.-Korsan Taksici. (2006, Haziran 20).

A.Ö.-Makine Mühendisi. (2013, Kasım 27).

D.K.-Yazar. (2013, Eylül 16).

E.K.-Esnaf. (2013, Aralık 03). İstanbul.

M.A-Tütün İşçisi. (2013, 12 04).

S.G.-Sendikacı. (2013, Eylül 09).

S.Ö.-Yayıncı. (2013, Kasım 19).

S.Y.-Restoran İşletmecisi. (2014, Ocak 12).

U.O.-Avukat. (2013, Eylül 26). İstanbul.

Y.A.-Müzisyen. (2009, Kasım 20). İstanbul.

Kaynakça

1 Mayıs Bayramı Neş'e ile Geçti. (1933, Mayıs 2). Cumhuriyet, s. 2.

Af Kanunu ve Memurlar. (1934, Şubat 20). Cumhuriyet, 2.

Af Kanunu. (1933, Ekim 28). Resmî Gazete, 1.

Af Kanununun Tatbikine Bugün Başlanacak. (1933, Ekim 28). Cumhuriyet, 1.

Agacanov, S. G. (2010). Oğuzlar. İstanbul: Selenge.

Ağcabay, C. (2009). Türkiye Komünist Partisi ve Dr. Hikmet. İstanbul: Sosyal İnsan.

Ahmad, F. (2004). İttihat ve Terakki 1908-1914. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akar, A. (1989). Bir Kuşağın Son Temsilcileri 'Eski Tüfek' Sosyalistler. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akbulut, E. (2001, Mayıs 26). Zehra Kosova-Ek. TÜSTAV Arşivi. İstanbul.

Akbulut, E. (2002). Komintern Belgelerin Nazım Hikmet. İstanbul: TÜSTAV.

Akbulut, E. (2005). 1929 TKP Davası. İstanbul: TÜSTAV.

Akbulut, E., & Tunçay, M. (2009). Beynelmilel İşçiler İttihadı (Mütareke İstanbulu'nda Rum Ağırlıklı Bir İşçi Örgütü ve TKP ile İlişkileri). İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Akgül, H. (2004). Şoför İdris Anılar. İstanbul: Yar Yayınları.

Aksu, M. (2009). Türkiye'de Çingene Olmak. Ankara: Anekdot.

Alper, O. R. (1995). Mülteci Komünist. İstanbul: Timaş.

Altınöz, İ. (2013). Osmanlı Toplumunda Çingeneler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ameleyi Açıkta Bırakmamanın Çaresine Bakmalı. (1936, Kasım 10). Kurun, s. 3.

Anadol, Z. (1989). Kırmızı Gül ve Basket. İstanbul: Belge Yayınları.

Anderson, J. H. (1910). Russo-Turkish War 1877-8 in Europe. London: Hugh Rees, LTD.

Anonim. (2000 [1954]). 1951 TKP (Türkiye Komünist Partisi) Tevkifatı Esbab-ı Mucibeli Hüküm. İstanbul: BDS Yayınları.

Anonim. (2008). Eşitsiz Vatandaşlık: Türkiye Çingenelerinin Karşılaştığı Hak İhlalleri. E. Uzpeder, S. Danova/Roussinova, S. Özçelik, & S. Gökçen içinde, Biz Buradayız! Türkiye'de Romanlar Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi (s. 53-108). İstanbul: Mart Matbaacılık.

Arayıcı, A. (1999). Çingeneler. İstanbul: Ceylan.

Aren, S. (1993). TİP Olayı 1961-1971. İstanbul: Cem.

Arslan, İ. (2009). 19. Yüzyılda Balkanlar'da Sosyo-Ekonomik İlişkiler. T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı. İzmir.

Aybar, M. A. (1988). TİP (Türkiye İşçi Partisi) Tarihi I. İstanbul: BDS.

Aydemir, A. (2000). Herşeye Rağmen "Bir Devrimcinin Öyküsü". Ankara: Güldikeni Yayınları.

Babalık, N. (2005). Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi. Ankara: İmge.

Baker, S., & Brown, B. J. (2008). Habitus and Homeland: Educational Aspirations, Family Life and Culture in Autobiographical Narratives of Educational Experience in Rural Wales. Sociologica Ruralis, 48(1), 57-72.

Baker, V. (1879). War in Bulgaria: A Narrative of Personal Experience (Vol. I). London: Sampson Low, Marston, Searle, & Rivington.

Barkan, Ö. L. (1964). 894 (1488/1489) Yılı Cizyesinin Tahsilâtına Âit Muhasebe Bilânçoları. Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi (1), 1-119.

Barrett, D. S. (1979). Herodotus' Sigynnai (5.9) and Gipsies. Greece & Rome, 26(1), 58-60.

Belli, M. (1975, Mayıs). Bir Tütün İşçisi Öldü. Emekçi (7), s. 33-36.

Belli, M. (1999a). Mihri Belli'nin Anıları İnsanlar Tanıdım I. İstanbul: Doğan Kitap.

Belli, M. (1999b). Mihri Belli'nin Anıları İnsanlar Tanıdım II. İstanbul: Doğan Kitap.

Belli, M. (2005). Hapishaneden Çizgiler. İstanbul: Leman.

Berktay, A. (1999). Cumhuriyet Boyu Bir İşçi Yaşamı. O. Baydar, & G. Dinçel içinde, 75 Yılda Çarkları Döndürenler (s. 255-262). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Berland, J. C. (1979). Research Reports. Newsletter (Commission on Nomadic Peoples) (4), 6-8.

Bilen, İ. (1991). İstanbul Hemşerileri 1955. İstanbul: Alev Yayınları.

Bir Adam Kıskançlıkla Karısını Bıçakladı. (1953, Temmuz 5). Cumhuriyet, s. 3.

Birnbaum, E. (1967). The Transliteration of Ottoman Turkish for Library and General Purposes. Journal of the American Oriental Society, 87(2), 122-156.

Boas, F. (1930). Anthropology. E. o. Sciences. içinde New York: Macmillan.

Boratav, K. (2005). Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002. Ankara: İmge.

Boratav, M. (2006). Sakıncalı Doktor 20. Yüzyıldan Anılar. İstanbul: İmge.

Bourdieu, P. (2013[1977]). Outline of a Theory of Practice. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (1990). Reproduction in Education, Society and Culture. London, Newbury Park, New Delhi: Sage.

Bourdieu, P., & Wacquant, L. (1992). An Invitation to Reflexive Sociology. Cambridge, Oxford: Polity Press.

Brightman, R. (1995). Forget Culture: Replacement, Transcendence, Relexification. Cultural Anthropology, 10(4), 509-546.

Bruton, H. J. (1998). A Reconsideration of Import Substitution. Journal of Economic Literature, XXXVI, 903-936.

Bussell, F. W. (1919). The Problem of the Gipsies: Sigynnae, Sequani, Zigeuner. Folklore, 30(2), 103-209.

Çakılcı, D. (2019). Osmanlı Devleti'nde "Öteki" Olmak. B. Koçaoroğlu, B. Karslı, & D. Çakılcı içinde, Antalya Kitabı Antalya'da Türk-İslâm Medeniyetinin İzleri 2. Antalya: Antalya Büyükşehir Belediyesi.

Camaş, N. (2006). Tütün üretimi, yaprak tütün ticareti ve sigara sanayinin samsun'un tarımsal ve sosyo-ekonomik yaşamı üzerindeki rolleri. Ekim 13, 2013 tarihinde Samsun Sempozyumu: http://www.kultur.samsun.bel.tr/samsem2006/doc/033.pdf adresinden alındı

Cantemir, D. (1987[1722]). Opere Complete (Vol. VIII). Bükreş: Editure Academiei Republicii Socialiste Romania.

Castells, M., & Portes, A. (1989). World Underneath: The Origins, Dynamics, and Effects of Informal Economy. A. Portes, M. Castells, & L. A. Benton içinde, The Informal Economy Studies in Advanced and Less Developed Countries (s. 11-40). Baltimore, Londra: The John Hopkins University Press.

Coşkun, A. (1989). Siyasal Yaşamından Kesitlerle Nâzım'ın Davâları. İstanbul: Cem Yayınevi.

Çelik, A. (2010). Vesayetten Siyâsete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967). İstanbul: İletişim.

Çelik, F. (2013). "Community in Motion": Gypsies in Ottoman Imperial State Policy, Public Morality and at the Sharia Court of Üsküdar (1530s-1585s). Montreal: McGill University.

Çelik, F. (2018). The Many Faces of the "Gypsy" in Early Modern Discourse. H. T. Karateke, H. E. Çıpa, & H. Anetshofer içinde, Disliking Others Loathing, Hostility, and Distrust in Premodern Ottoman Lands. Boston: Academic Studies Press.

Cemiyetler Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun. (1946, Haziran 10). Resmi Gazete, s. 1.

Çetinkaya, D. (2004). 1908 Osmanlı Boykotu Bir Toplumsal Hareketin Analizi. İstanbul: İletişim.

Chen, M. A. (2012). The Informal Economy: Definitions, Theories and Policies. Cambridge: WIEGO.

Demirel, Z., Sancak, J., & Ersan, M. Ö. (2010, Temmuz). Vedat Türkali ile Söyleşi. January 18, 2020 tarihinde Mehmet Özgür Ersan: http://mehmetozgurersan.com/?p=646 adresinden alındı

Derviş, S. (1935, Haziran 9). İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar: 10 Edirnekapı Surlarının İçinde Dört Nüfusu Barındıran Mağara. Cumhuriyet, s. 9.

Dervişoğlu, S. (2004). Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı. İstanbul: Tüstav.

Dervişoğlu, S. (2007). 1926-1927 TKP MK Tutanakları Büyük Kırılma. İstanbul: Tüstav.

Devellioğlu, F. (2013). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: AKAydın Kitabevi.

DİE. (1966). 1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

DİE. (1970). 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Dingeç, E. (2009). XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (20), 33-46.

Dosdoğru, M. H. (1993). 6 / 7 Eylül Olayları. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Drury, I. (1994). The Russo-Turkish War 1877. London, Auckland, Melbourne, Singapore, Toronto: Osprey Military.

Dumont, P. (2013). Bir Osmanlı Sosyalist Örgütü: Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu. G. Haupt, & P. Dumont içinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler (s. 25-42). İstanbul: Ayrıntı.

Dündar, F. (2015). Empire of Taxonomy. Middle Eastern Studies, 51(1), 136-158.

el-Kâşgarî, M. (2007[1074]). Dîvânü Lugâti't Türk. İstanbul: Kabalcı.

Er, R. (1996, Ekim 18). Bizim Çingenelerimiz. Türkiye, s. 5.

Erler, M. Y., & Edinsel, K. (2011). Samsun'da Tütün Üretimi (1788-1919). Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(18), 230-247.

Fleeming, M. H., John, R., & Farrell, G. (2000). The Shadow Economy. journal of International Affairs, 53(2), 387-409.

Friedman, V. A., & Dankoff, R. (1991). The Earliest Text in Balkan (Rumelian) Romani: A Passage from Evliya Çelebi's Seyahat-name. Journal of Gypsy Lore Society, 1(1), 1-20.

Gabbay, M. (2013). Cumhuriyetle Birlikte Büyüdüm. İstanbul: Sarı Defter.

Gaster, M. (1910). Gipsies. The Encyclopedia Britannica (Cilt 12, s. 37-42) içinde. Edinburgh: Cambridge University Press.

Ginio, E. (2004). Neither Muslims nor Zimmis: The Gypsies (Roma) in the Ottoman State. Romani Studies 5, 14(2), 117-144.

Glavinof, V. (2013[1910]). Sosyalist Enternasyonel Başkanlık Kuruluna Sunulan Rapor. Avrupa Türkiye'sinde Sosyalist Hareket 1910. G. Haupt, & P. Dumont içinde, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler (s. 65-72). İstanbul: Ayrıntı.

Gmelch, S. B. (1982). Gypsies in British Cities: Problems and Government Response. Urban Anthropology, 11(3/4), 347-376.

Goularas, G. B. (2012). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması. Alternatif Politika, 4(2), 129-146.

Gülsoy, U. (2000). Osmanlı Gayrımüslimlerinin Askerlik Serüveni. İstanbul: Simurg.

Günçıkan, B. (2010). Devletin Şiddet Tarihi. İstanbul: Agora.

Günçıkan, B. (2011, Ağustos 26). 443 No'lu Üye: Zehra. Cumhuriyet Dergi, s. 16.

Gürboğa, N. (2016). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Devletin Mübadil Romanlara İlişkin Söylem ve Politikaları. Sosyal Bilimler Dergisi, IX(1), 109-140.

Güzel, M. Ş. (1996). Türkiye'de İşçi Hareketi 1908-1984. İstanbul: Kaynak.

Güzel, M. Ş. (2009). Fahri Petek: Bir Hayat, Üç Can. İstanbul: Sarı Defter.

Hadar, G. (2007). Jewish Tobacco Workers in Salonika: Gender and Family in the Context of Social and Ethnic Strife. A. Buturovic, & İ. C. Schick içinde, Women in the Ottoman Balkans (s. 127-152). London, New York: I. B. Tauris.

Harris, M. (1990). Emics and Etics Revisited. T. Headland, K. L. Pike, & M. Harris içinde, Emics and Etics The Insider / Outsider Debate. Newbury Park, London, New Delhi: SAGE Publications.

Hasluck, M. (1948). Firman of A.H. 1013-14 (A.D. 1604-5) Regarding Gypsies in the Western Balkans. Journal of the Gypsy Lore Society, XXVII (1-2), 1-12.

Haupt, G. (2013). Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu Tarihine Giriş. G. Haupt, & P. Dumont içinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler (s. 11-24). İstanbul: Ayrıntı.

Headland, T. N. (1990). Introduction: A Dialogue Between Kenneth Pike and Marvin Harris on Emics and Etics. T. N. Headland, K. L. Pike, & M. Harris içinde, Emics and Etics the Insider / Outsider Debate. Newbury Park, London, New Delhi: SAGE Publications.

Hirschon, R. (2004). Crossing the Aegean an Appraisal of 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey. New York, Oxford: Berghahn Books.

İ.A.-Emekli Memur. (2011, Mayıs 12).

İleri, R. N. (1976a). Mihri Belli Olayı I MDD-YÖN Tartışmaları Aydınlık Sosyalist Dergisi Davası. İstanbul: Anadolu Yayınları.

İleri, R. N. (1976b). Mihri Belli Olayı II: Marksist-Leninist Haziran Hareketi. İstanbul: Anadolu Yayınları.

İleri, R. N. (1976c). Mihri Belli Olayı III: Öz Eleştiri Türkiye Emekçi Partisi. İstanbul: Anadolu Yayınları.

İleri, R. N. (2003). Kırklı Yıllar-4 1947 TKP Davası. İstanbul: Tüstav.

İnalcık, H. (1978). Application of the Tanzimat and its Social Effects. H. İnalcık içinde, The Ottoman Empire. London: Variorum Reprints.

İnalcık, H. (1980). Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700, 283-337. Archicum Ottomanicum (6), 283-337.

İşinden Çıkarılan 800 Tütün Amelesi. (1936, Kasım 7). Haber, s. 6.

İstanbul Mahalli Seçim Sonuçları. (1968, Haziran 6). Cumhuriyet, s. 5.

İstanbuldan Notlar Küçük Çabalar Bekleyen Büyük İşler. (1962, Kasım 4). Cumhuriyet, s. 6.

Jabbur, J. S. (1995). The Bedouins and the Desert: Aspects of Nomadic Life in the Arab East. New York: State University of New York Press.

Jenkins, R. (1992). Key Sociologists: Pierre Bourdieu. London, New York: Routledge.

Kaboğlu, İ. (2010). Anayasa'da Sosyal Haklar: Alanı ve Sınırları. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II (s. 43-60). İstanbul: Petrol İş.

Kansu, A. (1997). The Revolution of 1908 in Turkey. Köln: Brill.

Karaca, S. (2017). Zehra Kosova: Ve Hikâye, Bir İşçi Kadının Cüretiyle Değişir. F. Saygılıgil içinde, Kadınlar Hep Vardı Türkiye Solundan Kadın Portreleri (s. 185-222). İstanbul: Dipnot.

Karataş, A. B., Alçınkaya, E., Çakar, E., Başyurt, G., Öztürk, H., Gençer, H., Ceylan, S. (2005). Konca Yazışmaları. İstanbul: Tüstav.

Karpat, K. (1985). Ottoman Population 1830-1914. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Katalin, G. (2015). The Informal Economy: Conceptual Background and Theoretical Framework. The Proceedings of the Internati-

onal Conference Literature, Discourse and Multicultural Dialogue (s. 57-71). içinde Tirgu Mureş: Arhipelag XXI Press.

Kavukçuoğlu, D. (2003). "Sen Vatan Haini misin Baba?". İstanbul: Doğan Kitap.

Keskin, N. E., & Yaman, M. (2013). Türkiye'de Tütün Reji'den Tekel'e Tekel'den Bugüne. Ankara: Notabene.

Keyder, Ç. (2007). Türkiye'de Devlet ve Sınıflar. İstanbul: İletişim.

Kılıçoğlu, M., & Şenocak, K. (2011, Mart). Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplu Pazarlık Açısından Anayasa Değişikliği ile Sınırlı Genel Bakış ve Değişikliğin Getirdiği Olası Sorunlar. Sicil, 6(21), 165-173. Ocak 36, 2020 tarihinde Anayasa.gov.tr: https://www.anayasa.gov.tr/media/3629/kilicoglutoplupazarlik.pdf adresinden alındı

Kıvılcımlı, H. (1978c). Anılar. Dijital Yayın: Köxüz.

Kıvılcımlı, H. (1978b). Yol 2 Yakın Tarihten Birkaç Madde. Köxüs Yayınları.

Kıvılcımlı, H. (1978a). Yol 3: Partide Konaklar ve Konuklar. İstanbul: Köxüs Yayınları.

Kıvılcımlı, H. (1992). Yol 2. İstanbul: Bibliotek.

Koçak, H. (2014). İşçi Hareketinin Örgütsel Kapasitesi ve Ölçeksel Strateji Bağlamında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Örneği (1948-1962). Çalışma ve Toplum (4), 53-102.

Kolukırık, S. (2006a). Geçmişin Aynasımda Lozan Çingeneleri: Göç, Hatıra ve Deneyimler. Ocak 23, 2020 tarihinde http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/suatk.pdf adresinden alındı

Kolukırık, S. (2006b). Sosyolojik Perspektiften Türkiye Çingeneleri. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 3(1), 1-24.

Korcan, K. (1989). Harbiye Kazanı. İstanbul: E-Yayınları.

Kosova, Z. (1996). Ben İşçiyim. İstanbul: İletişim.

Kosova, Z. (2011). Ben İşçiyim. İstanbul: Sarıdefter.

Kundakçı, S. Ş. (2005). Bir Ömür Bir Sohbet. İstanbul: Tüstav.

Lee, O. (1988). Observations on Anthropological Thinking About

the Culture Concept: Clifford Geertz and Pierre Bourdieu. Berkeley Journal of Sociology, 33, 115-130.

Marsh, A. (2006). Ottoman Gypsies & Taxation. A. Marsh, & E. Strand içinde, Gypsies and the Problem of Identities Contextual, Constructed and Contested (s. 171-175). İstanbul: Swedish Research Institute.

Marushiakova, E., & Popov, V. (2001a). Gypsies in the Ottoman Empire. Hertfordshire: University of Hertforshire Press.

Marushiakova, E., & Popov, V. (2001b). Historical and Ethnographic Background. Gypsies, Roma, Sinti. W. Guy içinde, Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe (s. 33-53). Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Marushiakova, E., & Popov, V. (2006). Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneler. İstanbul: Homer.

Marushiakova, E., & Popov, V. (2013). 'Gypsy' Groups in Eastern Europe: Ethnonyms vs. Professionyms. Romani Studies 5, 23(1), 61-82.

Matras, Y. (2004b). Romacilikanes-The Romani Dialect of Parakalamos. Romani Studies 5, 14(1), 59-109.

Matras, Y. (2004a). Romani: A Linguistic Introduction. Cambridge: Cambridge University Press.

Matras, Y. (2011). Romani. B. Kortmann, & J. Van der Aurera içinde, The Languages and Linguistics of Europe. A Comprehensive Guide. (s. 257-268). Berlin: De Gruyter Mouton.

Matras, Y. (2015). The Romani Gypsies. Massachusetts: Harvard University Press.

Matras, Y. (2019). Romani Self-Appellations in a Linguistic Perspective a Reply to Leonardo Piasere. Anuac, 8(2), 105-112.

Matras, Y., Gardner, H., Jones, C., & Schulman, V. (2007). Angloromani: A Different Kind of Language. Anthropological Linguistics, 49(2), 1-44.

Messing, G. M. (1988). A Glossar of Greek Romany: as Spoken in Agia Varvara (Athens). Ohio: Slavica Publisher.

Muammer Öztuksavul (Ölüm İlanı). (2011, Kasım 17). Cumhuriyet, s. 15.

Mumcu, U. (1993). Aybar ile Söyleşi. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Nacar, C. (2011). Tütün İşçileri, Tüccarlar ve Kırık Camlar 1905 Kavala Grevi. Toplumsal Tarih (213), 38-42.

Nacar, C. (2014a). Labor Activism and the State in the Ottoman Tobacco Industry. Journal of Middle East Studies, 46, 533-551.

Nacar, C. (2014b). The Régie Monopoly and Tobacco Workers in Late Ottoman Istanbul. Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East, 34(1), 206-219.

Nacar, C. (2019). Labor and Power in the Late Ottoman Empire. Cham: Palgrave MacMillan.

Nemli Mithat, 3000 Canı Nasıl Açlığa Mahkûm Edebilir. (1936, Kasım 7). Orak-Çekiç, s. 449-450.

Özbaskıcı, M. (2012, Mart 07). Canlı Tanıkların Gözünden Samsun Teneke Mahallesi. Ocak 19, 2020 tarihinde Cingeneyiz.org: http://cingeneyizmo.blogspot.com/2013/12/metin-ozbaskc-canltankların-gozunden.html adresinden alındı

Özbaskıcı, M. (2014, Mart 22). Samsun Teneke Mahallesi Sözlü Tarih Çalışması Genel Değerlendirme. Ocak 26, 2020 tarihinde Cingeneyiz.org: http://cingeneyizmo.blogspot.com/2014/03/metin-ozbaskc-samsun-teneke-mahallesi.html adresinden alındı

Özçelik, M. (2003). 1930-1950 Arasında Tütüncülerin Tarihi. İstanbul: Tüstav.

Öztürk, S. (1997). 12 Mart 1971'den Portreler III. İstanbul: Sorun Yayınları.

Öztürk, S. (2001). İşçi Sınıfı ve Sendikalar 15/16 Haziran Olaylar-Nedenleri-Davalar-Belgeler-Anılar-Yorumlar. İstanbul: Sorun Yayınları.

Pamuk, Ş. (2015). Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Paspati, A. (1888). Turkish Gypsies. Journal of the Gypsy Lore Society, 1(1), 3-5.

Pike, K. L. (1967). Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behaviour. Paris: Mouton & Co.

Quataert, D. (2002). The Industrial Working Class of Salonica, 1850-1912. A. Levy içinde, Jews, Turks, Ottomans (s. 194-212). New York: Syracuse University Press.

Rao, A. (1987). The Concept of Peripatetics: An Introduction. A. Rao içinde, The Other Nomads Peripatetic Minorities in Cross-Cultural Perspective (s. 1-34). Köln.

Rao, A. (2007). Peripatetic Peoples and Lifestyles in South Asia. B. A. Brower, & B. R. Johnston içinde, Disappearing Peoples Indigenous Groups and Ethnic Minorities in South and Central Asia. California: Left Coast Press.

Ravandi-Fadai, L. (2015). "Red Mecca"-The Communist University for Laborers of the East (KUTV): Iranian Scholars and Students in Moscow in the 1920s and 1930s. Iranian Studies, 48(5), 713-727.

Robbins, D. (2000). Bourdieu and Culture. London, California, New Delhi: SAGE.

Roxborough, I. (1979). Theories of Underdevelopment. New Jersey: Humanities Press.

Salo, M. (1982). Romnichel Economic and Social Organization in Urban New England. Urban Anthropology, 11(3/4), 273-313.

Salo, M. (1986). Peripatetic Adaptation in Historical Perspective. Nomadic Peoples (21/22), 7-36.

Salo, M. (1987). The Gypsy Niche in North America. A. Rao içinde, The Other Nomas Peripatetic Minorities in Cross-cultural Perspective (s. 89-110). Köln, Viyana: Böhlau.

Samsunda Tütün Ameleleri. (1926, Şubat 10). Halk Gazetesi, 3.

Sargın, N. (2001). TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler II. İstanbul: Felis.

Sarısakal, B. (2017). Samsun Tekel İşçileri Örgütlenme Tarihi. Ocak 25, 2020 tarihinde http://www.bakisarisakal.com/SAMSUN%20TEKEL%20%C4%B0%C5%9E%C3%87%C4%B0LER%C4%B0%20%C3%96RG%C3%9CTLENME%20TAR%C4%B0H%C4%B0.pdf adresinden alındı

Sayılgan, A. (1969). Komuna. İstanbul: Sıralar Matbaası.

Sayılgan, A. (2009). Türkiye'de Sol Hareketler. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Şerifgil, E. (1981). XVI. Yüzyıl'da Rumeli Eyaletindeki Çingeneler. Türk Dünyası Araştırmaları (15), 117-144.

Sezen, T. (2006). Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Shearer, D. R. (2001). Social Disorder, Mass Repression, and the NKVD During the 1930s. Cahiers du Monde Russe, 42(2-3-4), 505-534.

Silva, E. (2007). The Import-Substitution Model Chile in Comparative Perspective. Latin American Perspectives, 34(3), 67-90.

Silverman, C. (1988). Negotiating 'Gypsiness': Strategy in Context. The Journal of American Folklore, 101(401), 261-276.

Singer, H. W. (1984). Industrialization: Where Do We Stand: Where Are We Going? Industry and Development (12), 202-209.

Stachowski, M. (2002). Das Etnonym Zigeuner, Sein Slawisch-Türkischer Hintergrund und Ungarisch Szegény "Arm". Studia Etymologica Cracoviensia(7), 159-169.

Suda, O. (2004). Bir Ömrün Kıyılarında. İstanbul: Alkım.

Temo, İ. (2000[1939]). İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları. İstanbul: Arba.

Tietze, A. (2002). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı. İstanbul-Wien: Simurg.

Türkali, V. (2004). Güven I. İstanbul: Everest.

Tütün Amelesi Bugün İşe Başlıyor. (1936, Kasım 12). Cumhuriyet, 2.

Tütün Depoları. (1936, Kasım 8). Haber, s. 6.

Tütün İşçileri Cemiyeti. (1930, Eylül 2). Cumhuriyet, s. 2.

Tütün İşçileri Vilayete İstida Verdiler. (1936, Kasım 10). Haber, s. 6.

Tylor, E. (2009 [1871]). Primitive Culture. J. D. Moore içinde, Visions of Culture (s. 3-12). Lanham, New York, Toronto, Plymouth: Altamira Press.

Ülker, E. (2008). Assimilation of the Muslim Communities in the First Decade of Turkish Republic (1923-1934. European Journal of Turkish Studies (7), 1-58.

Ulusoy, Ö. (2011). Tanzimat Sonrası Osmanlı Arşiv Belgeleri Temelinde Balkanlarda Çingene / Roman Algısı. Bulgaria and Turkey at the Intercultural Crossroads: Language, History and Literature – I, 126-144. Plovdiv.

Ulusoy, Ö. (2013). An Inquiry into the Ottoman's Knowledge and Perception of the Gypsies in the Late 19th Century. OTAM (34), 245-256.

Ünal, U. (2006). Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876).

Ünsal, A. (2002). Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Vardağlı, E. T. (2011). Tobacco Labor Politics in the Province of Thessaloniki: Cross-Communal and Cross-Gender Relations. Boğaziçi University.

Vardağlı, T. (2009). Birinci Kuşak Mübadillerin Siyasal Katılım Stratejileri Üzerine Bir Deneme. Toplumsal Tarih (190), 84-89.

Vlahof Efendi. (2013). Vlahof Efendi'nin Anıları. G. Haupt, & P. Dumont içinde, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler (s. 202-229). İstanbul: Ayrıntı.

Wacquant, L. (1989). Towards a Reflexive Sociology: A Workshop with Pierre Bourdieu. Sociological Theory, 7(1), 26-63.

Wacquant, L. (2004). Following Pierre Bourdieu into the Field. Ethnography, 5(4), 387-414.

White, L. A. (2004[1954]). On the Concept of Culture. R. A. Manners, & D. Kaplan içinde, Theory in Anthropology (s. 15-20). London, New York: Routledge.

Williams, P., Lerch, O., & Lerch, M. (1982). The Invisibility of the Kalderash of Paris: Some Aspects of the Economic Activity and Settlement Patterns of the Kalderash Rom of the Paris Suburbs. Urban Anthropology, 11(3/4), 315-346.

Yengoyan, A. A. (1986). Theory in Anthropology: On the Demise of

the Concept of Culture. Comparative Studies in Society and Historu, 28(2), 368-374.

Yeni Üyeler. (1968, Temmuz 13). Cumhuriyet, s. 7.

Yıldırım, K. (2013). Osmanlı'da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler. İstanbul: İletişim.

Yıldız, H. (2007). Türkçede Çingeneler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri. Dil Araştırmaları Dergisi, 1(1), 61-82.

Yıldız, H. (2018). Türkiye Türkçesi Ağızları Örnekleminde Çingenelerle İlgili Metonimik Anlatımlara Örnek Olarak "Çingene=Cimri" Algısı. MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(18), 359-373.

Yılgür, E. (2012). Nişantaşı Teneke Mahallesi: Teneke Mahalle Yoksulluğundan Orta Sınıf Yerleşimine. İstanbul: İletişim.

Yılgür, E. (2015). Ethnicity, Class and Politicisation: Immigrant Roma Tobacco Workers. Romani Studies 5, 25(2), 167-196.

Yılgür, E. (2016). Roman Tütün İşçileri. İstanbul: Ayrıntı.

Yılgür, E. (2018a). Bir Biyopolitik Süreç Olarak Mekansal Damgalama: Hacıhüsrev Örneği. METU JFA, 35(1), 111-138.

Yılgür, E. (2018b). Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve "Çingeneler": Vergi, Askerlik ve Adlandırma Meseleleri. MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(18), 267-302.

Yüksel, C. (2009). Buçuk Millet: The Ottoman Gypsies in the Reign of Sultan Abdülhamid II (1876-1909). Thesis submitted to the Institute for Graduate Studies in the Social Sciences in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Arts in History. Bogaziçi University.

Zürcher, E. J. (1998). The Ottoman Conscription System, 1844-1914. International Review of Social History (43), 437-449.

1927 TÜTÜNCÜLER GREVİ[25]

Birer kopyası Pyatnitski yoldaşa.
Buharin yoldaşa.
6.V.1927
Çok gizli.
Türkiye'den 23.IV.27 tarihli mektubun suretidir.

19 Nisan günü burada tütün işçileri arasında kendiliğinden bir grev patlak verdi. Greve ilk günü 2 fabrikada çalışan 1.000 kişi katıldı (işletmeler yabancı iş adamlarına ait). Grev TKP MK'ni gafil avladı. Oluşan durumu görüşebilmek için H. yoldaşı çağırdım ve bir başka yoldaşla temas kurmamı sağlamasını rica ettim. H. yoldaş geldi, ama diğer yoldaşı beraberinde getirmedi. Bunun üzerine ben kendisine grevcilerle nasıl ilişkiye geçilmesi konusunu diğer yoldaşla görüşmelerini önerdim. "Teali"nin grev devam ettikçe grevci işçilere hiç olmazsa günde birer kuruş bağış yapmaları için İstanbul proleterlerine çağrıda bulunabileceğine bizzat işaret ettim. Bu adımın "Teali" açısından çok büyük politik ve moral etki yaratacağını belirttim.

25 Doğu Sekreterliği'ne Tütüncüler Grevi Raporu, RGASPİ, f. 495, op. 154, d. 296 [Rusça]. Aktaran Sinan Dervişoğlu, *1926-1927 TKP MK Tutanakları BÜYÜK KIRILMA*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 287-289.

Grevcilerin yalnız olmadıklarını, arkalarında destek veren bir teşkilat bulunduğunu hissedeceklerini söyledim. Yoldaş bu önerimi TKP MK'ne ileteceğine söz verdi.

Ertesi gün grevcilerin (tütün işçileri) sayısı 3.000'e yükseldi. Grevciler az kalifiye işçiler için 180 kuruş asgari ücret talebini yükseltti. İşçiler Amerikalılara ait tütün fabrikalarında bu ücretin ödendiğine işaret ettiler. İşçiler metanetliydi. Fabrikaları gezip çalışanları uzaklaştırıyor, grev kırıcılarını hırpalıyordu. Ender istisnalar dışında polis greve müdahale etmedi. Grev kırıcılarını dövdükleri için yalnız 2-3 kişi tutuklandı.

TKP MK'nin burada kendini gösterebileceği düşünülebilirdi. Ama, maalesef, bu olmadı. Bu grev MK'nin yalnız herhangi bir yığın hareketini yönetme yeteneğinden yoksun olduğunu değil, bundan da öte, yönetme iradesine bile sahip olmadığını bir kez daha gösterdi. TKP yığınlardan kopuk, onlarla bağlantı kurmaktan korkuyor. Bu olayı kullanmaktan vazgeçti ve olayın kuyruğunda kalmakla yetinmeyip, basbayağı görevden kaçtı. Görüldüğü kadarıyla, grevi "halkçılar" yönetiyordu. İstanbullu "Halkçı" müfettişlerden Teali Bey tütün işçileri sendikasının tüzüğünün bir an önce onaylanması için Ankara'da önlem alacağına söz verdi. Bu sendikanın sekreteri Lütfi Bey ("Halkçıların" talimatı üzerine) basına şu açıklamayı yaptı: "Grevcilerin bir kısmı sendikamızın üyesi bulunsa da bizim bu grevle bir ilgimiz yoktur. Bununla birlikte, grevcilerin talepleri tamamen yasaldır." Görüldüğü gibi, grevi açıkça yönetmeyi göze alamamakla birlikte "Halk-

çılar" ne yapıp edip "kendi" sempatilerinin işçilerden yana olduğunu grevcilere telkin etmeye çalışıyordu.

Grev beş gün sürdü ve tütün işçileri için kısmı başarıyla sona erdi. Ticaret Odası Başkanı Hüseyin Bey grevcilerin taleplerini kısmen de olsa kabul etmeleri için patronları ikna etme girişimini "bizzat" üzerine aldı. İşçilerin (ki, aralarında çok sayıda çocuk ve kadın da vardı) kararlı tavrını gören işverenler geri adım atıp asgari ücreti 150 kuruştan 175 kuruşa çıkardı.

Ya o günlerde MK ne yaptı? Hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey. O günlerde "Teali"nin sesi duyulmuyordu. Grevi yöneten o değildi, "Halkçılardı". İşi tamamlayan ise bugün fotoğrafı bütün yerli gazetelerin sayfalarını süsleyen ticaret odası başkanı Hüseyin Bey gibi bir işçi "velinimeti" oldu.

Grevcilerin kazandığı kısmî başarı, kuşkusuz ki, diğer tütün fabrikalarında çalışan işçileri de etkileyecek. Kaldı ki, bir ay sonra tütün üretiminde en sıcak dönem başlayacak. Ama sorun şu ki, MK yığınlara kendini duyurma fırsatını kaçırdığı gibi, yakın gelecekteki yeni kaçınılmaz grevler karşısında da yetersizliğini ve idaresizliğini gösterecektir.

Ben şu günlerde çok şeyler yaşadım ve kendime defalarca şunu sordum: Böyle bir küçük burjuva görüşlü MK'nin kime fayda var? Zayıf bir partinin söz konusu olduğunu, böyle bir partinin her zaman görevlerin gerektirdiği düzeyde olamayacağını ve bu partiden çok fazla şeyler beklenemeyeceğini anlıyorum. MK'nin zayıf ol-

ması onun suçu değil. Ben onu küçük burjuvaca korkak olmakla, savaş iradesini yitirmekle, kendi adından değil, "Teali" adına bile grevciler yararına bağış için masum bir çağrıda bulunma kararlılığı gösterememekle suçluyorum.

Şimdi ne olacak? Öyle ya, MK savaştan ilk kez kaçmıyor. Bir süre önce sandalcıların grevi vardı ve polisle çatışmada insanlar öldü. MK bu savaştan kaçtı. Bahanesi şuydu: Biz safkan d-d-d-d-evrimciler büyük sermaye tarafından sömürülseler de küçük mülk sahiplerine yardım edemezmişiz. Önce onlar proleterleşsinler ki, biz ancak bundan sonra yardımlarına koşabilirmişiz. İşte tam da bunun ardından gerçek proleterler sermayeyle sınıf savaşına girişti. MK burada kendini gösterir diye düşünmüştük. Ama, MK burada da pas geçti. MK ile sözde akraba olan "Teali" bugün basında 8 saatlik işgünü gereğinden yarım ağızla da olsa söz etti (25.IV. günü "Teali" işçi birliklerinin temsilcilerini topluyor), ama tütün işçilerinin grevinden tek sözle bile bahsetmedi. Ben yine soruyorum: Bu tavşan yürekli partiden ne fayda? Bu parti nasıl değiştirilebilir, nasıl eğitilebilir? Daha önceki mektuplarımda olduğu gibi, bu mektupta da nesnel olarak ifade ettiklerimi dikkate alarak bize bu konuda talimat veriniz. Bu arada şunu belirteyim ki, ben sizden henüz bir şey almadım. Bütün dikkatinizi "Uzak" olaylarına verdiğinizi anlıyorum, ama yine de sizden dile getirdiğim sorunları Doğu Sekreterliği'nin dikkatine sunmanızı çok rica ediyorum.

İşçi sınıfı 1924'lerden beri buralarda yaşanmakta olan depresyonu atlatıyor. Tütün işçilerinin grevi işçi hareke-

tinde bir yükselişin başlangıcına işaret ediyor. İktidarın neredeyse hiç müdahale etmemesi de ilginçtir (belki bu durum kısmen de olsa, yaklaşan TBMM seçimleriyle ilgilidir). Söz konusu sorunu görüşüp bana direktif vermenizi tekrar rica ediyorum.

(İmza)

SAMSUN'DA TÜTÜNCÜLER GREVİ[26]

932 Kânunusani'de idi. Samsun'da işsizlik şiddetle hüküm sürüyor. Birçok tütün mağazalar[ı] kapanmıştı. Nemlizadeler o arada üç yüz kişi kadar amele çalıştırıyorlardı. Bizim orada hücremiz icraî faaliyette idi. Perşembe günü paralar tevzi edildikten sonra amelenin yarısından markaları ustabaşı geri aldı. Ve yüz elli kadar en mütehassıs ameleleri alıkoyduktan sonra diğerlerine işlerinin mevut olmadığını ve kendi işlerini ağır ağır yaptıracağını ustabaşı söyleyerek yüz elli kadar ameleye yol verdiler.

Vilâyet Komitesi hemen içtima yaparak buna karşı alınacak hatt-ı hareketi şöyle tayin etti.

1- İşten çıkarılan ameleleri toplamak ve Cumartesi tekrar tütün mağazasına giderek kendi sandıkları başına oturtmak.
2- Ustabaşı veya patron müdahale ettiği takdirde bütün mevcut amelelerin de işlerini terk ederek grev yapması.

Bu kararlar üzerine hücreler faaliyete geçiyor ve bütün ameleleri bu şekilde ikna ediyorlar. Cumartesi bütün ameleler kendi sandıkları başına oturuyorlar. Ustabaşı yol vermiş olduğu amelelere neden mağazaya geldikleri, patro-

26 Ahmet Fırıncı'nın anlatımı (Aralık 1933 MK Plenumu üzerine) başlıklı dosyada yer alan bu grev öyküsünün yanı sıra Samsun'da yaşanmış tevkifatın gelişimine ilişkin bir rapor daha vardır; TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 28, Klasör No: 36_36, Belge No: 712-717 [Eski Türkçe].

nun verdiği emirle işe alamayacağını söyledi. Bunun üzerine bütün ameleler ayağa kalkarak eğer arkadaşları işten kovulduğu takdirde hepsinin de işlerini terk edeceklerini ustabaşıya söylüyorlar. Ustabaşı da patron geldiği zaman ona söyleyeceğini ve ona göre hareket edeceğini söylüyor. Patron geliyor, ustabaşı vaziyeti anlatıyor. Fakat hiçbir ameleye işlerinin terk edilmesini ustabaşı söylemiyor ve bu mesele de amelenin muvaffakiyeti ile neticeleniyor.

Nuri Beylerin Mağazasındaki Grev

932 Kânunusani nihayeti veyahut Şubat başlangıcı mı idi iyi hatırlamıyorum. Yine bu zamanlarda Samsun'da müthiş işsizlik hüküm sürüyordu. Nuri Beylerin mağazası Almanya ile yaptığı mukavele mucibince bilmem kaç ayda kaç yüz bin kilo terbiye edilmiş tütün verecekti. Şüphesiz patron işsizliğin şiddetle hüküm sürdüğünden istifade ederek azamî yüz kırk kuruş asgarî yetmiş beş kuruş yevmiye ile beş yüz amele mağazasında çalıştırmaya başladı.

Mesaide sabah beşte, iş 12'de paydos yarımda işbaşı, akşam saat dokuz paydos ki ceman on beş buçuk saat çalıştırıyordu. Diğer taraftan patron ameleyi daha iyi istismar edebilmesi için amelenin çalıştığı salonun içinde dört köşe ve etrafı bezle kapanmış abdesthaneler yaptırmış, paydos arasında abdeste çıkacak ameleyi dışarı değil salonun içinde yaptırıyor.

Şüphesiz kış olması dolayısıyla amele[*yi*] soğuk salonda çalıştırıyorlar. Yani soba mevcut değildir. Samsun'un

suyu umumiyet itibarıyla kireçli ise de iyi sular da bulunur. Tabii ameleye en fena yani içilmeyecek su veriyorlar.

Bu vaziyeti gören Vilâyet Komitesi bu mağazadaki amelenin iş şeraitini düzeltmek ve oradaki ameleye grev yaptırmak için uzun boylu münakaşadan sonra şu kararı alıyor.

1- Diğer müessesede çalışan ameleleri yani komünistleri bu mağazaya sokmak ve vaziyeti ameleye anlatmak.
2- Amelenin ekserisi ikna olduktan sonra bir grev komitesinin tesisi.

Bütün yoldaşlar maa'l-memnuniye kendi mağazalarını terk ile bu mağazada ibra-yı faaliyete başlıyorlar. Aradan dört gün geçmeden grev komitesini teşkil edebiliyorlar ve amelenin ekseriyetini kendi taraflarına çekebiliyorlar. Şüphesiz bu mağazada çalışan kadın ameleler de ikna oluyorlar. Erkekler ile birlikte hareket edeceklerini söylüyorlar.

Grev komitesi aldığı kararla ameleye sabah sekizde işe gelmesini söylüyorlar. Amele de saat sekizde işe geliyorlar. Patron ve ustabaşılar işten geciktikleri için yevmiyenin de o nispette kesileceğini ameleye söylüyorlar. Amele hiç cevap vermeden kendi sandıkları başında oturuyorlar. On ikide paydos oluyor. Yine grev komitesi ameleye saat birde işe girmelerini söylüyor. Yarımda işbaşı zili çalıyor, kimse içeri girmiyor. Saat birde giriyorlar. Patron amelenin bu heyecanını görünce ses çıkaramıyor. Tabii yine grev komitesi saat beşte paydos ilan ediyor. Çıkan ameleyi patron birer birer çağırıyor. Yarın da bu şeraitle çalıştığı takdirde işe gelmemesini söylüyor. Ve bütün ameleler de

bu suretle çalışabileceklerini ve hatta bu şeraitle de çalışamayacaklarını, halledilecek daha birçok meseleler de olduğunu söylüyorlar. Öbürüncü gün sabahı mağaza kapalı ve kimse içeri giremeden amele geri dönüyor. Grev komitesi patronun işsiz kalan ameleleri mağazasına toplamak imkânı olduğunu ve buna bu imkânı vermemek için otuz kadar ameleyi her sabah erken kalkarak mağazanın önüne nöbetçi koyuyor ve bu suretle hiçbir ameleyi mağazadan içeri sokmuyorlar. Patron ileri gelen amelelerden birkaçını elde etmeye çalışarak tabanca ve ellişer lira para veriyor. Fakat bu ameleler de parayı rakıya verip keyif ediyorlar.

Bu suretle de bir şey yapamayınca kadın ameleleri kandırmaya çalışıyor. Bu hadiseleri haber alan Halk Fırkası amele murahhasları ile patronu yanına çağırıyor. Uzun boylu münakaşa ediyorlar. Halk Fırkası amelenin haklı olduğunu patrona söylüyor. Patronun abdesthaneleri mağaza salonu içinde yaptığı için belediye cezasına çarpacağını söylüyor. Hakikaten öbürüncü gün belediye memurları gidiyorlar, içinde mevcut abdesthaneyi kaldırtıyorlar, patrona vuruyorlar. İlaç döküyorlar ve yüz lira da nakdî ceza alıyorlar.

Halk Fırkası belediyeye bunu yaptırmakla kendisini amele tarafına iltizam ettiği hissini vermeye çalışıyor ve patron ile amelenin arasını bulmaya çalışıyor.

Grev komitesi şu metalible çıkıyor.

1- Sekiz saat iş
2- Yevmiyelerin aynen kalması
3- Abdesthanelerin salon dâhilinden ihracı

4- Sobaların kurulması
5- Temiz suyun verilmesi

Grev komitesi bu metalibin haricinde hareket edemeyeceğini, amele ekseriyetinin bunu istediğini, isterlerse bütün amelenin toplanılarak bir içtima yapmalarını söylüyor ve Halk Fırkası bütün amelenin toplanmasını istiyor. Öbürüncü gün bütün amele Halk Fırkası'nda toplanıyor. Ve bu toplantıya da az miktarda kadın amele de iştirak ediyor. Patron ile amele arasında şiddetli münakaşa başlıyor. Amelenin en çok üzerinde durduğu nokta on beş buçuk saat vahşice istismar edildikleri ve deponun dâhilindeki sıhhate muzır vakalar vesaire... Bunları bağırarak patrona söylüyorlar ve o da kendisini müdafaa edemeyeceğini görünce burada mağazasını kapayacağı, İstanbul'a nakledip tütünleri orada işleteceği tehdidiyle içtimadan çıkıyor. Çıkarken ameleler hiçbir suretle buradan İstanbul'a tütün sevk ettirmeyeceklerini söylüyorlar.

Amele orada öyle toplu bir vaziyette iken bir tütüncüler cemiyetinin teşkilini istiyor, Halk Fırkası reisi hemen kabul ediyor. (Bu hadiseden evvel birkaç defa cemiyetin teşkili için müracaat eden ameleleri dairelerden kovuyorlardı.) Halk Fırkası reisi hemen namzetlerini ileri sürmeye başlayınca bizim arkadaşlar da kendi namzetlerini ileri sürmeye başladılar. 12 kişilik heyet-i idareye ikisi komünist olarak girebildiler. Cemiyetin kontrolü için seçilen üç kişilik kontrol komisyonuna da ikisi komünist olarak girdiler.

Kontrol komisyonunda ekseriyet bizde olması münasebetiyle cemiyeti daha sıkı bir vaziyette kontrol ede-

bilecek ve heyet-i idarenin yapacağı herhangi bir yanlış veyahut haksızlıkları ameleye anlatabilecek bir vaziyet oldu. Şüphesiz cemiyet reisi Halk Fırkası'nın en yakın uşaklarından biri olan K (..) ve onu da Hafız İbrahim takviye ediyordu.

Tabii yine amele ile patron arasında uyuşulmamış vaziyet bütün keskinliğiyle devam ediyordu. Bu vaziyet karşısında patron ustabaşılarını mahallelere göndererek kadın ameleleri işe gelmeleri için ikna etmeye çalışıyordu. Bu suretle birkaç amele kadınları sabah erkenden işe sokabilmiş ve dışarıda nöbet bekleyen ameleler tarafından görülmemişti. Aradan biraz geçtikten sonra iki kadının mağaza kapısına doğru yürüdükleri nöbet bekleyen ameleler tarafından görüldü. Hemen kadınlar üzerine atıldılar. Onlara grevi kırmamalarını ve eğer birkaç gün daha sabredebilirlerse daha iyi bir şeraitle çalışabileceklerini anlatmaya çalışıyorlar. Fakat kadınlar aç olduklarını ve işe girmek mecburiyetinde olduklarını iddia ederek amele arkadaşlarının anlatmak istediklerini anlamamak istiyorlar ve işe girmekte ısrar ettiklerini görünce amele kendi paltosunun içinde sakladığı sopalarla her iki kadının kafasını patlattılar. Müthiş bağırmalar oldu. Patron fırsattan istifade ile Polis Müdüriyeti'ne hemen telefon etti. Amelelerin işe giren ameleleri dövdüklerini haber verdi. Şüphesiz polis o havaliye hücum etti. Ameleden ikisini yakaladı, götürdü. Bu vaziyeti gören yoldaşlar hemen Nemlizadeler'de çalışan amelelerin salonlarına girerek (bu yoldaş Şahinzadeler'de çalışan ve kapıcı olan Osman

yoldaştır) grev kıran amelelere taarruz eden arkadaşlarımızdan ikisini Polis Müdüriyeti'ne aldılar. Biz burada çalışan ameleler de onlara tesanüdümüzü göstermek ve aynı zamanda haksız olarak derdest edilen arkadaşlarımızı onlardan almak için Polis Müdüriyeti'ne kadar gidelim. Haydi arkadaşlar, işlerinizi terk ediniz ve arkamdan geliniz demesiyle bütün salonda çalışan ameleler hemen işlerini terk ediyorlar ve dışarıda mevcut ameleler de onlara iltihak ederek 300-400 kişi kadar amele Polis Müdüriyeti'ne gidip kapının önünde toplanıyorlar ve arkadaşlarımızı isteriz diye bağırıyorlar. Kapıya müddeiumumi, vali, polis müdürü, komiserler toplanıyorlar, dağılmaları için ihtar ediyorlar. Hükümete karşı mı geliyorsunuz, toplu olarak buraya gelip hükümeti basmak mı istiyorsunuz. Ateş açtıracağız, çabuk dağılın gibi tehditler amele üzerinde tesir yapmıyor. Haksız yerde tevkif edilen amele arkadaşlarını geri istediklerini söylüyorlar ve arada onlarca tevkif edilen amele bu kalabalık içine giriyorlar. Tabii mesele kalmıyor. Bunun üzerine polis müdürü heyet-i idare gelsin, patronla aranızda olan meseleyi halledelim dediler ve heyet-i idare orada kaldı, geri kalan ameleler dağıldılar. Polis Müdüriyeti patronu da çağırarak mesele etrafında görüştüler, amelenin şeraitini kabul etmek mecburiyetinde olduğunu, ileride herhangi bir vaka çıktığında patronun mesul olacağını söyledi. Uzun görüşmelerden sonra şu aşağıki şekilde amele grevinde muvaffak oldu.

1- Sekiz saat iş (Patron fazla para verirse daha çok amele çalıştırabileceği)

2- Yevmiyeler azamî 130 kuruş asgarî 75 kuruş
3- Sobaların kurulması
4- Ameleye temiz su verilmesi
5- Amele paydos arasında dışarıya abdest bozmaya çıkabileceği (Tabii içeride bezden olan abdesthaneler zaten belediye men etmiş idi)

Netice: Bu grevde amele sınıfı iktisadî ve siyasî mücadelenin kitlevî halde yapıldığı takdirde ve amelenin diğer grevci ameleye tesanüt yapmasıyla bütün harekâtında muvaffak olunabilecek olduğu bilfiil Samsun amelesinin tecrübe ile gördüğü ve müstakbel harekâtları için tecrübe yapmasıdır ki: bu muvaffakiyeti amele sınıfı günlerce konuşmaktan kendisini alamamıştır. Bilhassa iktisadî mücadelenin siyasî mücadele şekline inkılap etmesi ve bunda da muvaffak oluşlarıdır.

Rejilerde çalışan amelenin vaziyeti de oldukça fena idi. İş şeraiti diğer mağazalara nispeten iyi idi ise de hükümet son işsizliğin önünü almak için haftada iki posta amele çalıştırmaya başlamıştı. Haftada üç gün bir posta ve üç gün ikinci posta ki dört haftada yani ayda on iki gün amele çalışabiliyordu.

Bu on iki gün ayda çalışmasıyla aldığı ücret kendisine yetmiyor. Orada da hücremiz mevcuttu. Zemin ve şeraite intizarda iken ve oradaki amelelerin de greve hazırlanmak istediği bir sırada idi ki tevkif olduk.

MOSKOVA'YA GİDİŞ

Zehra Kosova ile 26 Mayıs 2001'de yapılan söyleşi

Moskova'ya gidiş kararımızı Boz Mehmet açıkladı Yıldız Parkı'nda. Boz Mehmet, Çakıcı Mehmet, Mustafa Özçelik ve ben vardık. O zamanlar ben Beşiktaş'taki büyük mağazada çalışıyorum. Hacı Hüsrev'de İplikçi Fırın sokakta, tek katlı bir evde annemle, kız kardeşimle oturuyorum, onlara ben bakıyorum. Annemi, kardeşimi nasıl bırakacağım dedim? Boz Mehmet, "Annen, kardeşin mi, dünya proletaryası mı?" dedi. Tartışma bitti. O sıralar ben, Lütfiye, Havva ve bir süre önce İzmit'e gitmiş olan Rasime'den oluşan bir hücre kurmuştum. Bir de yine benim yetiştirdiğim İkbal var. İkbal'in evinde hücreyi topladım, gideceğimi söyledim, bağlantılarını açıkladım.

Haziran ortaları Cuma günü, 13 Haziran olabilir, işten saat 18.00'de çıktım, haftalığımı enişteme verdim. İkbal ile Karaköy'de *Güneysu* vapurunun önüne geldik. Boz Mehmet, bana ve Mustafa Özçelik'e biletleri ayrı ayrı verdi. Gemiye binerken Çakıcı Mehmet'in ailesinin çarşafını aldım, pardesümün üzerine çarşaf attım. Gemi saat 20.00'de hareket etti. Güvertede Çelik Mustafa ile buluştuk. İkimizde 5 lira para var. Aç açına Hopa'ya kadar gittik. Bir tas çorba alıyor, ikimiz içiyorduk.

Hopa'ya varınca gemiden sandalla iniliyor, rıhtımda polisler var, kimlik kontrolu yapıyor. Bir subay ailesine takıldık, onlarla sandala bindik, kimlik kontrolu olmadan indik. Karşılayan yok. Dede Ahmet gelecek demişlerdi. İskelede geziniyoruz. Mustafa'da lacivert ceket, ben çarşafı çıkarmışım üzerimde elbise var. Mustafa'nın sakalı bir karış, bitkin. Bir otele girdik, traş oldu. 5-10 dakika sonra otele Dede Ahmet geldi, simit getirdi. Simit'i ne edeyim, zaten korkmuştuk. Karşılayan yok, gelen yok. Sabah 6.30'da gemi geri dönüyordu, binip döneriz diye düşündüm. Dede Ahmet bir dağ yolu gösterdi, tepede ben sizi beklerim dedi, çekti gitti. Biz Mustafa ile inzibatları yardık, dağ köyünün yoluna vurduk, Dede Ahmet ile buluştuk, köye vardık.

Gecenin bir vakti dik bir yamaçtan, uçurumdan aşağı indik. Üstümüz başımız parçalanmıştı. Elin kaysa aşağıda parçanı bulamazlar. İndik, bir motorcu bizi bekliyor, karşı yakaya geçtik. Dede Ahmet parolayı bana vermişti. Ben parolayı kulağıma sakladım, başımı bağladım. Yürüyerek bir köye vardık, köpekler havlıyor. Sert bir naçalnikle karşılaştık, bizi karakola götürdü. Karakolda parolayı esas naçalnike verdim. Beni bir odaya, Mustafa'yı bir odaya aldılar. Mustafa tekstil işçisiyim demiş. Şüphelenmişler, çünkü onlar tütüncü bekliyor. Sabaha kadar sorguladılar. Zor günler geçti. Önce Bakü'ye gittik, bir ay kadar kaldık. Tiflis'e geçtik, oradan trenle Moskova'ya vardık. Moskova treninde bir Azeri'yle karşılaştık. Partiliymiş. Komintern'e gittiğimizi söyledik. Telefon edin dedi, 20

kopek verdi. Moskova garından çıktık, 3 subay yürüyor, birinin sırtına vurdum, Komintern dedim. Bizimle tramvaya bindi, Komintern'e götürdü. İçeri girdik, kabinler var, nöbetçiye 13 numaraya telefon etmek istiyorum dedim. Miller çıktı karşımıza.

Ben döndükten sonra Çelik Mustafa daha kaldı Sovyetler'de. O, Şevket Özparlak ile beraber döndü daha sonraları.

KIVILCIM

T.K.P.
Nâşir-i Efkârı
1928

TÜTÜN İŞÇİLERİ

Tütün istihsâli nasıl Türkiye'nin birinci derecede geniş faaliyet sahası ise tütün işçiliği de, Türkiye'nin en çok ezilen ve en çok horlanan... kitlesidir. Sermayedar istihsalinin azgın bir surette soygunu başlıca iki şekilde olur: ücretleri azaltmak, çalışma müddetini çoğaltmak. Tütün işçileri akalli ve vasati "10" buçuk saat çalışıyor. Hayat ateş bahasını bulurken, tütün işçilerinin gündelikleri geçen seneden bu seneye yüzde elli yani yarı yarıya azalıyor. (Geçen sene gündelik azami 350 kuruş iken, bu sene 150, nadiren 180 kuruşa inmiştir.). sermayedarların ücretleri azaltmak için yaptıkları bir çok hilelerden biri de, az ücret alan amele kullanmaktadır. Az ücret alan, yani daha kıt geçinebilen işçi: kadın ve çocuk işçilerdir. Patronlar yarı yarıya hatta üçte bir gündelikle zavallı kadınları, yoksul çocukları soyabilir. Ve demokrasi kanunları buna müsaittir. Bu vahşi soygundan kurtulmak isteyen tütün amelesi, kadın ve erkek elele veriyor, akın akın cemiyetin kucağına atılıyor. Sınıf mücadelesinin keskinliği ameleyi şiddetle teşkilâtlandırıyor. İşittiğimize nazaran onbeş güne kadar bir tütüncüler kongresi kurulacak ve bunda İktisat Vekâletinin anketine amelece bir cevap verilecek.

"T-K-G-B"nin [Türkiye Komünist Gençler Birliği] dağıttığı beyanname vesilesiyle bir çok mâsum işçi yoldaşlarımız polisin emriyle işsiz bırakıldılar. Bu kongrede anket münasebetiyle sokağa atılan kardeşlerimizin alınması için tekmil amelece bir karar verilecektir. Tütün işçi gençliği, en alçakça soyulan ve en kahramanca mukavemet ve faaliyet gösteren unsurdur. Müstakbel tütün işçiliği hareketinin şuurlu ve inkılâpçı rehberi bu gençlik olacaktır.

KIZIL İSTANBUL

T.K.F

İstanbul Vilayet Komitesinin Fikirlerini Yayan Haftalık Gazetedir

30.11.1930

No: 6

Geçenlerde Tütün İnhisar İdaresi yaprak tütün depolarından bir tanesi, akşam paydosu saat dört buçukta olması icap ederken, en aşağı beşe kadar çalıştırıldık. Sebep, yüklü bir motorun gelmesi idi. Tabii bu fazla iş için bize bir şey verilmez. İçimizden fazla çalışmak istemeyenler işten atılmakla tehdit edilirdi. Elbiselerimizin durduğu odanın kapısı kapatıldı ve biz de çalışmaya mecbur edildik. Hatta o kadar ki, kocaman bir balyanın altında kalarak, bacağı şişen bir arkadaşımıza bile izin verilmedi. Ayakta duramayacak vaziyette olan bu zavallı da inleye inleye daha yarım saat çalışmak mecburiyetinde kaldı.

Uzun iş günü, ağır iş ve çok az yevmiyeye mukabil insafsızcasına olan istismardan sonra, bu derece soygun ve haksızlığın sık sık tekerrür etmesi ve böylelikle yevmiyelere hiç bir zam yapılmadan iş günümüzün uzatılması ihtimali her zaman için bütün şiddet ile mevcut... Buna mani olmak için arkadaşların teker teker itirazlarının, hücumlarının hiç bir faidesi olmadığını gördük. "Kızıl İstanbul'umuzun" bize tavsiye ettiği şekilde, teşkilâtlı ve müttehit mücadeleye geçmenin katî bir zaruret olduğuna

kanaat getirdim. Benim gibi düşünen diğer bazı arkadaşlarımla bu sahada faaliyete karar verdik. Bu teşkilâtlı mücadelenin yalnız bir depo mikyasında değil, bütün tütün depoları ve fabrikaları mikyasında yapılmasının çok daha iyi neticeler temin edeceğinde kati kanaatimiz olduğu için, tütün arkadaşlarımızı yegâne hakikî müdafiimiz, komünist fırkasının rehberliği altında teşkilâtlı bir şekilde mücadeleye davet ediyoruz. Ancak siyasî ve iktisadî kurtuluşumuz ve bizim hakimiyetimiz olan ana hedefimize bağlamak suretiyle yapacağımız günlük talepler etrafındaki mücadelelerle, maddî vaziyetimizin kısmen terfihi mümkündür. Yoksa ilâh felâh.

Tütün inhisar idaresi.....deposu amelesinden bir grup

KIZIL İSTANBUL

3/1/1932
No: 35

TÜTÜNCÜLER HAREKATI

Onbeş günden beri müteaddid defalar İstanbul'da bulunan tütün amelesi arkadaşlarımızın, işsiz kalmak münasebetiyle vilayete müracaat ettiklerine şahit oluyoruz. Arkadaşların talebi ya iş bulmak yahut hükümet bütçesinden yahut kendilerine geçinecek para vermek. Arkadaşlarımıza vilayet tarafından verilen cevap şudur (Siz memleketin kanunlarına muhalif olarak hareket ediyor hükümeti sarsmak için uğraşıyorsunuz. Siz fena insanlarsınız böyle toplu bir vaziyette gezmeyiniz, buraya birer birer geliniz) gibi aldatıcı ve tehdit edici şekildedir. Hatta arkadaşlarımızı korkutmak için başta polis müdürü olduğu halde müdüriyetin kısmı siyasi memurları seferber edilmişti.

Arkadaşlar görüyorsunuz ki bize kanun diye gösterilen paçavra bizim aleyhimize yalnız zenginlerin menfaatini müdafaa eden bir şeydir. Arkadaş: böyle kanunu tanıma. O senin için yapılmamıştır. Onu ayaklarının altında çiğne, çünkü o senin aç olduğun bir zamanda bile, senin aç olduğunu söylemene mani oluyor. Kemalist hükümeti yalnız zenginlerin menfaatini müdafaa eden, fakir kitleleri sırtından geçinen bir hükümettir diye on seneden beri bağır.

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI'nın sözlerine bugün biz altmış arkadaş hep birlikte şahit olduk ve gözlerimizle gördük. Arkadaş eğer biz kitlevi olarak hareket edersek emin olalım ki kuvvetimiz sayesinde hakkımızı elde eder ve mücadelemizde muvaffak oluruz. Arkadaş; sana verilen cevaba mukabil sen daha kuvvetli olarak hakkını almağa çalış, seni arkadaşlarından ayırmak isteyen sınıf düşmanlarımıza ve onların söylediklerinin aksi olarak daha fazla toplanmağa çalış ve arkadaşına dahi mücadelemizde muvaffak olmak için kitlevi olarak hareket etmesini söyle.

D.S.

SON TEVKİFLER

Son zamanlarda yine bir çok ameleler burjuvazinin zulmüne uğradı hapse tıkıldı. Bunun sebebi ne! Aç kalan işsiz tütüncülerin iş ve ekmek istemeleri!

Buhranın bütün yüklerini omuzlarında hisseden, işten çıkarılıp karısı ve çocuğu ile aç kalan tütün ameleleri açlığa tahammül edemeyerek pek tabii olan iş ve ekmek gibi haklarını istediler. Hükümet Halk fırkası gibi yerlere müracaat ederek aç kaldıklarını, çalışmak istedikleri halde iş bulamadıklarını haykırdılar.

Burjuva hükümeti, bu işsizlik ve açlık bahasına kasalarını dolduran patronların menfaatini koruduğu için onlara iş bulamazdı, ekmek veremezdi. Nitekim vermedi. Bilakis bu mücadeleyi kırmak için lazım gelen tedbirleri almağa tevessül etti.

İşsiz tütüncülerin bu kabil kitlevi hareket ve mücadelelerinin keskinleşmesinden ve daha genişleyerek büyük hareketler halini almasından ürken hükümet daha bir kaç ay evvel bu tevkifat için zemin hazırlamağa başladı. Vali muavini Fazlı gazetelere beyanatında hükümetin bu işi çok ciddi telakki ettiğinin ve bu hareketlerin bir teşvik neticesi olup olmadığını araştırdığını ve böyle ise hemen lazım gelen tedbirlerin alınacağını bildirdi. Ve bu tedbirleri de aldılar.

Zaif karakterli ve sınıfî şuurunu almamış bazı tütüncüleri yakalayıp hapse attılar.

Mesele ne teşvikte ve ne de propagandada idi. İş ve ekmek mücadelemize teşvik rengi vererek ileri gelenlerimizi deliğe tıkmak ve bu suretle harekete muvakkaten mani olmak için zemin hazırlamaktı.

1 Mayıstan bir hafta sonra hükümet bütün polis kuvvetlerini seferber etti onları kudurmuş birer köpek gibi işsiz tütüncülerin bulunduğu kahvelere saldırdı ve iki yüzü mütecaviz tütüncüyü polis müdüriyetine götürdüler, bir çok işkenceden sonra bir kısmını tedhiş ederek bıraktılar bir kısmını da hapishaneye götürdüler.

Hapiste yatan arkadaşlarımızın mücadelesi hepimizin mücadelesidir.

Onlar aç ve işsiz olan binlercemizin hakkını en önde bağırarak istedikleri için hapiste yatıyorlar.

Bu hadise bizi ürkütmemeli. Bilakis arkadaşlarımızın yerini doldurmak onların intikamını almak için giriştiğimiz iş ve ekmek mücadelemize daha şiddetle devam etmeliyiz. Sonra unutmayalım ki hepimizin menfaati ve mücadelesi uğruna orada yatan arkadaşlarımıza yardım etmek lazımdır. Aramızda onlar için para toplayalım, ve bu yardım işiyle muntazaman meşgul olan bir yardım teşekkülü vücuda getirelim. Bu iş maddeten ve manen hapisteki arkadaşlarımızla olan tesanüdünüzü gösterdiği gibi mücadelemizin de devam ettiğini bildiren hareket olacaktır.

YAŞASIN TÜTÜNCÜLERİN İŞ VE EKMEK MÜCADELESİ!

TÜTÜNCÜ

TÜTÜN DEPOLARINDAKİ AMELENİN VAZİYETİ

İstanbul tütün depolarında ancak bir kuru ekmeğe çalıştırılan zavallı amelelere karşı burjuvazinin yaptığı haksızlıklar ve işkenceler artık tahammül edilemeyen saymakla bitmez tükenmez bir hal almaktadır. Mesela Tütünde Reji'nin bir şubesinde geçen bir hadise bunu çok açık gösteriyor:

Buradaki işçiler dokuz buçuk saat çalışırken birdenbire bir emir geliyor... on buçuk saat çalışacaksınız! Çalışmayana iş yoktur.

Zavallı işçiler ne yapsınlar. Başlarında burjuvazinin kemik yalayıcıları olan eksper ve müdüre müracaat ederek on buçuk saat iş pek fazla olduğundan bunun daha biraz indirilmesini reca ediyor. Fakat hiç bir faide vermiyor. Bunun üzerine düşünüyorlar. Yedikleri zeytin ve kuru ekmek ile nikotini fazla olan tütün işinde on buçuk saat çalışmağa tahammül edilmez. 800 kişiye bir tek küflü maşrapadan terkos suyu içirttiğini, deponun gayri sıhhi olduğunu, on buçuk saatte depo pencerelerinden hiç bir tanesinin açılmadığını, baş ve karın ağrılarından geceleri uyku uyuyamadıklarını mübeyyin 500 imzalı bir istida ile resmi makamlara müracaat ediyorlar. Bu makamlardan aldıkları cevap yalnız yaldızlı bir kaç kelimeden ibaret olup hiç bir faide vermiyor.

Ve bu beşyüz amele, istidalarının takibi için aralarından beş altı arkadaşı murahhas olarak gönderiyorlar. Fa-

kat burjuvazinin uşağı olan depo müdürü murahhas olarak giden arkadaşları portakal kabuğu gibi dışarı atıyor. Hülasa bütün yaptıkları müracaatlar bir semere vermiyor.

Tütüncü arkadaşlardan dinlediğim bu vaka bize tekrar bir hakikati anlatıyor: Burjuvazi, öyle istida ile kırtasiyecilikle yalvarmakla haklarımızı vermez. Biz onlardan haklarımızı ancak şu suretle alacağız:

Biz bütün işçiler elele verip teşkilat kurup ve bizi ezen, hak gaspeden namussuz burjuvaziye şiddetle mücadeleye girişmekte. Ve bunu da bilmeliyiz ki, bütün bu haksızlıkları ve yapılan işkenceleri kökünden silip süpürmek çalışan ve emekçi sınıfını kurtarmak için uğraşan KOMÜNİST ENTERNASYONALİNİN şubesi TÜRK KOMÜNİST FIRKASIDIR.

YAŞASIN TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI

TURGUT

KIZIL İSTANBUL GAZETESİNE TÜTÜNCÜ KADINLARIN ŞİKÂYETİ

İŞTEN ÇIKARILMANIN YENİ BİR USULÜ

Şeref Akdik'in Tütüncü Kadın tablosu

Biz Ahırkapı tütün inhisarında ağır şartlar altında çalışan otuz amele kadın işten atılmak için fabrika müdürünün alçakça yaptığı bir hileye maruz kaldık.

Bundan bir müddet evvel fabrika müdürü tarafından Çapadan kadın işçi istenildiği ve bizi oraya göndermek mecburiyetinde olduğu söyleniyor.

Hesabımızı keserek bizi oraya gönderiyorlar.

Burada bir kısmımız işe alınıyoruz, diğer kısmımız fazla iş olmadığı söyleniyor ve tekrar çalıştığımız depoya müracaat ettiğimiz zaman hesabımızın kesildiği ve kadın işçiye ihtiyaç olmadığı söylenerek kapı dışarı ediliyoruz ve çoluk çocuğumuzla aç ve perişan vaziyette kalıyoruz.

Bu vaziyet karşısında ne yapalım? KIZIL İSTANBUL gazetesinden soruyoruz...

işsiz GÜLSÜM

CEVAP

Arkadaşlar!...

Bu yapılan hareket bize gösteriyor ki amele sınıfının günden güne artan galeyanı patronları, burjuvaziyi ve onun Halk Fırkasını korkutuyor, fabrikadan işçi çıkarabilmek için muhtelif hilelere müracaata mecbur kılıyor.

Bu sınıf düşmanlarımızla daha iyi mücadele edebilmek için...

TEŞKİLATLANMAMIZ

lazımdır.

Bu gibi haksızlıklar karşısında yüzlerce ameleyi peşimizden sürüklemek, arkadaşlarımızın işe alınması için icap ederse grev yapmak. Bunun için de yegane yol proletaryanın ve fakir halkın menfaatleri uğrunda bariz bir surette mücadele eden TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI ETRAFINDA TOPLANMAKTIR.

FIRKA bütün mücadelelerinizde size rehber olacaktır.

BOLŞEVİK

1932
No: 38

DERSİ İBRET

İskeçede bütün tütün amelesi gündeliklerin artması için grev ilan etmişti. Grev altı gün devam ettikten sonra 14 haziran salı akşamı nihayet bulmuştur. Grevin son günü İskeçenin bütün esnafı dükkanları kapayarak ameleye tezahürat etmiştir. Hükümet tütünlerini işleten daire erkânı tüccar mümessilleri ile amele murahasları arasında cereyan eden müzakereler neticesinde 35 drahmiden aşağı yövmiye verilmemesine ve bu miktar ile 85 drahmi yövmiye alanlara 5 er drahmi zam yapılmasını 85 ile 105 arasında alanların ücretlerinin ise eskisi gibi devam etmesine karar verilmiştir. Halbuki görevden evvel amele 30-50 arasında yövmiye alıyorlardı.

işçilerin tatilinden sonra kış mevsiminde ameleye 32,5 drahmiden 60 yövmiye verileceği de vadcedilmiştir.

Bu vaka bize diğer memleket amelelerinin hakları uğrunda nasıl mücadele ettiklerini ve muvaffak olduklarını gösteriyor. Onlarda bizim gibi insandırlar. Onların yegane farkları elbirliği yapmalarındadır. Bizim arkadaşlarımız anlasınlar ki elbirliği cesaret olmayınca hiç birşey yapılamaz. Biri haliye biri çaliye çekerse patronlar tepemize bineceklerdir. Birleşmek, teşkilat yapmak ve teşkilatlı mücadele lâzım.

TÜTÜNCÜLERİN DERTLERİ

Selimiye deposunun patronu casus si..... ruslar Kerkoni biraderler köylüden yeni aldıkları tütünleri cüzi bir ambalajla üç beş kişiye hazırlatarak Avrupaya sevkediyorlar. Tütünler burada işlenmeyince ameleye ihtiyaç görülmüyor, ayniyenin üçyüzü mütecaviz amelesi sokağa atılıyor. Tütünlerin burada işlenmemesi doğrudan doğruya biz, ameleyi aç bırakmaya müsavidir. Bunun için bu cihete pek ehemmiyet vermeliyiz. Çünki ilerde bütün depolar ayni usulü tatbik ederse hepimiz baştan başa aç kalmaya mahkûmuz. (Bolşevik) yoldaşımızın bize yol göstermesini istiyoruz.

Tütüncü Rahmi

(Bolşevik)— Yoldaşlar, ameleyi kayıtsızca istismara alışan patronlar her vasıtaya müracaat ederek sizi daha fazla istismara çalışıyorlar. Gündeliklerin düşmesi, iş saatlerinin uzaması vergilerin artması yetmiyormuş gibi tütünleri burada işletmeden harice sevketmekle yüzlerce ameleyi aç bırakıyorlar. Bir kaç gün evvel yaptığınız grevde polis köpeklerini üstümüze saldıran halk fırkası açlığınızla alay ediyor.

Tütünün burada işlenmesi sizin için hayati bir meseledir. Aksi taktirde hepiniz açsınız! Bu açlık tehlikesine karşı hemen harekete mücadeleye geçmek lâzımdır. Yalnız sizin depoda ameleye değil bütün tütüncülere vaziyeti anlatmak hepimizin böyle bir tehlike önünde bulunduğumuzu ..... onları mücadeleye davet etmelisiniz. Senin gibi şuurlu yoldaşların birer propagandacı olmalıdır. Mücadele için lâzım gelen ilk esası birlik, hiddettir. Her şeyden evvel birleşmeniz lazım.

Başka türlü hakikati anlayamazsınız. Bir iki kişiyi kibrit çöpü gibi kırarlar: her zaman maruz kalacağınız bu gibi haksızlıklar ancak teşkilatlı olabilirseniz karşı koyarsınız. Teşkilat yapmaya başlayın! Hiç olmazsa ileri gelen arkadaşlarınızla beraber gizli bir kızıl sendika yapın. Halk fırkasının elinde bulunan cemiyetinizi kurtarın! Bolşevik size nasıl çalışacağınızı gösterecektir.

(Bolşevik) Yoldaşımıza Mektup

TÜTÜN DEPOLARINDA BİZ AMELELERE KARŞI YAPILAN HAKSIZLIK VE HAKARETLER EN FECÎ ŞEKİLDE DEVAM EDİYOR.

Bundan üç dört gün evvel tütün inhisar idaresinin Çapadaki şubesinde işe başladık, ilk günü bütün gün çalıştığımız halde yarım yevmiye yazdılar. Sebebini sorduk. Aldığımız cevap şudur: (Bu depo açıldı açılalı burada ameleye ilk işe başladığı için bir günlük işine mukabil yarım yevmiye verilir. Bu adettir, usuldendir)! itiraz ettik fakat netice vermedi, kapuyu gösterdiler. 10 saat çalıştığımız halde bu hayat pahalılığı hiç nazarı itibara alınmayarak ancak bir ekmek parası 100 Kr. kadar yevmiye veriyorlar. Bu liradan kazanç, buhran, muvazene gibi sırf bizim sırtımıza yüklenen vergilerden sonra elimize 75 Kr. kalıyor. Nikotinli, hayatımızı zehirleyen bu yerde kendimize gıda mı verelim, ev kirası mı, üstümüze mi yoksa çocuğumuza mı bakalım?

Bütün bu kadar istismar yetişmiyormuş gibi başımızdaki kemik yalayanlar ancak 3 günde yapılacak bir işi bir buçuk günde yaptırmak istiyorlar. Tabiidir ki, üç günde yapılabilecek bir iş bir buçuk günde olursa iyi olmaz, neviyatı tutmaz karışık olur ve böyle olunca da burjuva uşakları eksperler muayene neticesinde, bunu niçin böyle karışık işledin, bunu niçin iyi ayırmadın? diye ceza olmak üzere ikişer yevmiyemizi kesiyorlar. Birimizin işlediği denkte biraz karışıklık olduğundan böyle bir felakete maruz kaldı. İki yevmiyesinin kesildiğini söylediler. Arkadaş razı olmayarak ne hakla benim iki yevmiyemi kesiyorsunuz diye itiraz etti. Öyle ise al ceketini git buradan sana iş yok dediler. Zavallı işçi gitmek istemedi. Lâkin bu sefer birtakım şuursuz kapıcılar burjuvazinin kemik yalıyanlarile birlikte 20 kişi kolundan bacağından, başından yakalayarak tokatla ite kaka kapı dışarı ettiler. Aldığımız yevmiye karnımızı doyurmuyor, 10 saat nikotin içinde bunalıyoruz, eksperler ustabaşılar ezrail gibi tepemizde üç günlük işi bir günde yaptırıyorlar. Neticede iyi olmadı diye iki yevmiyemizi kesiyorlar ve bütün bunlara ilâveten aldığımız paranın üçte birini hükümete vergi olarak veriyoruz. İstemediğin kadar hakaret. Bu vaziyet içinde ne yapmalıyız ki biraz nefes alalım? Bunu BOLŞEVİK yoldaşımızdan soruyoruz.

Bu mektubu aynı depoda çalışan 5 amele arkadaş gazetemize gönderiyor.

BOLŞEVİK. – Arkadaşlar! Tütün depolarında olduğu gibi diğer bütün istihsal şubelerinde de amele bu kadar

zalimane bu kadar feci şekiller altında eziliyor. Buhrandan kasalarını zarar sokmak istemeyen, hatta ondan istifade ederek yorulmadan ihtikârlara, soygunlara girişmiş patronlar, hükümet işletmeleri amele sınıfını son demine kadar istismara, ezmeğe çalışıyorlar. Çapa deposu bir hükümet müessesesi olan inhisar idaresinin bir şubesidir. Kendisine halk hükümeti ismini veren, fakat hakikatta halkın kanını emmekle yaşıyan burjuva hükümetinin işletmeleri, amele sınıfının istismar sahasında ve diğer hususi müesseseleri geride bırakıyor. Bu vakıa tekrar bize ispat ediyor ki, halk fırkası hükümeti zenginlerin hükümetidir. Amele sınıfına ondan hayır değil şer gelir.

Evet haksızlıklara karşı göz yummayanları kapı dışarı atıyorlar. Gitmezse sopaya müracaat ediyorlar. Çünkü biliyorlar ki dışarda iş bekleyen binlerce işsiz var ve amele teşkilatsız olduğundan bütün bu haksızlıklara el birliğile karşı koyamaz. Arkadaşlar bir kişinin üç kişinin patrona, onun uşaklarına karşı gelmesi, haksızlıklarına karşı haykırması ve mücadele etmesi netice vermez. Üç beş kişiyi elinden tutup kapı dışarı ederler. Onları korkutacak, haksızlıklarına karşı mücadele edebilecek ve bu hakları alabilecek yegâne kuvvet amelenin teşkilatıdır. Bir tek değnek çubuk kırılır. Fakat, bir demet değneği her babayiğit pehlivan kıramaz. Amelenin teşkilatlı kuvveti burjuvazinin polisine, jandarmasına ve her türlü kuvvetine karşı kor. Bunun için elbirliği ve bu birliği temin edecek TEŞKİLAT, TEŞKİLAT ve yine TEŞKİLAT kurmak lâzımdır. Siz mademki bu haksızlıkları görüyor ve hissediyorsunuz

demek mücadeleye hazırsınız. Siz amele arkadaşlarınızı tenvir edin! Mücadele lâzım geldiğini onların kafasına sokun ve anlatın ki amele sınıfı susarsa bu istismar daha artacak, haksızlıklar fazlalaşacaktır. İleri gelen arkadaşlardan başlayacak bir sendika kurun. Açık olmazsa gizli yapın ve gittikce sendikanızı genişletin. Hiç olmazsa amelenin büyükçe bir kısmını sendikanızda toplayın ve elbirliğini temin ettiniz mi grev yapmağa hazırlanın. Grev amele sınıfının en müessir mücadele silahıdır. Hatta muvaffak olursanız bir nümayiş tertip edersiniz! Hükümet önüne giderek hakkınızı ister ve bu feci vaziyeti protesto edersiniz. İşte, arkadaşlar yapılacak müşkil fakat semereli iş budur.

Bu mücadelede BOLŞEVİK size yol gösterecektir. Grev nasıl yapılır, grev ne zaman ilân, grev kırıcılarla ve polisle nasıl mücadele edilir ve ilh. Bütün bunları BOLŞEVİK'in ilerki numaralarında okursunuz.

BOLŞEVİK
10 AĞUSTOS 1932
40

TÜTÜN DEPOLARINDA KADIN İŞÇİNİN VAZİYETİ

İzmir Mektupları

Açlık ve sefalet içinde çırpınan amele sınıfının günden güne artan sefaletini gözle görüyoruz. Kadın işçinin vaziyeti de bilhassa göze çarpıyor. Hele son buhran neticesinde kadın, genç kız, çoluk çocuk sokaklara iş aramağa dökülüyorlar. Yeni bir iş bulur da sokakta aç kalan yavrularına akşamleyin bir parça ekmek götürür kaygısıyla sabahları daha gün doğmadan depoların, reji kapılarının önünde toplanıyorlar. Patronlar bu fırsattan istifade ederek erkek yerine kadın işçisini depolara dolduruyorlar ve onları istedikleri gibi istismar ediyorlar. Pis, havasız depolarda 40-50 kuruş yevmiye ile 10-11 saat işletiyorlar. Bu on bir saat içinde burjuva memleketlerinde adet olan bir saat istirahatı bile çok görerek yarım saate indiriyorlar. Patronlar, kendi menfaatleri için kadın işçiyi ezdikçe eziyorlar. Düşünmüyorlar ki küçük yaştan beri bu pis, nikotinli havada çalışan gençlerin akıbeti ne olacak? Bunları o göbekli patronlar düşünmüyorlar ve düşünmezler. Onlar için bir amele bir köpektir. Amele sınıfının sırtından geçinen patronlar depoya girdikleri zaman, jarse pantolonlarla ağızlarına mendil kapatarak, toz toprak içinde sabahtan akşama kadar çalışan kadın işçileri seyre-

derler. Muhtelif depolarda çalışan kadın işçilerin anlattıklarına göre: patronlar, tütünleri ıslanıp da çürümesin diye ameleyi susuz bırakıyorlarmış. Mesela: bir kadın arkadaşımız şu vakayı anlattı. İzmir'de Bordalı Ahmet Bey'in deposunda yedi sekiz yüze yakın amele susuz bırakılıyormuş. Amele içinde bir Kürt kadın, hamile olduğu için susuzluğa dayanamayarak saklı olarak bir şişe ile su getirmiş. İş arasında görmesinler diye eğilerek suyu içmekte iken usta başı görüyor ve bir canavar gibi kadına hücum ederek bir tekme vuruyor. Bu tekme neticesinde kadın bayılıyor. Bunu gören diğer Kürt kadın işçiler yerlerinden fırlayarak ustabaşına hücum ediyorlar. Usta korkarak yazıhaneye kaçıyor. Bütün amele ayaklanıyor. Beş on dakika sonra üç patron birden ve iki de kapıcı alarak geliyorlar ve ameleye hitaben susun bakalım serseriler! Oturun yerinize! Burası han mıdır yoksa babanızın evi mi aptallar! Burada sizin suratınıza bakmak için toplamadık. İş istiyoruz. İşleyin yoksa hepinizi tekme ile sokağa fırlatırız! Diye bağırıyorlar.

Çok cahil olan kadın işçilerinin hepsi titreye titreye yerlerine oturuyorlar ve yeniden o tozlu yaprağı ayıklamağa başlıyorlar. Diğer taraftan da bütün Kürt kadın işçileri sokağa atılıyor.

Bu vakıa bize bir taraftan kadın işinin ne kadar istismar edildiğini, diğer taraftan da haklarını almak ve bu kadar istismar edilmemek için ne yapmak lazım geldiğini gösteriyor. Bunun için kadın işçiler arasına girmek için ve onlara sınıf şuurlarını vermek en mühim vazifelerimizden biridir.

Tütüncü Zehra

Bolşevik:

Zehra yoldaşın da kaydettiği gibi gayet ucuz ve istismarı daha kolay olan kadın ameleye şuur vermek, onların içine girmek en şuurlularını fırkaya çekmek ve erkek amele ile beraber mücadeleye sevk etmek en esaslı vazifelerimizdendir. Fakat aynı vaka bize başka bir meseleyi de anlatmış oluyor. Bütün Kürt kadınları işten çıkarılıyor. Burjuvazi, patronlar sınıf mücadelesini parçalamak için amele sınıfı arasına milli nifak sokuyor. Halbuki amelenin milliyeti yoktur. Onun milliyet yerine sınıfı, sınıf mücadelesi vardır. Bir defa her amele kadın gibi istismar edilen Kürt amele kadınları ikinci defa da milli ekalliyet olmaları dolayısıyla büsbütün eziyorlar. Amele arkadaşlarımız hiçbir milliyet farkı gözetmeden yek vücut olarak burjuvazi ile mücadeleye girişmelidirler. Ve o depodaki amele arkadaşların vazifesi Kürt kadın amelesinin kovulmasına karşı susmak değil, bilakis onlarla beraber işi terk etmekti. Zira bilmek lazımdır ki bugün haksız olarak onları kovan patronlar yarın kendilerini de kovacaklardır.

KIZIL TÜTÜNCÜLER BİRLİĞİ BİLDİRİSİ

BÜTÜN DÜNYA AMELELERİ BİRLEŞİNİZ...

Yoldaşlar!

Giriştiğimiz ekmek ve inkılap mücadelemizi devam ettirelim. Korkmayalım, binlercemizi hapishaneleri almaz! Ve artık anlayalım ki bize beylerden, paşalardan, onların halk fırkasından ve hükümetinden hayır yok. Ancak kendi kol kuvvetimizle, birleşerek, ayrılmayarak yapacağımız mücadele ile haklarımızı alabiliriz.

Yevmiyelerin artmasını, iş günlerinin kısaltılmasını, işsizlere hükümetin bütçesinden tahsisat ayırmasını, onlara iş bulmasını isteyelim. Serbest teşkilat, serbest neşriyat, serbest grev, nümayiş ve miting haklarımızın iş kanununa sokulmasını, hapishanelerde yatan inkılapçı amele yoldaşlarımızın tahliyesini talep edelim.

Hükümet önüne giderek sınıfi kuvvetimizle onları titretelim. Haklarımız uğrunda haykıralım.

KAHROLSUN AÇLİK VE İŞSİZLİK!

KAHROLSUN HALK FIRKASI VE ONUN HÜKÜMETİ!

YAŞASIN REHBERİMİZ TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI!

YAŞASIN BÜTÜN EMEKÇİLERİN VATANI SOVYETLER İTTİHADI

Kızıl Tütüncüler Birliği

T.K.F İSTANBUL VK'NİN TÜTÜNCÜLERİ DESTEKLEME BİLDİRİSİ

BÜTÜN MEMLEKETLERİN PROLETERLERİ BİRLEŞİNİZ...

Grevci yoldaşlar!

Bize en basit haklarımızı vermeyen, hatta bir lokma ekmeği bile boğazımızdan kesmek isteyen patronlara karşı giriştiğimiz bu ekmek kavgasını, ancak bu grevde sonuna kadar elele kenetlenip bir kale gibi birliğimizi muhafaza edersek yüzde yüz alacağız.

Giriştiğimiz bu ekmek mücadelesinde patron ve pois kuvvetine karşı teşkilatlı bir surette grevi yapalım.

1- Derhal Grev Komitesini ve Yedek Grev Komitesini en sağlam arkadaşlardan seçelim.
2- Grevi kırmağa gelecek olan şuursuz amelelere ve polis kuvvetlerine karşı grevi Muhafaza Karakolları seçelim.
3- Bilhassa kadın işçi arkadaşlarla sıkı bir rabıta ve tesanüt temin ederek onlardan da arkadaşlar seçelim.
4- Diğer tütün depolarındaki amele arkadaşlarımızın da bizim bu grevimize iştiraklerini temin edelim.
5- Bir İaşe Komitesi seçerek derhal yardım kampanyası açalım.

Arkadaşlar, bu ekmek kavgasında böyle teşkilatlı bir surette hareket edersek grevde muvaffak oluruz.

YAŞASIN İNKILAPÇI TÜTÜNCÜLERİN EKMEK VE İNKILAP KAVGASI.
KAHROLSUN PATRONLAR.
T.K.F. İST. v.k.

KIZIL İSTANBUL

OCAK 1933 SAYISI
SAYI 41

Amele Arkadaşlarımızdan aldığımız mektuplar

20 yaşında bir tütün amelesiyim. Üç çocuğum var. Günde 10 saat iş görüyorum okuduğum gazetelerden öğrendiğime göre bugün dünyanın hiç bir yerinde günde 10 saat iş görülmüyormuş, bundan başka bir amele işten çıkarılmazdan 15 gün evvel kendisine haber verilir ve 15 gündelik de işten çıkarken verilirmiş.

Halbuki bizim memleketimizde 10 saat çalıştığımızdan ma(a)da, işten kovuluyoruz. Yevmiyelerimizi keserler, hiç sebep yokken para cezası yaparlar, ciğerlerimizi harap eden nikotinin içinde 10 saat çalışmak yetmiyormuş gibi, elektrik takıp 10 saate yarım saat daha ilâve ediyorlar. Bu kadar zulümler mukabilinde patronum bana 100 kuruş yevmiye veriyor. Bu kadar kuruşun 10 kuruşunu da hükümet alıyor. Bana kalan 90 kuruşla kendimi mi, çocuklarımı mı yoksa ailemi mi geçindireyim.

Cevap

Arkadaşlar bana kalırsa buna sebep: Halk Fırkasının iş kanununu sudan vesilelerle mümkün olduğu kadar geriye bırakmasıdır... Onlara iş kanunu çıkarttırmak bizim elimizdedir. Çünkü: "Hak verilmez alınır"...

KIZIL İSTANBUL

MART 1934

BUHRAN VE TÜTÜN AMELESİ

Biz tütüncüler dört sene evvel ikiyüz kuruş yevmiye alıyorduk hem de şimdikinden çok az iş veriyorduk.

Şimdi ise İstanbul'da 15.000 tütüncü arkadaşımız var. Buna mukabil çalışan iki üç depo vardır. Bu depolarda ancak 2.000 amele çalışıyor. Tütün sanayiinde buhran o kadar derindir ki amele yevmiyeleri 30-40 kuruşa kadar düştü. Patronlar erkek ameleye on kuruş fazla yevmiye vermemek için genç kız ve çocukları, kadınları alıp erkek ameleye yol veriyorlar. İnhisar depoları, Cibali fabrikaları haftada bir iki gün hiç çalışmıyorlar. Bugünlerde amele arkadaşlar yevmiye de almıyorlar.

Türkiye'de işsizlik yok diyen burjuvaların yalanını işsiz tütün amelesinin sayısı gösterir.

İşsiz arkadaşlarımızın bir kısmı boyacılık, bir kısmı da öte beri satıcılığı yapıyor. Bir kısmı Bursa'ya gitti. Büyük bir kısmı ise kahve köşelerinde bekleşiyorlar.

BU İŞSİZ VE İŞLEYEN ARKADAŞLARIN VAZİYETLERİNDEN BAHSEDELİM:

BOYACILIK YAPANLAR BÜTÜN GÜN SOĞUK TANTIRNAKLARI DONMUŞ BİR VAZİYETTE DOLAŞTIKLARI HALDE ANCAK 20-25 KURUŞ ÇIKARABİLİYORLAR.

BU PARA İLE EV KİRASI MI VERSİN, ELBİSE, AYAKKABI MI ALSIN YOKSA ÇOLUK ÇOCUĞUNA EKMEK Mİ GETİRSİN?

ÖTE BERİ SATAN ARKADAŞLARA GELİNCE, BUNLAR DA ÇALIŞTIKLARI YERDEN ALDIKLARI SON YEV-

MİYELERİ İLE aldıkları öte beriyi bütün gün yağmurda çamurda satmağa çabalıyorlar. Yalnız kolunun kuvvetini satarak yaşamağa alışan bu arkadaşlar satıcılığın ehli olmadıklarından bir şey kazanamıyorlar.

Bursa'ya gidenlere gelince: burada beş altı aydır işsiz oturup oraya gidersem iş bulurum diye elindeki eşyasını satıp gittiler. Orada da iş bulamayıp yolda sokakta kaldılar. Ellerinde geri gelmeğe yol parası dahi bulunamıyor. Bazıları köylerde demet ve pastal işinde. FAKAT onlar içinde ise para kazanmak şöyle dursun günde on beş saat işe karşı hepsi patrona, köy zenginine karşı borçlu kaldılar. Yorganlarını rehin bıraktılar.

İşleyen arkadaşlara gelince, her gün sabahın ilk saatinden akşamın geç vaktine kadar deponun rutubet ve küf kokan havasını teneffüs ederek taş ve çimento döşemeli bodrumlarında ve gün görmez hava almaz katlarında en fazla yarım saatlik bir öğle tatili ile on saat çalışarak harap olmaktayız. Eskiden 200 kuruş yevmiye alırken dört beş kilo tütün işlerdik. Şimdi kadınlar 35, erkekler 50-60 kuruş alıyor. Ve günde en aşağı 20 kilo tütün işletiyorlar. Şimdi ise hem yevmiyeler düşük hem de her gün amele kovarlar. Çalışırken biraz etrafına bakarsan, ustabaşı: "İşine bak yoksa dışarı atarım" diye tehdit eder.

İşte istihsalde amelenin tabi olduğu şerait. Burjuvazinin memleketimizde yok dediği buhran bizim mesleğimizde böylece kör gözlere batacak kadar derin ve keskindir. Bu da bizim sefaletimizi artırıyor.

Tütüncü

Tütüncü Yoldaşa

Mektubunu sevinçle aldık. Kendi gazeteniz olan KIZIL İSTANBUL'a sık sık mektup yazmanızı ve amele arkadaşlarınızı da yazmağa teşvik etmenizi rica ederiz.

Türkiye'de amele sınıfının sefaletinin artması Kemalist burjuvazinin takip ettiği siyasetin bir neticesidir. Kemalist burjuva diktatörlüğü kendi sınıfının, yani patronların refahını, amele sınıfının sefaleti pahasına temin etmektedir. Bunun için amele sınıfı arasında yaptığı aksiinkılâpçı propagandayı, hafiyelik, polis terörü vs. ile sağlamlaştırmak istiyor. Kemalistlerle dediği gibi bütün milletin menfaati müşterek olmadığını siz tütüncüler daha açık duymaktasınız.

Burjuvaziden hak istenmez, alınır. Burjuvazi yalnız kendi sınıfına yardım eder. Sözde halk hükümeti reisi İsmet Paşa tütün tüccarları sıkıştıkları zaman devlet kesesinden yardım ettiklerini açıkça söyledi. Kemalist hükümet tütün amelesine ne verdi? Hiç... Üstelik elinde olanı da aldı. Yevmiyeler %300 düştü, iş ve iş günü arttı.

Bu ve bunlar benzer misaller ameleler ile burjuvalar arasındaki menfaat ayrılığını gösterir. Sınıf mücadelesi buradan doğar. Amele sınıfı menfaatleri ancak kendi teşkilatlarıyla müdafaa edebilir. Bu teşkilatlar hakiki ameleci olmalıdır.

İşsiz arkadaşlar her nevi yardım istemek, iş buldurmak için nümayişlerle, kütlevi dayatmalarla mücadeleye sevk ediniz.

Komünist hücrelerinin vazifeleri bu hareketlerin başına geçmek, onları teşkilatlandırmak ve amelenin hakiki sınıfi menfaatlerini her ne pahasına olursa olsun elde etmektir.

Kızıl İstanbul

KIZIL İZMİR

SAYI. 1
1 NİSAN 1935

TÜTÜN KUMPANYALARINDA REZALET

Tütün şirketi ustabaşı Halil Usta ameleye iş üzerinde insanların ağzına yakışmayacak küfürler, bir söz söylemek isteyen işçiyi kapı dışarı atmak gibi vicdansızca muameleler yapmaktadır. Sebebi ise çabuk işlemiyorlarmış, konuşuyorlarmış. Halbuki amelenin ellerinin çabukluğuna göre gündelik veriyorlar. Patrona yaranmak maksadıyla yapmış olduğu bu vicdansızca hareketlerin mükafatı olarak buna güzel bir dayak atmak çok yerinde bir şey olur kanaatindeyiz.

TÜTÜNCÜLER CEMİYETİNİN AMELEYE KARŞI MERHAMETSİZLİĞİ

Geri şirketinde kadın amelelerden Fatma Hanım iki seneden beri cemiyete yazılmış ve muntazaman haftalığı verip makbuzunu almış. Şimdi ise bu kadın fena halde hastadır. Doktorun gelmesi için cemiyete müracaat etmişler ise de, cemiyetin maddei mahsusu mucibince 15 aylığı doldurmayan azalara doktorun gitmeyeceğini söylemişler. Zavallı kadının 70 yaşında olan annesi makbuzları alıp cemiyete getirmiş ve bu defa da cevaben daha bu gün 15 aylık para vermiş oldun, bunun için sana doktor ancak bir gün sonra gelebilir demişler. Zavallı kadın bu

cevabı alınca daha fazla hastalanarak ölmüş. Bu cemiyetin olmasıyla olmaması arasında bir fark yoktur. Ameleden aldıkları paranın ceplerine girdiğine hiç şüphe yoktur.

15 Mayıs 1935

Haniya Lokaut Yoktu

Adapazarı Ticaret Bankası'nın dört tütün deposu var. Bu depolarda yüzlerce amele çalışmakta idi.

İşlenen tütün, köylüden yok pahasına alınıp, senelerce inhisar idaresinin depolarında kalmış çürük tütünlerdir. Yarısı ıskarta çıkıyor. Bu tütün, elbet, güç işlenir ve iş de az çıkar. Kârını yüzde iki yüze çıkarmak isteyen banka, polis kuvvetinden, amelenin birliksizliğinden ve işsizlikten istifade ederek, kaime pahalıdır, bahanesiyle, gündeliklerini indirmeye karar veriyor. Ve depoları kapayarak, ameleye, kırık gündelikle çalışmak isteyen gelsin istemeyen gelmesin diyorlar. Yalnız usta ameleler iş bırakıyor, kalanları çalışıyorlar. Bu hadise burjuva gazetelerine de geçti.

Bizim fikrimiz. Patron gündelikleri indirmek istiyor. Buna grevle karşı koymak lazım. Bunun için de bütün amelenin, hiç olmazsa yüzde yetmişinin grevi istemesi, greve hazır olması lazım. Siz ne yaptınız? Yalnız usta ameleler işi bıraktınız. Çokluk çıraklarda idi, onları arkanızdan çekmeliydiniz. Amelenin greve dayanabilmesi için biraz da para lazım. Daha 15 gün evvelinden bu mesele malum idi. Daha o zamandan para toplamağa başlamalıydınız. Sonra, grev esnasında fabrika ve depo harp cephesi demektir. Depolardan ayrılmamak, grev kırıcıları içeri

sokmamak ve polis kuvvetleriyle mücadele etmek lazım. Bilhassa bu işsizlik zamanında bu işin büyük ehemmiyeti var. Halbuki siz derhal evlerinize ve kahvelere dağıldınız.

İşte muvaffakiyetli ve okkalı mücadele böyle olur. Sizin yaptığınız kuru gürültü idi. Burjuva gazetelerine baş vurmaktan bir şey çıkmaz.

KIZIL SAMSUN

2.TEŞRİN [Kasım] 1935

Bravo amelelere,

Samsun cigara fabrikasında toz borularının temizlenmesi lâzım. Fakat parasız olarak. Bunun için saltanatın dünkü kelbi ve soyguncular cumhuriyetinin bugünkü bekçi köpeği olan fabrika müdürü Rüştü, alçakçasına, namussuzcasına bir hileye müracaat ediyor. Öğleye kadar çalışan harman dairesi amelelerini yanına çağırarak, kendilerine öğleden sonra iş olmadığını, fakat toz borularının temizlenmesi için akşama kadar parasız olarak çalışmalarını emrediyor. Amma ameleler bu alçakçasına emrin aksine olarak hareket ediyorlar ve işi terk ederek çalışmıyorlar.

Ertesi gün işbaşı yapan amele yoldaşlarımız tekrar Rüştü'nün karşısına çıkarılıyor. Müdür onlara, namussuz herifler, eşek herifler ve bu gibi köpek müdürlerin ağzına yakışır daha bir sürü küfürler savurduktan sonra çalışmadıklarının sebebini soruyor. Yoldaşlarımız köle olmadıklarını ve parasız çalışmayacaklarını bildiriyorlar. Kendilerinden özür dileyeceklerini zanneden bu alçak herif amelenin bu hareketini kırmak için tehdidini artırıyor ve kendilerine iş olmadığını söylüyor. Bunun üzerine ameleler de tehdide karşı tehditle hareket ederek, tam amelelere yakışır şekilde kahramanca işi terk ediyorlar. Fabrikadan uzaklaşırlarken de arkalarından bir memur koşa

koşa gelerek, işbaşı yapmalarını, müdürün kendilerini affettiğini söyledikten sonra yoldaşlarımız işe başlıyorlar. Ve bu suretle mesele bitiyor. Amele arkadaşlarımızın bu hareketlerini taktirle karşılar ve kendilerini tebrik ederiz. Yalnız yoldaşlarımız bu muvaffakiyetten lâzım olduğu kadar istifade edemediler. Müdürün ric'atı üzerine bizi tekrar işbaşı davetine karşı bazı istekler ileri sürülmeliydi. Meselâ,

1- Parasız çalıştırmak için idare tarafından yapılan hilelerin, entrikaların katiyyen ortadan kaldırılması,
2- âmirlerin keyfine göre ameleye paydos ettirilmesinin önüne geçilmesi,
3- işçilere fena muamele yapılan âmirlerin kovulması,
4- yevmiyelerin arttırılması,
5- iş saatlerinin indirilmesi,
6- her türlü cezaların kaldırılması vs.

Ey Samsun ve Türkiye ameleleri, zenginler cumhuriyetinin ve "Atatürk" hükümetinin bizi köle yapmak istediğini bu vak'a ile bir defa daha görünüz.

Bizi köle yapmak isteyen zenginler, patronlar ve onların hükümetine karşı birleşelim, kitlevi olarak mücadele edelim.

Amele yoldaş, serbest meslek birliği için mücadele et!

Amele yoldaş, KIZIL SAMSUN senin gazetendir. Onu oku ve arkadaşlarına okut.

Yoldaş, KIZIL SAMSUN'un polis eline geçmemesine dikkat et.

ORAK ÇEKİÇ

SAYI 1(9)
20.12.1935

8 SAAT İŞ GÜNÜ

Samsun tütün işçilerinden 1200 kişiyi temsil eden 60 delegenin yaptığı bir toplantıda, Samsun işçilerinin istekleri konuşuluyor. Bu isteklerin elde edilmesi için 13 kişilik bir komisyon seçilerek işe başlanıyor. Bütün bu çalışmaların sonucu olarak 8 saat işgünü inhisâr idaresine kabul ettiriliyor.

Türkiye'de endüstri kurullarında iş günü çok değişiktir. İşçilerin sağlığına pek büyük zararlar veren ağır ve zor işlerde bile, iş gününün 14-16 saati bulduğu oluyor. Mesela: Zonguldak kömür ocaklarında çalışan işçiler, yarı aç karnının ve bin bir çeşit hastalığın verdiği dermansızlığa bakmayarak, 14-15 saat çalışmak zorundadır. Bir çok hususi sermayedarlara ait fabrikalarda işçileri 12 saat çalıştırırlar. Kumaş ve bez fabrikalarında, çukulata imalâthanelerinde ve bunlara benzer öteki işletmelerde 10 yaşına henüz girmemiş kız ve erkek çocuklar bile uykusuzluktan, gıdasızlıktan yorgun ve bitkin bir halde, yaşlı işçilerle beraber, tam 14 saat çalışmak, zorundadırlar. Hatta Süreyya Paşa gibi büsbütün insafsız olanlarında bir hafta gündüz, bir hafta gece çalışırlar. Nöbetin değiştiği gün iş saatleri 18'e çıkar. Bunlar için tatil durak da yoktur. Yeni çıkan tatil kanununa bakmayarak bu işçiler Pazar, bayram tanımazlar.

Sümmer Banka, inhisarlara ait fabrikada ve diğer devlet işletmelerinde bile günlük iş saati 9'dur.

Bütün dünyada 6-7 saat çalışırken Türkiye'de 12-14 saat çalışılması, Türkiye işçisinin ne kadar gözetildiğini ve nasıl insafsız bir soygun altında işletildiğini gösterir. Yeni çıkacak iş kanunu 8 saatlik işgününü kabul etmekle beraber, patronlar için iş gününü uzatabilmek üzere açık kapı bırakıyor. İş kanunu 8 saatten fazla işe hiç bir zaman ve şartla müsaade etmemelidir. İş kanununun vaat ettiği 8 saatlik işgünü neden şimdiden tatbik edilmesin. Devlet, hususi işletmelerin işgününü alabildiğine uzatmalarına neden müsaade etsin, niçin onların insafsızlıklarına gem vurulmasın, onların doymak bilmez hırslarına şimdiden bir hudut çizilmesin? Bunları istemek işçilerin hakkıdır. Ve işçiler bunu almak iktidarında da. Bu aç gözlü ve insafsız patronları imana getirmek için işçilerin toplu olarak harekete geçmesi yetişir. İşçilerin gayet tabii olan bu haklarını ve isteklerini kabul ve tatbik ettirmek, insaniyet ve bugünkü medeniyetin hükümete yüklediği bir borç ve vazifedir. Bütün işçiler çalıştıkları yerlerde ve cemiyetlerinde toplanmalı; 8 saatlik işgünü için ayak diremelidir. Patronlarına dayatmalıdır; 8 saatten fazla çalışmamalıdır. Tadil kanununun tamamen hayata geçirilmesini istemelidir. Bu şekilde toplu hareket edilirse bütün Türkiye işçileri, Samsunlu kardaşlarının elde ettikleri, haklarını kazanırlar. Artık fazla tahammüle yer yoktur. Harekete geçmek lâzımdır.

ORAK ÇEKİÇ
SAYI 3(12)
01.02.1936

SAMSUN İŞÇİLERİNİN NÜMAYİŞİ

Samsun tütün inhisarı salonlarından birisinde çalışan işçiler, gündeliklerinin arttırılması için 23.1.1936 günü grev yapıyor. Bu hareket karşısında inhisar idaresi, tahkikat yapacağı bahanesiyle, grevcileri dışarı atmak ve o salonu kapamak istiyor, kapıcıları amele üzerine saldırtıyor. Amele ile bu inhisar uşakları arasında çarpışma oluyor. Bütün fabrika işçileri, kadınlar ve çocuklar hepsi ayaklanarak: "Siz onları kovamazsınız, onlar haklarını istiyor!" diye işlerini bırakıyorlar ve ortaya atılıyorlar. İnhisar idaresi hemen polise başvuruyor ve polis fabrikayı basıyor.

Oradan zorla çıkarılmak istenen ameleler bu haksızlığa karşı sokağa fırlıyor. Caddelerde yürüyerek halk fırkası ve vilayetin önüne kadar giderek nümayiş yapıyor.

İşçiler arkadaşlarından 14 kişinin 24.1.1936'da tevkif edildiğini haber alınca tekrar ayaklanıyor ve 1500 kişilik bir işçi kütlesi yine yürüyüşe başlıyor.

Her iki günkü nümayişte de, caddelerden geçerlerken gündeliklerin arttırılması, iş kanununda 8 saatlik iş gününün kabul edilmesi hakkındaki isteklerini haykırıyorlar ve kahrolsun açlık, kahrolsun harp şiarlarını bağırıyorlardı. Caddelerden geçerlerken demirciler ve kayışçılar vs. kafileye katışarak nümayişçilerin, sayısı 2000'i buluyor.

Nümayişçiler arasında: "Lenin'in gösterdiği yoldan gidelim, onun söylediği gibi bir amele köylü hükümeti kuralım!" sözleri de sık sık duyuluyordu.

Bütün Samsun polisi nümayişçilere saldırıyor, tabancalarını çekiyor fakat ateş edemiyor. Diğer taraftan asker de kıt'ai müntazire yani ateşe hazır vaziyette bulunduruluyor. Saat 2:30'da başlayan nümayiş nihayet vilayet konağı önünde toplanıyor ve tevkif edilen arkadaşlarının geri verilmesini istiyor. Saat 4'e kadar dağılmıyorlar, sonunda arkadaşlarını kurtarıyorlar. Haber aldığımıza göre kalleş polis sonradan yine bu 14 işçiyi tevkif ediyor.

Bu mücadele kahramanlarına ve onların çoluk çocuğuna yardım etmek lâzımdır. Bu, yalnız Samsun işçilerinin üzerine düşen bir vazife değil bütün Türkiye amelesine bir borçtur.

Türkiye işçileri! Nümayişte tevkif edilen bu inkılâpçı savaşçılara ve onların ailelerine yardım için fabrikalarda, imalâthanelerde, depolarda aranızda para toplayın!

Paraları nümayişçilere verilmek üzere Samsun tütün amelesi cemiyetine gönderin!

Fabrikalarda, depolarda toplantılar yaparak en makul ve tabii hakkını almak için çarpışan bu savaşçılara karşı zalim polisin yaptığı haksızlığı protesto edin!

ORAK ÇEKİÇ
SAYI 4(13)
25.02.1936

PATRONLARA ALDANMAYALIM!
AHIRKAPI DEPOSUNDA BİR HADİSE

Bundan evvelki sayımızda bir çok işletmelerde vergilerin hesabı ve kesilmesi vesilesiyle bir sürü dalaverelerin çevrildiğini yazmıştık. Muvazene ve kazanç vergileri kanunen 20 liradan fazla kazançlardan kesilmesi lâzım. Halbuki bazı işlemler bunu hiç nazarı itibara almayarak işçi kazancı ne olursa olsun bu vergileri keserler. Bu kesilen vergileri maliye dairelerine verdiklerini de Allah bilir ya! Belki de patronların kendi kasasında kalıyordur. Ahırkapı tütün deposu bu vergi kesme işlerinde birebirdir. Bir zamanlar, kanunun tahdit ettiği miktardan daha az tutan gündeliklerden de muvazene vergisi kesmeye kalkan ve bununla ameleyi tehdit eden bu depo nihayet amelenin maliye tahsil şubesine yaptığı müracaat üzerine bu haksızlığa son vermeye mecbur kalmıştı. Şimdi de yine bütün aylık kazancı beklemesi icap ederken şubatın ilk haftasında amelelerden alelhesap 39'ar kuruş vergi kesti.

Bu deponun müdürü Cemal, amelenin büroya çıkmasını men etmiştir. Onun için amele, müdürün salona inmesini ve haksız kesilen bu 39'ar kuruşun hesabını vermesini istiyorlar. Cemal bey salona geliyor ve bu işte amelenin haklı olduğunu söylüyor. Hafta başına da bu

paraları iade edeceğini bildiriyor. Aynı zamanda (Amele haklı olduğu vakit benim üzerimden arabayla geçsin) diye hakşinaslık ve cemilkârlık gösteriyor! Amelenin hakkını çalmakla geçinen ve kasasını tıka basa dolduran bu efendinin ameleye karşı bu muamelesi sebepsiz değildir. Şimdi tütün işçilerine fazla ihtiyaç olduğu için elindeki işçiyi kaçırmamak isteyen patronun bu yaltaklanışının manasını amele anlamıştır ve anlamalıdır. Yarı aç bir vaziyette geçinecek kadar bir gündelikle ve ağır sıhhi şartlar altında çalıştırılan tütün amelesinin maddi vaziyetinin biraz daha düzeltilmesi için yapacağı her istek haklıdır. Amele hakkı olan ihtiyaç ve isteklerinin gerçekleşmesi için açacağı mücadelede de müdür Cemal'in dediği gibi arabaya binip patronu çiğnemez, onun binip bu düdüğünü çaldığı arabayı devirir. O, kuvvetinin ve yaratıcılığının verdiği kabiliyet ve salahiyetlerden istifade eder grev yapar, nümayiş yapar. İstanbul'un tütün işçileri, patronların bu bayağı dalaverelerini yutmayacak kadar mücadeleci ve pişkindir.

ORAK ÇEKİÇ

SAYI. 7(16)
01.04.1936

PATRONLAR İŞÇİ GÜNDELİKLERİNE SALDIRIYOR

Patronlar, az vermek çok işletmek;... Ameleler, çok almak, az işlemek için savaş halindedirler!

İşçi gündeliklerine patronların saldırışları arka arkaya sıkılaşmaktadır. Bir fabrika veya depo amele yevmiyelerinden 10 kuruş indirir indirmez, ötekiler de fırsatı hiç kaçırmıyorlar hemen gündelikleri kırıyorlar. Patronlar, bir yandan yevmiyeleri indirirken öbür yandan da iş saatlerini uzatmaktan geri kalmamaktadırlar. Yevmiyelerden 10 kuruş kırdılar mı, iş gününü de yarım saat uzatmağa savaşıyorlar.

Nemlizadeler, İstanbul'da Ahırkapı'daki tütün depolarını kapadılar. 800 ameleye yol verdiler. Bundan sonra, Beşiktaş Kiler deposunu açtılar. Bu depoda şimdi 300 amele çalışıyor. Depo sahipleri bu 300 ameleyi eski 800 amelenin içinden seçtiler. Bunlar amelenin en sessiz, biraz da pısırık, ustabaşlarına bağlı olanlardandırlar. Bunlar patronlara karşı dikine savaşta çekingen davrananlardır.

İşlerin kıt zamanı, "ölüm ayları" patron yevmiyeleri kırdı. Ahırkapı'da gündelikler 136 kuruşken bu depoda işçiler 120'ye çalışmağa razı oldular. Ahırkapı deposunda patron bunu yapamıyordu. Çünkü amele orada yekvücut

hareket ediyordu. Amele kadrosunda yapılan bu değişiklik ve işsizlik aylarını fırsat bulan patron, yevmiyeleri daha fazla indirmeğe kalktı. Gündelikleri 120'den 80 kuruşa düşürmeye savaştı. Yevmiyelerin üçte birini indirecek olan bu balta ağırdı. Bu darbe en sessiz ameleyi bile ayaklandırabilirdi. Depo direktörü ustabaşılarla konuşuyor. Yevmiyelere yapılacak saldırışı amelenin nasıl karşılayacağını iskandil etmek için, depo müdürü Selâhaddin salonları geziyor. Selâhaddin "kaime pahalı çıkıyor" gibi ağızlar yaparak dolaşırken, ameleden birinin önünde duruyor ve ona "seri işlemiyorsun" diyerek çıkışmağa başlıyor. Kopardığı yaygaranın arkasında da, yevmiyelerin 80 kuruşa indirileceğini söylüyor. 80 kuruş kelimesi bir bomba gibi patlıyor salonlarda. Amele hep birden ayağa kalkıyor ve işi terk etmeğe hazırlanıyor. En sessiz amelenin bile Nemli oğullarının boş çuvalları olmadıklarını gören Selâhaddin hemen ağız değiştiriyor; önünde durduğu ameleye, "bu söylediklerim yalnız sana aittir, bak ötekiler nasıl çalışıyorlar, aldıkları yevmiyeleri hak ediyorlar" diyor. Müdür lafı böyle çevirince, işçiler tekrar oturup işlemeğe koyuluyorlar. Yalnız, 17 amele patrona ve müdüre küfürler savuruyorlar, işi terk ediyorlar. 17 amelenin bu çıkışları patronu daha fazla yıldırıyor ve yevmiyeleri 120'den veriyor. Bu hadise Mart ayının 9'unda oluyor. İşbaşı sabah saat 08:00'de yapılır. Kiler deposu ayın 12'sinde işbaşının sabah saat 07:30'da yapılacağını bildiriyor. Amele bunu dinlemiyor. Ertesi gün 08:00'den evvel gelenler bile içeri girmiyor. Yarım saat fazla çalışmamak için amele hep

birden 08:00'de işe başlıyor. Amelenin yekvücut hareketi karşısında patron kuyruğunu apış arasına kıstırıp duruyor.

Amele arkadaşlar; patronlar her fırsatta, yevmiyeleri kırmağa ve iş saatlerini uzatmağa uğraşıyorlar. Buna karşı teşkilatlı ve elbirliği ile hareket edin!

ORAK ÇEKİÇ

SAYI 10(19)
10.08.1936

CUMARTESİ GÜNLERİ İÇİN AMELE TAM YEVMİYE İSTİYOR

Güya bir hafta tatili kanunu var. Amele Cumartesi günleri saat 13:00'de paydos edecek. Fakat, kanun azıcık amelenin lehine olduğundan patronlar buna hiç riayet etmiyorlar. Ameleyi Cumartesi günleri de akşama kadar işletiyorlar. Cumartesi günleri saat 13:00'de paydos yapanlarsa işçiyi Pazar günleri çalıştırıyorlar. Meselâ: Balat'taki dokuma ve lastik fabrikası böyle yapıyor. Süreyya Paşa fabrikası ise ne Cumartesi ne Pazar demiyor ameleyi işletiyor. Hemen hemen bütün dokuma fabrikaları bu kanunu hiçe sayıyorlar. Trikotaj atelyelerinde bu kanun âdeta hükümsüzdür.

Cumartesi günleri saat 13:00'de paydos yapan fabrikalarsa, o günün geriye kalan saatlerini başka günlere ilave ediyorlar. Bu ne rezalettir. Böyle olduktan sonra bu paydostan ve istirahattan ameleye ne fayda kalıyor, işin daha feci tarafı vardır: Bir çok işletmeler ameleye Cumartesi günü için yevmiye vermiyorlar. Böyle olduktan sonra buna hafta tatili kanunu değil de "ameleyi Cumartesi günleri bedava işletmek kanunu" demek daha doğru olur. Artık bu kadar kaba haksızlığa amele daha fazla tahammül etmeyecektir.

Patronlar, bu kanuna nasıl aykırı gidebiliyorlar? Gidiyorlar ve buna cesaret ediyorlar. Çünkü, kaymakamı, polisi, belediyeyi satın almışladır. Amele sesini yükseltti mi zebellâ polisler işçinin karşısına dikiliyor. Bu suretle patron, ameleyi zorla işletiyor.

"...İzmit'te tütün işçileri ve tütün mağazaları çoktur... inhisarlar idaresinin de bir tütün işleme deposu vardır. Burada iki yüze yakın amele çalışıyor... Biz, tütün işçileri çok kötü bir vaziyetteyiz... Cumartesi gününe ait yevmiyelerimiz kesiliyor... Bu haksızlığın önüne geçmek için nereye başvurduksa hiç bir fayda çıkmadı... Diğer tütün depolarında da amele Cumartesi günleri sabahtan akşama kadar çalıştırılmaktadır.

Bu satırları 08.08.1936 tarihli Son Posta gazetesinde neşredilen bir amelenin mektubundan aldık. Demek açıktan açığa inhisarlar idaresi ve patronlar ameleyi Cumartesi günleri çalıştırıyorlar, yevmiye vermiyorlar ve hafta tatili kanununu hiçe sayıyorlar. Amelenin müracaatlarına ise hiç bir makam aldırış etmiyor. Böyle aşikâr bir soyguna ancak Kemalist burjuvazinin saltanat sürdüğü Türkiye'de rast gelinir.

Amele arkadaşlar: Cumartesi günleri saat 13:00'te paydos yapmak kanunen hakkınızdır. Hiç bir atelyede, hiç bir depoda, hiç bir fabrikada Cumartesi günleri saat 13:00'ten sonra çalışmayın. Cumartesi günleri için tam yevmiye isteyin. Cumartesi günleri saat bire kadar olan yevmiyelerinizi katiyen kesemezler. Bu haksızlığa karşı gelin. Hesap alırken bu yevmiyeniz kesilmiş olursa kasa-

nın önünden, gişeden ayrılmayın. Bütün amele hep beraber hareket edin. Yevmiyeleri tam almadan dışarı çıkmayın. Cumartesi günlerinin saat 13:00'ten sonrası için diğer günler çalışmayın. Bu saatler diğer günlere ilâve edilemez. Dinlenme günleri için tam yevmiye isteyin. Aç acına istirahat olmaz. Bu haklarınızı almak için ayak direyin. Grev yapın. Teşkilatlı hareket ederseniz bu en tabii haklarınızı mükemmel alırsınız.

"SEDENKO" TÜTÜN DEPOSU AMELELERİNİN İSTEKLERİ

Sedenko bir "Beyaz Rus'tur". Ameleyi domuzuna istismar eder. Onun deposunda, 50 erkek ve 20 kadın çalışıyor. Bu depoda tütün yaprakları iki çeşit isteniyor: birisi "Tonga" ötekisi "Sandık" işidir. Tongada çalışanlar 70 kuruş alır. Sandık işinde ise yevmiyeler 110 kuruştur.

Sedenko işe aldığı ameleleri evvelâ "tonga" işine koyuyor. Bir hafta işçileri "tonga" işinde işlettikten sonra, bunları aynı yevmiye ile (Yani 70 kuruşla) "sandık" işinde çalıştırmağa başlıyor. Şimdi, depoda aynı işte çalışan amelenin bir kısmına 70 ve bir kısmına da 110 kuruş veriyor.

"Bundan başka iş günü 10 saattir. Çalışırken pencereler açılmıyor. Günde bir kaç amele bayılıyor. İçecek iyi su yoktur. Öğle paydosu yarım saattir. Yemek yiyecek bir yer yoktur... Amele paydosta yemek değil; sanki dayak yiyor. Biz lokmaları çiğnemeyiz, ayaküstü gırtlağımıza tıkarız. Çünkü vakit dardır..."

Amele arkadaşlar: Depoda hepinizi ilgilendiren şu istekler vardır.

1- Aynı işe aynı ücretin verilmesi. Aynı işte iki türlü yevmiye olamaz. Sandık işinde çalıştırılıp da 70 kuruş alanların yevmiyeleri mutlaka 110 kuruşa çıkarılmalıdır.
2- Günde 8 saat çalışmak. Havasız ve nikotin zehri içinde bir insan 8 saatten fazla duramaz.
3- Bir saat öğle paydosu. Vücudun dinlenmesi için mutlaka şarttır.
4- Pencereler, ara ara günde bir saat açılmalıdır. Nefes almadan insan yaşayamaz.
5- Sedenko size iyi içecek su ve temiz maşrapalar tedarik etmeğe mecburdur.
6- Mola zamanında oturacak, dinlene dinlene temiz yemek yiyecek masası ve iskemlesi olan yer isteyin.

Bu isteklerinizin yerine getirilmesi için hiç bir şeyden çekinmeyin. Toplu hareket ederseniz bu haklarınızı muhakkak alırsınız. Bu suretle bütün diğer depoların amelelerine ön ayak olursunuz.

SAYI. (11-20)
01.10.1936

TÜTÜN DEPOLARINDA NE REZALETLER OLUYOR

Tütün inhisarı depolarında çalışan bir amelenin Bay Ali Rana'ya yazdığı bir şikayet mektubu elimize geçti. Mektubun bazı parçalarını aşağıya koyuyoruz:

"Bay Ali Rana inhisar idaresinin İstanbul'da, Ortaköy'de bir deposu var. Bu depoda, kadın ve erkekler karışık çalışır... Bu deponun şefi İzzet isminde birisidir... Bu adam, ameleye gayet diktatörce tahakküm ediyor: İstediğini kovuyor, dilediğini "yolsuz" ediyor... Hattâ, Taksim deposunda iken bu adam, ameleyi deponun bahçesine kapar dışarı çıkarmazdı... Depoda ne yolsuzluklar, ne haksızlıklar olmuyor. Bu adam ve hempaları ameleye ne namussuzluklar yapmıyor... Eline şeflik unvanı verilen bu şımarık ve ahlaksız herif ne zulümler işlemiyor. Meselâ: İzzet'e selam vermeyen bir işçi, onun önünden eli cebinde geçen bir amele hemen işten kovulur. Fakir giyinmiş, yüzü çirkin bir işçi kadın işe bir dakika geç kalsa o gün işe alınmaz. Ta Fatih'ten veya Aksaray'dan gelen böyle bir işçi kapıda bırakılıyor. Bu adam ahlaksızın ahlaksızıdır. Genç işçi kızlara musallat olmuştur... Bu adamın külhanbeyi bir de dalkavuğu vardır: Kürt Kadri. Bu adam İzzet'e ve Nurettin Esat'a pezevenklik yapar. Sırf bu işi gördüğü

içindir ki, yevmiye alır. O, yalnız pezevenklik değil tefecilik de yapıyor. Depoda amelelere faizle para verir. Bu tefeciliğe İzzet de ortaktır... Boğazlar için yapılan şenlik günü ameleye üç buçukta paydos ettirildi. Depodaki işçiler ve yaşlı kadınlar itile kakıla Beyazıt meydanına sürüklendirildi... Bu arada, Kürt kadri mitinge gelmeyen ve işret masasını Beyazıt'ın arka sokaklarındaki bir evde kurmuş olan İzzet'e ve Esat'a işçi kızlarını götürdü... Amelenin namusu ile, vicdanı ile bu kadar oynanılır mı?.. Bizim artık bu kadar alçakça muamelelere tahammülümüz kalmamıştır... Bu vicdansızlığa ne biz ne de çocuklarımız daha fazla göz yumamazlar... Amelenin namusuna, ırzına musallat olan bu küstah heriflerin atılmasını istiyoruz..."

İnhisar idaresinin Ortaköy deposunda çalışan amelelerinin bu çok yerinde olan şikayetlerini derhal nazarı dikkate almak lâzımdır. İnhisar İdaresi İzzet'i, Kürt Kadri'yi, Nurettin Esat'ı işten atmalıdır...

AMELE ARKADAŞLAR: Bay Ali Rana'ya yazdığınız bu mektubu gazetelere de verin. Bu çeşit rezaletlere bir son vermek için vilayete ve hatta müddei umumiliğe başvurun.

İstanbul Tütün İşçileri Sendikası
(ANA NİZAMNEMASİ)
İSTANBUL
1948

İSTANBUL TÜTÜN İŞÇİLERİ SENDİKASI ANA NİZAMNAMESİ

1 — İstanbul Vilâyeti çizileri içinde mevcut Tütün işletme ve müesseselerinde çalışan bütün işçi ve müstahdemleri etrafında toplamak amacı ile İstanbul Tütün İşçileri Sendikası kurulmuştur. Sendikanın adı kısaltılmış olarak (İ. T. İ. S.) remzi ile gösterilmiştir.

2 — Maksat ve Gaye.

Sendikanın maksat ve gayeleri şunlardır:

A) Sendikalar kanununda yazılı hükümler re selâhiyetler dâhilinde hareket etmek.

B) Memleket iktisadiyatında mühim bir yer tutan tütün istihsalinin tanzim, islâh ve plânlaşması hususunun temini maksadile yurdun diğer bölgelerinde kurulacak olan Tütün İşçileri Sendikaları ile iş birliği yaparak Türkiye Tütün İşçi Sendikaları federasyonunu kurmak.

C) İstanbulda mevcut diğer işçi sendikaları ile birleşerek bağımsız bir işçi sendikaları bir-lifini meydana getirmek.

3 — Giriş ve çıkış:

A) İstanbulda mevcut tütün işletme ve müesseselerinde çalışan bütün işçi ve müstahdemler sendikanın tabii âzası addedilir. Tek girme şartı bu nizamnameyi kabul etmek ve işçilerin işleticilere karşı sendikalar kanunu hükümleri çerçevesi dâhilinde haklarının korun-

masını ve memleketin hakiki ve yegâne serveti olan iş gücünün sömürülmesinde sermayedarların sonsuz iştahlarına karşı koymayı kabul etmek.

B) Sendikaya girmek ve sendikadan ayrılmak isteyecek her âza bir giriş ve çıkış varakası imzalamağa mecburdur»

4 — Gelir Kaynakları:

A) Sendikaya dâhil olacak her azanın bir defaya mahsus olmak üzere bir lira ilk kayıt ücretile azanın kazancından vereceği % 1 aidattır.

B) Sendikalar kanununda sendikalara tanınmış olan haklardan ötürü, elde edilecek diğer varidat.

5 — Teşkilat:

A) Sendika işçileri kongre tarafından intihap edilecek yedi kişilik bir idare meclisi tarafından idare edilir ve bu meclis ilk toplantısında biri sendika mes'ul kâtibi biri muhasip ve diğeri de teşkilat kâtibi olmak üzere üç kişilik bir daimi icra komisyonunu seçer.

B) Sendikanın günlük isleri bu üç kişilik da* imi icra komisyonu tarafından idare edilir. Lüzumunda idare meclisi kararıile hesap ve teşkilât işleri kâtiplerine yardımcılar da seçilebilir. Sendika idaresinden ve muhaberatından sendika mes'ul kâtibi mesuldür.

C) İdare meclisi sendika mes'ul kâtibinin başkanlığında her ay muntazaman toplanarak daimi icra komisyonunun raporunu dinler ve icap eden lüzumlu kararlan alır.

D) İdare meclisi İstanbul Vilâyeti hudutlarının genişliği dolayısile lüzumunda şehrin muhtelif mıntıkalarında sendika, şube ve mümessillikleri açabilir. Açılacak şube ve mümessilliklerin idare kadrosunu idare meclisi seçer.

6 — Kongre:

Tütün İşçileri sendikasının en yüksek organı kongredir. Kongre kararları kafidir. Her sene muntazaman Mayıs ayında sendikalar kanunu hükümleri dâhilinde senelik kongre akdi mecburidir, hiç bir veçhile geciktirilemez,

Kongrenin toplanma tarihi ve gündemi en az on beş gün evvel gündelik gazetelerde ilân suretile âza haberdar edilir.

(Kongre haricinde idare meclisi lüzum gördükçe fevkalâde kararlar almak üzere azayı fevkalade içtimaa davet edebilir. Bu davet tarihi ve gündemi keza gündelik gazetelerde ilân suretile azayabildirilir.)

Senelik kongreyi sendika mes'ul kâtibi başkan sıfatile bir nutuk ile açar ve kongre hemen kendine bir başkan ve lüzumu kadar kâtip seçer, bu suretle teşekkül eden heyetin idaresi altında müzakerelere girişilir. İlk iş olarak gündeme kat'i şekli verilir. Gündem bir karara bağlandıktan sonra sendikanın idaresi için bir idare meclisi ve üç kişilik bir kontrol komisyonu âzası seçilerek kongre dağılır.

7 — Kontrol Komisyonu:

Kontrol komisyonunun vazifesi sendika hesabatını tetkik temek ve sendikalar kanununun sendikalara

verdiği selâhiyetlere aykırı harekette bulunan âza hakkında karar vermektir. Kontrol komisyonunun kararlan kat'idir, vereceği kararlar ancak kongrece değiştirilebilirler.

Kontrol komisyonu ilk toplantısında kendisine bir başkan seçer ve en az üç ayda bir sendika hesabatını tetkik ederek hazırlayacağı raporu kongreye sunar.

8 — Sendika Nizamnamesinin Tadili: Sendika nizamnamesi kongrece tadil edilebilir onun haricinde tadil ve ilâve yapılamaz.

9 — Muvakkat Hüküm:

(İlk kongre toplanıncaya kadar tütün işlileri sendikası kurucular heyeti tarafından idare edilir. Bu heyet ilk kongreyi sendikanın resmen kurulmasından en az üç ay sonra toplantıya çağırması mecburidir.)

10 — Sendikanın feshinde sendikalar kanunu hükümleri dâhilinde hareket edilir ve sendikaya ait eşya ve saire sendikaya kayıtlı azanın ekseriyetinin kararile İstanbulda mevcut işçi sendikalarından bir veya iki sendikaya hibe edilir.

11 — Sendika merkezi İstanbul Ankara caddesi izzettin Han No. 40 odadadır.

12 — Kurucular Heyeti: İbrahim Atılal, Yaşar Beyazteke, Seher Kerpiç, Salih Mutluoğlu, Tahir Irsidar. Kâzım Siyahkoç, Bayram Çokgeçim.

İbrahim Atılal: Ortaköy Kabalak Sokak No. 22 Doğum yeri: Dırama 336. Çalıştığı yer: Güneş Tütün deposu.

Yaşar Beyazteke ; Ortaköy Cavitağa Amcabey so. No. 7. Do-

ğum yeri: Dırama 338. Çalıştığı yer: Hasan Bodur tütün deposu.

Seher Kerpiç: Ortaköy Dereboyu No. 115. Doğum yeri: Görele. Çalıştığı yer: Güneş tütün deposu.

Salih Mutluoğlu: Beyoğlu Emincami Kermes So. Doğum yeri: Kavala 1309. Çalıştığı yer: Boğazkesen Abdi Fuat tütün deposu.

Tahir Irsidar: Beşiktaş Ihlamur Nurdane So. No. 49. Doğum yeri: Debre 316. Çalıştığı yer: Güneş tütün deposu.

Kâzım Siyahkoç: Ortaköy Dereboyu Ayaydın So. No. 16. Doğum yeri: Dırama 329. Çalıştığı yer: Beşiktaş Hasan Bodur tütün deposu.

Bayram Çokgeçim: Ortaköy Hafızalı So. No. 8 Doğum yeri: Dırama 336. Çalıştığı yer: Yıldız Hasan Bodur tütün deposu.

TÜTÜN İŞÇİLERİ SENDİKASI

İSTANBUL TÜTÜN İŞÇİLERİ SENDİKASI

Ana Nizamnamesi (Verilişi Temmuz 1948)

KURULUŞ

1948

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi Sendika hareketleri ileri endüstri memleketlerinde Endüstrinin kurulup gelişmesiyle on sekizinci asırda başlamış ve gittikçe gelişip kökleşmiştir.

Ancak başlangıçta tamamiyle fiilî bir durum arz eden yani henüz kanunlarca kabul edilmemiş bu hareket on dokuzuncu asır boyunca çeşitli memleketlerde çeşitli tarihlerde kanunlaşmıştır. Meselâ: Bu tarih İngiltere'de 1824 de, Almanya'da 1869 Fransa'da 1884 dür.

Görülüyor ki, sendika işçinin günlük mesleki menfaatlerini savunmak ihtiyacından ve çeşitli sosyal zaruretlerden doğmuş tarihi bir teşekküldür. Öyle kafadan uydurma bir şey değildir: O kaldırılıp yerine başka konamaz. Öyle kafadan uydurma bir şey değildir: O kaldırılıp yerine başka konamaz. Bu gerçeğe rağmen memleketimizde uzun seneler teşkilâtlanma hürriyetimiz tanınmamış, bunun yerine çeşitli adlarda kukla işçi cemiyetleri dernekleri kurdurmak yoluna gidilmiştir. Tarihî ve Sosyal hiç bir zarurete cevap vermeyen; bilakis işçinin teşkilâtlanma hürriyetinden mahrumiyetini maskelemek ve böylece bu hürriyetsizliği devam ettirmek gibi kötü bir niyetle kurdurulmuş olan bu kukla teşekküller yaşayamazlardı ve nitekim öyle oldu.

Olayların baskısı altında 5/6/946 tarihinde cemiyetler kanununun 9 uncu maddesinde yapılan değişiklikler; (Sı-

nıf esasına dayanan cemiyetler) kurmak yasağı kaldırıldı. 20/2/947 tarihinde de sendikalar kanunu çıkarıldı. Bu kanun sendika hürriyetini çok daraltıp onu tehdit altında tutmasına rağmen umumî olarak sendika hareketi ve bu arada (sendikamız) hızla gelişip kuvvetlenmektedir. Neden? Çünkü uzun seneler boyunca edindiği tecrübelerden Türkiye işçi sınıfı anlamıştır ki hak ve menfaatlerini savunmanın yegâne yolu birleşmek ve teşkilâtlanmaktır.

Teker teker hak aramanın daha ağır hayat ve çalışma şartlarından başka bir şey getirmediğini gören tütün işçileri günlük meslekî menfaatlerini savunmak için İstanbul tütün işçileri sendikasını kurar ve onun kuvvetlenmesi için canla başla çalışırken bu zarureti en iyi bir şekilde anladıklarını göstermişlerdir.

Tüzüğümüzü neşrederken bütün arkadaşların bildikleri bu noktaları belirtmeği ve sendikamıza girmemiş tütün işçilerini sendikamız saflarına çağırmağı bir vazife bildik.

İstanbul Tütün İşçileri
Yönetim Kurulu
Kuruluşu: 1948

Madde 1- İstanbul Vilâyeti Sınırları içinde mevcut tütün işletmelerinde çalışan tütün işçilerini içine almak maksadıyla (İstanbul Tütün İşçileri Sendikası) adı altında gayri siyasî bir cemiyet kurulmuştur. Sendikanın merkezi şimdilik Ortaköy Dereboyu No.59 (İstanbul) dur.

Madde 2- Cemiyetin mevzuu ve gayeleri şunlardır:

A- Üyeleri adına genel sözleşmeler akdetmek.

B- İşçi ve işveren arasındaki iş ihtilâflarında yetkili hâkem kurullarına ve mercilere ihtilâfın konusu hakkında mütalea bildirmek ve hal şekli hakkında talepte bulunmak.

C- Üyeleri arasında tesanüt ve teavün duygularını geliştirmek, maksadıyla bir yardım sandığı kurmak imkân nispetinde sandığa dâhil üyenin; doğum; evlenme; hastalı; işçilik; sakatlık, ölüm gibi hallerinde nakdî yardımda bulunmak; üyelerin yararına sigorta sözleşmeleri akdetmek.

D- Hizmet akdini ilgilendiren hususlarda hakkını arayan üyelerine veya mirasçılarına hukukî yardımda bulunmak ve genel sözleşmede ve mesleğin müşterek menfaatlerinden doğan hususlarda ve sigorta haklarında üyelerini veya mirasçılarını temsilen dâva ve husumete ehil olmak.

F- Kanun hükümlerine göre toplanan kurul ve konferanslara temsilci göndermek.

E- Üyelerinin mesleki bilgilerini ve umumi kültürlerini genişletecek kurslar ve konferanslar tertip etmek, boş zamanlarını iyi faydalı geçirmek için imkânlar sağlamak.

G- Üyelerinin fikrî ve bedenî gelişmelerini te'min için çeşitli sanat ve spor hareketlerinde bulunmak.

H- İstihsâl, istihlâk. Kredi ve yapı kooperatifleri kurmak için teşebbüslerde bulunmak ve yardım etmek.

J- Sendikanın fikirlerini yaymak, faaliyetlerini basın yoluyla desteklemek üzere, gazete; dergi ve broşürler çıkarmak ve mevzuda icabında diğer sendika veya benzeri teşekküllerde işbirliği yapmak.

Madde 3 İstanbul tütün işçileri sendikasına İstanbul Vilâyeti dâhilinde tütün işletmelerinde işçi sıfatıyla çalışan medeni haklara sahip, 18 yaşını bitirmiş; herkes bu nizamnameye uygun hareket etmek şartı ile üye olabilir.

Madde 4 - 18 yaşını bitirmemiş küçük işçiler veli ve vasilerinin rızasıyla ancak yardımlaşma tesislerine üye olabilirler.

Madde 5 - İş kanununa göre işçi sıfatını haiz olmayanlar üye olamaz. üye olmak isteyenler şifahi olarak müracaat eder ve iki adet fotoğrafla bir defaya mahsus olmak üzere 100 kuruş kayıt parası verirler.

Madde 6 - Sendikadan çıkma genel sekreterliğe verilecek bir dilekçe ile olur. sendikadan istifa eden üye yeni bir üye gibi tekrar girebilir. Çıkarılan üye bir daha giremez.

Madde 7 - İstanbul tütün işçileri sendikası Tütün işçilerinin toplu bulunduğu semtlerde şubeler açabilir.

TEŞKİLAT

A) UMUMİ HEY'ET:

Madde 8 - Umumi hey'eti sendikaya kayıtlı üyeler teşkil eder. umumi hey'et sendikanın en yüksek erkânıdır. Umumi hey'etin kararları kat'idir. Her yıl mayıs ayında adi toplantısını yapar. Bundan başka idare heyetinin talebi veya sendika üyelerinden en az beşte birinin isteğiyle fevkalâde olarak toplanır. En az 3 gün önce içtima gün, saat; yer ve gündemi en az iki gazete ile ilân olunur. Ve mahallin en büyük mülkiye emrine bildirilir.

Madde 9 - Umumi hey'et toplantısında genel sekreter veya idare hey'eti üyelerinden biri tarafından yoklama yapılır. Kayıtlı üyelerden üçte birinin huzuru temin edilmiş ise kongre açılır. Açık oyla bir kongre başkanı bir başkan vekili ve lüzumu kadar kâtip seçilir. Yalnız sendikanın fesh edilebilmesi için kayıtlı üyenin üçte ikisinin hazır bulunması şarttır. İçtima nisapları elde edilmediği takdirde cemiyetler kanunun 20 ve 27 inci maddeleri uygulanır.

Madde 10 - Umumi hey'et toplantısında yalnız gündeme konan maddeler müzakere edilir. Ancak mevcut azanın en az yirmide biri tarafından müzakeresi istenen maddelerin gündeme alınması mecburidir. Kararlar adi ekseriyetle verilir. Oylama usulü açıktır.

Madde 11 - Umumi hey'etin vazife ve selâhiyetleri şunlardır:

a) Ana nizamnamenin tadili.

b) Bütçenin tasdiki

c) Hesapların ve idare hey'eti raporunun tetkiki,

d) İdare, kontrol; ve haysiyet divanını seçmek.

e) Sendikanın feshi.

f) Haysiyet divanının verdiği sendikadan çıkarma kararlarından aleyhine itiraz edilenleri tetkik etmek ve kararlara bağlamak.

Madde 12 - Umumi hey'etin müzakere zabıtları başkan ve başkan vekili ile kâtipler tarafından imzalanarak saklanır. Umumî hey'et kararları da ayrıca karar halinde yazılarak âynı surette imza edilip saklandığı gibi sendika merkezinde 1 gün müddetle asılı kalır ve icabında gazete ile yayınlanır.

Madde 13 Umumi hey'et toplantısında idare hey'etine seçilen üyeleri hüviyetleri ve ana nizamnamede yapılan değişiklikler bir hafta zarfında vilâyete bildirilir.

B) İDARE HEY'ETİ:

Madde 14 - İdare hey'eti umumi heyetten sonra sendikanın en ehemmiyetli teşekkülüdür. Kongreler arası devrede sendikanın bütün idare ve mesuliyeti onun üzerindedir. İdare hey'eti kongrece seçilir.

Madde 15 - Hey'etinin vazife ve selâhiyetleri şunlardır:

a) Umumi hey'eti fevkalâde toplantıya davet etmek,

b) bütçeyi umumi hey'etin tasdikine sunmak.

c) Sendikanın feshi halinde bir hafta zarfında vilâyete bildirmek.
d) Kanunen lüzumlu bütün defterleri tutmak.
e) Sendikayı devlet daireleri ve bilumum hükmi ve hakiki şahıslar nezdinde temsil etmek.

Madde 16 - İdare hey'eti 7 asil 7 yedek üyeden teşekkül eder. idare hey'eti ilk toplantısını, Umumi hey'et toplantısından sonraki ilk üç gün içinde yapar. Bu toplantıda idare hey'eti, kendi üyeleri arasında gizli oyla bir genel sekreter, bir sekreter yardımcısı, bir de muhasip seçer.

Madde 17 - İdare hey'eti en geç 15 günde bir defa toplanır. Genel sekreterin veya idare hey'eti çoğunluğunun isteğiyle daha sık da toplanabilir. İdare hey'eti toplantılarını yapabilmesi için mutlak ekseriyet şarttır. Kararlar adi ekseriyetle alınır.

Madde 18 - Genel sekreter sendikanın yetkili temsilcisidir. Para işlerine muhasiple birlikte imza koymak hakkı genel sekretere aittir. Sendikanın umumi idaresinden idare hey'etine karşı, genel sekreter mesuldür. Sekreter idare hey'eti toplantılarına riyaset eder; gündemi hazırlar; sendikalar arası haberleşme ve münasebetlerini idare eder.

Madde 19 - Genel sekreter yardımcısı genel sekreterin bütün işlerinde daimi yardımcısıdır. Genel sekreter bulunmadığı zaman ona vekalet eder.

Madde 20 - Muhasip sendikanın gelir ve gideriyle uğraşır. Bütçeyi tanzim ve yolunda sarfını temin eder. Sendikaya gelir, kaynakları sağlar. Mali işlerde genel sekreterle birlikte imza koymağa yetkilidir.

C) ŞUBELER:

A - Şubeler idare hey'etinin kararı ile açılır. Sendikanın şube mıntıkasındaki üyeleri tarafından seçilen bir şube temsilcisi idare hey'etiyle şube arasındaki irtibatı temin ve idare hey'etinin karar ve emirlerini şube mıntıkasında tatbik ile mükelleftir.

B - Temsilci bu karar ve emirleri dinlemez veya onların tatbikinde ihtarlara rağmen ihmal gösterir ve bu gibi hareketlerde ısrar ederse idare hey'eti tarafından görevden uzaklaştırılır. Ve yeni temsilci yine şube işçileri tarafından seçilir.

C - Şubelerin karar almak yetkisi yoktur. Sendika idare hey'etinin karar ve emirlerini tatbik ederler. lüzumlu gördükleri hususları idare hey'etine arz eder temenni ve dileklerde bulunabilirler.

D) KONTROL KOMSİYONU:

Madde 21 - Kontrol komisyonu, kongre tarafından seçilen 5 asli ve 3 yedek üyelerden teşekkül eder. kontrol komisyonu, idare hey'etinin bütün muamelâtını ve hesaplarını kontrol eder. ve gördüğü yolsuzlukları haysiyet divanına bildirir. Hazırladığı raporları genel kurula sunar.

F) HAYSİYET DİVANI:

Madde 22 - Haysiyet divanı sendikanın inzibat organı olup 5 asli 3 yedek üyeden teşekkül eder. görev ve yetkileri şunlardır:

A) İdare hey'etinin ana nizamnameye aykırı hareket üyelik vazifelerini suiistimal; sendika işlerinde şahsi maksat gütmek; Sendika nüfuzunu istismara teşebbüs etmek iddiasıyla, haysiyet divanına sevk ettiği üyeler hakkında karar almak.

B) İdare hey'etinin talebi üzerine umumi hey'etin tasvibine sunulmak üzere sendikadan çıkarma kararları vermek.

E) Kontrol hey'etinin idare hey'eti hakkındaki yolsuzluk iddialarını tahkik etmek ve yolsuzlukları görülen idare hey'eti üyelerine umumi hey'et toplantısına kadar muvakkaten işten çektirmek.

D) Sendikaya üye kabulü meselesinde çıkabilecek ihtilâfları halletmek.

F) Haysiyet divanının ihtar, tembih gibi disiplin cezaları kat'idir. Aleyhlerine itiraz edilmez. Ancak sendikadan çıkarma kararlarına umumî hey'et nezdinde itiraz edilebilir.

SENDİKA GELİRİ

Madde 23 - Sendikanın başlıca gelir kaynakları şunlardır:

a) Üyelerin sendikaya girerken verdiği 100 kuruş kaydiye ücretiyle,asgari elli (50) kuruş olmak üzere senede 120 yüz yirmi lirayı geçmeyecek olan aidat.

b) Sendikaya yapılacak bağışlar.

c) Sendika menfaatine verilecek müsamere, konser ve buna benzer kaynaklardan elde edilecek gelirler.

Madde 24 - Üye aidatları ve teberrular makbuz karşılığında alınır. Genel sekreterin göstereceği lüzum üzerine, idare hey'etinin kararıyla 25 lirayı tecavüz etmeyecek (Bilahare idare hey'etinin tasdikine sunulacak) zaruri masraflar yapıldıktan sonra kasa mevcudunun 250 liradan fazlası bankaya yatırılır.

Madde 25 Sendikanın feshi halinde, sendikanın malları umumi hey'etin tensip edeceği işçi sendika veya birliklerine, işçilerin menfaatine çalıştığı sendika idare hey'etince takdir edilecek dernek veya hayır cemiyetlerine devir olunur.

Madde 26 - (MUVAKKAT MADDE)

İstanbul tütün işçileri sendikası kuruluşundan itibaren en çok 3 ay içinde toplanacak ilk umumi hey'et toplantısında seçilecek idare hey'etine muamelâtın devrine kadar kurucu heyet tarafından idare edilir.

Madde 27 - İstanbul Tütün İşçileri sendikasının kurucu üyelerinin isim ve soyadları meslekleri ikâmetleri ve tabiiyetleri aşağıda gösterilmiştir.

Adı Soyadı	Mesleği	İkametgâhları	Tabiyetleri
İbrahim Atılâl	Tütün İşçisi	Ortaköy Kabalak Sok. 22	T.C.
Yaşar Beyaztepe		Ortaköy Amcabey Sok. No.7	T.C.
Seher Kerbiç	" "	Ortaköy Dereboyu Sok. No.21	T.C.

Salih Musluoğlu		Beyoğlu Emin Cami
Kermes Sok. No.6	T.C.	
Tahir Hırsıdar	" "	Beşiktaş Ihlamur Nur
T. Sok. No.49	T.C.	
Kâzım Siyahkoç		Ortaköy Dereboyu
Ayaydın Sok. No.16	T.C.	
Bayram Çokgeçim	" "	Ortaköy Hafızali Sok.
No: 8	T.C.	

30 .05.1949 (Gazete)

Tütün işçilerinin haklı ve yerinde şikâyetleri

Dün yapılan kongrede işçilerin mağdur edildikleri belirtildi

Tütün işçileri sendikasının yıllık kongresi dün Beyoğlu'nda bir salonda yapılmıştır. Kongrede söz alan delegeler memleketin en büyük gelir kaynaklarından birini tütün teşkil ettiği halde, tütün işçilerinin mağdur bir durumda olduğunu söylemişler ve "tekmil demokrat memleketlerde olduğu gibi Türkiye'de de işçiye grev hakkının tanınması lâzımdır" demişlerdir.

Diğer bazı delegeler ise tütün işçilerinin az ücret aldıklarını ve buna mukabil senede ancak 6 ay çalıştıklarını belirtmişlerdir. Müteakiben idare heyetine Bayram Çokgeçim, Yaşar Beyazteke, Ahmet İzbora, Hasan Küçük, Mümin Çifter, Mustafa Erdoğaner, Sami Borun seçilerek kongreye son verilmiştir.

(Gazete)

Altmış bin tütün işçisinin kaderi ile ilgili bir iş!

Harice gayri mamûl tütün sevkinin men'i lâzımdır!

İşçi sendikaları başkan ve yönetim kurulu üyelerinin çalışma bakanı Reşat Şemsettin Sirer'le yaptıkları toplantıda tütün işçilerinden Yaşar Beyazteke'nin ileri sürdüğü iddia, Bölge Çalışma Müdürlüğünce ciddî şekilde tetkik edilmektedir.

Yaşar Beyazteke şunları söylemişti:

" - Biz tütün işçileri çok müşkül durumdayız. Senenin altı ayında çalışıyor, geri kalanında boşta duruyoruz. Memleketimizde senede yüz milyon kilo tütün çıkıyor. Buna rağmen işçilerin altı ay boşta kalmasının esas sebebi tütünlerin gayri mamul olarak harice sevk edilmesidir. Bu yüzden 60.000 tütün işçisi perişan oluyor. Gayri mamul tütün sevkıyatı durdurulursa hepimiz iş buluruz. Fakat tütün tacirleri işlenmemiş tütünü işlenmiş gibi göstererek mallarını harice sevk ediyorlar. Bu bir nevi kaçakçılıktır. Bunun önlenmesi lâzımdır.

Yaşar Beyazteke gümrüklerde tütünden anlayan kimselerin bulunmasını istemekte idi. Çalışma Bakanı, meselenin ciddiyetle inceleneceğini bildirmiş ve icap ederse tütün eksperlerinin harice gönderilen tütünleri muayene etmelerinin temin olunacağını bildirmiştir.

Şimdi, Bölge Çalışma Müdürlüğü, kendi elemanları vasıtayla durumu tetkik ettirmektedir.

GECE POSTASI - 60 bin tütün işçisinin kaderi ile ilgili olan bu mesele hakkındaki tetkiklerin sür'atle ikmal olunmasını ve harice bu şekilde tütün yollanmasının behemehal men'ini ehemmiyetle temenni ederiz.

15.07.1950 (Gazete)

Yıllardır vaitlerle oyalanan tütün işçilerinin dertleri halledilmeli

Sendika Başkanlığı Tekel ve Çalışma Bakanlıklarına şayanı dikkat bir müracaat yaptı

Kadın, erkek binlerce işçi vatandaşın ve Türk tütünlerinin istikbalini kurtarmak için gerekli tedbirler alınmalıdır

İstanbul Tütün İşçileri Sendikası Başkanlığı Tekel ve Çalışma Bakanlıklarının şayanı dikkat bir müracaatta bulunmuştur. Mezkûr Sendika Başkanı B. İbrahim Atılal imzasıyla Tekel ve Çalışma Bakanlıklarına gönderilen bir arizada ezcümle şöyle denmektedir:

"Senelerden beri çekmekte olduğumuz sıkıntıları dilekçelerimizle müteaddit defalar sabık iktidar makamlarına arz ettik. Biz Tütün işçileri bir sürü kuru vaatlerle oyalanıldık. Nihayet işte özlediğimiz Demokrasi devrine ulaştık. Yani isteklerimize cevap, yaramıza merhem, ve işsizlik gibi korkunç âfetten biz tütün işçilerini kurtaracak bir iktidara sahip bulunmaktayız. Şimdi yüzlerce ve binlerce tütün işçisi namına, biz tütün işçilerine yeni iktidarın iş temin edeceğini bekliyoruz. Biz bütün işçilerine iş temin etmenin basitliğini de açıklamayı bir vazife bilirim. Şöyle ki:

Tütünlerimiz işletilmeden memleket dışına gönderilmemelidir. Tekel İdaresinde erkek işçilere ait imâlathaneler açtırılması Tonga işlerinde, kadın işçilerin çalıştırıldığı ağır işlerin erkek işçilerine verilmesi ile korkunç işsizlik âfetinin önüne geçileceğini kuvvetle tahmin ediyordu. Bu suretle devlet hazinesinin de büyük zararlardan kurtarılmış olacağına da inanmış bulunuyoruz. Çünkü biz tütün işçilerinden en az 100 kuruş vergi

tutulmaktadır. Bu yekûn edildiği vakit büyük bir para tutar ve işsizlik yüzünden devlet hazinesi de bu paradan mahrum kalmaktadır. Saniyen yine işsizlik sebebiyle yavrularımız gıdasızlık, hastalık, sefalet gibi büyük ve korkunç çıkmazlara düşüyor. Zaten çalıştığımız zamanlar haftada ellerimize ancak 20 veya 23 lira gibi az bir para geçmektedir. Bu paranın içinden en aşağı, 20 veya 25 lira ayda ev kirası vermekteyiz. Çalışırken zor geçinen bizlerin çalışmazken ne hale düştüğümüzü kolaylıkla takdir buyurursunuz. Bazı patronlara: Gündeliklerimizin azlığı hakkında müracaatlarda bulunduğumuz zaman, bize "bu tütün işini bırakınız, kendinize başka işler bulunuz demektedirler.

Bununla ne demek istiyorlar? Tütünün ıslahatına lüzum kalmadı demek mi?

İşte işin inceliği burada... Biz işten anlayan işçileri işten uzaklaştırmak tütünlerimizi daha fena bir duruma sokmak demektir. Ve böylelikle hariç pazarlarda (Amerikan Virjinya tütünlerinin rekabeti kâfi gelmiyormuş gibi) tütünlerimizin satılmamasına sebep oluyorlar. Halbuki tütünlerimizin yalnız iyi kalite olması kâfi değildir. Tütün ne kadar okşanırsa ve ne kadar iyi işlenirse o kadar güzelleşir, çeşni değişir. Alıcısını üzerine çeker. İşte dışarıdaki satışlarımızın düşkünlüğünün lâzım olan işin verilmemesinden ileri geldiği aşikârdır. Hulâsa, biz tütün işçileri son derece mağdur bir haldeyiz. Acil bir çare bulunarak Tekel İdaresinde bir iki işletme yeri açtırılmak üzere emir buyurulmasını ve bunun da bir millî vazife olarak ele alınması-

nı vatandaşlık ve İstanbul tütün işçileri sendikası namına âcilen bekliyoruz. Değişmeyen saygılarımızla..."

GECE POSTASI - Kadın, erkek binlerce tütün işçisini alâkadar eden bu mühim dilekçenin süratle is'af edilmesi hem mezkûr işçi vatandaşları ve hem de Türk tütünlerinin hariçteki şöhretini, istikbalini kurtaracaktır. Bu itibarla hassasiyetle nazarı dikkati çekmeği bir vazife biliriz.

3 Ekim 950
Çalışma Bakanlığı
Çalışma Genel Müdürlüğü
ANKARA

Genel Sayı No. 32
1045 - 1 - 41

4159 - 13 sayı ve 6/7/950 tarihli yazınıza cevaptır.

İş kanunu ve sigortalar kanunu ile sendikalar kanununda yapılması düşünülen tadilât dolayısıyla sendikamızın bu hususta düşüncelerinin bildirilmesi talep edilmektedir. Bu demokratik talep karşısında talebinizi cevaplandırmayı ve evvel emirde biz işçilerin teşkilatı hakkında kısaca noktayı nazarımızı açıklamayı muvafık gördük. Biz tütün işçileri bin bir müşkilât ve fedakârlıklarla meydana getirdiğimiz teşkilâtımız ortada hiç bir mucip sebep olmaksızın kanunsuz hareketlerle daima kapatılmış bulunmaktadır. Şu hale nazaran bize göre, bizim ilk talebimiz, büyük fedakârlıklar ve mahrumiyetlerle meydana getirdiğimiz teşkilatımızın sebepsiz ve kanunsuz bir şekilde bir daha kapatılmaması için sendikalar kanununda sarih olarak bir madde bulunması lüzumludur. Eğer idare hey'etleri veyahut sendikanın suvini arasında birkaç kişinin kanunsuz, yolsuz, hareketleri bulunsa bile bu hareketlerin sendikanın kapatılması için bir sebep teşkil etmemesi icap eder, kanunsuz hareketlerde bulunanlar hesaplarını verirler. Sendikaya dokunulmaz. Sendika azası derhal yeni bir

Kongre akdederler ve yeni idare heyetini seçerler. Yoksa yaz boz tahtası gibi bir taraftan kapatılıp yeniden bir sürü masraf ve fedakârlıklarla bir yenisini kurmakla biz işçiler fasit bir daire içersinde yuvarlanıp gitmek arzusunda değiliz. İş kanununda, sigortalar ve sendikalar kanunda değişmesi lüzumlu pek çok maddeler mevcuttur: Bunları birer birer izah etmeyi biz sendikamız namına kendimizi pek selâhiyetli görmemekteyiz. Bu gibi tadiller ancak Türkiye işçisinin memleket çapında bağımsız bir şekilde teşkilatlanıp akdedeceği büyük bir kongrede müzakere edilip karar altına alınması gerekmektedir. Sendikalara birer tekere yazılarak memleket işçisini alakadar edecek umumi mes'eleler hal edilmiş olamaz. Ancak her iş sahasının yani her sanayi branjının kendi hususiyetleri dolayısıyla ne gibi taleplerde bulunması lüzumu öğrenilmek istenirse bu müracaat yerinde olabilir. Ve bu isteklerde memleket menfaati düşüncesiyle lüzumlu görülen tedbirler alınarak halledilir. Mesela bir tütün işçilerinin de diğer işçileri alakadar etmeyecek taleplerimiz bulunmaktadır. Bu taleplerimiz mevzubahis kanunlarda yer alamaz, bu gibi talepler hey'eti vekile kararları ile halledilir. Biz tütün işçilerinin alakadar eden meseleleri sırasıyla açıklayalım:

1- İşlenmemiş tütünlerin Memleket dışına çıkmasına meydan vermemek
2- Yarı işlenmiş tütünler miktarının tespit edilerek bu miktardan fazlasını yurtdışına çıkmasının meydan vermemek ve bu gibi manipülasyonlarda da sendikanın kontrol hakkını tanımak.

3- Tütün sıhhat üzerinde yapacağı tahribat göz önünde tutularak imalathanelerde ona göre lüzumlu Aspiratör teşkilâtını mecburi kılmak.
4- İşsizlik sigortası kurdurmak.
5- Ücretleri asgari veya borsaya göre ayarlamak.
6- Erkek ve kadın işçi müsavi miktarda sendikadan aynı ücretle aranması mecburi tutmak.
7- Gebelik hakkını 90 günden aşağı indirmek.
8- İş yerlerine yakın çocuk bakım evleri kurdurmak.
9- Sendika hüviyetini haiz olmayan işçiye iş verdirmemek.
10- Yarı işletilen tütünler için tüccara sendikaya kilo başında münasip görülecek bir paranın ödenmesini mecburi tutmak.
11- İstanbul gibi büyük vilayette işçiye vesait için paso verdirmek.
12- Sigorta her branja şamil tutulduğu gibi sezon gözettirmemek.
13- İş kanunda işçiyi bir ay denemeye tabi tutulması maddesini en çok üç güne tebdil ettirmek.
14- Mevcut iş kanunun fiilen tatbikini mecburi kıldırmak gibi taleplerimiz bulunmaktadır.

Yukarıda arz edilen maddeleri Bakanlar Kurulu kararı ile veya kanun çerçevesi ile ele alınacağını kuvvetle umud eder değişmeyen sonsuz saygılarımızı arz ederiz.

Sendika Genel Kurulu
Adına Başkan
İbrahim Atılal

Adres: İstanbul Tütün İşçileri
Sendikası
Kasımpaşa - İstanbul

Çalışma Bakanlığı Yüksek Makamına

Gazetelerde okuduğumuza göre şehrimiz sanayicileri 10 kasım 950'de Bölge Sanayi Birliğinde toplanarak (ücretli hafta tatili meselesini görüşmüşler) ve (bunun şiddetle aleyhinde) olduklarına dair alâkalı makamlara verilmek üzere bir rapor hazırlamışlardır. Senelerden beri alıştıkları usulü sözde terk ederek bu defa kendilerince ilmi yollu bir tehditle (memleket sanayiinin istihsalinde büyük bir azalma) olacağını iddia etmelerine hiçte şaşmadık. Ama ne var ki, çeyrek asırdır kanunun teminatı altında bulunan en basit haklarımızı dahi akıl ve mantık dışı sayan, kanuni haklarımızı aradığımızda bize sabır ve sükunet tavsiye eden işverenlerin bizzat mantık ölçüleri dışına çıktıklarını, istihsalin azalacağı yollu tehditlere baş vuracak kadar tehevvüre kapılıp, sinirlerine hakim olamadıklarını gördükçe insan esef ediyor ve ister istemez bunların kendi çıkarlarını, memleket menfaatlerinin üstünde tuttukları sonucuna varıyor.

Yukarıdaki iddiaların doğruluğunu ispat içinde (ücretli hafta tatilinin dünyanın hiç bir yerinde kabul edilmediği) mugalâtasını ilave ediyorlar.

Bu iddia tamamıyla suiniyetle yapılmış, herkesçe bilinen hakikatleri, düpedüz ve açıkça inkâr yoluna gidilerek ileri sürülen bir iddiadır.

Eğer Türk İşçisi başka memleketlerde kanunlaşmamış haklara dair taleplerde bulunamazsa, o halde işve-

renlerde başka memleketlerde kanunlaşmış hakları Türk işçisine vermemezlik edemezler. Bu kendi mantıklarının en tabii ve kaçınılmaz neticesidir. Şu durum karşısında, meselâ, grev ve teşkilâtlanma hakkının 1825 de İngilterede, ve yine grev hakkının 25 mayıs 1864 de Fransada; sekiz saatlik iş gününün 1856 da İngilterede; mütehavvil (değişen) asgari ücretin 1875 de İngilterede; mecburi işçi sigortasının 15 Haziran 1883 de Almanyada; İş borsalarının 1887 de Fransada; Zirai sendikaların 21 Mart 1884 de Fransada işsizliğe karşı sigortanın 1893 de Bernde (İsviçre) de kanunlaştığını ve mesleki teşekküllerinin İngiltere de 1871 de; Fransada da 16 Mart 1884 de kanunun teminatı altına alınmış olduğunu işverenlere hatırlatınca acaba ne derler. Ağlebi ihtimal bu defa da bir gayret sarf ederlerse, henüz bu hakları kanunlaştırmamış memleket bulabilirler belki. Biz burada 19 uncu asırda kanunlaşmış sayısız işçi haklarından ancak bir kaçını sıraladık. İşçi hakları bakımından büyük inkişaflar göstermiş olan 20 nci asırdan tek bir misâl dahi almaya ihtiyaç yoktur. Çünkü Türk işçileri bütün dünya işçilerinin ta 19 uncu asırda kullandıkları hakları dahi bu gün Türk işçisinden ısrarla esirgeyen işverenleri görüyor. O haklar ki bir çok ileri memleketlerde şimdi çoktan aşılmıştır. Bu memleketlerde, meselâ Fransada işçi kanunen haftada 40 saat çalışmakta, 48 saat de hafta tatili yapmaktadır.

O halde başka memleketlerde tanınan işçi hakları şöyle dursun, memleketimizde kanunlaşmış bazı işçi haklarımızı dahi çeyrek asırdır daima inkar etmiş olan işveren

hangi hakla biz Türk işçilerinin en basit ve en tabii bir hak talebinin, bu hak talebi başka memleketlerde kanunlaşmamıştır diye, reddini isteyebilir.

Kaldı ki ücretli hafta ve bayram tatilleri dünyanın hemen hemen bütün ileri ülkelerinde çoktan beridir kabul edilmiş bulunuyor. Netekim bu bilinen hakikati, tanınmış bir fabrikatör inkâr edemeyerek (Cenubi Amerika'da mevcuttur) diyerek kabulüne himmet buyurmuştur. (13 Kasım 1950, gece postası). Biz şunu iyice açıklamak istiyoruz ki bu haklar artık başka memleketlerde münakaşa edilmekten çoktan çıkıp kanunlaşmıştır. Bir kaç misâl vereyim. Meselâ, İngiltere, İtalya ve nihayet 1936 da ücretli tatilleri kanunlaştıran Fransa. Bazı İngiliz müstemlekelerinde (Avustralya, Yeni Zelanda) dahi ücretli tatillerin uygulanmakta olduğunu söylersek sanayiciler hiç hayret etmesinler.

Bütün bunlara rağmen şunu belirtmek isteriz ki Türk işçisi taleplerini, bu taleplerin önceden başka memleketlerde kabul edilmiş olmaları şartına bağlamayı asla kabul edemez. O bu mevzuda işverenlerin düştüğü hataya düşmeyecektir. Çünkü o, başka memleketlerce kabul edilmemiş dahi olsa haklı ve demokratik taleplerinin yurdumuzda da kanunlaştırılabileceği imkânına inanır. Bunun içindir ki sanayicilerin haksız iddialarının reddine, makul taleplerimizin kabulünü istediğimizi saygıyla arz ederiz.

Tütün İşçileri Sendikası

Tütün İşçileri Sendikası
İstanbul
Çalışma Bakanlığı
Çalışma Genel Md.
Ankara
Genel sayı..... No.32
1045 - 1- 41
Özet: 3 Ekim 950 Tarihli yazıya ektir.

4159 - 13 sayı ve 6/7 yazınıza cevaptır.

3 Ekim 950 tarihinde Bakanlığınıza gönderdiğimiz cevapta ezcümle iş kanununun ve ona bağlı mevzuatta değiştirilmesi gereken bir çok hususların olduğu, ancak Türkiye işçisinin memleket çapında bağımsız olarak teşkilâtlanıp akdedeceği bir kongrede karar altına alınması gerektiğini bildirmiştik. Türk işçisinin bağımsız olarak memleket çapında teşkilâtlanmamış olmasına rağmen delâletinizle yakında toplanacak çalışma konferansına faydalı olur ümidiyle aşağıdaki görüşlerimizi bildirmeği vazife bildik. İş mevzuatının tatbikinden edindiğimiz tecrübeler ve tetkiklerimiz sonucunda biz bu mevzuda şu neticelere vardık:

1 -a) İş kanunu demokratik hürriyetlere aykırıdır. Türk işçisinin her türlü teşkilâtlanma hürriyetini reddetmek ve onun en tabii bir hakkından; grev hakkından mahrum bırakmakla bu kanun aynı zamanda anayasamıza da Birleşmiş Milletler Everensel İnsan hakları Beyannamesine

nihayet Avrupa Konseyi insan hakları mukavelesine aykırıdır.

b) Mevcut iş mevzuatı, Bilhassa iş kanunu sosyal adalet esaslarına da aykırıdır. Bu kanuna hakim olan görüş vatandaşların kanun karşısında eşitliği görüşüdür. Halbuki böyle bir görüş, hala iş hukuku sahasında, sosyal adaletsizliğin ta kendisidir. Çünkü taraflardan biri sermayenin kudretine dayanan iş veren, diğeri de ya açlıktan ölmek, ya da teklif edilen her şartı kabul edip çalışmak zorunda olan işçidir. Birincisi en müsait şartları bekleyebilir. Diğeri ise bu günden yarına bekleyecek takatte değildir. Sosyal Adalet esaslarına uygun bir iş kanunu böyle iki ferdi haklarda ve mükellefiyetlerde eşit sayamaz. İşçiyi iş verene karşı bazı hakların teçhiz ederek iktisadî durumdaki eşitliği hukuken getirmeğe çalışır. Aksi halde ayrı bir iş kanununa lüzum yoktur. Medeni kanun ve borçlar kanunu hukuk eşitliği üzerinden işçiyi iş veren münasebetlerini pekâla tanzim etmektedir. Bir misal olarak Millî Korunma Kanunu gösterebiliriz. Bu kanun kiracılarla mülk sahiplerinin hukuk eşitliğini, sırf asgâri bir sosyal adalet icaplarını yerine getirmek için ve kiracıları himaye etmiştir.

Bu gün sosyal adaletten şu anlaşılmaktadır: Asgari iş, azami ücret; insanca çalışmak ve yaşamak şartları; yarını garanti edilmesi; mevcut iş mevzuatı Türk işçisine bunlardan hangisini te'min etmiştir. Yirminci asrın ortasında biz Türk işçileri hala asgari ücret, sekiz saatlik iş günü, ücretli tatil nedir bilmiyoruz. Bunun sorumluluğu herkesten evvel iş mevzuatını hazırlayanlara aittir.

c) Mevcut iş mevzuatı, iş kanunu sistemsiz çok karışık ve anlaşılması güçtür. O kadar istisnalar koyulmuştur ki adeta bir istisnalar kanunu halini almıştır. Prensipler, istisna; istisnalarda prensip olmuştur. Bir çok hususların tanzimini nizamnamelere bırakmıştır. Bu ise içinden çıkılmaz bir durum yaratmıştır.

ç) İş mevzuatı, bilhassa iş kanunu sudan sebepler ileri sürerek geniş işçi kitlelerini kanun himayesinden mahrum bırakmak ve kafa işçilerini kol işçilerinden ayırmakla sosyal adaletsizliklerin en büyüğünü yapmıştır. Bir işçinin hususi veya devlet ve belediye işlerinde çalışması iş kanunu bakımından farklı bir muameleye esas olamaz.

Diğer taraftan kanunun 10 işçiden az işçi çalıştıran iş yerlerinde bir çok iş kollarında uygulanmaması da akla yatar hiç bir mazeretle izah edilmez.

d) Mevcut iş mevzuatı bilhassa iş kanunu tatbik ve kontrol imkânlarından, müeyyidelerinden mahrumdur. Bu hususta işçiye ve sendikalara her hangi bir yetki tanınmaktadır. Bu yüzden iş kanununun işçiye bazı faydalar sağlayan maddeleri şimdiye kadar tatbik edilmemiştir.

e) İş kanunu işçi ve iş vereni çok dar mânada almaktadır. Sırf emeğiyle geçinen herkesin işçi sayılması icap ederken, kanun acayip bir mantıkla (Başka bir şahsın iş yerinde) çalışmış olmayı işçilik sıfatına hak kazanmak için esas saymıştır. Bu kanun tatbiki bakımından büyük sebep olmaktadır. İşte bütün sebeplerden ötürü iş mevzuatında Demokratik hürriyetlere ve sosyal adalet esaslarına

uygun tadiller yapılması, iş kanunu ile sendikalar kanununu tamamen değiştirilmesi icap eder.

2- O halde yeni bir iş mevzuatı ne gibi esasları ihtiva etmelidir? Şimdi bu soruyu cevaplandıralım.

I - Düşünceler:

A- Bir kanunun sistemli ve sade olması onun anlaşılması ve uygulanması bakımından birinci derecede önemlidir. Onun için iş kanunu sistemli ve sade olmalıdır. Kat'i zaruret olmadıkça istisna koymamalı, koymak icap ederse bunları bizzat kanunda tespit etmeli, yoksa nizamnamelere bırakmamalı; Bu çok mühimdir. Mevcut kanun, nizamnameler arasında adeta boğulmuştur. Anlaşılması uygulanması imkânsızlaşmıştır.

B- Yeni kanun Türk işçisinin sınıf haysiyetini tanımalı, onu kanunsuz tecavüzlerden masun tutmalıdır. En iptidai haklarını tanımak istemeyenler, bu hareketlerini mazur göstermek için bir takım yollara sapmaktadırlar. Türk işçisinin savunduğu hak ve menfaatler kendi öz hak menfaatleridir. Yeni iş mevzuatı bu gerçeğin ışığı altında hazırlanmalı, Türk işçisi bütün olarak kanunun himayesinden faydalanmalıdır.

Cumhur Başkanının söyledikleri gibi (Emekle sermaye arasında Adaletli iş şartlarına dayanan istikrarlı bir nizam vücuda getirmek) istisnasız bütün işçilerin aynı demokratik hürriyet ve haklardan faydalanmasıyla mümkün olur. bunun içinde:

A- Kanun, bir işçi dahi çalıştırırsa, bütün iş yerlerinde uygulanması;

B- Devlet ve belediye işletmelerinde çalışan işçilerin,

C- Kafa işçilerinin,

D- Deniz ve hava nakliyatıyla tarım işlerinde çalışan işçilerin,

E- Müstahdemlerin,

F- Evde çalışan işçilerin,

G- Küçük sanatkâr olmakla beraber iş mahsulünü doğrudan doğruya müstehlike satmayıp bir kavafa, tüccara satan kimselerin, mesela bir tüccara çalışan kunduracıların, marangozların ve saire aynı mevzuatın çerçevesi içine alınması şarttır. Bilhassa bu son iki zümrenin iş veya bu gibi işletmeciliğin tamamen yasak edilmesi, kanunun tatbiki bakımından mühimdir. Çünkü: bir çok iş verenler kanunun vecibelerinden kurtulmak için işletmelerini evlere, dükkânlara parçalayacaklardır. Kaldı ki bu gün dahi bu gibi işçilerin durumu çok kötüdür.

H- İşin sürekli süreksiz, süresi muayyen gayrı muayyen olması iş mevzuatının uygulanması bakımından bir farka esas olmamalıdır. Halbuki mevcut mevzuatın bu suretle şümul sahası daha da darlaştırılmıştır.

Z - Asgari iş, azamî ücret: bu gün artık anlaşılmıştır ki işçinin fazla ücret alıp çok dinlenmesi sadece kendisi için değil bizzat iş veren için de faydalıdır. iyi gıda alan ve kâfi derecede dinlenen bir işçinin verimi, çok yorulan ve az gıda alan işçinin veriminden kat kat üstündür.

Asgari iş azami ücretin bir faydasını da kısmen olsun işsizliği azaltmasıdır. Çünkü bir işletme sekiz saatlik iş gününden fazla çalışmak isterse başka bir ekip çalıştırmağa mecbur kalır ki bu, işsizler miktarını azaltmakla

kalmaz, azami ücret sayesinde işçilerin alım kabiliyetini yükselteceği için başka istihsal kollarında canlılık ve iş getirir bundan bütün memleket fayda görür. Bu, sosyal adalet esasının tahakkuku için her şeyden evvel,

A- İşin mahal ve mahiyeti göz önünde tutulmak ve hayat pahalılığına uygun olarak her zaman değiştirebilmek şartıyla asgari ücretin sendikaların seçeceği mahalli işçi istatistik komisyonlarınca tespit edilmesi ve çocuk zammının nazarı itibara alınması,

B- Bu asgari ücretin veya başkalarına devir ve temlik edilmemesi,

C- Hiç bir istisna kabul etmeksizin, dinlenme zamanı dâhil sekiz saat iş günü ve 44 saatlik iş haftası.

D- Cumartesi öğleden başlamak ve Pazartesi sabahı bitmek üzere 36 saatlik ücretli hafta tatili, ücretli bayram tatilleri ve ücretli senelik izin.

E- 16 yaşından küçük çocukların çalıştırma yasağı, 18 den küçük çocukların en çok yarım iş günü çalıştırılmaları ve iş saatlerinin, tahsil saatlerine göre ayar edilmesi.

F- Kadınları ve 18 den küçük çocukların gece işinde çalıştırılmaları yasağı ve kat'i zaruret bulunmayan iş kollarında gece işinin tamamen kaldırılması, gece işlerinde ücretin %50 zamla ödenmesi ve dört saatten fazla süren bu işlerde bir saatlik mecburi dinlenme.

G- Cinsiyet farkı gözetmeksizin eşit işe eşit ücret,

H- Götürü, parça başında işin ve ikinci iş verenin asıl iş verenden bir işi kırık farkla alarak işçiye yaptırması tarzının men edilmesi.

I- Ceza ve sair suretlerle iş verenin işçi ücretlerinden kesinti yapmaması,

J- İşçiyi haftalık iş saatinden âzade çalıştırmış olsa iş verenin tam gündelik ödemesinin kanunlaştırılması,

K- Bir iş borsası kurulması,

L- Çıraklık himaye edilmesi çıraklık mukavelesi iş akdinin umumi şekil ve şartları, neticeleri gösterilmeli; işçiyi deneme müddeti üç güne indirilmeli her ne suretle olursa olsun iş verene iş akdini ihbarsız feshetmek hakkını tanımamalı ve bu ihbar müddeti işçi için en çok üç gün olarak kabul edilmelidir.

M- Nihayet kolektif iş akitlerinin kabulü ve sendikaların bu akitlerde taraf olarak tanınması icap eder. Münferit iş akitleri de kolektif iş akitlerinden daha ağır şeraiti ihtiva etmemelidir.

3- İnsanca çalışmak ve yaşamak şartlarının te'mini bir iş kanunu zaruri kılan unsurlardır. Mevcut kanun işçinin insanca yaşama şartlarına hiç temas etmemiştir. Yeni kanunun işçiye iyi gıda ucuz ve sıhhi mesken sıhhat, mesleki ve sosyal eğitim, dinlenme, eğlenme te'mini davalarını gereği gibi ele almalı ve bir an önce hal etmelidir. Çalışma şartlarına gelince: Mevcut kanunda faydalı maddeler yok değil ancak bunlarda tatbik imkânlardan mahrumdur. Bunun için:

A- İş mevzuatı uygulanmasını kontrole: sağlık ve güvenlik şartları bakımından iş yerinin teftişe Çalışma Bakanlığı müfettişleriyle, sendikalarda seçilecek olan aynı yetkileri haiz işçi müfettişlerinde iştirak ettirilmesi.

B- İş yerleri dâhil talimatnamelerini hazırlanmasına sendika delegelerinin iştirakinin tanınması.

C- İş yerinin uygunsuzluğu hakkında yapılacak ihbar ve beyanlardan işçinin cezalandırılması icap eder. çünkü ceza tehdidi çok kerreler işçiyi yolsuzlukları görmeğe sevk eder.

4- Yarının garanti altına alınması meselesi diğerlerinden de önemlidir. Bu sadece işçi için değil iş veren içinde böyledir. Yarının korkusunu çeken işçi bu gün verimli çalışamaz. Bu günü te'min yarınını garanti etmek lazımdır. Bunun içinde:

A- İş bulma kurumunun lağvedilmesi, yetkilerinin sendikalara devir edilmesi. (Çünkü bu Kurum işçiye iş bulmaktadır, sendikalar bu işi daha iyi başarabilir, işçiye bugünü te'min edebilir)

B- Mevcut işçi sigorta kanununun bütün işçileri istisnasız kucaklayacak şekilde genişletilmesi ve formalitelerin son derece basitleştirilmesi.

C- İşsizlik, umumi hastalık ve ölüm sigortalarının bir an önce kanunlaştırılmalıdır.

D- İşçi karşılıklı yardımlaşma sendikalarının ve işçi sigortalarının da doğrudan doğruya ve münhasıran işçiler tarafından idaresi ve her türlü iş veren müdahalesinin önlenmesi şarttır.

5- Teşkilâtlanma ve Grev Hürriyeti:

Cumhur Başkanı Meclis açış nutkunda (Hususi teşebbüsü esas tutan serbest bir ekonomi nizamında işçinin grev hakkını ve teşkilâtlanma Hürriyetini tanımak icap eder.) derken demokrasinin temel şartlarından birine te-

mas etmişlerdir. Gerçekten de Türk işçisine teşkilâtlanma hürriyeti, grev gösteri ve boykot hakları tanınmadıkça Türkiyemizde demokrasi vardır denemez. O halde;

A- Mevcut sendikalar kanunu demokratik esaslara ve Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan hakları beyannamesine uygun olarak değiştirilmesi, teşkilâtlanma hürriyeti, sendikalara girme hakkı 16 yaşındaki çocuklar da dâhil bütün işçilere tanınması,

B- Bin bir bahane ile grev hakkının tahdit edilmemesi ve bu haktan bütün işçi ve müstahdemlerin faydalanması icap eder. Şunu da gözden uzak tutmamalı ki grev işçinin en son ve istemeyerek başını vurduğu bir silahtır. Ve o bunu sırf haklarını korumak için kullanır. Yoksa amme nizamını sarsmak için değil, bilakis onun bu hakkını tadil etmek amme nizamına aykırıdır. İşçiye grev hakkı tanınınca bugünkü mecburi tahkim usulünde kaldırılması ve işçinin istediği yola baş vurmakta serbest bırakılması zarureti kendiliğinden meydana çıkar.

6- Sendika nizamnamelerini Çalışma Bakanlığı tahdit etmek yetkisinin kaldırılması.

Sonsuz saygılarımızla arz ederiz.

Tütün İşçileri Sendikası
Yönetim Kurulu Başkanı
İbrahim Atılal

Adres: Ortaköy Dereboyu
No. 59 İstanbul

YENİ GÜN

Sayı 149
29.11.1950

Ticaret, tekel ve Çalışma Bakanlarının dikkat nazarlarına

30 bin tütün işçisinin haklı davası

Soruyoruz tonga sandık işlerinde kadınlar niçin çalıştırılıyor

Tütün İşçileri Sendikası Başkanı
İBRAHİM ATILAL

Evvelki sayılarımızda tütün işçilerinin haklı dilek ve şikayetlerini neşretmiştik. Bu neşriyatımız, işçi mehaffillerinde gerek müsbet neticeyi vermiştir. Matbaamıza kadar gelerek aleni teşekkürde bulunan yüzlerce işçi, İstanbul'da bulunan 30 bin tütün işçisinin haklı davalarının alâkadarlara duyurulmasını bir vecibe telâkki etmektedirler.

Yalnız teessürle öğrendiğimize göre, bazı iş yerleri, işçinin haklı davasına müzahir olan gazetemizin neşriyatını bahane ederek işçiyi tehdit etmektedirler. Fakat şunu da unutmamak lâzımdır ki, bu şekilde hareket edenler kanunlardan korkmalıdırlar. Çünkü işçinin davası ile Çalışma Bakanlığının yakından alâkadar olacağını katiyetle biliyoruz.

Dün Tütün İşçileri Sendikasını ziyaret eden bir arkadaşımıza Sendika Başkanı İbrahim Atılal şöyle demiştir:

- Soruyoruz! Tonga sandık işlerinde niçin kadınlar çalıştırılıyor. Erkeklerin dahi bu ağır işi zor başardıkları bir hakikattir. Tonga sandıkla çalışan kadın, hem iç organlarını sarsar, hem de yuttuğu tütün tozu ile on gün içinde düzelmemek üzere sıhhatini kaybediyor ve haftada da eline yalnız 10-15 lira bir para geçiyor. Sakat bir bünyeden de doğacak çocuklar daima cılız ve hastalıklı olarak dünyaya geliyor.

Durumu tekrar Çalışma, Ticaret ve Tekel Bakanlıklarına arz ederken yakın alâkalarını bekliyoruz.

Bu bir milli davadır. Bu sebeple üzerinde ısrarla duruşumuz bahane edilerek işçiye tehditli ikaz yapmak, yalnız esefle karşılanmamalıdır. Kanunların verdiği yetki kullanılmalıdır. Diğer taraftan bulanık suda balık avlamak isteyen bu kabil iş yerlerine şunu hatırlatmayı faydalı buluyoruz. Biz neşriyatımıza bu dava halledilinceye kadar devam edeceğiz.

BU ŞEHRİN SESİ

07.12.1950
Kemal Sülker

Dertli Kasımpaşanın muzdarip insanları arasında bir gün

İskeleye ayak basınca -ikindi üzeri işçinin ne işi var? - Hasta çocuk doktora götürülüyor

Kasımpaşa dertli bir yerdir.

Bu dertli bucağın iztırabının dehşetini, iskeleye çıkar çıkmaz duyacağınız koku ile anlamanız mümkündür.

Kasımpaşa dertli bir yerdir. Dertli yerin, insanları da dertli olur elbet...

Kasımpaşada, deniz işçileri de tütün işçileri de oturur. Bunların arasına girdiniz mi Kasımpaşa insanlarının dertlerinin azametini öğrenirsiniz.

"Dehşet" diyoruz, "azamet" diyoruz, diyoruz amma, bunun ne olduğunu söylemek daha doğrudur. Ve işte ben bu doğru yolu tutup Kasımpaşa insanlarının iztıraplarını bu sütunlara geçireceğim.

İskeleden çıktıktan sonra Kasımpaşanın içerilerine doğru attığım her adımın altında çimento ile örtülmüş lâğımın denize pislik akıttığını hissettim.

Galiba "Tonoz" diyorlar. Bu tonoz boyunca ilerlerken bir kaç ay önce bir tütün deposunda tanıdığım bir gençle karşılaştım.

"- Hayrola? dedim, bu saatlerde..."

Vakit ikindi idi ve bu saatte bir işçinin, işinde olmak gerekti.

"- Bu saatlerde buradayız işte dedi malûm ya çoktandır boştayız."

Bu sırada yanından geçen bir kadınla selâmlaştı:

"- Ne haber?" dedi.

Başı örtülü kadın:

"- Bizim Hasan Efendiye uğrayacağım da... Bakalım zeytinyağı..."

"- Evin yanında bakkal durmuşken..."

"- Bir haftadır veresiyeyi kesti. İşsiz olduğumuzu öğrendi de..."

Tütün işçisi gençle meslektaşını geride bırakıp ilerledim. Üniversiteden tanıdığım bir arkadaşı yanında bir küçük oğlan çocuğu ile geliyor gördüm.

"- Nereye böyle? Pek telâşlısın..."

Fakülteli arkadaş:

"- Birader dedi bizim mahalleden dul bir kadın var. Onun çocuğu bu. Hastalandı. Anası doktora götüremiyor. "Para yok ki götürem" diyor. Hastanelere de niyeti yok. Kadıncağız tütünde çalışırdı. Kaç zamandır boşta. Çocuk öksürükten boğulacak. Şurda bizim bir tanıdık doktor var. Ona götüreyim dedim."

"- Çok iyi yüreklisin dedim. Var ol!"

Mütevazı arkadaş güldü:

"- İyi yüreklilik falan değil dedi, işsiz kadın, çocuk öksürdükçe hiddetleniyor. Psikolojisi bozuldu. Ne olur ne

olmaz..."

Ben Kasımpaşanın ortasındaki yüksek yolda ilerlerken sağımdan solumdan insanlar geçiyor. Yüzlerinde pek az neş'e, ellerinde ise hiç bir şey yok. Ne bir eşya sepeti, ne iki somun, ne meyve bulunan bir kese kâğıt, ne de bir demet çiçek...

Kasımpaşa dertli bir yerdir.

Dertli yerin insanları da dertli olur elbet. Bu dertli insanlar arasında çoğunluğu tütün işçileri teşkil ediyor. Esasen Kasımpaşada oturanların çoğu tütün işçisi ise, bir o kadarı da deniz işçisi... Ben bir ikindi üzeri tütün işçileriyle Kasımpaşanın ve Kasımpaşalının dertleri üzerinde konuşayım diyerek bir kahveye girdim. küçücük, içerlek bir kahve.

Kahvedekilerin hepsi tütün işçisi... Hapsi de işsiz!

Ağızlarında Tekel, Çalışma, İşletme ve Ticaret Bakanlarına gönderilmiş bir dilekçe lâfıdır dolaşıyor.

"- Hâlâ cevap vermediler!" diyorlar.

"- Üç bin kişinin derdine aldırmadılar" diyorlar.

"- Nerenin üç bin kişisi, diyorlar, başımızdaki nüfusu unutuyorsun? Üçer kişiden dokuz bin ederiz be yahu!"

Dokuz bin kişinin iztırabını dokuz dakikada öğrenmek, dokuz satırla yazmak olmaz elbet...

Kasımpaşa dertli bir yerdir.

Kasımpaşa insanlarının karşılaştıkları dehşeti, bu dertli bucakta yaptığım bir gezinti sonunda kısmen öğrenmiş bulunuyorum. Onları sırasıyla yazacağım.

BU ŞEHRİN SESİ

09.12.1950
KEMAL SÜLKER

Kasımpaşada bakkallar fazla satış yapmıyor, çünkü binlerce tütün işçisi boşta geziyor!

Ankara'ya bir işçi hey'eti gönderiliyor - Hastalar çoğalmışsa, evler harap vaziyette ise...

Kasımpaşanın kenar kahvelerinden birinde oturan işsiz "tütün işçileri" konuşuyordu:

"- Çaresiz, diyorlardı, Ankara'ya bir heyet göndermeli!"

Otelde son sigarasını yakan, işçi, boş paketi sobaya doğru atarken:

"- Heyet ne kelime? dedi, Başkanımızı gönderelim, yeter. Ankara'ya gidip gelmek bir hayli masraf tutar."

Sadece bu konuşmalar işin önemini göstermeğe kâfi idi.

Birisine sordum:

"- Başkanınızı nerede bulurum?"

"-Şimdi gelir, dedi, zaten bizim Sendika kahvenin yanında."

Kahvede konuşulanları şöyle bir derleyip, toparlayayım, dedim. Bu sıkıntı içinde kıvranan vatandaşların üzerinde durdukları en mühim mesele işsizlikti ve bunun neticelerini anlatmadan bitiremiyorlardı.

Hele gözleri bir kor gibi yanan bir işçinin sözleri hâlâ kulaklarımda çınlıyor:

"- Üç bin işsizi dokuz bin olarak hesap etmek daha doğru. İşsiz adam, çarşıdan, pazardan alış veriş yapmaz. Bu bakkalın ve satıcıların zararınadır. Alış veriş yapamayan kimse gıdasını teminden âciz kalır. Gıdasız vücut zayıf düşer, hasta olur. hastalığı vereme kadar dayanır. Hastaya bakmak devletin vazifesi. Hükûmetin bütçesi malûm. Hastahane sayısı arttırılamıyor. İlâçlara verdiğimiz döviz milyonları buluyor. Bu milyonlar, harice akan millî servettir. Veremi tedavi etmek ne güç şey, bunu bilen bilir. Amma işsize iş bulmak, veremi tedavi etmekten çok kolay!"

Adeta kendi kendine konuşuyor ve bu mantık silsilesini sırf kendisini tatmin için kuruyordu. Sözüne aldıran olmadı.

"-Seni dinlemiyorlar amca!" dedim.

"- Her gün dinliye dinliye sözlerini ezberlediler de... Amma, işin doğrusu hepimiz bunları biliyoruz. Bu bakımdan benim sözlerim hiç bir işsize yeni bir şey öğretmez."

Kahvedekiler bizim bu konuşmamızla alâkalandılar.

"-Kardeşim, dediler, sen bugün aramıza geldin de bu sözlerimizi yeni duyuyorsun. Biz aylardan beri bunları konuşuruz. Kasımpaşada nüfusun yüzde otuzu vermese, bu hep işsizliktendir.

Evlerin bir kısmı harap bir halde ise, çocuklar çamurda eğlenmekte ve mikrop kapmakta ise bunun sebebi işsizliktir."

"- Mühim bir dâva, dedim, her sefaleti, her hastalığı işsizliğe bağlamanız..."

"- Tabiî, dediler, işsiz kalan insan her hastalığa hazır olur."

"- Peki bu işsizliği önlemek..."

Sözümü bitirmemiştim ki kahveye uzun boylu birisi girdi. Arkadaşlarıyla selâmlaştıktan sonra bana tanıttılar:

"- İbrahim Atılal, Sendikamız Başkanı!"

"İstanbul Tütün İşçileri Sendikası"nın Başkanı olan bu genç, gazeteci olduğumu öğrenince, beni kahvenin yanındaki Sendika binasına dâvet etti.

Küçücük bir odaya girdik. Az sonra bir Bayan geldi. Sendika Başkanı:

"-Bayan Zehra Kosova, dedi, Sendikamız Yönetim Kurulundan faal bir üyemizdir."

İbrahim Atılal'a sordum:

"- İşçiler, Ankara'ya gideceğinizden bahsediyorlar. Sebebini sorabilir miyim?..."

"- Sebebi malûm: İşsizlik!"

Herkesin ağzında aynı kelime!" diye söylendim. Bayan Zehra:

"- Elbette, dedi, çünkü biz aylardan beri işsizlikten başka bir şey görmedik."

Sendika Başkanı izah etti:

"- Ekim ayında Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, Başbakana, tekel Bakanına, İşletmeler Bakanına, Çalışma Bakanına birer dilekçe gönderdik. Binlerce işçinin boşta olduğunu bildirdik. İş istedik. Bugüne kadar bir tek ce-

vap alamadık. Bu sebeple işçi arkadaşlar beni Ankara'ya göndermeğe karar verdi. Üç dört güne kadar Ankara'ya gideceğim. Alâkalı bakanları ziyaret etmeğe çalışacak ve binlerce işçiye iş temin etmelerini isteyeceğim. İş bulma hususundaki görüşlerimizi de anlatacağım."

İbrahim Atılal:

"- Bize iş bulmak o kadar kolay ki..." diyor. Bu "kolay olan" şeyin nasıl mümkün olacağını yarın yazacağım.

10.12.1950
KEMAL SÜLKER

İŞ VE İŞÇİ ALEMİNDEN RÖPORTAJLAR

Tonlarca tütün, işlenmediği halde işlenmiş gibi harice çıkarılıyor

İstanbul Tütün İşçileri Sendikası Başkanı İbrahim Atılal'la mühim bir konuşma

Binlerce tütün işçisinin işsizlik dâvasını görüşmek için Ankara'ya gidecek olan "İstanbul Tütün İşçileri sendikası" Başkanı İbrahim Atılal:

"- Dava büyüktür, dedi, memleketin birinci plânda halledilmesi gereken işi, muhakkak ki bu "işsizlik" meselesidir. Düşünün bir kere... Bir taraftan memleket evlâtları boşta kalır ve her türlü hastalıklarla savaşırken, tütünlerimiz ellerini kollarını sallıya sallıya harice gidiyorlar."

Türk tütününün harice çıkmasından memnun olmayacak bir tek fert tasavvur edemezdim. Başkanın bu sözleri üzerine:

"- Tütün ihracının aleyhinde misiniz?" diye hayretle sordum.

"-Yok, dedi, öyle bir şey söylemedim."

"- Memleket evlâtları boşta kalır ve her türlü hastalıklarla savaşırken... demiştiniz ya!"

"- Yine aynı şeyi söylüyorum."

"- Anlamadım."

"- Anlatayım!"

İbrahim Atılal, meğer, tütünlerin ihracına değil, işlenmeden ihracına aleyhtarmış. Anlattı:

"- Tütünlerimiz, dedi, gayri-mâmul olarak ihraç ediliyor. Memleket dâvası olarak senelerden beri bunun üzerinde durduk. Duruyoruz. Duracağız!"

Bu mühim memleket dâvasını şöyle belirtti:

"- Bu seneki tütün rekoltesi 100 milyon tondur. Çoluğu, çocuğu ile bütün yurt mikyasında asgarî 50 bin tütün işçisin,n varlığını düşünürsek bu 100 milyon tonluk rekoltenin ne demek olduğu anlaşılır. Eğer bu tütünlerin harice sevk edilecek kısmı işlenirse tütün işçileri altı ay değil. Bir sene çalışırlar."

Hayretim arttı:

"- Şimdi altı ay mı çalışıyorlar?"

Sendika Başkanı:

"- Maalesef altı ay çalışmayan da var. Bütün bunlar tütünün harice gayrı mâmul olarak sevkinden ileri geliyor. sonra şunu da gayet açık olarak söylemeliyim ki Türkiye'den gayri, hiç bir memleket, tütününü gayrı mâmul olarak ihraç etmiyor. Biz de aynı yolu tutsak binlerce işçi "mevsim işçisi" olmaktan kurtuluruz. Memleketin sosyal bünyesindeki yaralardan bir kısmı kapanmış olur."

Hep "işlenmiş", "işlenmemiş", "mâmul" veya gayrı mâmul" gibi tâbirler geçiyor. Bunların ne olduğunu öğrenmek faydalı olur diye sordum.

-Tütünün işlenmesi diye nevilere ayrılmasına derler; dedi, tütünün kalitesini hesaba katarak yaprak yapılan

muayene neticesinde meydana gelecek bu ayırma işlemedir. Bunu makine yapmaz. Mutlaka insan eli yapar. Eğer tütünü, köylerden geldiği gibi sadece çul değiştirerek ihraç edersen hem tütünü ucuza satmış, hem de binlerce tütün işçisinin emeğini istememiş oluruz. Bu bakımdan Türk işçisinin iş bulması için tütünün işlenmesi gerektir. Üstelik bu kanunen de böyledir."

Hoppala!

Kanunen yapılması emredilen bir iş için bu kadar çene çalmağa ne lüzum vardı?

"- İbrahim usta, dedim, madem kanun emrediyor. O halde..."

boynunu büktü:

"- O haldesi, bu haldesi yok, dedi, bir çok tütün ihracatçıları işlenmemiş tütünlere "Mâmul" damgası vuruyor ve bu işe bakan memurlardan bazıları buna göz yumuyor. Tütünler de el dokunmadığı halde sözde "işlenmiş" gibi harice çıkarılıyor. Dert çok, çok!" diye söylendi.

Yarın bu dertli Sendikacının ve arkadaşlarının konuşmalarını yazmağa devam edeceğim.

Tütün İşçileri Sendikası 12.6.1951
İstanbul İstanbul

Bay Kemal Sülker
Gece Postası Gazetesi
Ropertaj Yazarı
İstanbul

İstanbul Tütün işçilerinin durumu, bu yıl her senekinden de fecidir. İşsiz arkadaşlarımızın adedi tam istihsal yılını faaliyet devresinde olduğumuz halde başka senelerin iş tatili zamanlarındakinden daha korkunç rakamlara varmış bulunmaktadır. Yığınlarla Tütün depolarda imal edilmeden durur ve yarım yamalak imal edilmiş pek az tütüne karıştırılmış öteye beriye sevk edilirken tütün amelesi depo kapılarında aç bî ilaç işe alınmak için bekleşip durmaktadır.

Kanunda müsavi iş yapana müsavi ücret esası belirtildiği halde bizde öteden beri kadın işçilere düşük ücret verilmekte ve patronların işlerine geldiğinden ötürü esasen mahdut sayıda açılan sandık başına sendikamızın bütün ısrarlarına rağmen kadın işçi alınmaktadır. Bunlara da şunu belirtmek istiyoruz ki sendikamız kadın ve erkek işçiler arasında hiç bir fark gözetmemekte ve erkeklerle müsavi miktarda iş çıkaran kadın işçilerimizde aynı ücretin verilmesi hususundaki mücadelemize devam edeceğiz. Esasen bu gün tütün işçisi o kadar düşük ücret almaktadır ki ölmeden yaşayabilmek için kadınlı erkek-

li çalışıp çabalamak zorundadır. Hal böyle iken binlerce boşta gezen tütün işçisine mukabil bir avuç arkadaşımız yarınından emin olmaksızın mahdut sayıdaki tütün depolarında çalışırken şöyle çirkin bir haksızlıkla karşılaşmış bulunmaktadırlar. Ortaköy'deki Kostandin Setenko Tütün deposu 14 Mayıs 1951 Pazartesi günü imalatı açtığını bildirerek işçi alımına başlamış ve tütün işçisi depoda çalışmağa başladıktan 4 gün sonra yevmiyelerin geçen yıl olduğu gibi - 480 ile 490 - üzerinden değil de 450 üzerinden verileceğini bildirmiş ve depoda çalışan bütün işçi bu haksızlığı kabul edemeyeceklerini, hayatın gün geçtikçe daha pahalandığını ve şayet bu düşük yevmiye ile çalıştırılmakta ısrar edilirse işi terk edeceklerini kesin olarak bildirirler. Deposunda tütünlerin yayılmış ve mutlaka işlenmesi icap eden bir durumda bulunan patron işçinin bu dileğini ister istemez kabul etmek zorunda kaldı. Fakat 21 Mayıs 1951 günü şu garip teklifle tekrar işçinin karşısına geldi: Yürürlükte bulunan 5518 sayılı iş kanunun 13 üncü maddesi hükümlerinin işçi için tanıdığı haktan feragat edildiğine dair imza vereceksiniz ancak bu şekilde bundan sonra bu depoda çalışabileceksiniz diye tutturdu. Yukarıda adı geçen kanun maddesi bir yıl önce aynı yerde çalışmış bulunan işçiye kıdem hakkı tanıyor ve böyle işçilerin yeniden tecrübe devresine tabi tutulmayacağını, kıdemli işçilerin hakkı olan iş bitmeden 15 gün önce patronun işçisine ise nihayet vereceğini bildirmesini şart koşmaktadır. Setenko bu depoda çalışan işçi arkadaşlara aklı sıra böyle bir mukavele imzalatmakla

onların bu meşru haklarını gasp etmiş olacak ve işçinin gönlünün dilediği anlarda kapı dışarı edebilecekti. Bu nev'i dalavereler Türk işçisine teşkilâtlanmak ve sendika kurmak hakkı tanınmadığı devrelerde şüphesiz mümkündü fakat bu gün artık bütün işçinin iktisadi alanda karşılaştığı bütün güçlükleri yenmesini bilen ve kanun yollarından onun iş ihtilaflarını hal eden kendi sendikaları vardır. burada da derhal bu haksızlığa maruz kalan arkadaşlar Setenko'nun yani patronun imzalatmak istediği şeyi reddetmişlerdir. Patron bu ret karşısında işine devam eden ameleye hiç bir şey söylememiş 9 Haziran 1951 Cumartesiye kadar işini devam ettirmiştir. Hadisenin tafsilatından da anlaşılacağı üzere Setenko'nun mahut mukaveleyi deposunda çalışan ameleye imzalatamayınca eski durumu aynen kabul etmiş olması icap ederken birden bire 9 haziran 1951 Cumartesi günü işe son verdiğini ve artık deposunda çalışan işçinin bundan böyle işe gelmemesini bildirmek suretiyle mezkûr depoda çalışan 82 işçiden 76 sının topluca ve yürürlükte bulunan iş kanunun 74 üncü maddesinde sarahaten yazılı olan (Lokavut) durumunu yaratmıştır. Setenko aynı zamanda iş kanunun 18 inci maddesini de çiğnemiş ve madde de yazılı - iş akdinin bozulmasında iş verenin işçiye yeni bir iş bulması için iş saatleri içinde her gün iki saat ücretli izin vermesi ve bunu 15 gün müddetle idame etmesi veya bu saatleri toplu olarak kullandırması -hakkın kullanılmasına mani olmuştur. Yürürlükteki iş kanunumuzun Lokavut ile ilgili maddesi aynen şöyle der:

Lokavut: Bir iş yerinde taayyün etmiş işin mahiyetine ve çalışma tahammüllerine veya kanunun hükümlerine göre meri bulunan umumi veya hususu iş şartlarını kendi menfaatine daha uygun gördüğü başka şartları işçilerine kabul ettirmek maksadıyla iş verenin işi durdurması veya yapılan teklifleri kabul etmediklerinden işçilerin işten çıkarılmalarına mecbur bırakılmaları Lokavut'tur ve yasaktır.

Ticaret, Tekel ve Çalışma Bakanlarının dikkat nazarlarına

30 bin tütün işçisinin haklı davası

Soruyoruz tonga sandıklıştlerinde kadınlar niçin çalıştırılıyor

Yeni Biim Sayı 148 29.11.50

İBRAHİM ATILAL

Tütün İşçileri Sendikası Başkanı

Evvelki sayılarımızda tütün işçilerinin haklı dilek ve şikâyetlerini neşretmiştik. Bu neşriyatımız, ilgi mahafillerinde yankı uyandırmış, matbuatımıza kadar gelerek alaka teşekkürde bulunan yüzlerce işçi, İstanbulda bulunan 30 bin tütün işçisinin haklı davalarının alâkadarlara duyurulmasını bir vecibe telâkki etmektedirler.

Yalnız teessüfle öğrendiğimize göre, bazı iş yerleri, işçinin haklı davasına müzahir olan gazetenin neşriyatını bahane ederek işçiyi tehdit etmektedirler. Tekel şunu da unutmamak lâzımdır ki, bu şekilde hareket edenler kanunlardan korkmalıdırlar. Çünkü işçinin davası ile Çalışma Bakanlığının yakından alâkadar olacağını katiyetle biliyoruz.

Dün Tütün İşçileri Sendikası Başkanı ziyaret eden bir arkadaşımıza Sendika Başkanı İbrahim Atılal şöyle demiştir:

— Soruyoruz. Tonga sandıklarında niçin kadınlar çalıştırılıyor. Erkeklerin dahi bu ağır işi zor başardıkları bir hakikattir. Tonga sandıkla çalışan kadın, hem iç organlarını zarar, hem de yuttuğu tütün tozu ile on gün içinde düşünemek üzere sıhhatini kaybediyor ve haftada da aline yatmış 10-15 lira bir para geliyor. Sakat bir dünyaya da doğacak çocuklar daima cılız ve hastalıklı olarak dünyaya geliyor.

Durumu tekrar Çalışma, Ticaret ve Tekel Bakanlıklarına arzederken yetkili mercilerini bekliyoruz.

Bu bir milli davadır. Bu sebeple üzerinde ısrarla duruyoruz. Bahane edilerek işçiye tahditli ikaz yapmak, yalnız sesini kısmakla kalmamalıdır. Kanunların verdiği yetki kullanılmalıdır. Diğer taraftan bulunduğu sıcak bölgede sakat kalmak istiyen bu kabil iş yerlerine şunu hatırlatmayı faydalı buluyoruz. Bir neşriyatımızın bu dava halledilinceye kadar devam edecektir.

(Devamı var)

Görülüyor ki Setenkonun yaptığı hareket tıpatıp iş kanununun Lokavut maddesine uymaktadır. Bu durum karşısında haksızlığa maruz kalan ve üstelik işinden kovulan 76 işçi ambarlarında işlenmemiş Tütünü bulunduğu halde ve kanuni mukaveleyi çiğneyerek işçiye lokavut yapan Setenkoyu çalışma Bölge Müdürlüğüne mensup oldukları İstanbul Tütün İşçileri sendikası vasıtasıyla şikâyet etmişler ve kanunun kendilerine sağlayacağı haklar aramışlardır. İstanbul Çalışma Müdüriyetinden bu işi mahallinden tahkik için gönderilen Müfettiş Bay Şükrü Yersel hadiseye el koymuş, iki tarafı da dinlemiş, depodaki 15 ton işlenmemiş tütünü tespit etmiş ve Setenko'nun yaptığı fiilin Lokavut olduğunu raporuyla belirterek Çalışma Bakanlığınca kendisinin mahkemeye verileceğini ve kanunen gereken cezasını çektirileceğini bildirmiştir.

İstanbul Tütün işçileri sendikası 76 üyesine yapılan bu haksızlığı Türk Yayım vasıtasıyla protesto eder ve üyelerinin haklarını Lokavut yapan Tütün Taciri Setenkodan mahkeme huzurunda son santimine kadar alacağını belirtirken gerek sayın çalışma müdürümüze gerek değerli müfettiş Şükrü Yarsel'e işçiler adına teşekkürü borç bilirken böyle haris emeller peşinde koşan menfaatperest bazı tütün tacirlerine kanunlarımızın dikte edilmesini ve cezalandırılmalarını istiyoruz.

Sendikalar muhitinde infial uyandıran bu hareketlerin bir evvel olduğu gibi derakap önlenmesini memleket menfaatleri bakımından arkadaş sendikalara da tercüman olarak bekliyoruz. Ve bilhassa Hükümetimizden işsizli-

ğin önlenmesini Tütün istihsalatımızın planlaştırılıp ıslah edilmesini Memleketimize dışarıdan giren amerikan Rejina Tütün rekabetinin durdurulmasını dâhilde gayrı mamul tütün kesiminin önüne geçilmesini harice ihraç edilen gayrı mamul Tütün Gönderimin durdurulmasını gönderilenlerin de ağır cezalandırılmasını istiyor ve bu içinde kıvrandığımız işsizlik mağduriyetinden acilen kurtarılmamızı Tütün İşçileri adına bekliyoruz.

(Bir taraftan Setenkonun Lokavut hadisesi olurken öte yanda başka bir iş yerinde yeni bir güçlükle karşılaşılmıştır. Günlük gazetelerin belirttiği gibi Türk tütün Limitet Beşiktaş'taki deposunda piyasa yevmiyesi usta bir tütün işçisi için 5 lira iken işsiz adedinin fazlalığından faydalanarak 4 liradan kadın işçisi imalata almak suretiyle iş açmıştır. Kafile halinde toplanan erkek ve kadın tütün işçilerini esasen başka depolarda çalışan arkadaşlarının buraya girerek büsbütün alınmalarına mani olmamalarını söylemişler ve depo idaresinde 4 lira düşük yevmiyeyi aç kalmamak bahasına erkeklerin de kabul ettiğini ve işe alınmak istenilen kadınların başka depolarda işleri olduğundan bu yere erkek ve tamamen işsiz arkadaşları alınmasını istemişlerdir. Depo idaresi bu makul teklifi ret ederek eski totaliter idareden alışık oldukları çirkin iftira yoluna baş vurarak karakola (Amele Grev yapıyor amele isyan halinde) diye telefon edip polis celp etmiştir. Gelen polislerde hadiseyi depo kapısı önünde birikmiş ameleyi haksız olarak mahkemeye sevk etmişlerdir. İstanbul Tütün İşçileri sendikası bu yanlış harekatı umumi efkâra arz

etmeyi vazife sayar ve binlerce işsiz amelenin mukadderatı ile oynayan iftiracılara kanun yoluyla hadlerinin bildirilmesini ve kadın işçi arkadaşlarımızı erkeklere karşı kışkırtan ve bu mücadeleden kendilerine menfaat payı arayan depo idaresinden infial duyduğunu alenen bildirir.

İstanbul Tütün İşçileri Sendikası
Yönetim Kurulu Bşk.
İbrahim Atılal
Adres: Ortaköy Dereboyu
No: 59
İstanbul

TÜTÜN İŞÇİLERİ SENDİKASI
İSTANBUL

İşçi Arkadaş:

26.8.951 Pazar günü sendikamızın 4 üncü kongresi toplanacaktır. Bu çok önemli ve mutlu bir olaydır. Evet bu mutlu bir olaydır. Çünkü kongremizin toplanacağı şu sıralarda bir çok hayati mes'elelerle karşı karşıya bulunmaktayız.

1 - İş kanunu, Sendikalar kanunu ve sosyal sigorta kanunlarında vaat edilen değişiklikler yapılmamış; ölüme karşı sigorta kanunu ile işsizlik sigortası kanunu çıkmamıştır.
2 - Bir çok defa toplanacağı ilân edilen iş konferansı bugüne kadar bir türlü toplanmamıştır.
3 - Ücretli tatiller kanunu beklediğimiz gibi çıkmamış. Bunda işçinin değil işverenin menfaati ön plânda tutulmuştur.
4 - Grev tasarısı, grev hürriyeti namına; grev hürriyetini çiğnemekte ve bize işverenin menfaatlerini zorla kabul ettirmeğe çalışmaktadır.
5 - İşsizlik gittikçe genişlemekte ve milyonları kavramaktadır.
6 - Türk işçisini parçalamak böylece Sendika hareketlerini baltalamak için bazı işverenler sahte sendikalar kurdurulmaktadır.
7 - Sendikamızın müteaddit müracaatına rağmen işlenmemiş tütün ihracına devam edilmekte ve bu mevcut işsizliği geniş ölçüde arttırmaktadır.

8 - 25.1.950 tarih ve 5518 sayılı kanunun 2 inci maddesinin sarahatine rağmen ücret bakımından kadın erkek farkı gözetilmekte ve bu bilhassa kendi iş kolumuzda zaten çekilmez olan hayat şartlarını daha da ağırlaştırmaktadır.

9 - Hayat pahalılığı gittikçe artmakta, bunun karşısında ücretler yerinde saymaktadır. Şehrimiz ticaret ve sınai odasının neşrettiği son geçinme endeksine göre beş kişilik bir aileye, bir aylık geçimi için tam 356 lira elli kuruş lâzımdır. Acaba kaçımız günde 356 kuruş alıyoruz? Ayrıca tatillerde ücret almadığımıza göre hangimizin gündeliği üç lirayı geçmektedir? Rakamların bu dili karşısında hayat şartlarımızın ağırlığını anlatmak için söze ihtiyaç yok! Çalışma şartlarımızın ne derece fena olduğunu her birimiz her gün kendi varlığımızda hissetmekte, gözlerimizle görmekteyiz.

İşte bütün bu mes'elelerin çözülmesinde kongremize büyük sorumluluklar düşmektedir. O, mevcut şartların ışığı altında sendikamızın gelecek faaliyetleri için yeni istikametler çizecektir. Bundan dolayı çok önemlidir: Aynı zamanda mutludur da çünkü, uzun yıllar boyunca Türk işçisi birleşmek ve haklı menfaatlerini aramak hakkından mahrum bırakılmıştır. Bu suretle ondaki dayanışma hissinin ve sınıf şuurunun öldürüleceği zannedilmiştir. Bu böyle olmamıştır. Sendika hürriyetini çok yakın zamanda elde etmemize ve bu hürriyetin çok mahdut olmasına rağmen sendika hareketi sür'atle gelişmiştir. Kısa zamanda sendikamızı binlerce işçiyi safları arasına almış ve iş

verenlere karşı mücadelesinde işçiye önderlik ödevini hakkiyle yerine getirmiştir ve getirecektir.

Halen sendikamız bir sene zarfında aza adedini 300 den 1000 e çıkarmağa, iş ücretlerini %20 ilâ %30 nispetinde artırmağa ve sendika azalarına iş bulmağa muvaffak olarak sür'atle gelişmekte oluşunu her şeyden evvel, işçi arkadaş senin sınıf şuuruna; dayanışma hissine ve sendikamızın yorulmak bilmez faaliyetine borçluyuz. İşte bütün bunlardan dolayı dördüncü kongremizin toplanması mutlu bir olaydır. Ancak şunu bilhassa belirtelim ki birçok işçi arkadaş, işçi işveren mücadelesinde; sendikanın rolünü; önemini gereği gibi idrak etmemiş; işçilerin birleşmesindeki manayı kavrayamamıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz mes'elelerin henüz hal edilmemiş olmalarının sebebini burada aramak lâzımdır. İşçinin, her türlü imkânlara sahip iş veren karşısında üç silahı vardır. bunlarda birleşmek; gene birleşmektir.

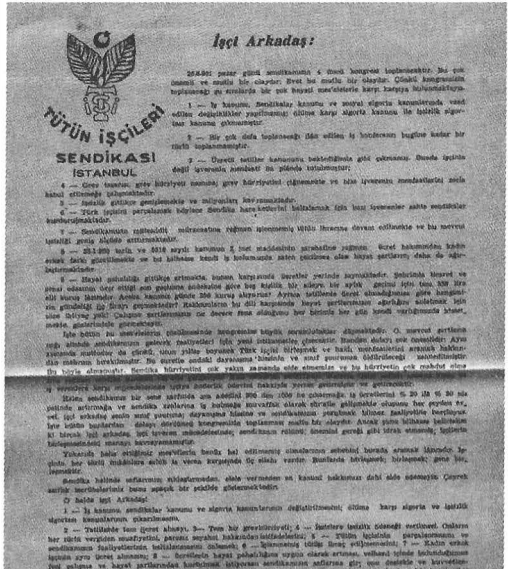
Sendika halinde saflarımızı sıklaştırmadan, elele vermeden en kanunî hakkımızı dahi elde edemeyiz. Çeyrek asırlık tecrübelerimiz bunu apaçık bir şekilde göstermektedir.

O halde İşçi Arkadaş!

1 - İş kanunu, sendikalar kanunu ve sigorta kanunlarının değiştirilmesini; ölüme karşı sigorta ve işsizlik sigortası kanunlarının çıkarılmasını,

2 - Tatillerde tam ücret almayı, 3 - Tam bir grev hürriyeti; 4 İşsizlere işsizlik ödeneği verilmesi, Onların her türlü vergiden muafiyetini, parasız seyahat hakkın-

dan istifadelerini; 5 - Tütün işçisinin parçalanmasını ve sendikamızın faaliyetlerinin baltalanmasını önlemek; 6 - İşlenmemiş tütün ihraç edilmesini; 7 - Kadın erkek işçinin aynı ücret almasını; 8- Ücretlerin hayat pahalılığına uygun olarak artması; velhasıl içinde bulunduğumuz feci çalışma ve hayat şartlarından kurtulmak istiyorsan sendikamızın saflarına gir; onu destekle ve kuvvetlenmesine çalış yeni yeni üyeler bul zira hakkın olan insanca yaşamak şartlarını elde etmenin insanlık haysiyetine hörmet ettirmenin yolu budur. Kanuni hakkı hürriyetlerini kullanman haklı menfaatlerini araman ve yeni yeni haklar, hürriyetler elde etmen her şeyden evvel sendikamızın gelişmesine ve kuvvetlenmesine bağlıdır. İşte bunu bildiği içindir ki iş veren sendikanı dağıtmak, işçi sınıfının birliğini parçalamak istiyor.

İşçi Arkadaş!

Ödevin bu birliği ve sendikanı göz bebeğin gibi korumak ve kuvvetlendirmektir.

İşçi arkadaş! Daha geniş bir görüş verebilmen ve sendikadaki tesanütünü gösterebilmen için sence kaçırılmaz bir fırsat olan 26.8.951 Pazar günü Kasımpaşa Geyikli Sineması lokalinde saat 12 de başlayıp 19 da bitecek olan yıllık sendika kongresine mutlaka koş. Yaşasın gerçek Sendikalizm.

Adres: Ortaköy Dereboyu No.59 İstanbul Tütün İşçileri Sendikası
İstanbul Yönetim Kurulu

(Gazete) 28.08.1951
Kemal Sülker

İş ve İşçi Aleminden Röportajlar

İstanbul Tütün İşçilerinin Yıllık Kongresinde İstenenler

Özlü ve tafsilâtlı bir rapor - Küçük çocuklar çalıştırılıyor - Yönetim, kontrol ve

haysiyet divanı üyeleri

Pazar günü dört İşçi Sendikası Kongresi vardı. Müstakil Deniz İşçileri Sendikası sabahleyin, İstanbul Tütün İşçileri Sendikası öğleyin, İstanbul Gıda Sanayii İşçileri Sendikası ikindi üzeri, Elektrik ve Motörlü Taşıt İşçileri sendikasının Kadıköy Şubesi ise öğleden sonra Üsküdar Pazarbaşında yapılacaktı.

Müstakil Deniz İşçileri Sendikası ile Gıda Sanayii İşçileri Sendikası, çoğunluk temin edemediği için yapılamadı. Başka güne bırakıldı.

Tütün İşçileri Sendikası ise Kongresini yaptı ve yeni Yönetim Kurulunu seçti.

Kasımpaşada Geyikli sinemasında saat 15:30 da toplanan Kongre Başkanlığına Ali Genç seçildi. Sendika Başkanı İbrahim Atılal, Yönetim Kurulu Raporunu okudu.

Rapor, geniş tafsilâtı ihtiva ediyor, yapılan ve yapılamayan işleri belirtiyordu.

Raporda hulâsa olarak şunlar belirtiliyordu:

" - Bir çok işçi haklarını alabilmek için bir çok yüksek makamlara yazılar yazdık. Müracaatlar yaptık. Hattâ Ankara'ya kadar masraf ederek gittik. Aldığımız netice, kuru vaatlerden ibarettir. Sendikamız, bir çok antidemokratik kanunların hükümleri altında çalışmaktadır. İktidar, işçilere vaat ettiklerini unutmuş gibidir. Biz ilk olarak Sendikaların çalışabilmesi için antidemokratik kanunların ilgasını ve işçilere verilen sözlerin tutulmasını, vaat edilen hakların geciktirilmeden tahakkuk ettirilmesini istiyoruz."

Raporda işverenlerin başvurduğu usullere de temas edilerek şöyle deniliyordu:

" - İşçilerin, basit bahanelerle gündelikleri kesiliyor. Esasen biz işçiler günü gününe yaşayan insanlarız. Bizden kesilen para cezalarının mânası bizi bedava çalıştırmak demektir.

Raporda, işçi ücretlerine de temas ediliyor.

"- İş yerlerinde deniliyor, 6-7 lira haftalıkla sabahtan akşama kadar ufak çocukları çalıştırmaktadırlar. Bu ufak çocuklar ancak, zaruret icabı çalışmaktadır. Bunlar yarım gün çalışmalı, sonra da okula gitmeleri temin edilmelidir."

Tütün İşçileri sendikası, Tekstil işçilerinin açtığı yerli malı kampanyasını yerinde buluyor, bu hususta şunları ileri sürüyor:

" - Yerli malını himaye ancak gümrük duvarlarını yükseltmekle mümkündür."

Tütün işçileri arkadaşlar, Grev Kanunu tasarısını beğenmiyorlar. Bu hususdaki fikirleri şudur:

" - Yüz binlerce işçi devlet müesseselerinde çalıştığına göre; devlet işveren mevkiindedir. Bu bakımdan işveren mevkiinde olan devlet, aynı zamanda hakem vazifesini de görmektedir. Grev tam olarak verilmeli, mevcut kayıtlar kaldırılmalıdır."

Rapor, özlü ve başarılı telâkki edilmiş ve rapor üyeler tarafından kabul edilerek yeni Yönetim Kurulu seçilmiştir.

Seçimi şu işçiler kazanmıştır:

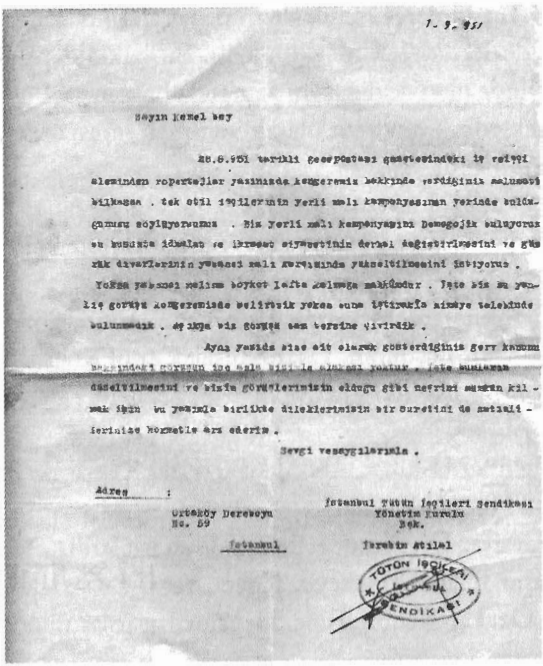
İbrahim Atılal, Bayrak Çokgeçim, Fahri Sözer, Ali Genç, Salih Başduran, Yaşar Şansal, Cemil Kıvırcık.

Kontrol Komisyonu üyeliklerine seçilenler de şunlardır:

Mehmet Üstüner, Abdi Hazar, Zeki Kısnacak, Bektaş Taban, Hasan Hevenk.

Haysiyet Divanına seçilenler de şu işçilerdir:

Yaşar Balalan, Hüseyin Kıyıcı, Yaşar Beyazteke, Hüseyin Özakar, Behçet Tunç. Hepsine başarılar dileriz.

1-9-951

Sayın Kemal bey

28.8.951 tarihli Gece Postası gazetesindeki iş ve işçi aleminden röportajlar yazınızda kongremiz hakkında verdiğiniz malumat bilhassa, tekstil işçilerinin yerli malı kampanyasının yerinde bulduğunuzu söylüyorsunuz. Biz yerli malı kampanyasını Demagojik buluyoruz. Bu hususta ithalat ve ihracat siyasetinin derhal değiştirilmesini ve gerçek ihtiyaçların yüksek malı kampanyasında yansıtılmasını istiyoruz.

Yoksa yabancı malının boykot ilanı kafi gelmez. İşte biz bu yolda gördüğümüz kongremizde belirttik yoksa sunu iftiraiçin aksine telakkide bulunmadık. Gerçeği biz gördüğümüz gibi tespit ettik.

Ayrıca yazıda size ait olarak gösterdiğiniz fikir kanımızca mevcut durumun ışığı altında bizim için yanlıştır. Fakat bunların düzeltilmesini ve bizim görüşlerimizin olduğu gibi neşrini mümkün kılmak için bu yazımızla birlikte dileklerimizin bir suretini de ekliyerinize hürmetle arz ederim.

Sevgi ve saygılarımla.

Adres :

Ortaköy Dereboyu
No. 89
İstanbul

İstanbul Tütün İşçileri Sendikası
Yönetim Kurulu
Bşk.
İbrahim Atilel

TÜTÜN İŞÇİLERİ SENDİKASI

01.09.1951

Sayın Kemal Bey,

28.08.1951 tarihli Gece Postası gazetesindeki iş ve işçi aleminden röportajlar yazınızda kongremiz hakkında verdiğiniz malumat bilhassa, tekstil işçilerinin yerli malı kampanyasının yerinde bulduğunuzu söylüyorsunuz. Biz yerli malı kampanyasını Demagojik buluyoruz. Bu hususta ithalat ve ihracat siyasetinin derhal değiştirilmesini ve

gümrük duvarlarının yabancı malı karşısında yükseltilmesini istiyoruz. Yoksa yabancı malına boykot lafta kalmağa mahkûmdur. İşte biz bu yanlış görüşü kongremizde belirttik yoksa buna iştirakî himaye talebinde bulunmadık. Açıkça biz görüşü tam tersine çevirdik.

Aynı yazıda bize ait olarak gösterdiğiniz grev kanunu hakkındaki görüşün ise asla bizimle alakası yoktur. İşte bunların düzeltilmesini ve bizim görüşlerimizin olduğu gibi neşrini mümkün kılmak için bu yazımla birlikte dileklerimizin bir suretini de zatı alilerinize hörmetle arz ederim.

Sevgi ve saygılarımla.
İstanbul Tütün İşçileri Sendikası
Yönetim Kurulu Bşk.
İbrahim Atılal
Adres: Ortaköy Dereboyu
No. 59
İstanbul

[İbrahim Atılal'ın ilettiği dilekler yazısının üst bölümü kesilmiştir]

5 - Mesleğine taalluk etmeyen mahkûmiyetlerden dolayı işçinin işinden çıkarılmaması

6 - Kadın ve çocuk emeğinin himayesi, işçi çocuklarına parasız eğitim, şart ve vasıflarının te'mini, işçilerin mesleki ve umumi eğitimi için kurslar ve gece mekteplerinin açılması.

7 - Sigorta primlerinin tamamıyla işveren ve hükümet tarafından ödenmesi, ödeneklerin asgari iş ücretlerinden aşağı olmaması, işsizlik ve ölüme karşı Sigorta.

8 - İşsizlere asgari iş ücretine eşit ödenek verilmesi bunların her türlü vergiden muaf tutulması kendilerine parasız seyahat hakkının tanınması, memleketimizde öteden beri bir işsizlik vardır, fakat bu, Milletvekili ABDURRAHMAN BOYACIGİLLER'in de işaret ettiği gibi son zamanlarda geniş ölçüler almıştır. Bunun sebebini ithalat ihracat politikasında aramak lazımdır. O halde işsizliğin hafifletilmesi için serbest ithalat ve ihracat politikasından vazgeçilmesi.

9 - Grev hakkının tam ve umumi olması grev tasarısında yazdığı şekilde onun şu veya bu bahane ile şu veya bu endüstri işçilerinden esirgenmesi yahut muayyen müddetlerle tehdit edilmesi, tahkim usulünün mecburi tutulması Demokrasiye aykırıdır. İşçiye grev hakkı vermek vadiyle iktidara gelmiş bir partinin şimdi bir taraftan bu vadini tutar gibi görünmek diğer taraftan da grev

hakkını işe yaramayacak bir hale sokmak için sarf ettiği gayretler cidden acıklı ve düşündürücüdür.

10 - İşçinin teşkilâtlanma ve sendika hürriyetinin teminat altına alınması ve hürriyetlere her türlü tecavüzün şiddetle cezalandırılması.

11 Ucuz ve sıhhi şartlara haiz meskenler temini, günlük zaruri istihlak maddeleri üzerine konan ağır vergilerin kaldırılması işçi ücretleri üzerindeki gelir vergisi nispetinin %5 e indirilmesi. Asgari iş ücretlerinin vergiden muaf tutulması bu mevzuda bilhassa istihlâk vergilerini büsbütün adaletsizliği üzerine durmak lazımdır. Bilfarz ekmekten 10 kuruş vergi alınsın ayda 100 kazanan da ekmek başına 10 kuruş vergi ödüyor 1.000 lira, 10.000 lira kazanan da, şekerin kilosunda işçi de 100 kuruş veriyor işveren de. Bu misaller istihlâk vergilerinin adil olmadıklarını açıkça gösteriyor. O halde yapılacak iş zaruri ihtiyaç maddeleri üzerinden bu vergileri kaldırmaktır.

12 - Çalışma şartlarının ıslahı, kazalara karşı gerekli fenni tedbirlerin alınması.

13 - İş hayatını tanzim eden kanunların uygulanmasını te'min edecek kuvvetli müeyyidelerin yine bu kanunlarda gösterilmesi. Bu uygulamanın teftiş ve kontrolünde vazifeli heyetlere sendika delegeleri, işçi mümessillerinin de alınması ve bunun başlıca müeyyide sayılması. En önemli noktalardan birisi de işte budur. İyi bir kanun demek, istisnasız uygulanabilen bu imkânları taşıyan bir kanun demektir. aksi halde ne kadar iyi prensipler taşısa böyle bir kanun rafta kalmağa mahkûmdur.

14 - Tecrübe müddetinin üç güne indirilmesi parça başı işine son verilmesi.

15 - Fazla mesaiye %50 ile %100 zam yapılması

16 - İşçiye senelik izin hakkının fiilen tanınması.

İstanbul Tütün İşçileri Sendikasının 26.08.1951 tarihinde yapılan kongresinde idare heyetine, Haysiyet divanına ve kontrol komisyonuna seçilen asil ve yedekleri bildirir listedir.

İdare Heyeti:

Adı Soyadı	Vazifesi	Adres
İbrahim Atılal	Başkan	Ortaköy Kablak Sokak No.22
Yaşar Özşansel	Başkan Yardımcısı	Ortaköy Kablak Sokak No.22
Salih Başdurak	Muhasip	Ortaköy Dere Çıkmazı Sok. No.12
Bayram Çokgeçim	Üye	Ortaköy Müvezzi Saadettin sok. No.38
Fahri Sezmezer	Üye	Sultanahmet Akbıyık Keresteci Hakkı S. No.6
Ali Genç	Üye	Ortaköy Kabalak Sok. No.22
Cemile Etingül	Üye	Beşiktaş Valide Çeşme Aktar Sok. No.16
Hüseyin Uysallar	Yedek Üye	Ortaköy Fıstıklı Köşk Sok. No.17
Hüseyin Kuşsesi	Yedek Üye	Beyoğlu Bostan Mah. Fesl İlhan Sok. No.49
Hamdi Kanalan	Yedek Üye	Kasımpaşa

Uzunyol Pir Hüsamettin Sok. 1/1

Yaşar Sessiz Yedek Üye Beyoğlu Merkez Köprü Yokuşu Sok. No.19

Hakkı Kızılyıldız Yedek Üye Beyoğlu Yahya Köprü Cad. No. 12

Mustafa Erdoğaner Yedek Üye Beyoğlu Emin Cami Sururi Mah. Nohut No. 3 Ahmet İzbara Yedek üye Kasımpaşa Uzun Yol Ufak Köprü Sok. No

Haysiyet Divanı:

Yaşar Balalan Üye Ortaköy Cavıdağı Amcabey Sok. No.48

Ahmet Çılgın Üye Beyoğlu Emin Cami Nohut Sok. No. 30

Hüseyin Pekhamarat Üye Ortaköy Sarmacı Sok. No.14

Hüseyin Özaksel Sekreter Yardımcısı Ortaköy Gültekin Sok. No.1/4

Yaşar Beyazteke Sekreter Ortaköy Fakirhane Sok. No.17

Behçet Tunç Yedek Üye Ortaköy Salkım Sok. No.2/2

Hasan Taylan Yedek Üye Ortaköy Hafızalı Sok. No.8

Tahir Hallacoğlu Yedek Üye Ortaköy Çifte İmamlar Sok. No. 1/8

Kontrol Komisyonu:

Mehmet Üstüner Sekreter Beşiktaş Uzuncaova cad. No.95

Halil Kısnacak Sekreter Yardım.Beşiktaş Türkali Mah. Hattat Tahsin No.21

Abdi Azer Üye Beşiktaş Köyiçi No.21

Bektaş Kapat Üye Ortaköy Dereboyu No.179

Cemal Çokran Üye Sarmacı Sokak No.7

Hüseyin Adiduyulmuş Üye Yedek Karaköy Futuhat Sok. No. 26

Ali Hepokur Üye Yedek Kasımpaşa İplikçi Fırın Cad. No.27

Hasan Küçükpomak Üye Yedek Kasımpaşa İplikçi Fırın Cad. Saf Kuyu Sok. No.27

(Gazete) 26.08.1951

Ortaköyde İşçilerin Astığı Beyannameler
Hâdise biraz telâş uyandırdı fakat takibata lüzum görülmedi

Tütün İşçileri Sendikası bugün Kasımpaşada Geyikli Gazinosunda mühim bir toplantı tertip etmiştir. Bu toplantıda tütün işçilerinin hâlâ muallâkta olan bir takım dertleri görüşülecektir.

Bu toplantı münasebetiyle dün sendika tarafından işçilere hitaben kaleme alınmış bir beyanname Ortaköyde bazı yerlere asılmıştır.

Tütün işçileri bu beyannamelerinde grev kanununun hâlâ neşredilmemiş olmasından, ücretli hafta tatili kanunundaki noksanlardan, işçilerin içinde bulunduğu kötü şartlardan acı bir lisanla şikâyet etmektedirler. Seçim arifesinde yapılan bu toplantı ve neşredilen beyanname ilgili makamlar üzerinde pek de hoş tesir bırakmamış ve biraz da telâş uyandırmıştır. Fakat işçilerin hareketlerinde herhangi bir suç unsuru görülmediğinden, herhangi bir takibata da lüzum kalmamıştır.

EN SON DAKİKA - 24 KASIM 1951 CUMARTESİ
ENVER EBCİ

İŞÇİLER ARASINDA
İbrahim Atılal
İstanbul Tütün İşçileri Sendikası Başkanı tütün işçilerinin şikâyet ve temennilerini anlatıyor

İbrahim Atılal'a tütün işçilerinin dertleri nedir diye sorduğum zaman:

Bizde dert mi ararsın, hangisini anlatayım? Nereden başlayayım? dedi.

Evvelâ bizi sezon işçisi kabul ediyorlar. Senede ancak 6-7 ay çalışabiliriz. Size sorarım diğer zamanlarda işçi ne iş yapsın?

Evet doğru söylüyorsunuz. Diğer zamanlarda ne yaparlar?

Ne iş bulursa çalışırlar. Hamallık yapanlar olur. Küfecilik yaparlar. Ne yapsınlar birçoğunun 3-4 çocuğu var. Aç mı kalsınlar?

Tütün işçisinin bütün sene çalışabilmesi için ne gibi bir tedbir alınması lâzımdır, kanaatinizce?

Eğer Türkiye'de bütün tütünler işlenmiş olsa (ki kanunen işlenmeden tütünün ihracı yasaktır.) değil işsiz kalmak, bilâkis hariçten işçi celp etmemiz bile icap eder.

Bir noktayı anlayamadım. İşlenmeden ihraç yasak olduğu halde nasıl oluyor da tüccar bu müsaadeyi alabiliyor?

Müsaade alınıyor, açıkçası kitaba uyduruyor işte!

Meselâ...

Meselâ, biraz iyice gördüğü tütünlerin yalnız çuvallarını değiştiriyor, yeni çuvala ambalaj yaptırıyor, tütün eksperleriyle anlaşıyor. Onlar da işlenmiştir damgasını vuruyorlar. Böylece ihraç müsaadesini alıyor...

Bu hakikaten hayret edilecek bir şeydi.

Bu açıkça bir hile ve memleketimizin güzel tütünleri için yabancı piyasalarda fena bir propaganda fırsatı.

Evet öyle oluyor. Nitekim dünyanın en güzel tütünleri yurdumuzda çıktığı halde bu anlattığım sebepten hem memleketimiz ziyan etmekte hem de Türk işçisi birkaç tüccarın cebine birkaç kuruş fazla para girecek diye işsiz kalmaktadır.

Bu işlenen, işlenmeyen tütünleri rakamlarla ifade edebilirseniz birçok noktalardan faydalı olur kanaatindeyim.

Hay hay, dedi. Memleketimizde 120 milyon kilo tütün çıkar. Bunun iç piyasada ancak 15 milyon kilosu istimal edilebilir. 30 milyon kilosu da ancak işlenerek ihraç edilenidir.

Geri kalanı?

Biraz evvel söylediğim gibi işlenmeden yabancı memleketlere sevk edilir.

Tekel eksperlerinin işlenmemiş tütüne işlenmiş damgasını vurması çok ağır bir itham... Bunu yetkili makamlara niçin ihbar etmiyorsunuz?

Kaçıncı defa... fakat aldırış eden yok... Bir tarafta milyonluk koskoca tüccarlar, bir tarafta biz işçiler... Kimin sözü daha ağır basar?

(Arkası var)

EN SON DAKİKA - 25 KASIM 1951 PAZAR
ENVER EBCİ

İŞÇİLER ARASINDA
İbrahim Atılal

İstanbul Tütün İşçileri Sendikası Başkanı tütün işçilerinin şikâyet ve temennilerini anlatıyor

(Baş tarafı dünkü sayıda)

Lütfen bu noktanın daha aydınlanmasını rica ediyorum:

Elbette işlenmiş tütünle işlenmemiş tütün arasında kıymet farkı vardır. İşlenmeden işlenmiş damgasıyla harice sevk edildiğine göre bu işçilik kârı nereye gider?

Bu da sorulur mu? Tüccarın birçok çeşit kârlarının yanında bu da başka çeşit bir kâr işte.

Hem memleket, hem işçi aleyhine olan bu iki başlı ziyanı önlemek için ne gibi bir tedbir ileri sürüyorsunuz?

Ben sendikalara tanınacak bazı salâhiyet ve haklarla bunun kolayca önlenebileceği fikrindeyim. Nitekim bazı tütüncü memleketler bu işi çoktan halletmişlerdir. Onlardan misaller almak gayet kolaydır. Bir kere tüccar bu işi halledecek olursa gerisi gayet kolaydır.

Tütün işçileri arasında ne gibi meslek hastalığı çok olur?

Bazı meslek hastalıkları vardır. Fakat en ziyade tahribat yapan verem âfetidir. Bunun sebebi de tütünün verem

hastalığına zemin hazırlaması tabiî kifayetsiz gıda onun işini kolaylaştırır.

Hatırıma getirdiniz. Sizin meslek mevsim icabı kısa bir müddet çalışıldığına göre her halde yevmiyeler dolgundur.

Ne münasebet, belki mantıken böyle olması icap eder. Fakat hiç de öyle değildir. Vereceğim iki misal bu iddiamı ispata kâfidir zannederim. Bir kadın işçinin bir ayda net olarak eline geçen 52 liradır. Bir erkek işçinin ise 96 liradır.

Daha fazla alan yok mudur?

Elbette ki vardır. Fakat istisna fayda teşkil etmez. Beni size az ücretlerden misal gösterdim.

Sizin çalıştığınız iş yerleri kalabalık olduğuna göre, iş kanununa tâbi olmanız icap eder. İş kanunu hakkında fikirlerinizi söyler misiniz?

Hatırımda iken şunu söyleyeyim. Bizim işverenlerimiz çok kurnaz adamlar. Bu mevsim yeni bir keşifte bulundular. Aldıkları işçilere hususi mukaveleler imzalattılar. Bu mukavelenin bir maddesinde iş kanununun 13 üncü maddesinin işçiye sağladığı hakları talep etmeyeceğine dair bir taahhüt mevcut.

Kanuna karşı böyle feragatname hükümsüzdür kanaatindeyim.

Bu da hukukçuların veya mahkemenin halledeceği bir mesele, yalnız hakikat olan birkaç müessesenin böyle feragatnameleri işçilere imza ettirmiş olmalarıdır. Bunun ifade ettiği mâna da gayet aşikârdır.

Bugün Millet meclisinde bulunan işçi milletvekilleri hakkındaki düşüncenizi öğrenebilir miyim?
İşçi milletvekillerinin şahıslarını severim. Fakat çalışmaları beni tatmin etmiş değildir.
Sizin sendikanız İstanbul sendikalar birliğine dâhil değildir. Niçin siz de bu birliğe katılmıyorsunuz?
Evet, bu mesele hususunda birçok defalar suallere muhatap oldum. Şunu açıkça söyleyeyim ki sendikalar birliği, federasyonlar işçiyi haklarını müdafaa için daha toplu ve daha faal hareket etmek için kurulmuş birer teşekkül olması iktiza eder. Halbuki İstanbul sendikalar birliği işçiyi pasif duruma sokmak âtıl bırakmak için hazırlanmış bir topluluktur.
Bu ithamı ağır bulmuştum. Derhal sordum:
Bu iddianızı ne gibi bir delil ile veya ne gibi bir misal ile tevsik ve ispat edersiniz?
Gayet kolay, dedi. Kendi üyesi olan tekstil sendikasının (yerli mallar ve işsizlik) mitingini baltalamak için neler yaptığı meydandadır. Delilleri de kendi dosyalarında ve gazete koleksiyonlarında mevcuttur.
Sendikanız üyelerinin hepsi tüccarlarda çalışan işçiler midir?
Evet. Bazı diğer fabrikalarda çalışanlar da mevcuttur.
Üye miktarınız?
1000 i aşmaktadır.
İş branşınızdaki işçi mevcudu?
10.000 kadardır.

İş kanununun hangi maddelerinin değişmesini istiyorsunuz sualime İbrahim Atılal:

Bütün işçi liderlerinin söyledikleri gibi bu kanun artık ömrünü doldurmuştur. Yeni baştan gözden geçirilmesi lâzımdır, cevabını verdi.

İbrahim Atılal'dan ayrılırken bana şöyle dedi:

Dertlerimiz çok ama, bunların hepsine gazetenizin sütunları kâfi gelmez. Şimdilik bu kadarı kâfi. Başka bir zaman da gerisini anlatırım.

TÜTÜNCÜLERİN TARİHİ

1923-24 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun Selanik merkez, Kavala, Drama ve İskeçe gibi yerleşim birimlerinde; kitlesel bir biçimde tütün üretim ve işleme birimlerinde istihdam edilerek yoğun bir sendikal-siyasal mücadele deneyimi kazanan tütüncülerin siyasal kültürü de bu süreçte Yunanistan'dan genç Türkiye Cumhuriyeti'ne taşınmıştır.

Tütüncüler; söz konusu siyasal kültürün üreticileri ve aynı zamanda bu kültür taraf ından şekillendirilmiş bireylerden oluşan bir çevrenin adıdır. İstanbul, İzmir ve Samsun'daki tütün üretim ve işleme birimlerinde aktif olarak çalıştıkları süre içerisinde bir yandan üretim birimlerinde söz konusu kültürü yeniden üretmiş, diğer taraftan dönemin sol hareketleri ile ilişkilenmiş en kalabalık işçi çevresi olarak politik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir

Tütüncülerin tarihi; özgün sosyo-tarihsel koşulların ürettiği bir kültürün, kültürün taşıyıcılarının mekânsal yer değiştirme ile karşı karşıya kaldıkları toplumsal çevrede yerel koşullara adapte olmalarıyla yeniden üretilmesinin tarihidir.

SOSYAL TARİH YAYINLARI

ISBN: 978-605-4513-51-2